

ОБОЛОРГО АНАЛЛААХ БИБЛИЯ

Библия тылбааһын института
Москва
2016

**Нуучча Православнай Тангартын Дьиэтин
Саха сиригээби епархията чөлүгэр түһэриллибитэ
20 сылын туолуутугар ананар**

ОБОЛОРГО АНАЛЛААХ БИБЛИЯ

Ойуулаах Библия кэпсээннэрэ

Хомуйан онордо Борислав Арапович

Редакция коллегията:

М. Васильева, А. Десницкай, Е. Калинина,
Н. Манзиенко (сүрүн редактор), А. Сучилина

Көннөрүллүбүт иккис таһаарыыттан
С. Леонтьева тылбааһа

Редактор Н. Ефремов

ISBN 978-5-93943-185-9

© Институт перевода Библии, 2013, 2016

Иллюстрациялары туһанары көнүллээтилэр:

© United Bible Societies, 1994

© Standard Publishing

© Palphot, Herzlia, Israel; Pictorial Archive

© Near Eastern History, Est. All rights reserved

Күндү оңолор!

Эниги бүтүн аан дойду оңото бука барыта ааңар кинигэтин — Оңолорго аналлаах Библияны — тутан олооробут. Библия, атыннык эттэххэ, Ытык Суруйуу, элбэх үйэ анараа өттүгэр суруллубута. Онтон ыла бу кинигэ аан дойду үгүс омугун тылыгар тылбаастаммыта. Тыһынчанан уолаттар-кыргыттар, эниги биир саастыылаахтаргыт, Библияны бэйэлэрин төрөөбүт — англия, кытай, француз уо.д.а. — тылларынан ааңаллар, оттон бүтүн эниги эмиэ ытык кинигэ сахалыы тылбааһын ааңар кыахтанныгыт.

Христос итэҕэлин бүтүн аан дойду устун тарҕатар Православнай Таңара Дьийэтэ атын норуоттар култуураларыгар уонна тылларыгар мэлдьи олус харыстабыллаахтык сыһыаннаһара. Тыһынчаттан тахса сыл анараа өттүгэр сибэтиэй ини-бии Кириллаах Мефодий Библия тиэкистэрин уонна Таңара сулууспатын кинигэлэрин славянныы тылбаастаабыттара, онон кинилэр Таңара үөрэҕин тарҕатар кэнэҕэски көлүөнэ дьонго барытыгар үтүө холобур буолбуттара. Нуучча Православнай Таңаратын Дьийэтин үлэһиттэрэ Ытык Суруйууну биһиги Ийэ дойдубутугар олоор үгүс омуктар тылларыгар тылбаастаабыттара. Бу олус уустук үлэни ылыммыт дьонтон биирдэстэринэн Суруйууну хотугу норуоттар тылларыгар тылбаастаабыт сибэтиитэл Иннокентий (Вениаминов) этэ.

Эниги аан дойду хайдах айыллыбытын, Таңара туох улуу дьиктилэри оңорбутун, Кини Уола Иисус Христос бу дойдуга кэлэн хайдах быһыылаахтык олоорбутун, хайдах өлбүтүн уонна тиллибитин туһунан ааңаргыт туһугар, Библия иккис анаара — Саҥа Кэс Тыл — элбэх үтүө дьон кыһамныытынан сахалыы тылбаастанан турар.

Оңолорго аналлаах Библияны ааңан бардаргыт эрэ, эниги кинини олус сөбүлүөххүт. Библия Таңара килбиэннээх дьайыыларын кэпсиирин таһынан, эниги өссө төрөөбүт тылгытын диригин билэргитигэр көмөлөһүөҕэ. Былыр оңолор бу кинигэнэн ааңа-суруйа үөрэнэллэрэ. Ытык Суруйуу тыллара энигини сөпкө туттан-хаптан сылдьарга үөрэтиэхтэрэ: төрөппүттэргитин ытыктыырга, атын киһи малын-салын ыйытыга суох ылбат буоларга, дьонго-сэргэбэ көмөлөһө сылдьарга, ыраас санаалаах, чиэһинэй буоларга. Оччоҕо эниги

үтүөкэн бэйэлээх, дьонуннаах дьон буола улаатан ийэбитин-аҕабытын, эбэбитин-эһэбитин үөрдүөххүт.

Библияҕа оҕолор Христос алгыһын ыла кэлээри гыммыттарын, Айыы Тойон үөрэнээччилэрэ, улахан дьон, Киниэхэ аһарды-мыахтарын баҕарбыттарын туһунан кэпсээн баар. Онуоха Айыы Тойон Иисус Христос үөрэнээччилэригэр эппит: “Оҕолору Миэхэ аһардын, кинилэр Миэхэ кэлэллэрин мэхэйдээмэн” (*Марк 10:14*).

Күндү оҕолор, Ытык Суруйууну ааҕар буоллаххытына, эһиги Христоска тийэргитин ким да, туох да кыайан мэхэйдэһиэ суоҕа. Оттон Кини эһигини кытта төрөөбүт тылгытынан кэпсэтиэ.

Дьокуускай уонна Ленскэй епискоба
РОМАН

ААН ТЫЛ

Күндү ааџааччылар!

Эниги *Оџолорго аналлаах Библия*, эбэтэр, урукку аатынан *Оџо Библията* диэн кинигэни тутан олороџут. Оџо Библията 1983 сылтан ыла нууччалы тылынан 34-тэ тахсыбыта, 30 омук тылыгар тылбаастаммыта уонна барыта сэттэ аңаар мөлүйүөн экземпляр тираһынан бэчээттэммитэ. Оттон бу таһаары, *Оџолорго аналлаах Библия*, Христос төрөөбүтэ 2000 сыллаах үбүлүөйүгэр ананар.

Библия кэпсээннэригэр киририэхпит иннинэ кылгастык Библия диэн тугун быһаарыабын. Кинини үгүстүк «Кинигэлэр Кинигэлэрэ» диэн ааттыыллар. Ол тоџо буолуо дии саныгытыи?

Бастакытынан, Библия – көннөрү кинигэ буолбатах. Бу Айыы Таңара бар дьонго туһаайан эппит Тыла, онон Библияны атыннык өссө Ытык Суруйуу диэн ааттыыллар. Ытык Суруйууну Сибэтиэй Тыын көџүлээһининэн пророктар, поэттар (псаломнар ааптардара), апостоллар уо.д.а. суруйбуттара. Онон Библия кэпсээннэрин ааџа олороммут, биһиги Таңара Арыллыытын эрэ буолбакка, өссө бу сүдү Арыллыыны ылыммыт, ону сүрэхтэригэр-быардарыгар харыстаан илдэ сылдьан биһиэхэ тиэрдибит дьон тылын-өһүн истэбит. Библия киһи ыйытыгар бэлэм эппиэти биэрбэт гынан баран, биһиэхэ тыын суолталааџы – Таңара уонна киһи сыһыанын, Таңараттан тэйбит киһи хайдах гынан Кинини кытта санаттан бодоруһуон сөбүн туһунан – кэпсиир.

Иккиһинэн, Библия – бүтүн аан дойду үрдүнэн саамай ааџыллар, тылбаастанар кинигэ. Бэчээттиир станок айыллыбытыгар бастакынан Библия бэчээттэммитэ. Онон бу кинигэ туһунан хаһан да истэ илик дьону сир саамай бүтэй муннуктарыгар эрэ булан көрсүөххэ сөп. Библия уонна кини кэрчиктэрэ аата-ахса биллибэт элбэх омук тылыгар бэчээттэммитэрэ. Христианнар Библияны итэџэлбит төрдө, духуобунай олоххо салайар эркээйбит диэн ааттыыллар. Бэл итэџэлтэн олох ыраах дьон Библия сюжеттарын, уобарастарын өрүү туһаналлар. Ханнык да музейга кирибиппит иһин, биһиги Библия тиэмэтигэр анаммыт айымныылары – Авраамы, Давиды, Кыыс Марияны, Христуу дьүһүэр

хартыналары, скульптуралары – көрүөхпүт. Библияттан биһиги олохпутугар бэрт элбэх тыл, этии киирбитэ, холобур, «Ной аала», «талаанһын сиргэ-буорга көмүмэ», «чугастаабыгын таптаа».

Үсүһүнэн, Кинигэлэр Кинигэлэрэ – Библия – бэйэтэ эмиэ араас кэмгэ суруллубут хас да уон кинигэлээх. Библия икки тэнгэ суох – улаханнаах кыра – чааска араасар.

ЭРГЭ КЭС ТЫЛ кинигэлэрэ, Христос төрүөн быдан иннинэ, былыргы еврей тылынан, сорохторо арамейды суруллубуттара. Эргэ Кэс Тыл сир-халлаан айыллытыттан саҕалаан, Таңара бу аан дойдуну, киһини хайдах айбытын, киһи Таңараттан улам тэ-йэн олоҕун Кинитэ суох оностору ордорбутун туһунан кэпсиир. Ол да үрдүнэн Таңара киһиэхэ улуу таптала, амарах кыһамныта абыраабатах. Айыы Тойон Киниттэн көрдөһөр дьону өрүү истэр. Кини сир норуоттарыттан чопчу биир норуоту, Израилы, талан ылан, кинилэри кытары кэс тыл түһэрсибитэ. Онон Таңара тал-быт норуотун историята – Эргэ Кэс Тыл сүрүн тиэмэтэ.

Эргэ Кэс Тыл араас кинигэттэн турар. Сороҕо Израиль исто-риятын, сирдьиттэрин, пророктарын, атын норуоттары, былыр-гы улуу сабыытыйалары кэпсиир. Манньык кинигэлэри история кинигэлэрэ диэн ааттыыллар. Оттон сорохторугар – пророктар кинигэлэригэр – норуоту Таңараҕа эрэллээх буоларга ыңыар, кэлэр кэм кистэлэнин арыйар пророктар аныыны-хараны сара-лыыр уоттаах-төлөннөөх этиилэрэ суруллубут. Эргэ Кэс Тылга өссө киирсэллэр: поэзия кинигэлэрэ, холобур, Саалтыыр – ырыа-тойук, Таңараҕа үнүү хомуурунньуга; былыргы муударай дьон этиилэрин, сүбэлэрин-амаларын түмэн биһиэхэ тиэрдэр кинигэлэр (холобур, Соломуон Аман Өһө).

Эргэ Кэс Тылы араас ааптардар хас да үйэ устата суруйбуттара, онон ардыгар кинигэлэрэ улаханлык уратылаһаллар. Ол гынан баран бука бары биир сүрүн санааны тоһоҕолоон этэллэр: Таңа-раттан бэйэтэ аккаастамматах киһини Таңара хаһан да хаалларбат.

САҢА КЭС ТЫЛ Христос төрөөбүтүн кэнниттэн бастакы үйэ иккис аһаарыгар былыргы грек тылынан суруллубута. Библия иккис чааһа урут хаһан да буолбатах уһулччулаах сабыытыйа-лары: Иисус Христос Айыы Тойон бу сиргэ төрөөбүтүн, сулуус-палаабытын, өлөн баран тиллибитин итиэннэ Кини олохтообут Церкова – Таңара Дьиэтэ – хайдах үүнэн-бөҕөргөөн испитин кэпсиир. Бу сабыытыйалар сүрүн суолталарын евангелист Иоанн

абыях бэргэн тылынан маннык этэн турар: «Тангара бу аан дойдуну ол курдук таптаан, төрөппүт Соботох Уолун, Кинини итэҕэйэр ханнык баҕарар киһи өлбөтүн, бараммат олохтонорун туһугар, биэрбитэ» (*Иоанн 3:16*).

Ол туһунан илдьит тыл — дьин чэхчы Үөрүүлээх Илдьит (гректии «Евангелие»). Саҥа Кэс Тыл түөрт бастакы кинигэтэ — аан дойду бары христианнарын саамай суолталаах кинигэлэрэ — Евангелие диэн ааттанар. Иисус Христос сирдээҕи олобун, Кини үөрөппит үөрөбүн туһунан кэпсиир кинигэлэри евангелистар Матфей, Марк, Лука уонна Иоанн суруйбуттара. Апостоллар Дьайыыларын эмиэ кинилэртэн биирдэстэрэ Лука суруйбута. Бу кинигэҕэ бастакы христианнар тустарынан, кинилэр Христоска итэҕэли ханнык куораттарга, дойдуларга тарҕаппыттарын, аан дойдутааҕы Церковы бөҕөргөппүттэрин туһунан кэпсэнэр.

Саҥа Кэс Тылга өссө апостол Павел уонна да атын апостоллар (Иисус Христос Үөрүүлээх Илдьити иһитиннэртэрэ ыппыт үөрэнээччилэрэ) бастакы христианнырга суруйбут илдьит суруктара киирэллэр. Бу суруктар дьону истин итэҕэлгэ иитэллэр, христианин хайдах олоруохтааҕын ыйан-кэрдэн биэрэллэр. Төһө да онтон ыла икки тыһыынча кэринэ сыл аастар, бүгүн да бу илдьит суруктар тыын суолталаахтар, аныгы дьону биһигини бэрт элбэххэ үөрэтэр-үһуйар улуу күүстээхтэр.

Саҥа Кэс Тыл бүтэһик кинигэтэ, Иоанн Богослов Арыллыыта (гректии «Апокалипсис»), кэнэҕэһи төлкөлүүр, тиһэх кэми, история мунур үһүгүн, арийар. Бу кинигэ киһи аймахха эрэли саҕар: хайдахтаах да алдьархай ааннаабытын иһин, ол барыта ааһыаҕа. Бу орто дойду эмиэ хаһан эрэ суох буолуоҕа, оччоҕо кини оннугар атын, быдан ордук, бараммат үйэлээх аан дойду үөскүөҕэ, ону Библия саҥа халлаан уонна саҥа сир диэн ааттыыр (*Арыллыы 21:1*).

Биһиги бу *Оҕолорго аналлаах Библия*ҕа киллэрбит ытык тиэкистэрбитин үксүн бэйэбит тылбытынан кэпсээтибит эрээри, сорох кэрчиктэри хайдах баарынан уларыппакка биэрдибит. Онуоха саамай киэнник тарҕаммыт нууччалыы Синодальной тылбааһы, төһө кыалларынан, чугастык тутуһа сатаатыбыт. Ол эрэри ардыгар цитаталары кылгатан, аныгы ааҕааччы өйдүүрүн курдук, аттаран киллэрдибит. Кэпсээннэр хантан ылыллыбыттара, Ытык Суруйуу кинигэтин аата, нүөмэрэ, кинигэ хас биирдии

сирэйин аллараа өттүгэр эбэтэр тизэкискэ бэйэтигэр ускуопка иһигэр ыйылынна.

Урукку *Оҕо Библията* эдэр ааҕааччыларга – оҕолорго – туһуланара, ол гынан баран улахаттар эмиэ сөбүлээн ааҕалларын иһин, 1990 сылтан саҕалаан биһиги улахан дьонго анаммыт атын кэрчиктэри эбии киллэртээн барбыппыт. Ону таһынан бу үбүлүөйгэ анаммыт санга кинигэҕэ элбэх тизэкис көннөрүллэн киирдэ.

Оҕолорго аналлаах Библияны бэлэмниир үлэбитигэр биһиги иннибитигэр бэрт уустук соруқ турбута. Бу ытык кинигэттэн ханнык кэрчиктэри талан ылар ордугуй? Тугу кылгатыахха, оттон тугу ааҕааччыга толору биэриэххэ сөбүй? Туруоруммут соруқпутун хайдах толорбуппутун биһиги бэйэбит сыаналыыр кыахпыт суох, ону эһиги, ааҕааччылар, быһаарыаххыт буоллаҕа. Ол эрэри бу дьоҕус кинигэҕэ толору Библия мунурун булларбат күндү баайыттан кыракый да кылаат кыайан киирбэтэҕэ биллэр.

Библия тылбааһын институтун үлэһиттэрэ

ЭРГЭ КЭС ТЫЛ

Аан дойду айыллыгыта

Бу айгыр-силик аан ийэ дойду барахсан: бачымах сулустар, былыттар, сир симэҕэ сибэккилэр, көтөр-сүүрэр уонна иэгэйэр икки атахтаах биһиги хайдах баар буолан хаалбыппытын киһи эрэ барыта дыктиргии, сөҕө-махтайа саныыр. Сир-халлаан киэн киэлитигэр туох да бэйэтэ дьаалытынан үөскээн-үөдүйэн кэлбэтэҕэ биллэр суол эбээт. Биһигини тулалыыр кэрэмэн эйгэ бүтүүнэ кинини Ким эрэ улуу муударай өйдөөх айбытын кэрэ-һилиир. Ытык Суруйууга, Библияҕа, аан дойду Айыы Танара Тылынан айыллыбытын туһунан кэпсэнэр.

Аан бастаан Танара халлааны уонна сири айбыт.

Сир туох да көстүүтэ суох иччитэх эбит, түгэҕэ биллибэт далай үрдүгэр им балай хараҥа ыаһыран турара; арай уу үрдүнэн Танара Тыына сайа көтөрө.

Танара: «Сырдык буоллун», – диэбит, онуоха сырдык буолбут. Танара сырдык үчүгэйдик көрбүт уонна сырдыгы харанаттан араарбыт.

Танара сырдыгы «күнүс», харананы «түүн» диэн ааттаабыт. Түүн ааһан, сарсыарда буолбут: биир күн бүппүт.

Танара: «Уу ортотугар ууну икки ангы араарар кытаанах араҥа баар буоллун», – диэбит.

Танара кытаанах араҥаны айбыт, ол кэҥнэ араҥа анныгар уонна үрдүгэр баар ууну тус-туспа араарбыт. Оннук буолбут.

Танара кытаанах араҥаны «халлаан» диэн ааттаабыт. Түүн ааһан, сарсыарда буолбут: иккис күн бүппүт.

Танара: «Халлаан анныгар баар уу биир сиргэ мунньустан, уу анныттан кураанах таҕыстын», – диэбит. Оннук буолбут.

Танара кураанаҕы «сир» диэн, оттон уу мунньустубутун «бай-ҕал» диэн ааттаабыт. Итиэннэ Танара ону көрөн сөбүлээбит.

Танара эппит: «Сир күөх үүнээйини, сиэмэнэн ууһуур оту-маһы, сиэмэлээх отон эгэлгэтин биэрэр маһы үөскэттин», – диэбит. Оннук буолбут. Сир күөх үүнээйини, сиэмэнэн ууһуур оту-маһы, сиэмэлээх отон эгэлгэтин биэрэр мас бары көрүнгүн үөскэппит. Танара ону көрөн эмиэ сөбүлээбит. Түүн ааһан, сарсыарда буолбут: үһүс күн бүппүт.

АЙЫЛЛЫЫ 1:1-13

Аан дойду айыллыгыта

(салгыыта)

Таңара: «Халлаан ньууругар түүнү күнүстэн араарар, күнү-дьылы бэлиэтээн кэми-кэрдиини ааҕар сырдатааччылар баар буоллуннар.

Сири сырдатар туһуттан кинилэр халлаан ньууруттан тыктыннар», — диэбит. Оннук буолбут.

Таңара икки сүдү сырдатааччыны: улаханын — күнүһү, кыратын — түүнү салайарга анаан айбыт, ол кэннэ сулустары онорбут.

Таңара сири сырдаттыннар, күнүскүнү-түүнүгүнү салайдыннар, сырдыгы харанаттан араардыннар диэн, сулустары халлаан ньууругар олохтообут. Итиэннэ Таңара ону көрөн сөбүлээбит.

Түүн ааһан, сарсыарда буолбут: төрдүс күн бүппүт.

Таңара: «Ууга балык арааһа, үөн-көйүүр, хамсыыр харамай үөскээтин; көтөр кынаттаах эгэлгэтэ сир үрдүнэн халлаан ньууругар көттүн», — диэбит.

Таңара сүүнэ балыктары, моҕойдору, ууга сылдьар хамсыыр харамайы уонна көтөр кынаттаах энгин араас көрүнгүн тус-тупа уустаан айбыт. Итиэннэ Таңара ону көрөн сөбүлээбит.

Таңара кинилэри алҕаан: «Ууһаан-тэнийэн, үксээн иһин, ууну толорун. Сир үрдүгэр тылбыйар кынаттаах арааһа элбээтин», — диэбит.

Түүн ааһан, сарсыарда буолбут: бэһис күн бүппүт.

Таңара: «Сир тыынар тыыннааҕы үөскэттин, үөнү-көйүүрү, хамсыыр харамайы көрүнгүрүнэн наардаан ууһаттын», — диэбит. Оннук буолбут.

Таңара суол-суол аттаран, кыыл-сүөл эгэлгэтин, сүөһүнү, үөнү-көйүүрү айбыт. Итиэннэ Таңара ону көрөн сөбүлээбит.

Мунура суох күүстээх Айыы Таңара Тылынан айыллыбыт ураты кэрэ, уоскуланнаах сир ийэ ис-иһиттэн тупсан-торолуйан, ыраас салгынынан сайа тыына турбута. Ол эрээри өссө да силигэ ситэ илигэ. Таңара аны дьону айан, кинилэри сиргэ олохтуур санаалааҕа. Дьон бу үтүөкэн бэйэлээх туруу бараан дойду дьоллоох туонатыгар Айыы Таңараларын кытта ыкса бодоруһан олоруохтаахтара.

АЙЫЛЛЫЫ 1:14-25

Бастагы дьон айыллыгыта

Таңара эппит: «Аны Бэйэбитигэр холоон, Биһиэхэ маарынныыр мөссүөннээх киһини айыахха. Киһи уу балыгын, халлаан көтөрүн, кыылы-сүөлү, сири-дойдуну, сир үрдүгэр баар тыынар тыыннааҕы барытын баһылаан-көһүлээн олоруохтун».

Онон Таңара Бэйэтигэр холоон, Таңараҕа маарынныыр мөссүөннээх киһини, эр киһи уонна дьахтар гынан, айбыт. Итиэннэ Таңара кинилэри албаан: «Ууһаан-үксээн иһин, элбээн-тэнийин, бу сиргэ сириэдийин уонна уу балыгын, халлаан көтөрүн, сир кыылын-сүөлүн барытын баһылаан», — диэбит. Ол кэннэ Таңара эппит: «Мин эһиги аһыыргытыгар анаан сир үрдүгэр сиэмэнэн ууһуур оту, сиэмэлээн ас биэрэр маһы барытын биэрэбин. Оттон сир кыыла-сүөлэ, халлаан көтөрө, сир үрдүгэр баар тыынар тыыннаах аһырыгар күөх үүнэйини биэрэбин». Оннук буолбут. Таңара айбыт аан айылҕатын сыныйан көрбүтэ — барыта туох да олус үчүгэй эбит.

Түүн ааһан, сарсыарда буолбут: алтыс күн бүппүт.

Халлаан, сир уонна онно баар барыта сити курдук айыллыбыт. Сэттис күн үүнүүтэ Таңара үлэтин түмүктээбит, онон сэттис күнүгэр Кини бары үлэтиттэн сынньаммыт.

Таңара дьону олус кэрэ-үтүө, дьоллоох-соргулаах гына айбыта. Кинилэр Айыы Таңараларын уонна бэйэ-бэйэлэрин таптыыр этилэр. Эр киһи Адам, дьахтар Ева диэн эбиттэр.

Таңара айбыт сирин дьонго көрүн-истин диэн биэрбитэ. Адамнаах Еваны албаан баран, Айыы Тойон илин Едемнэ эриэккэс бэйэлээх ырай саадын үүннэрбитэ уонна кинилэри онно олохтообута. Таңара кинилэргэ бу саады харыстаан, көрөн-истэн үүннэрин диэн соруубута.

АЙЫЛЛЫҔЫ 1:26-31; 2:7-22

Адамнаах Ева ырайтан үүрүллүүлэрэ

Ол эрээри Адамнаах Ева Тангара тылын истибэтэхтэрэ, онон Тангара кинилэри ырайтан үүрэн кэбиспитэ. Ол маннык буолбута.

Айыы Тойон кинилэргэ бу саадка үүнэн турар ханнык баҕарар мас отонун сиэххитин сөп, арай үтөнү-мөкүнү билии маһын отонун ончу тыытыман, ону сиэтэххитинэ өлүөххүт диэбитэ.

Сатана – Тангараҕа утарылаһар тыын – Адамнаах Еваны өлөрөгө быһаарыммыта. Биирдэ кини моҕой үөн буолан Еваҕа сыыллан кэлэн: «Тангара ити эһиги ырай бары маһын отонун сииргитин боппута чахчы дуо?» – диэн ыйыппыта. «Биһиги манна баар отонтон барытыттан сиибит, – диэбитэ Ева. – Арай ырай ортотугар үүнэн турар биир мас отонун сиэхтээбэр буолуох, таарыйарбыт да көнүллэммэт. Ону сиэтэхпитинэ, биһиги өлөрүһүт». Онуоха уҕалдылаах моҕой үөн: «Суох, эһиги өлүөххүт суоҕа, – диэн сирдьигинээбитэ. – Ол отону сиэбит күннүтүттэн ыла хараххыт аһыллан, тангаралар курдук үтөнү-мөкүнү араарар кыахтаныаххыт. Тангара ону билэр».

Бу кэпсэтии кэнниттэн Ева били бобуулаах маһын отонун туох да наһаа баҕара, ымсыра көрөр буолбута. Мас отоно олус минньигэс быһыылааҕа, көрүнгэ да үчүгэйэ бэрдэ, итиэннэ саамай угуйара – киһиэхэ билиини эрэннэрэрэ. Онон Ева, тулуйбакка, биир отону туура тардан, сиэн барбыта, эригэр Адамга биэрбитин анараангыта эмиэ сиэбитэ. Ол иһин Тангара Адамга эппитэ: «Ойоҕун тылын истэннин, Мин „итинтэн сиэмэ“ диэн боппут маһым отонуттан сиэбитин иһин, сири кыраатым. Аны тыыннааҕын тухары аһыргын улахан эрэйинэн булунуон. Сиргэр-буоргар төннүөххэр диэри, көлөһүнгүн тоҕон туран, сиир бурдуккун үүннэриэн. Буортан тахсыбытын, буоргар кириэн». Итиэннэ Айыы Тойон Адамнаах Еваны, хаһан да эргиллибэт гына, ырайтан үүрэн кэбиспитэ. Бастакы дьон ити курдук аһыыга кирибиттэрэ.

АЙЫЛЛЫЫ 3:1-23

Каин уонна Абель

дамнаах Ева икки уоллаахтара. Биирдэрэ Абель маньыһыт, оттон кини убайа Каин сир онорооччу этилэр.

Биирдэ Каин үүннэрбит сирин аһыттан Айыы Тойонго бэлэх биэрбитэ, Абель эмиэ барааннарын бастакы төрүөбүттэн бэлэхтээбитэ. Айыы Тойон Авелы уонна кини бэлэбин үөрүүнэн ылыммыта, оттон Каины уонна кини бэлэбин сэргээбэтэҕэ. Каин онтон уордайдан, сирэйэ-хараҕа дьэбин уоһуйбута. Онуоха Айыы Тойон Каинга: «Эн тоҕо уордайдын, туохтан маннык дьэбин уоһуйдун? – диэбитэ. – Үтүөнү онорор буоллаххына, төбөҕүн өрө тут. Оттон куһаҕаны онорор буоллаххына, аанын таһыгар аныы сытар; төһө да эйигин угуйбутун иһин, эн аныыга бас бэриниэ суохтааххын». Ол эрэри Каин ордугурҕуур санаатын кыаммакка, иһигэр ийтиэхтии сылдыбыта. Дьэ онтон биирдэ кини, иккиэйэбин ходуһаҕа сылдыар кэмнэригэр, быраатын Авелы өлөрөн кэбиспитэ. Абель хаана тохтон, сир үрдэ кып-кыһыл буолбута.

Айыы Тойон Каины аныыны онорбутун иһин буруйдаабыта, онон кини үүрүллэн, хаамайы дьылҕаланан, сир устун ускул-тэскил сылдыбыта.

АЙЫЛЛЫЫ 4:2-12

Улуу мотуок. Ной аала

Йэттэн үйэ утум-ситим солбуллан, Адамнаах Ева сыдыаннара сиргэ элбээн-тэнийэн испиттэрэ. Магнай утаа үгүстэрэ Айыы Тангараны ытыктыыр, Киниэхэ сүгүрүйэр этилэр, онтон кэлин Тангара тылын улам кэхэр буолан барбыттара. Арай биир эрэ киһи, Ной, Айааччытыгар эрэллээх хаалан, Тангара көнүлүн толорорун уураппатаба. Апостол Петр кинини «кырдыгы тарҕатааччы» диэн ааттаабыта (*Петр 2-с илдьит суруга 2:5*). Ной Тангараны ис сүрэхиттэн таптыыра, онон Кини Тыынын сүрэхэр-быарыгар диринник инэринэн сылдыра.

Айыы Тойон бар дьон сигилитэ-майгыта сатарыйан, өйө-сынаата татыарыйан, аныыга эрэ тардыһар буолбутун, хайалара да кырдыгы тутуспатын көрөн: «Айбыт дьоммун сир үрдүттэн имири сотуом, кинилэри айбыппын кэмсинним», — диэбитэ.

Айыы Тойон амарах алгыһын соботох Ной эрэ ылбыта. Тангара киниэхэ эппитэ: «Мин сир үрдүгэр олорооччулары имири эһиэм: сири аныынан-харанан толорбуттарын иһин, барыларын суох оноруом. Онон эн гофер мастан аалла онгоһун; онтукаһын хостоох гын уонна иһин-таһын барытын сымаланан сот. Эн онгостон бүппүтүн кэннэ, Мин уу мотуогун ыытаммын, сиргэ баар тынар тыыннааһы барытын төрдүттэн эһиэм. Оттон эйигин кытта кэскиллээх кэс тылбын түһэрсим, онон эн аалгар уолаттаргын, кэргэнгин, кийииттэргин кытта киириэһин».

АЙЫЛЛЫЫ 6:5-18

Улуу мотуок сағаланыыта

Танара соруйбутун Ной барытын толорбута. Аал бэлэм буолбутугар Айыы Тойон Нойга эппитэ: «Мин хараҕым далыгар кырдыксыт көнө киһи соҕотох эн эрэ хааллын, онон дьиэ кэргэнгин кытта аалгар киир. Итиэннэ туох баар ыраас кыыл-сүөл бары көрүнгүттэн атыырын-тыһытын сэттэлии паараны, быртах кыыл бары көрүнгүттэн эмиэ атыырын-тыһытын иккилии паараны ыл. Хотобойдоох бийһин ууһа эстибэтин курдук, көтөр кынаттаахтан эмиэ сэттэлии паараны атыырын-тыһытын ыл. Аны сэттэ күнүнэн Мин түөрт уон күннээх түүн устата сэллээбэккэ түһэр ардаҕы ыытаммын, сиргэ баар айбыт харамайбын барытын имири сотуоҕум».

Ной Айыы Тойоно эппитин толорон, дьонун, кыылын-сүөлүн кытта аалыгар киирбитин кэннэ, Айыы Тойон аал аанын Бэйэтинэн лип гына ыга сабан кэбиспитэ. Сэттэ хонон баран дохсун ардах сағаланан, түөрт уон түүннээх күн тухары тохтоло суох курулаччы куппута. Сир-дойду барыта ууга баран, бэл үрдүк хайалар арҕастара кытта көстүбэт буолбута. Арай соҕотох аал эрэ дагдайан уста сылдыбыта. Сиргэ баар буола сылдыбыт тыынар тыыннаах: киһи аймах, кыыл-сүөл, көтөр кынаттаах бийһин ууһа – барыта имири эстибитэ, Ной аалыгар киирбиттэр эрэ тыыннаах ордон хаалбыттара.

АЙЫЛЛЫЫ 7:1-23

Улуу мотуок бүтүүтэ

Улуу мотуок сүүс биэс уон күнү быһа тохтооботох. Дьэ онтон Тангара Нойу уонна кини аалыгар баар кыылы-сүөлү өйдөөн кэлбитэ. Тангара сиргэ тыал түһэрбитигэр халлаан дохсун ардаҕа тохтоон, сиргэ уу улам тардан барбыта. Ной аала Арарат хайаҕа тиксибитэ. Түөрт уон хонон баран Ной түннүгүн аһан, уу түспүтүн-түспэтэбин билээри, суорун ыппыта. Сир өссө да ууга баран сытар буолан, суора төннөн кэлэ турара. Онтон Ной аны холуубун ыппыта, онтуката эмиэ кураанах сири булбакка, төттөрү көтөн кэлбитэ. Сэттэ хонон баран, Ной холуубун хат көтүппүтэ. Ол күн кизэтигэр холууба тумсугар маслина чээл күөх лабаатын ытыран кэлбитэ. Онон Ной сир кууран эрэрин билбитэ.

Өссө сэттэ хонон баран, Ной холуубун эмиэ көтүппүтэ, онтуката баран баран төннүбэтэҕэ. Ной аалын аанын аһан, ууга барбыт сир кууран хаалбытын көрбүтэ. Тангара киниэхэ эппитэ: «Кэргэннин, уолаттаргын, кийииттэргин кытта аалгыттан таҕыс; ильдэ сылдыбыт кыылларгын эмиэ таһаартаа, сир устун тарҕанан, ууһаан-тэнийэн бардыннар».

АЙЫЛЛЫЫ 7:24 – 8:17

Тангара киһиэхэ эппит кэс тыла уонна кустук

Иой дьиэ кэргэнин кытта аалыттан тахсыбыта, сүөһүтүн, кыылын-сүөлүн, көтөрүн-сүүрэрин эмиэ барытын таһаарбыта. Кыыллара бука бары сири биир гына тарҕаммыттара, көтөрдөрө эмиэ баран хаалбыттара.

Ной суорба таастары таһан, кыстаан сиэртибэнньик онгорбута уонна ыраас кыыл-сүөл, көтөр бары көрүнүттэн Тангараҕа сиэртибэ биэрбитэ. Айыы Тойон, Ной сиэртибэтин сөбүлээн: «Аны киһи туһуттан Мин сири кырыам суоҕа, — диэн эрэннэрбитэ. — Төһө да киһи санаата эдэр оҕо сааһыттан куһаҕанна тардыһылаабын иһин, аны тыынар тыыннаабы барытын имири эһиэм суоҕа. Онон сир үрдүгэр бурдук ыһыыта-хомуура, тымныы-куйаас, сайын-кыһын, күн-түүн быстыа суоҕа».

Айыы Тангара Нойу уонна кини уолаттарын алгырыгар өссө маннык диэбитэ: «Мин эһиэхэ уонна эһиги удьуордаргытыгар кэскиллээх кэс тылбын эттэҕим буоллун: аны сиргэ тыынар тыыннаах ууттан эстиэ суоҕа, сир үрдүн имири сотор улуу мотуок кэлиэ суоҕа. Мин сир олохтоохторугар биэрбит кэс тылым бэлиэтинэн былыкка түһэр кустук буолуоҕа. Сиргэ уулаах хара былыты үүрэн аҕаллахпына, кустук дьэрэлийэн тахсыаҕа, оччоҕо Мин киһиэхэ эппиппин, үйэлэргэ кэһиллибэт кэс тылбын, өйдөөн кэлиэҕим. Ол буолуо Мин сир олохтоохторун кытта түһэрсибит сөбүлэһиим бигэ бэлиэтэ».

АЙЫЛЛЫЫ 8:18-22; 9:8-17

Вавилон башнята

Мой уолаттарын удьордара сир устун ууһаан-тэнийэн, улам үксээн испиттэрэ, улуу мотуок кэннинээҕи норуоттар бука бары кинилэртэн үөскээбиттэрэ. Ол гынан баран кинилэр улуу мотуок иннинэ олобут дьонтон туох да ордуга суохтара.

Оччотооҕуга сир үрдүгэр бука бары биир тылынан сангараллара. Биирдэ кинилэр бииргэ түмсэ түһэн: «Сир-сир аайы бытанан суола-ииһэ суох буола симэлийэн хаалбат туһугар, куорат уонна халлаанна тийэр үрдүк башня туттан аат-суол онгостооҕун», — диэн сүбэлэспиттэрэ. Айыы Тойон кинилэр тута сылдыар башнялаах куораттарын көрөөрү, үөһэттэн түһэн эппитэ: «Бу бары биир тыллаах биир омук дьоно соруммуттарын хайаан да ситиһииһилэр. Онон түһэммит, аны бэйэ-бэйэлэрин өйдөспөт буолалларын туһугар, кэпсэтэр тылларын булкуйан кэбиһиэҕин». Онтон ыла ол сир аата Вавилон, «Булкуллуу», диэн буолбута.

Айыы Тойон киһи аймаҕы сир устун арҕам-тарҕам ыталаан, куораттара ситэ тутуллубакка хаалбыта.

АЙЫЛЛЫЫ 11:1-9

Авраам

Бу ойууга эһиги Аврамы көрөбүт. Кэлин Таңгара кинини «Авраам» диэн ааттаабыта. Ол аата, тылбаастаатахха, «үгүс омуктар аҕалара» диэн. Авраам Айыы Тойону мунура суох итэ-бэйэрэ, Киниэхэ ис сүрэбиттэн бэриниилээх, истигэн киһи этэ, ол иһин Таңгара кинини доҕорум диэн ааттаабыта. Айыы Тойон биһиэхэ эмиэ туһаайан Ытык Суруйууга этэр: «Мин кэриэстэрбин толорор буоллаххытына, эһиги Мин доҕотторум буолабыт» (*Иоантан Сибэтиэй Евангелие 15:14*).

Биирдэ Таңгара Авраамна: «Төрөөбүт сиргин, аймах-билэ дьоннун, аҕан дьиэтин-уотун хаалларан, Мин ыйар сирбэр көһөн бар, — диэбитэ. — Мин эйигиттэн улуу норуоту үөскэтиэм, эйигин албыам, албан аатырдыам, оччоҕо эн бар дьонго алгыс төрдө буолуон. Мин эйигин албааччылары албыам, эйигин кырааччылары кырыам; эн сир норуоттарыгар бука барыларыгар алгыһы аҕалыан».

Авраам Айыы Тойоно эппитин барытын толорбута. Кини олобуттан уларыйан, кэргэнин Сараны, быраатын уолун Лоту уонна туох баар мунньуммут баайын-дуолун, чаҕар дьонун бука барыларын илдэ, Ханаанна, Айыы Тойон ыйбыт сиригэр, аттаммыта.

Ханаанна кэлбиттэригэр онно, Море дууп ойуурун аттыгар, Авраамна Айыы Тойон көстөн: «Мин бу сири эн сыдыааннаргар биэриэбим», — диэн эрэннэритэ.

АЙЫЛЛЫЫ 12:1-7

Авраамнаах Лот

Авраамнаах, Тангара ыйбытын курдук, дьоннорун кытта Ханаан сиринэн айаннаан, Вефиль таһыгар кэлэн тохтообуттара.

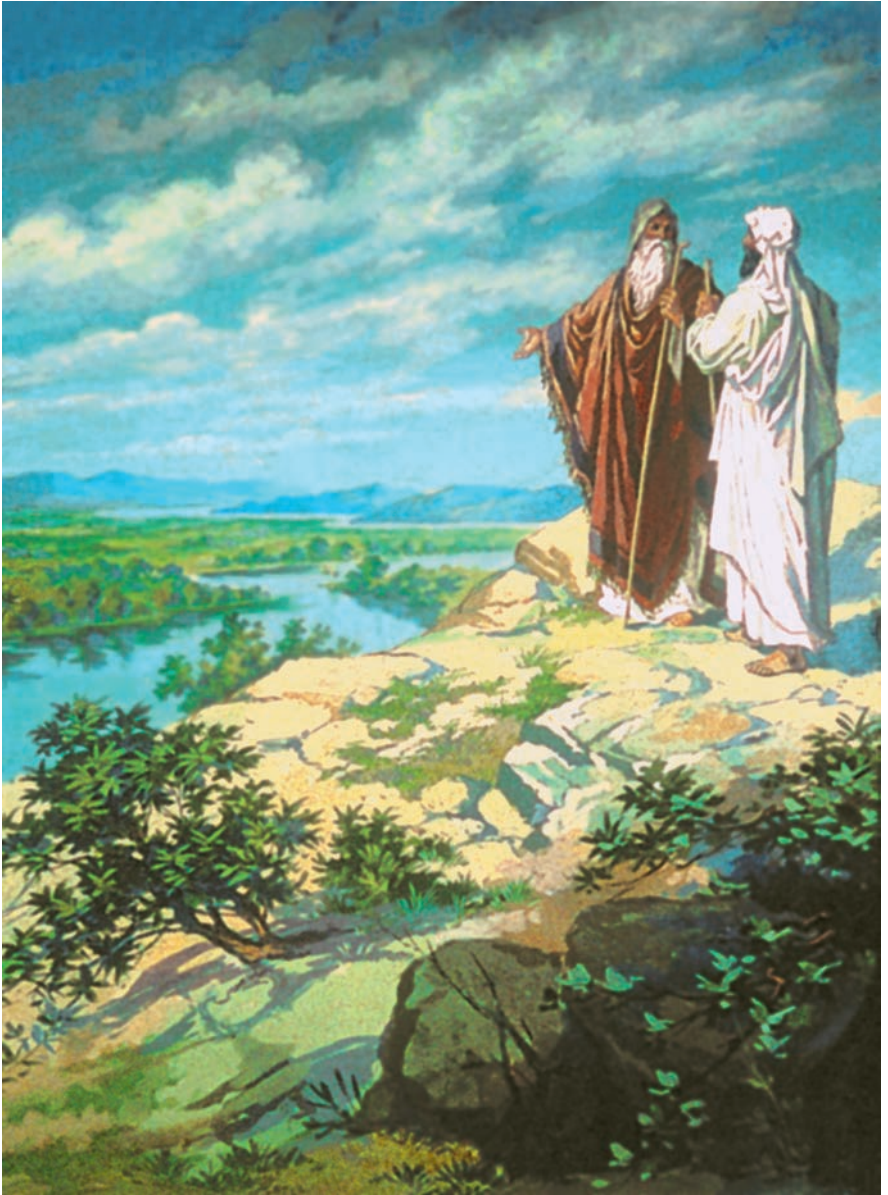
Авраам үлүскэн үптээх-астаах олус баай киһи этэ. Кини кыһыл да, үрүң да көмүһэ, сүөһүтэ-аһа баһаам элбэҕэ. Быраатын уола Лот эмиэ туспа танас отуулардааҕа, бөдөң да, кыра да сүөһүлээҕэ. Бэрт сотору баайдара аһары элбээн, иккиэн биир сиргэ кыайан батан олорбот чинчилэммиттэрэ. Мэччирэнтэн сылтаан бостууктара бурайсар буолбуттара. Ол иһин Авраам Лотка: «Эн биһикки биир хаан дьон буоллахпыт, онон бэйэбит да, бостууктарбыт да иирсиэ суох тустаахпыт, — диэбитэ. — Бу сир киэбэ кэтит, көхсө киэн, онон эн миигиттэн арахсан туспа бар. Эн ханас диэки бардаххына — мин уна диэки хайыһыам, эн уна диэки бардаххына — мин ханас диэки халбарыйыам».

Лот тулатын эргиччи көрүммүтэ. Ол көрдөбүнэ, Иордан хочото өң буордаах, илгэ быйан эркиннээх сир киэнэ үтүөтэ эбит. Онон кини бу хочону таларга быһаарынан, Авраамтан арахсан, дьонун кытта иннэ Сodom куоракка диэри тэнийэн олорбута. Сodom олохтоохторо буоллаҕына сүрдээх хабыр быһыылаах, кырыктаах дьон этилэр, кинилэр Айыы Тойону утары элбэх аньыны-буруйу онгороллоро.

АЙЫЛЛЫЫ 13:1-18

Тангара Авраамы эрэннэриитэ

Мот арахсан барбытын кэннэ, Айыы Тойон Авраамна эппитэ: «Тулаҕын эргиччи көрүн. Ити хотунан-соҕуруунан, илингинэн-арҕаанан тайаан сытар киэн нэлэмэн сири Мин эйиэхэ уонна эн ыччаттаргар үйэ-саас тухары биэрэбин. Эн сыдыааннаргын сир кумаҕыныы элбэтиэм; сиргэ баар кумах кыырмаҕын ахсаанын аахпыт киһи, баҕар, эн сыдыааннаргын ааҕан ситиэ».

Авраам Мамре дууп ойуурун саҕатыгар олохсуйан, онно Айыы Тангараҕа сиэртибэнньик туппута.

Биирдэ Тангара Авраамна хат көстөн: «Мин эйиэхэ бигэттэн бигэ куйаҕын буолабын. Эйигин улуу манһа күүтэр», — диэбитэ. Онуоха Авраам Айыы Тойонго эппитэ: «Оо, Айыы Тойон Тангарам, миэхэ тугу биэриэнгий? Ааппын ааттатар ыччатым суох эбээт. Эн миэхэ оҕо биэрбэтин, онон баайбын-дуолбун чаҕарбар хаалларарбар тийэйбин».

Айыы Тойон киниэхэ: «Эн баайын чаҕаргар тиксиэ суоҕа, төрөппүт уолгар тиксиэҕэ», — диэбитэ. Итиэннэ Авраамы таһырдыа таһааран баран эппитэ: «Бу киэн халлааны анаар уонна, кыайан ааҕар буоллаххына, сулустары аах. Эн сыдыаанын сити курдук көй элбэх буолуоҕа».

Авраам Айыы Тойону итэҕэйбитэ, ол иһин Айыы Тойон кинини кырдыктаах көнө киһи диэн билиммитэ.

Онтон Тангара Авраамна: «Кэргэнгин Сараны мантан иннэ Сара диэн ааттаама; кини аата аны Сарра диэн буоллун, — диэбитэ. — Мин кинини алҕыам, оччоҕо кини эйиэхэ уол оҕону төрөтүө. Мин кинини алҕыам, оччоҕо киниттэн норуоттар үөскүөхтэрэ, кини сыдыааннара норуоттар ыраахтааҕылары буолуохтара».

АЙЫЛЛЫЫ 13:14-16; 15:1-6; 17:15-16

Тангара үс аанньала Авраамга кэлиитэ

Биридэ Авраам, күнүскү сыралбан куйаас сатыылаан турдагына, отуутун айаҕар олорон, иннигэр үс киһи турарын көрбүтэ. Бу дьон Айыы Тойон ыппыт аанньаллара буолалларын кини сонно өйдөөбүтэ. Ыалдыттарын дьиэтигэр киллэрэн, астардан күндүлээбитэ-маанылаабыта. Аһаан бүтэн баран, ол дьонтон биирдэстэрэ Авраамга: «Эһиил лоп курдук баччаҕа эйиэхэ эмиэ тийиэн кэлиэм, онно кэргэнин Сарра уол оҕолонуоҕа», – диэбитэ. Сарра итини истэн: «Бачча сааһыран баран, оннук үөрүүнү билэрим кэлиһи дуо?» – диэн иһигэр күлэ санаабыта.

Онуоха Айыы Тойон Авраамга: «Сарра ити туохтан күллэ? – диэбитэ. – Айыы Тойон ыарыҕатара диэн баар үһү дуо? Эппит кэммэр эһиил кэлиэм, оччоҕо Сарра уол оҕолонуоҕа».

Айыы Тойон эппит тыла болдьоҕор туолбута. Кини эрэннэритин толорботоҕо, тугу эмэ кыайбатаҕа диэн суох.

АЙЫЛЛЫЫ 18:1-19; 21:1-3

Содом уонна Гоморра куораттар имири эстиилэрэ

үөрт куораты — Содому, Гоморраны, Адманы уонна Севоимы — халлаантан уот түһэн имири эспитэ. Айыы Тойон ити куораттар олохтоохторун содур быһыыларыттан уонна үгүс ыар аныыларыттан уордайбыта. Кини Содому эһэр санаалааһын Авраамга эрдэттэн биллэрбитигэр Авраам ол аныыылаах куораты аһын-харыһый диэн ааттаспыта. Онуоха Айыы Тойон, куорат үрдүнэн уон көнө киһи көһүннэҕинэ, куораты харыстыам диэн эрэннэрбитэ. Ол гынан баран Содомна уон көнө киһи хайдах да кыайан көстүбэтэҕэ.

Онтон маннык буолбута. Содомна Лот диэн ааттаах олус көнө, кырдыксыт киһи кэргэнин, икки кыһын кытта олороро. Биридэ Таһара киниэхэ киһилии сэбэрэлээн икки аанньалы ыппыта. Халлаан боруурсуйан эрэрэ. Ыалдытымсах Лот кинилэри, аанньал буолалларын билбэккэ, дьиэтигэр киллэрэн күндүлээбитэ-маанылаабыта.

Киһэ, өссө утуяа иликтэринэ, Содом олохтоохторо, эдэрдиин-эмэниин куорат бары муннуктарыттан куомуннаһан кэлэн, Лот дьиэтин төгүрүйбүттэрэ. Итиэннэ бэйэтин таска ыңгыран ылан: «Били хоһоһолорун ханналарый? Манна биһиэхэ таһаартаан кулу эрэ», — диэбиттэрэ. Лот кинилэргэ утары тахсан, дьиэтин таһыттан хатаан баран: «Доҕотторуом, кэбиһин, мин дьиэбэр ыалдыттыы кэлбит дьону атаҕастааман», — диэн көрдөспүтэ. Анараангылар санаалара быыппастан: «Көр эрэ маны, кэлии киһи эрээригин, биһигини үөрэтээри гынаһын дуо? — диэн өс-саға буолбуттара. — Оччотугар билигин бэйэҕин өссө куһаҕаннык кэбилиэхпит». Содом дьоно Лотка ыга анньан кэлэн, ааны алдьатаары ампаалыктаспыттара. Онуоха аанньаллар Лоту дьиэҕэ киллэрэн баран, ааны иһиттэн хатаан кэбиспиттэрэ. Оттон таска турааччылары бука барыларын кыратыттан улаханыгар диэри көрбөт онорбуттара. Ол кэннэ Лотка: «Бу дойду хара дьайыыта халыҥаабытын Айыы Тойон көрөн турар, онон билигин бу сири имири эһэбит», — диэбиттэрэ. Лоту кэргэнин уонна икки кыһын кытта куораттан сиэтэн таһаарбыттара. Аанньаллартан биридэстэрэ Лотка: «Кэннигин хайыспака, хайаҕа куот, оччоҕо тыыннаах хаалыан», — диэн сэрэппитэ.

Лот Сигорга күн олох үөһэ ойуута тийбитэ. Ол кэмнэ Айыы Тойон Содомнаах Гоморраҕа халлаантан уот ардаһы кутан, бу икки куораты, кинилэр тулаларын, олохтоохторун, отторун-мастарын бүтүннүүтүн имири эспитэ. Эрин кэнниттэн иһэр Лот кэргэнэ, куораты эргиллэн көрөбүн диэн, туус остуолбаҕа кубулуйбута.

АЙЫЛЛЫЫ 19:1-26; ИККИС СОКУОН 29:23

Авраам Исаагы сиэртибэлиир

Тангара үс аанньала Авраамна сылдыбытын кэннэ лоп курдук биир сыл буолан баран, Сарра уол оҕону төрөппүтэ. Авраам күүтүүлээх уолун Исаак диэн ааттаабыта.

Биирдэ, Исаак хороччу улааппытын кэннэ, Айыы Тойон, кулута Авраам төһө бэриниилээҕин билээри, кини итэбэлин тургутан көрөргө быһаарыммыта. Ол иһин Авраамна: «Тапталлаах соботох уолгун Исаагы ильдэ Мориа сиригэр бар уонна Мин эйиэхэ ыйбыт хайабар кулуһун уматан, кинини Миэхэ сиэртибэлээ», — диэбитэ.

Тангара бу соруудаҕын толорор Авраамна туох да олус ыарахан этэ. Ол эрээри кини Айыы Тойонго биир тылы утары эппэтэбэ. Сарсыарда эрдэ туран мас мастаан, онтун өсүлүгэр тиэйбитэ, итиэннэ икки хамначчытын уонна Исаагы кытта Айыы Тойон эппит сиригэр барбыта.

Исаак, аҕата Тангараҕа ханнык сиэртибэни оноруохтааҕын билбэт буолан: «Аҕаа! Уоппут да, маспыт да баар, оттон уматар барааммыт оҕото ханнаһый?» — диэн ыйыппыта. Авраам: «Тоойуом, Тангара уматтарар бараанын оҕотун Бэйэтэ булуһоҕа», — диэн хардарбыта.

Тангара ыйбыт сиригэр кэлбиттэрэ. Авраам, үлэһиттэрин аллара хаалларан баран, уолун ильдэ хайа үрдүгэр тахсыбыта уонна сиэртибэннигин бэлэмнээбитинэн барбыта. Маһын барытын чохчолуу ууран баран, Исаагы кэлгийэн мас үрдүгэр сытыарбыта. Ол кэмнэ халлаантан кинини Айыы Тойон аанньала: «Авраам! Авраам! — диэн ыңырбыта. — Кэбис, оҕоҕор илиигин көтөбүмэ, оҕоҕун тыытыма. Эн Тангараттан куттанаргын, Мин туспар баар-суох соботох уолгун да кэрэйбэккин биллим. Онон эйигин албьам, эн сыдыаннаргын, халлаан сулуһунуу, муора кумаҕыны элбэтиэм. Мин тылбын толорбутун иһин, эн сыдыаннарын сир бары норуоттарыгар алгыс төрдө буолуохтара».

АЙЫЛЛЫЫ 22:1-18

Ревекка

Күн-дыл аастар-ааһан испитэ. Авраам бүдүгүрэ кырдыбыта, оттон уола Исаак ситэн-хотон сүүнэ киһи буолбута. Биирдэ Авраам саамай бэриниилээх чабарын ыңгыран ылан, Месопотамия хоту өттүгэр Харран куоракка баран, Исаакка кэргэн кэпсэтиригэр соруйбута. Чабар сонно Месопотамияҕа, Авраам быраата Нахор олорор куоратыгар, аттаммыта.

Кини онно айаннаан тийээт, Исаакка анаммыт кыыстыын көрсүһүннэр диэн, Айыы Тойонтон көрдөспүтэ: «Оо, Айыы Таһара! Бука диэн ол кыыһы бүгүн миэхэ манна бытан, тойоммор Авраамга үтүөтэ-өңөтө онор дуу. Мин тэбил дойдуттан тэриллэн кэлэммин, бу куорат кыргытара уу баһар сирдэригэр турабын. Утахпын ханнарыахпын купсууннаах уугуттан иһэрт диэбит кыыһым „иһий, тэбиэннэргэр эмиэ кутан биэриэм“ диэтэҕинэ, Эһ ол кыыһы кулуккар Исаакка анаабыккын, тойоммун үтүө хараххынан көрбүккүн мин чахчы билиэм этэ».

Арай итини ситэ этэн бүтэ да илигинэ, Ревекка диэн кэрэ бэйэлээх кыыс тийэн кэлбитэ. Кыыс купсуунугар толору уу баһан баран төннөн эрдэҕинэ, Авраам чабара кэнниттэн экирэтэн тийэн: «Уугуттан миэхэ иһэрпэккин ээ», — диэн көрдөспүтэ. Онуоха анараангыта бэрт улгумнук: «Иһий, тойонуом», — дии түспүтэ. Итиэннэ киһи утаҕын ханнарбытын кэннэ, өссө: «Тэбиэннэргин барыларын уулатыам», — диэн соһуппута. Чабар, Айыы Тойон айаммын бэлиэр алҕаата дуу, тугун бэрдэй диэн сөҕөн, кыыс тэбиэннэри уулатырын көрөн турбахтаан баран: «Тоойуом, эһ хайаларын кыыһынаҕыны? Аҕан дьиэтигэр хонуохпун миэхэ миэстэ көстүө этэ дуо?» — диэн ыйыппыта. Ревекка мин Нахор уолун Вафуил кыыһынабын диэн хоруйдаабыта. Чабар ону истээт, үөрүү бөҕөтүн үөрэн, Айыы Тойонго сүгүрүйбүтэ, Авраам быраатын дьиэтигэр чуо бааччы сирдээн аҕалбытын иһин, уруй-айхал эппитэ.

Итиэннэ Вафуил дьиэтигэр тийэн, Авраам кинини дойдутугар, бэйэтин аймахтарыгар уолугар Исаакка кэргэн кэпсэтиннэрэ ыппытын кэпсээбитэ. Төрөппүттэрэ Ревекканы ыңгыран ылан: «Бу киһини кытта барсыан этэ дуо?» — диэн ыйыппытара. Кыыс тутта сөбүлэммитэ. Дьиэлээхтэр эмиэ бука бары сөбүлээннэр, алгыс үтүөтүн алҕаан, кыыстарын биэрэн ыппытара.

АЙЫЛЛЫЫ 24:1-60

Исаактаах Ревекка

Ревекка уонна Авраам чаҕара, тэбиэнинэн бэрт өр айаннаан, Исаак кинилэри кэтэхэр дойдутугар тийэн кэлбиттэрэ.

Ол киэһэ Исаак хонууга дьаарбайа сылдьан, кэпсэтиилээх кыһа кэлэн иһэр караванын көрбүтэ. Ревекка эмиэ Исаагы көрөөт, миинэн иһэр тэбиэниттэн түһэ охсубута. Итиэннэ аргыһыттан: «Ити кимий?» — диэн ыйыппыта. Анараангыта: «Мин тойонум дьэ ити иһэр», — диэн хардарбыта уонна Исаакка тийэн, хайдах айаннаан сылдыбытын кэпсээбитэ.

Ревекка Исаакка кэргэн тахсыбыта. Айыы Тойон эдэр ыалга икки уол оҕону бэлэхтээбитэ, уолаттары Исав уонна Иаков диэн ааттаабыттара. Төһө да игирэлэрин иһин, Исав инники төрөөбүт буолан, ыал бастакы оҕотун аатын ылбыта.

Оҕолор улааппыттара. Исав чулуу булчут буолан, киэнг сиринэн тэлэһийэ сылдьан бултуур-алтыыр идэлэммитэ, оттон Иаков, сытыары сымнаҕас көрсүө уол, дьиэтиттэн-уотуттан олох ырааппат этэ. Аҕалара Исаак, улахан уола өлөрбүт көтөрүн этин сөбүлүүр буолан, Исавы ордороро, Ревекка буоллаҕына Иаковын таптыыра.

АЙЫЛЛЫЫ 24:63-67; 25:24-28

Иаков афатын алгыһын ылар

Кырдыр сааһыгар Исаак икки харафынан барбах эрэ борутар буолбута. Өлөрө чугаһаабытын билэн, кини алгыһын улахан уолугар биэриэн бафарбыта. Онон биирдэ Исавы ынгыран ылан, мас көтөрүттэн кини сөбүлүүр аһын күөстээн афаларыгар соруйбута. Ол кэнниттэн алгыһын биэриэх буолан эрэннэритэ.

Итини истээт, Ревекка, кыра уолун Иаковы ынгыран ылан, барытын кэпсээн биэрбитэ. Кини афаларын алгыһын Исав буолбакка, Иаков ылыан бафарара. Онон кэргэнин Исаагы албынныырга санаммыта. Исав бултуу барбытын кэннэ, Ревекка Иаковы ыытан, икки козел офотун афалтарбыта уонна афалара сөбүлүүр аһын астаабыта. Онтон Иаковка убайа Исав бырааһынныкка кэтэр мааны таһаһын кэтэрдибитэ. Улахан уол этин тириитэ хойуу түүлээфэ, онон аны афата кыра уол илиитин имэрийэн көрөн кимин сэрэийэ диэн, ийэлэрэ козел офолорун тириилэрин ылан, Иаков илиитин, моонньун бүрүйбүтэ.

Иаков, ийэтэ Ревекка хоторон биэрбит этин туппутунан, афатыгар киирбитэ: «Афаа, эппиккин барытын толордум. Мэ эрэ, бу эйиэхэ афалбыт көтөрүм этиттэн амсайан баран, миигин алфаа». Онуоха афата: «Тоойуом, бэттэх кэл. Имэрийэн көрүүм, чачхы Исавкын дуу, атынгын дуу?» — диэн уолун ынгыран ылбыта.

Иаков чугаһаан кэлбитигэр Исаак кинини туппахтаан көрөн баран: «Саната эмиэ да Иаковка дылы, илиитэ буоллафына Исав киэнэ», — диэбитэ. Иаков илиитэ, козел тириитинэн эриммит буолан, Исав илиитин курдуга, ол иһин афата билбэтэфэ. Онон били бэлэмнэппит аһын көрдөөн ылан аһаабыта. Сүрэфэ сөбүлүүр аһын астына-дуоһуяа аһаан баран, уолун алфаабыта.

Ити курдук албыннаан, Иаков убайыгар анаммыт алгыһы ылбыта. Онтон ыла Исав быраатын абааһы көрөн, кинини өлөрөгө санаммыта.

АЙЫЛЛЫЫ 27:1-41

Иаков түүлэ

Ревекка Исав кини тапталлаах уолун өлөрөргө санаммытын билэн, ону Иаковка кэпсээн биэрбитэ. Уонна убайа уордайбыта ааһыар диэри, Месопотамияҕа күрээн, таайыгар Лаванга олороругар сүбэлээбитэ.

Исаак эмиэ айанга туруохтаах уолун ыңгыран ылан, ийэн дойдутуттан Месопотамияттан эрэ кэргэн кэпсэтээр, бу дойдуттан Ханаантан ыларга сананыма даҕаны диэн кэриэһин эппитэ. Кини Иаковы: «Мунура суох кыахтаах Айыы Танара эйигин алгыахтын, Авраам ылбыт алгыһын эйиэхэ уонна эн кэнэҕэски ыччаттаргар тосхойон, бу тийиэхтээх сиргин, Танара Авраамга биэрбит өлбүгэтин, эйиэхэ аныахтын», — диэн алҕаабыта. Онон кыра уоллара, тыынын тэскилэтэн, Месопотамиялыыр буолбута.

Иаков бэрт элбэх күн айаннаабыта. Биирдэ аһаҕас халлаан анныгар хонорго күһэллэн, күрбэ тааһы сыттанан баран, утуйан хаалбыта. Ол түүн Танара киниэхэ бэрт дыкти түүлү түһэппитэ. Арай көрдөбүнэ, өндөл халлаанга тийээр үрдүк кириликс турар эбит, ол устун Танара аанһаллара түһэллэр-тахсаллар. Оттон кириликс мунутуур чыпчаалыгар Айыы Тойон Бэйэтинэн туран Иаковка этэр: «Мин Айыы Тойоммун, эн аҕан Авраам уонна Исаак Тангаралара буолабын. Бу сытар сиргин Мин эйиэхэ уонна эн сыдыаннаргар биэриэҕим. Мин эйигин кытта өрүү бииргэбин, онон эйигин, ханна да барбытын иһин, араначчылыам».

Иаков уһуктан кэлэн: «Айыы Тойон дың чахчы манна баар эбит, ону билбэтэхпин! — диэн сана аллайбыта. — Бу сир Танара дыэтэ, халлаанга тахсар суол аартыга эбит». Итиэннэ били сыттанан утуйбут тааһын мэнгэ өйдөбүннүк гына туруоран баран, Айыы Тойонго маннык эрэннэрбитэ: «Өскөтүн Танара миигин кытта бииргэ сылдьан айаммар араначчылаатаҕына, аһыырбарас, таннарбар танас биэрэн, аҕам дыэтигэр этэнгэ аҕаллаҕына, Айыы Тойон миэхэ Танарам буоллаҕына, бу мин туруорбут өйдөбүннүк тааһым Танара ытык тааһа буолуоҕа. Уонна, Айыы Танара, Эн миэхэ бэлэхтииргиттэн барытыттан уон гыммыт биирин мин өрүү Эйиэхэ биэрэ туруоҕум».

АЙЫЛЛЫЫ 27:41-46; 28:1-5; 10-22

Иаковтаах Рахиль көрсүһүүлэрэ

Иаков Месопотамиялыыр суолунан салгыы айаннаан, кэм-ниэ-кэнэбэс дэлэй мэччирэнгнээх өнг сиргэ тийэн кэлбитэ. Сүһүбэ уулан, улахан сымара таас сабыылаах холуодьас аттыгар тохтообута. Ол туран көрдөбүнэ, бостууктар үөр барааннарын уулата-уулата, холуодьаһы тааһынан төттөрү сабан иһэллэрэ.

Холуодьас аттыгар үс үөр бараан уулуу кэлэн турара. Иаков бостууктартан: «Эниги Нахор уола Лаваны билэбит дуо?» – диэн ыйыппыта. Бостууктар: «Билэн бөбө. Кыыһа Рахиль, барааннарын уулата, оол иһэр», – дэспиттэрэ. Бэрт сотору бараанын үөрүн ильдэ эдэркээн кыыс тийэн кэлбитэ. Кини Иаков таайын, аҕата Лаван, барааннарын маньыра.

Рахиль кэлбитигэр Иаков ыарахан тааһы сыҕарытан, барааннары уулаппыта. Онтон кыыһы сүүһүттэн уураан ылаат, үөрүүтүттэн ытыы-ытыы, киниэхэ убайа буоларын эппитэ. Рахиль ону истэн, дьиэтигэр сүүрэн тийэн аҕатыгар кэпсээбитэ. Иаков кэлбитин билэн, Лаван киниэхэ утары тахсыбыта, кууһан ылан уураан баран, дьиэтигэр киллэрбитэ.

Иаков, таайыгар хаалан, кини барааннарын маньыра буолбута. Лаван кыыһын Рахили кэргэн ылар туһугар, Иаков сэттэ сыл үлэлээбитэ. Ол сэттэ сыл киниэхэ аҕыйах хонук курдук элэс гынан ааспыта – Иаков Рахили оннук күүскэ таптыыра. Лаван киниэхэ икки кыыһын, Лияны уонна Рахили, кэргэн биэрбитэ. Манна Месопотамияҕа Иаков уон биир уолламмыта, биир кыыс-таммыта, кэлин Ханаанҕа өссө биир уол оҕоломмота.

Иаков олус баай киһи буолбута. Кини кэргэттерин, оҕолорун кытта танас отууга олороро. Элбэх эр киһи да, дьахтар да кулуттааҕа, сүһүгүтэ-аһа, бараана, тэбиэнэ, өсүлэ эмиэ баһаам этэ.

АЙЫЛЛЫЫ 29:1-28

Иаков Тагараны кытта тустар

Биридэ Айыы Тойон Иаковы Месопотамияттан тахсан төрөөбүт сиригэр, Ханаан дойдутугар, төннөрүгэр соруйбута. Онон Иаков кэргэттэрин, оҕолорун, муспут көлөһүнүн барытын ылан унньуктаах уһун айанна туруммута. Убайа Исав урукку өсгүйбүтэ ааспытын дуу, ааспатаһын дуу билбэт буолан, кини сэрэх мунгутаан убайын алы гынаары, эрдэ элбэх бэлэҕи ыппыта.

Дойдуларыгар айаннаан иһэн, өрүскэ тийиэн кэлбиттэрэ. Иаков, дьонун оломнотон уңуор туоратан баран, кытылга соҕотоһун хаалбыта. Онно биир Ким эрэ кэлэн кинини кытта халлаан сырдыар диэри тустубута, ол туста сылдьан, Иаков өттүгүн уңуоһун эчэппитэ. Онтон тын хатыыта Иаковка: «Күн таһыста, Миигин ыт», – диэбитигэр Иаков: «Алгыскын биэрэ иликкинэ, Эйигин ыппаппын», – диэн хардарбыта. Анараангыта: «Эн аатын кимий?» – диэн ыйыппыта. Иаков эппитэ. Онуоха Тустааччыта: «Аны эн аатын Иаков буолбатах, Израиль диэн буолуо, – диэбитэ. – Эн Тагараны кытта туһуннун, онон мантан иннэ дьону киһилээбэт буолуон».

Иаков: «Оттон Эн аатын кимий?» – диэн ыйыппыта. Анараангыта: «Мин ааппын тоҕо ыйытаһын?» – диэбитэ уонна аатын эппэтэҕэ. Ол кэнниттэн Иаковы алҕаабыта.

АЙЫЛЛЫЫ 32:9-31

Иаковтаах Исав иллэһиилэрэ

Иаков Ханаан сиригэр чугаһаан баран, Исав киниэхэ түөрт сүүс кииһилээх утары кэлэн иһэрин көрбүтэ. Кини убайыгар тийэн, сэттэ төгүл сиргэ тийэ сүгүрүйбүтэ. Исав сүүрэн кэлэн, быраатын кууһан ылбыта, иккиэн куустуһан туран ытаспыттара. Онтон Иаков кэргэттэрэ, оҕолоро, чаҕар дьахталлара кэлэн, Исавка сүгүрүйбүттэрэ.

Исав Иаковтан: «Итиччэ элбэх бэлэҕи миэхэ тоҕо ыттын?» — диэн ыйыппыта. «Эйигин кыһырбатын диэммин», — Иаков аһаҕастык хардарбыта. «Кэбис, миэхэ барыта дэлэй, — диэбитэ Исав. — Онон бэйэн киэнэ бэйэҕэр хааллын».

Иаков: «Миигин этэх-бытах санаабат буоллаххына, бэлэһин ыл. Тангара көмөтүнэн миэхэ эмиэ барыта дэлэй», — диэн сөбүлэспэтэҕэ, итиэннэ Исавы тылыгар киллэрэн, бэлэһин олоччу ыларбыта.

Исав дьээтигэр-уотугар төннүбүтэ, оттон Иаков Ханаан сиригэр, Сихем куорат таһыгар, тийэн олохсуйбута. Онно сир атыылаһан ылан, таһас отууларын туруоруммута уонна Айы Тойон Тангара аатыгар сиэртибэнньик онорбута.

Иаков убайыттан Месопотамияҕа күрээн иһэн түһээбит дыкти түүлэ — Тангара алгыһын ылыта — ити курдук туолбута. Айы Тойон киниэхэ эрэннэрибитин барытын толорбута, Иаков да махтанарын умнубатаҕа.

АЙЫЛЛЫЫ 33:1-20

Иосиф – Иаков тапталлаах уола

Иаков Ханаан сиригэр хат олохсуйбута. Манна Рахиль иккис уолун Вениамины төрөппүтэ. Иаков аны уон үс оҕолоох буолбута: уон икки уоллааҕа (Рувим, Симеон, Левий, Иуда, Дан, Неффалим, Гад, Асир, Иссахар, Завулон, Иосиф, саамай кыралара Вениамин) уонна биир Дина диэн кыыстааҕа. Иаков оһоҕос түгэбинээҕи оҕотун Иосибы уолаттарыттан барыларыттан ордороро.

Иосиф уон сэттэ саастааҕыттан убайдарын кытта бараан үөрүн манаспыта. Убайдара туох эмэ куһаҕаны онордулар да, кини ону барытын аҕатыгар кэпсээн биэрэрэ. Биирдэ Иаков Иосифка дьэрэкээн ойуулаах олус кэрэ танҕаһы бэлэхтээбитэ. Убайдара ону көрөн, аҕалара Иосибы барыларыттан ордук таптыырын өйдөөннөр, бырааттарыгар өстүйэ санаабыттара.

АЙЫЛЛЫЫ 37:1-4

Иосиф түүлэ

Биридэ Иосиф убайдарыгар түүлүн кэпсээбитэ: «Бөлүүн мин тугу түһээбиппин истин эрэ. Биһиги бука бары бааһынаҕа түүтэх баайа сылдыар эбиппит. Арай, доҕоор, мин түүтэҕим көбүс-көнөтүк туран кэллэ, онуоха эһиги түүтэхтэргит бары тула туран, миэнигэр сүгүрүс гыннылар».

Убайдара: «Эһиэхэ ыраахтааҕы буолуом диэри гынаҕын дуо? — диэн өһүргэнэн турбуттара. — Ама да эн буолтун иһин, биһигини салайбат инигин?» Итинтэн ыла кинини абааһы көрөллөрө ордук күүһүрбүтэ.

Иосиф өссө биир түүлү түһээн баран, онтун эмиэ: «Арай түһээтэхпинэ, күн, ый уонна уон биир сулус бары миэхэ сүгүрүйэллэр эбит», — диэн убайдарыгар кэпсээн биэрбитэ.

Бу түүлүн кини убайдарыгар эрэ буолбакка, аҕатыгар эмиэ эппитэ. Аҕата уолун мөҕөн: «Эһин-эһини түһээнгин! Ама ийэлээх аҕан уонна убайдарын эйиэхэ кэлэн, сиргэ тийэ сүгүрүйүөхпүт үһү дуо?» — диэбитэ.

Уолаттар бука бары абаккара санаабыттара, оттон аҕата буоллаҕына Иосиф кэпсээнин өйүгэр-санаатыгар тутан хаалбыта.

Биридэ улахан уолаттар ыраах сүөһү маныы сылдыбыттара. Иаков убайдарын хайдах сылдыалларын баран билсэн-көрсөн кэл диэн, Иосифы ол сиргэ ыппыта. Уола үөрүүнү кытта улгумнук айанна туруммута.

Убайдарын бэрт өр көрдөөн, хонууга сырыттахарына, булан ылбыта. Анараангылар бырааттарын көрөөт, «били түүллээҕимсийээччи иһэр...» диэн эндэппэккэ билбиттэрэ уонна кэллэ да өлөрөн кэбиһэрдии куомуннаһа охсубуттара. «Өлөрөн баран хайа эмэ хаспахха быраҕыаҕын, — дэһиспиттэрэ. — Адьырҕа кыыл тутан сиэбит диэхпит. Оччоҕо түүлэ хайдах туоларын көрүллүө».

АЙЫЛЛЫЫ 37:5-20

Убайдара Иосибы кулуттааһынгна атылыыллар

Еаамай улахан убайдара Рувим, уолаттар куомуннаспыттарын истэн, Иосибы хайдах эмэ гынан быһаан ылан аҕатыгар ыытарга быһаарыммыта. Онон, Иосибы өлөрбөккө эрэ, хаспахха быраһын диэн элэ-была тылын эппитэ. Рувим тылын истэннэр, Иосиф кэлбитигэр, дьэрэкээн өгнөөх мааны таһаһын устан ылаат, уолу дирин хаспахха бырахпыттара.

Арай ол сылдьан көрбүттэрэ, Египеккэ табаар тиэйэр атыһыттар караваннара айаннаан иһэрэ. Уолаттартан биирдэстэрэ Иуда өй ыла охсон, Иосибы ити дьонго атылылаахха диэн этии киллэрбитэ. Бары эгэ-дьяҕа буолан, аһан иһэр атыһыттарга бырааттарын атыылаан кэбиспиттэрэ. Атыһыттар Иосибы Египеккэ илдэ барбыттара.

Убайдара козел оҕотун өлөрөн, ол хаанынан Иосиф таһаһын биһэн баран, ону Иаковка аҕалан биэрбиттэрэ: «Бу аараттан булан ыллыбыт. Көр эрэ, эн уолун таһаһа дуу, атын дуу?» Уолун балай хаан буолбут таһаһын тута билэн, Иаков хаһытыты түспүтэ: «Оо, сорбун ниии! Бу Иосиф таһаһа дии, уолчааным кизэн! Оҕобун адырҕа кыыл сиэтэҕэ! Иосибы тырыта тыппыт!» Улахан уолаттара албыннаабыттарын билбэккэ, оҕонньор таптыыр уолун аһыйан ытаан-сонгоон мунһаммыта.

АЙЫЛЛЫЫ 37:21-35

Иосиф – Потифар тутгах үлэһитэ

Атыһыттар Египеккэ кэлэн, Иосибы фараон үрдүк со-
лолоох үлэһитигэр, харабыл тойонугар, кулуттааһынна
атыылаабыттара. Иосиф өрүү Тангараҕа үгэ сылдыар буолан, Айыы
Тойон киниэхэ барытыгар көмөлөһөрө. Тугу да соруйбуттарын
иһин, уол үлэтэ-хамнаһа табыллан иһэрэ.

Иосиф туохха барытыгар Айыы Тойон көмөтүнэн ситиһи-
лэнэн иһэрин Потифар бэлиэтии көрбүтэ. Онон дьиэтин-уотун,
баайын-дуолун барытын көрдөрөөрү, Иосибы хаһаайыстыба
салайааччытынан туруорбута. Тангара Иосиф туһуттан Потифар
дьиэтин-уотун алҕаабыта. Уол сүүнэ хаһаайыстыбаны, нэмин
табан, сатабыллаахтык салайар буолан, тойоно кыһалҕа диэни
билбэккэ олорубута.

Иосиф олус үчүгэй дьүһүннээх, көнө унуохтаах уол этэ. Со-
тору кинини Потифар ойоҕо умсугуйа көрөр буолбута. Элбэх
тангараҕа үгэр-сүктэр, Айыы Тойону уонна Кини кэриэстэрин
билбэт дьахтар Иосибы көссүү онгосто сатаабыта. Иосиф онно
сөбүлэммэккэ, хотунугар: «Тойонум миэхэ тугун барытын эрэм-
митэ, онон манна эйигиттэн, кини кэргэнигиттэн, ураты атын бо-
буулаах туох да суох. Уонна хайаан мин Тангара иннигэр итинник
ыар аныыны онгостуохпунуй?» – диэбитэ.

Потифар ойоҕо, киэр анныллан баран, Иосифтан хайдах
эмэ гынан иэстэһиэн баҕарбыта. Онон уолу холуннаран, эригэр
Потифарга: «Ити биһиги дьиэбитигэр киллэрбит еврей кулутун
миигин атаҕастаары манна кэлэ сырытта, – диэбитэ. – Хаһы-
таабыппар, таһаһын илиибэр хаалларан баран, куотан хаалла».

Тойон бу тыллары истэн уордаһан, Иосибы ыраахтааҕы хаа-
йыылаахтара сытар түрмэлэригэр бырахтарбыта.

АЙЫЛЛЫЫ 39:1-20

Иосиф хаайыга

Иосифы харанга хаайыга сытар да кэмигэр Айыы Тойон хаалларбатаҕа, киниэхэ көмөлөһөрүн уураппатаҕа. Тангара аны түрмэ тойонун сүрэҕин сымнатан, ол киһи Иосифка олус үчүгүйдик сыһыаннаһар буолбута, онон уолу хаайыылаахтар салыааччыларынан анаабыта. Тойон Иосифы бүк эрэнэн, бэйэтэ бэрээдэги көрбөт да этэ. Оттон Иосиф Тангараны эрэнэрэ, ол иһин Айыы Тойон Иосифка өрүү ситиһиини бэлэйтиирэ.

Иосиф баар хаайыытыгар ыраахтааҕы икки чаҕара сытара. Биирдэрэ ыраахтааҕы аһыыр кэмигэр кини иһитигэр арыгы кутар, иккиһэ — остуолга ас тардар, килиэп быһар үлэлээх этилэр. Иккиэн ыраахтааҕы иннигэр буруйу онгорон хаайыыга киирбиттэр.

Биирдэ бу икки киһи түүл түһээн баран, ол түүллэрин хайдах да кыайан тойоннооботохторо. Ону истэн, Иосиф кинилэргэ: «Түүл суолтатын Тангара арыйар буолбатах дуо? Миэхэ кэпсээг эрэ», — диэбитэ.

Бастаан арыгы кутааччы түүлүн кэпсээбитэ. Кини үс салаалаах виноград умнаһын түһээбит, арай, онтуката сибэккилэнэн баран отоннонон барбыт. Арыгы кутааччы ол отону хомуйан, сүмэһинин ыган фараонна биэрбит.

Иосиф кини түүлүн сонно быһааран биэрбитэ: «Үс лабаа — үс хонук. Үс күнүнэн фараон эйигин үлэҕэр төнүннэриэ, онон уруккун курдук арыгы кутааччы буолан, арыгылаах иһитин киниэхэ туттарыан. Хата оччоҕуна миигин умнаайаҕын, мантан таһаартараар».

Оттон аны килиэп быһааччы түүлүн кэпсээбитэ. Кини түһээтэҕинэ, төбөтүгэр үс чарт тымтай үрүт үрдүгэр ууруллубут. Саамай үөһэнни тымтайга ыраахтааҕы араас аһа-үөлэ угуллубут, ону көтөрдөр көтөн кэлэ-кэлэ, тонсуйан тобугураталлар.

Килиэп быһааччы түүлүн истэн баран, Иосиф: «Үс тымтай — үс хонук, — диэбитэ. — Үс күнүнэн фараон ыңыртаран ылан, эйигин маска ыйатыаҕа, оччоҕо өлүккүн көтөрдөр көтөн кэлэн тонсуйуохтара».

Айыы Тойон Иосифка арыйбыта барыта лоп курдук үс хонон баран туолбута. Ол гынан баран арыгы кутааччы киһи тахсаат да, Иосиф туһунан таһы-быһа умнан кэбиспитэ.

АЙЫЛЛЫЫ 39:21-23; 40:1-22

Иосиф фараон түүлүн тойоннуур

Биридэ Египет фараона дыкти түүлү түһээбитэ. Ол түһээтэҕинэ, кини өрүс үрдүгэр турара. Эмискэ өрүстэн сэттэ эмис ынах тахсан, тростник быһыһыгар мэччийбитинэн барбытара. Онтон аны атын сэттэ ырыган ынах өрүстэн тахсаннар, били эмис ынахтары мэниэстэн кэбиспиттэрэ. Фараон сүрэ-кэбэ көтөн, уһуктан кэлбитэ. Онтон салгыы утуйан иһэн эмиэ түһээн барбыта. Арай көрдөбүнэ, биир умнаска толору астаах бэрт үчүгэй сэттэ куолас үүнэн турара. Олору атын сэттэ куура хатан хаалбыт иинэҕэс куолас үүнэн тахсан, сиэн кэбиспиттэрэ.

Уһуктан баран, фараон олус дыксинэ, ытырыктата санаабыта. Онон Египет мындыр өйдөөхтөрүн ынгыртаан ылан, дыкти түүлүн кэпсээбитэ да, хайалара да күттүөннэҕи эппэтэҕэ.

Хата бэйэтин арыгы кутааччы киһитэ хаайыыга Иосиф диэн ааттаах эдэр еврей баарын эмискэ өйдөөн кэлбитэ. Хаһан эрэ ол еврей киниэхэ уонна килиэп быһааччыга түүллэрин быһааран биэрбитэ чопчу туолбуттааҕа. Арыгы кутааччы ону тойонугар этээтин кытта, фараон сонно хаайыыттан Иосифы ажалтарбыта. Фараон киниэхэ: «Эйигин түүлү тойоннуур кыахтаах диэн кэпсииллэр», — диэбитэ. Иосиф: «Фараонна мин буолбатах, Таңгара Бэйэтэ сөптөөх хоруйу биэриэ», — диэн хардарбыта. Фараон киниэхэ икки түүлүн иккиэннэрин кэпсээбитэ. Иосиф эппитэ: «Ити аата Таңгара фараонна сотору туох буолуохтаабын көрдөрбүт. Сэттэ эмис ынах уонна сэттэ толору куолас — Египеккэ сэттэ өң дыыл, оттон сэттэ ырыган ынах уонна сэттэ хаппыт куолас — сэттэ өң дыыл кэннэ кэлиэхтээх сэттэ аас-туор сыл. Түүлүн хатылааммыт, ол аата чаччы Таңгара тыла эбит, онон Кини ити сэрэппитин бэрт сотору толорууһу».

Итиэннэ Иосиф фараонна муударай өйдөөх дыһайааччыны булунан, сэттэ өң сыл устата Египет үрдүнэн элбэх бурдугу хаһаанарыгар сүбэлээбитэ.

АЙЫЛЛЫЫ 41:1-36

Иосиф – бүтүн Египет сирин тойоно

Иосиф түүлү тойоннообутун фараон олус диэн астына, сөбүлүү истибитэ. Онон үлэхиттэригэр: «Мантан ордук Тангара Тыынын сүрүбэр ылыммыт киһини булан ыларбыт бука саарбах буолуохтаах», – диэбитэ. Онтон Иосифка эппитэ: «Тангара итини эйиэхэ арыйбыт буоллабына, ол аата эйигиттэн ордук өйдөөх, муударай киһи суох эбит. Мин дьиэбин-уоппун мантан иннэ аны эн салайыан, норуотум бүттүүнэ эн тылгын толоруо. Мин эйигин бүтүн Египет сирин үрдүнэн туруоруом, бүрүстүөлбүттэн атынын барытын эйиэхэ биэрэбин».

Сонно фараон биһилэбин устан ылан, Иосиф тарбаҕар кэтэритэ, мооньугар кыһыл көмүс сыабы иилбитэ, күндү тангаһы тангыннарбыта. Итиэннэ Иосифы бэйэтин иккис колесницатыгар ордон, норуот бүттүүнэ эбэрдэлиирин туһугар, Египет сирин биир гына кэритэргэ дьаһайбыта.

Иосиф итинник үрдүк дуоһунаска ананаат, ылыммыт соругун барытын кыһамнылаахтык толорбутунан барбыта. Сут дьыл кэллэбинэ, Египет норуота хоргуйан өлбөтүн туһугар, кини өн дьыл кэмигэр манхааһайга бурдук бөбөтүн мустарбыта.

АЙЫЛЛЫЫ 41:37-48

Сэтгэ сыллаах сүт

Сэтгэ сылынан сиргэ-дойдуга барытыгар улуу сүт турбута. Иосиф Египет куораттарыгар элбэх бурдугу хаһааммытын истэн, араас дойду дьоно киниттэн бурдук көрдөһө кэлэллэрэ.

Иаков эмиэ, Египеккэ бурдук баар сурабын истэн, уон уолун онно бурдук атыылаһыннара ыппыта, арай кыратын Вениаминаы эрэ илдэ хаалбыта.

Бүтүн Египет сирин дыһайар тойон буолан, бурдугу норуокка бүтүүнүгэр Иосиф атыылыыра. Онон убайдара киниэхэ кэлэн сиргэ тийэ сүгүрүйэн баран, бурдук атыылыырыгар көрдөспүттэрэ. Иосиф кинилэри эндэппэккэ билбитэ, оттон анараангылара билбэтэхтэрэ. Бырааттарын атыылыахтарыттан ыла, кини туһунан тугу да истэ илик буолан, ингэн-хаһан улахан тойон буолбута буолуо диэн билбэт да, сэрэйэн да көрбөт этилэр.

Иосиф, кинилэри билбэтэҕэ буолан, эһиги бу дойду мөлтөх өрүтүн чуннуу кэлбиккит быһыылаах диэбитэ. Убайдара биһиги чиеһинэй дьоммут, бары биир аҕа уолаттарынабыт, өссө биир кыра бырааттаахпыт, онтубут дьиэтигэр аҕатын кытта хаалбыта дии сатаабыттара да, Иосиф кинилэри истэ да барбакка, хайыыга уктаран кэбиспитэ. Онтон үһүс күнүгэр ынгыртаран ылан эппитэ: «Чачы чиеһинэй дьон буоллаххытына, биирдэскит манна хааллын, оттон атыттаргыт дьиэбитигэр баар аас-туор дьоннутугар бурдук илдэ бардыннар. Ол кэннэ, чачы албыннаабат, кырдыгы этэр буоллаххытына, кыра бырааккытын илдэ кэлээрин. Оччоҕо эрэ бу дойдуга туох да кэтэх санаата суох кэлбиккитин итэҕэйиэҕим».

Убайдара итини истэн: «Урут Иосибы утары онорбут халын аһыыбыт сэтэ-сэлээнэ ситтэҕэ, — диэн ботур-итир кэпсэппиттэрэ. — Төһөлөөх ааттаһан муннанахтаабытай! Ону аһымматах буруйбутугар дьэ силлибэт сирбититтэн ылардахпыт».

Тойон кинилэри кытта тылбаасчыттаах кэпсэтэрин иһин, биһиги санабытын-ингэбитин өйдүүрэ буолуо диэн сэрэйбэт этилэр. Иосиф буоллаҕына, убайдара ити эппиттэрин истэн, атын хоско таһсан уйа-хайа суох ытаан барбыта. Онтон эмиэ төннөн киирэн, Симеону Египеккэ хаалларарга, атыттарын, бурдук биэрэн баран, дойдуларыгар ытарга дыһайбыта.

АЙЫЛЛЫЫ 41:54-57; 42:1-25

Иосиф убайдарыгар билинэр

Ыиэлэригэр-уоттарыгар тийэн баран, Иосиф убайдара туох моһуокка түбэхэ сылдыбыттарын барытын аҕаларыгар сиһилии кэпсээн биэрбиттэрэ. Иаков кырдьар сааһыгар сүрэхтин чопчута буолбут кыра улун Египеккэ биэрэн ытартан кыккыраччы akkaастаммыта.

Аҕалбыт бурдуктара бэрт сотору бүтэн, Иаков оҕолорун: «Өс-сө биирдэ кырынан, ас атыылаһан аҕалларгыт», — диэн тылыгар киллэрэ сатаабыта. Онуоха уолаттара Египет тойоно кыра уола суох кэлээйэҕит диэн эппитин санаппыттара. Иаков Вениамины илдэ баралларын бэрт өр көнүллээбэккэ сылдыбыта. Онтон сут улам ыксатан барбытыгар дэ бука барыларын: «Мунура суох кыахтаах Айыы Танара эһиэхэ көмөлөһөн, ол бурдук атыылыыр омук-өһүк киһитэ эһигини үтүө хараҕынан көрүөхтүн, Египеккэ хаалбыт Симеоммутун уонна оҕобун Вениамины этэнгэ төттөрү биэрэн ытыахтын», — диэн айанга алҕаабыта.

Иаков уолаттара кыра бырааттарын кытта Египеккэ тийэн кэлбиттэрэ. Иосиф Вениамины көрөн уйадыан, атын хоско тахсан уйа-хайа суох ытаабыта. Онтон сирэйин суунан баран, чаҕардарын ынгыран ылан, ыалдыттарыгар анаан остуол хотойорунан ас маанытын тартарбыта. Тойон кинилэри тоҕо маннык хадаҕалыырын билбэккэ, убайдара симиттэ санаабыттара. Тиһэҕэр Иосиф кыайан туттуммакка, марылаччы ыты-ыты: «Мин Иосифпын, — диэн билиммитэ. — Аҕам тыыннаах дуо?» Убайдара куттанан тылларыттан маппыттара, тугу да булан эппэтэхтэрэ. Онуоха кини санааларын көтөҕөн эппитэ: «Мин эһиги Египеккэ атыылаабыт бырааккыт Иосиф буолабын. Ол эрэри билигин санаарҕааман, миигин атыылаабыккытын кэмсинимэн. Танара эһигини быһһатаары, миигин манна ыппыта. Эһиги буолбатах, Айыы Танара ыппыта... Кини миигин фараонга аҕа быһһытынан биэрбитэ, фараон дьиэтин тойонунан, бүтүн Египет сирин баһылыгынан туруорбута. Хата аҕабар тийэн барытын кэпсээн. Уолун Иосиф „Танара миигин Египет тойоно онордо, онон кытаатан, миэхэ кэлэ оҕус, мин эйигин манна аһатыам-сиэтиэм, көрүөм-истиэм диэн илдьиттиир“ диэн этин. Бу сут өссө да биэс сыл устата барыаҕа». Маны этэн баран, Иосиф быраатын Вениамины кууспута уонна ытаан барбыта. Онтон ыты-ыты, убайдарын бука барыларын уураан ылбыта.

АЙЫЛЛЫЫ 42:36-38; 43:1-34; 45:1-15

Иосиф ағатын көрсөр

араон, Иосиф убайдара кэлбиттэрин истэн, кинилэргэ аара аһыылларыгар ыһык уонна бука барыларыгар — хас биирдии бэйэлэригэр, оҕолоругар, кырдыаҕас ағаларыгар — таннар тангас, колесница биэрэргэ соруйбута. Итиэннэ кинилэри Египеккэ букатын көһөн кэлэллэригэр ынгырбыта.

Бырааттыылар дойдуларыгар төннөн кэлэн, ағаларыгар Иосиф туһунан кэпсээбиттэрэ. Тапталлаах уола Иосиф тыыннааҕын истэн, оҕотун көрүөн сөбүн билэн, Иаков үөрүү улуутун үөрбүтэ, онон улун көрсө Египеккэ хайаан да барарга санаммыта. Сотору түүлүгэр Айыы Тангара көстөн: «Иаков! Мин Тангарабын, аҕан Тангаратынабын. Эн Египеккэ бар, куттаныма, Мин онно эйигиттэн улуу норуоту үөскэтиэҕим. Мин эмиэ эйигин кытта барсыам, кэлин эйигин төттөрү ағалыам», — диэн эрэннэрибитэ.

Иаков туох баар баайын-дуолун тиэнэн, оҕолорун, сиэннэрин кытта Египет сиригэр айаннаабыта. Уола Иосиф сүрүбү-быара тулуппака, колесницанан кинилэргэ утары кэлбитэ, ағатын кууһан туран, үөрүүтүттэн уйа-хайа суох ытаабыта.

Иосифка аймахтара кэлбиттэрин истэн, фараон кинини бэйэтигэр ынгыран ылан: «Дэ бу аҕан, убайдарын бука бары эйиэхэ кэллилэр. Египет бүттүүнэ эн илиигэр бэриллэн турар, онон дьонун дойду бастын сиригэр-уотугар олохтоо», — диэн үөрдүбүтэ.

Иосиф дьонун Египет бастын сиригэр олордубута, аһынан-бурдугунан толору хааччыйан, бары кыһалҕаларын толуйан, өрүү көмөлөһө турбута. Иаков Ханаан сиригэр төннүбэтэҕэ, Египеккэ олорон өлбүтэ. Өлүөн иннинэ бастаан Иосифтин икки улун Манассиялаах Ефремы, ол кэннэ бэйэтин оҕолорун алҕаабыта. Уолаттар ағаларын кэриэһин толорбуттара: көмүс уңуоҕун көтөҕөн, Ханаан сиригэр илдьэн, өбүгэлэрин аттыларыгар, Махпела хонуутугар баар таас хаспахха, Авраам, Сарра, Исаак уонна Ревекка хараллыбыт сирдэригэр, кистээбиттэрэ.

АЙЫЛЛЫЫ 45–50

Израиль норуота Египеккэ кулут буолар

нтон ыла элбэх күн-дьыл ааспыта. Иаков уолаттарыныын бука бары өлбүттэрэ.

Айыы Тойон Месопотамиялаан иһэн Тангаралыын тустубут Иаковка алгыһы кытта биэрбит «Израиль» диэн санга аата «Тангаралыын тустубут» диэн суолталааҕа. Ол иһин Иаков удьурдарын, еврей норуотун, билингнэ диэри «Израиль» диэн аатгыыллар.

Египет сирин аны олох атын санга фараон салайара. Бу ыраахтааҕы муударай өйдөөх Иосибы да, кини Египет норуотугар онорбут үтүөтүн-өнгөтүн да билбэт этэ. Санга фараон еврей норуота элбээбитин, кыаҕырбытын бэлиэтии көрөн, норуотугар этии киллэрбитэ: «Израиль дьонун утары туох эрэ албапта булунуобун. Инньэ гымматахпытына, сэрии буолла да, өстөөхтөрбүтүгэр холбоһон, бэйэбитин утары өрө туруохтара уонна биһигиттэн баран хаалыахтара».

Фараон Израиль норуотугар ыар үлэни толорорго күһэйэр суостаах үлэһиттэри анаабыта. Ол эрэри израильтыаннар төһөнөн атаҕастаналлар да, соччонон үллэн-күөрэйэн, элбээн-тэнийэн иһэллэрэ. Онон Египет дьоно, кинилэри инчэҕэй эттээх тулуйбат ыар олохтуур түһүгэр, өссө ордук тыйыстык күһэйэн туран үлэлэтэр буолбуттара.

Ол эрэри Айыы Тангара, норуотун ыар ынчыгын, эрэйин-мунун истэн, кинилэргэ өрүһүйээччи ыппыта.

ТАХСЫЫ 1:6-14

Чарт тымтайга угуллубут оџо

араон Израиль норуота ыарахан үлэттэн мөлтөөн-ахсаан барарын оннугар, дьэ өссө ордук элбээн-тэнийэн, күүһүрэн-уоџуран иһэрин билбитэ. Ол иһин кинилэр санга төрөөбүт уол оџолорун өрүскэ быраџан иһэргэ дьаһайбыта.

Биир еврей дьахтара үчүгэйкээн уол оџону төрөтөн баран, оџотун үс ыйы быһа кистии сылдыбыта. Онтон салгыы саһыарар кыаџа суох буолан, ыксаан, уолчаанын сымаланан сотуллубут чарт тымтайга уган баран, Нил өрүс хомуһун быыһыгар кистии уурбута. Бу дьахтар хороччу улаатан эрэр кыһа оџо хайдах буоларын ыраахтан сэмээр кэтии-маныы сылдыбыта.

ТАХСЫЫ 2:1-4

Моисей фараон кыыһыгар иитиллэр

л кэмнэ фараон кыыһа чаҕар кыргыттарын кытта сөтүөлүү өрүскэ киирбитэ. Эмискэ кини хомус быыһыгар тымтай турарын көрөн, дыктиргээн, ону ыллара, чаҕар кыыһын ыппыта.

Тымтайы арыяаттарын кытта, арай онно оҕо ытаан бэбээрбитэ. Бу израильтяннар оҕолоро буоларын фараон кыыһа тута өйдөөбүтэ. Кини оҕону аһынан, бэйэтигэр ииттэ ыларга быһаарыммыта. Сонно тута уолчаан эдьийэ кыыс кэлэн киниттэн: «Оҕо эмийдээчи наада дуо?» — диэн ыйппыта. Сөбүлэн ылаат, сүүрэн бырдааттанан тийэн ийэтин ынгыран аҕалбыта, онуоха фараон кыыһа дыхтарга: «Миэхэ бу оҕону эмийдээ, эрэйгин төлүөбүм», — диэбитэ.

Дыхтар үөрүүнү кытта оҕотун дыиэтигэр илдэ барбыта. Кэлин, борбуйун көтөхпүтүн кэннэ, уолчаанын фараон кыыһыгар төттөрү аҕалан биэрбитэ. Фараон кыыһа оҕону ииттэ ылан, Моисей диэн ааттаабыта.

Ыраахтааҕы дыбарыаһыгар улааппыт Моисей Египет дьонуттан туох да атына суох итиллибитэ эрээри, Израиль норуотуттан төрүттээҕин-силистээҕин хаһан да умнубатаҕа. Еврейдэр ортолоругар өрүү сылдыар буолан, бу дьон баттанан-үктэнэн олороллорун бэркэ билэрэ. Биирдэ кини еврей киһитин кырбыы турар египтянины, уордаһан, өлөрөн кэбиспитэ уонна өлүгүн кумахха кистээбитэ.

Сарсыныгар аны икки еврей охсуһа сылдыалларыгар түбэхэ түһэн, биирдэстэрин: «Бэйэн омуккун тоҕо кырбыыгын?» — диэн тохтото, буйа сатаабыта. Онуоха киһитэ: «Ким эйигин биһигини дүүллэтэ ытта? Египтянины өлөрбүтүн курдук, миигин эмиэ өлөрөөрү гынаҕын дуо?» — диэн өргөстөнөн турбута.

Моисей барытын билбиттэр эбит диэн ытырыктата санаабыта. Фараон, кырдык, ол түбэлтэни истэн кинини өлөрүүн баҕарбыта эрээри, Моисей Мадиам сиригэр күрүү охсон хаалбыта. Онно тийэн, Иофор диэн ааттаах аҕабыты көрсөн, кини дыиэтигэр-уотугар олохсуйбута. Аҕабыты киниэхэ кыыһын Сепфораны кэргэн биэрбитэ.

ТАХСЫЫ 2—3

Умайа турар хатыылаах ыарҕа

Моисей аҕа кыннын Иофор сүөһүтүн бэрт элбэх сыл устата манаабыта. Биирдэ кини, барааннарын кый ыраах үүрэн, Таңара хайатыгар Хоривка тийэ барбыта. Онно хайа анныгар, умайа турар хатыылаах ыарҕа ортотугар, киниэхэ Айыы Тойон аанньала илэ көстүбүтэ. Моисей көрдөбүнэ, хатыылаах ыарҕа умайан күлүбүрүү турара да, умайан баран тоҕо эрэ бүтэн быстыбат этэ. Ол иһин дьиибэргээн: «Тугун муокаһай, баран сирийэн көрүүм эрэ, ити ыарҕа тоҕо умайан бүппэтий?» — дии санаабыта.

Чугаһаан кэлбитигэр умайа турар ыарҕа иһиттэн эмискэ Айыы Тойон кинини ыңгыар сангата иһиллибитэ: «Моисей! Моисей! Манна чугаһаама! Бу эн турар сириг — ытык сир, онон атаҕын таңаһын уһул. Мин эн аҕан Таңаратынабын, Авраам, Исаак уонна Иаков Таңаратынабын». Моисей, аны Таңараны көрүөм диэн куттанан, сирэйин саба туттубута.

Айыы Тойон киниэхэ эппитэ: «Норуотум Египеккэ эрэйдэнэ-муннана олорорун көрөбүн, ытыырын-сонгуурун, күөмчүлээччилэри үңсэрин истэбин. Сору-муну көрөрүн билэр буоламмын, бу Египет дьонуттан өрүһүйэ баран иһэбин. Норуоппун быыһаан таһааран, үүтүнэн-мүөтүнэн аллар үтүөкэннээх киэн дойдуга киллэриэм. Израиль уолаттара ытыылларын истэбин, египтяннар кинилэри атаҕастыылларын көрөбүн. Онон айанна турун, Мин эйигин фараонна ыытабын. Норуоппун Израилы Египеттэн эн таһаарыан».

Ол эрээри Моисей саарбаҕалы санаабыта. Кини итинник улуу соругу хайдах да толорор кыаҕым суох дэнэрэ. Онон Таңараҕа: «Ол мин ким бэйэлээх буоламмын, фараонна баран, Израиль норуотун Египеттэн таһаарар кыахтанамый?» — диэбитэ. Онуоха Таңара Моисейга: «Мин эйигин кытта бииргэ буолуом», — диэн бигэтик эрэннэритэ.

ТАХСЫЫ 3:1-12

Паасхаға туттуллар бараан оѳотун хаана

Төһө да Айыы Тангара сэрэтэн итинник улуу дыктилэри онгорбутун иһин, фараон сүрэфэ сымнаабатаѳа. Ол иһин Моисей киниэхэ манник диэбитэ: «Айыы Тойон этэр: Бу түүн Мин Египет ортотунан ааһыам, оччоѳо Египет хас биирдии ыалын улахан уола, бастакы оѳото – фараон оѳотуттан бурдук тардар кулут дыахтар оѳотугар тийэ – өлүөѳэ. Бэл сүһүлэрин маннайгы төрүөѳэ кытта ордуо суоѳа».

Оттон Израиль норуотугар Айыы Тойон, Моисейы этитэн, хас биирдии ыал бу түүн туох да дыиэгэ суох бараан оѳотун өлөрөн сииригэр илдыиттээбитэ. Этин уокка ыһаарылаан баран, эмиэ ол түүн доруоһата суох килиэби уонна аһыы оту кытта сиэхтээхтэрэ. Тангара кинилэргэ бараан оѳотун хаанынан дыиэлэрин аанын сэнгийэтин уонна туорай маһын аѳыылларыгар соруйбута. «Ол хаан эһиги олорор дыиэѳит бэлиэтинэн буолоу. Египет дыонун сууһара сылдыан хааны көрдүм да, тумнан ааһыаѳым, оччоѳо эһиэхэ алдыархай аанһыа суоѳа», – диэбитэ.

Израиль дыоно Тангара эппитин барытын толорбуттара. Түүн үөһүн саѳана, египтяннар түлүк уулары утуйа сыттаһтарына, Египет ыаллары бастакы уол оѳолоро бука бары өлөн хаалбыттара. Түүн уһуктан, фараон, кини чаѳардара, египтяннар бука бары аймалѳан бөѳө буолбуттара, дойду бүттүүнэ улуу кутурѳанһа ылларбыта. Өлүү түбүлээбэтэх ыала биир да суоѳа.

Ол кэмтэн ыла Айыы Тойон Израиль норуотугар «Паасха» диэн бырааһынһыгы олохтообута. «Паасха» (еврейдии «песах») «аттынан ааһыы, тумнуу» диэн суолталаах тыл – Айыы Тойон египтяннар дыиэлэрин кэрийэр кэмигэр Израиль дыонун тумнан ааспыта. Онон итинник өрүһүллүбүттэрин бэлиэтигэр израильтяннар хас сыл ахсын бу күн аһытыта суох килиэби кытта бараан оѳотун этин сиэхтээхтэрэ.

ТАХСЫЫ 11; 12:1-17, 30

Айыы Тойон Израиль норуотун Египеттэн таһаарар

Ол түүн фараон Моисейдаах Аарону ынгыран ылан: «Бу эһиги икки уонна Израиль норуота бүттүүнэ, туран, биһиги дойдубутуттан бара охсун, баҕабыт хоту Айыы Тойонгутугар сүгүрүйүң, – диэбитэ. – Эппиккит курдук, сүөһүгүтүн бука барытын, субайдары баҕастары, тугу да хаалларбакка, ильдэ барың. Чэ, суолга турунун, итиэннэ миигин албаарың».

Египет олохтоохтору эмиэ: «Бары эстэ-быста иликпитинэ, түргэнник барың», – диэн, израильтяннары тиэтэтии бөҕө буолбуттара.

Израиль дьоно, оҕону-дьахтары аахпатахха, барыта алта сүүс тыһыынча сатыы эр киһи, Египет кыраныыссатыгар айаннаабыттара. Кинилэри кытары атын норуоттар үтүмэн үгүс дьонноро барсыбыттара. Израиль сүөһүтэ-аһа көй элбэҕэ.

Египеттэн ильдэ тахсыбыт тиэстэлэриттэн аара суолга аһытыыта суох лэппиэскэ буһарыммыттара: улахан ыксалынан-тиэтэлинэн хомунан барбыт буоланнар, атын өйүөнү бэлэмнэнэр кыахтара суоҕа.

Израиль дьоно Египеккэ барыта түөрт сүүс отут сыл олорбуттара.

Тангара норуотун кураайы куйаарынан Кыһыл муораҕа сирдээн ильдэ барбыта. Кинилэри ханна ильдэ баран иһэрин Айыы Тойон Бэйэтэ эрэ билэрэ. Күнүһүн Тангара бар дьон иннигэр унаархай хойуу былыт буолан, оттон түүнүн суолларын сырдатан, кутаа уот буолан күүдэпчилэнэ айанныыра. Былыт тохтоотоҕуна, дьон тангас отууларын туруорунан сынньаналлара, оттон былыт сыҕарыйда да, бука бары эмиэ хап-сабар суолга туруналлара. Айыы Тойон күнүһүн былыт, түүнүн уот буолан кинилэри сирдиирэ, норуотун хаһан да быраҕан барбат этэ.

ТАХСЫЫ 12:31-40; 13:20-22

Израиль норуота Кыһыл муораны оломнуур

Израиль норуота Айыы Таңаратыгар сиэртибэ биэрэ буолбакка, олох да букатын барбытын фараон дьэ өйдөөбүтэ. Онон туох баар аттаах буйуннарын, колесницаларын, сэриитин барытын ылан, кэннилэриттэн эскирэппитэ.

Кыһыл муора кытылыгар тийэн, Израиль дьоно ханна да барар кыахтара суох буолан, хаайтаран хаалбыттара. Египет сэриитэ кинилэри олох субу ситиэхчэ буолбут этэ. Иннилэригэр улаҕата биллибэт улуу муораны, кэннилэригэр суостаах буйуннары көрөн мунгур уһукка киирбит Таңара норуота биһигини кураайы куйаарга кыдыйтараары аҕалбыт эбиккин диэн, Моисейга абаран-сатаран турбута. Ол эрээри Моисей бар дьонун санаатын көтөҕөн эппитэ: «Куттаныман, доҕотторуом, эр санааланын! Бэрт сотору эһиги Айыы Тойон эһигини өрүһүйэн ыларын көрүөххүт. Бу эскирэтэн иһээччилэри аны үйэҕитигэр харахтыаххыт суоҕа. Айыы Тойоннот Бэйэтэ эһиги тускутугар охсуһуоҕа, онон бука диэн холкутуйун».

Таңара Моисейга илиитин муора диэки уунарыгар эппитэ. Моисей илиитин уумутугар Айыы Тойон илинтэн күүстээх тыалы түһэрэн, долгуну икки ангы силэйтэрбитэ, онон кинилэр ааһахтаах сирдэринэн киэн байҕал биир түүн кураанах сиргэ кубулуйбута. Израиль норуота муораны оломнуур кэмигэр уу силэллэн биэрэн, икки өттүлэригэр эркин буолан өрө мэндэйдэн турбута.

ТАХСЫЫ 14:5-22

Египет сэриитэ Кыһыл муораҕа тимирэр

Египет буйуннара, Израиль дьонун эккирэтэн, эмиэ ол кураанах сиригэр түһүнэн кэбиспиттэрэ. Ол эрэри сарсыарданан Айыы Тойон, колесницаларын көлүөһэтин алдьатан, Египет сэриитигэр улуу аймалҕаны таһаарбыта. Айаннара олох да бытаарбыта. Бары аамы-саамы буолан: «Израильтыаннартан куотуоҕун! Айыы Тойон кинилэри көмүскээн, биһигини утары сэриилэһэн эрэр», — диэн хаһытаспыттара.

Таһара норуота муораны туораан кытылга тахсаатын кытта, Айыы Тойон Моисейга: «Илиигин муора диэки уун, уу төттөрү түһэн Египет сэриитин тимиртин», — диэбитэ.

Ити курдук ол күн Айыы Тойон норуотун быһаан ылбыта. Онон Таһара Египет сэриитигэр самнарар улуу күүһүн Израиль дьоно илэ харахтарынан көрбүттэрэ. Норуот сөбүн-махтайан, Айыы Тойону уонна Кини кулутун Моисейы итэҕэйбитэ. Моисей бар дьонун кытта бииргэ улуу Өрүһүйээччи аатыгар айхал ырыатын ыллаабыта:

Айыы Тойон — мин кириэппэһим, мин албан аатым, Кини миигин өрүһүйэн ылла. Кини — мин Таһарам, онон Киниэхэ уруй-айхал этиэм. Эн уҥа илиин күүһэ, Айыы Тойон, албан аатырда; Эн уҥа илиин, Айыы Тойон, өстөөбү самнарда. Эйигин утары өрө турбуттары Эн сүдү килбиэнгинэн сууһардын. Хайа таһара Эйиэхэ тэнгэһиэй, Айыы Тойон? Ким Эйиэхэ холоонноох буолуой, сөбүмэр дыктилэри айар Айыы Тойон? Эн сибэтиэй быһыын улууттан улуу, Эн албан аатын дьулаантан дьулаан. Айыы Тойон үйэлэр тухары ыраахтааҕылыа.

ТАХСЫЫ 14:23-31; 15:1-18

Халлаантан түспүт маанна

Израиль норуота унун уннньюктаах айанга туран, Синай кураайы куйаарын устун Айыы Тойону батыһан испитэ. Бэрт сотору дьон бука бары Моисейдаах Ааронга кыыһыран, бу иччитэх сиргэ хоргуйан өлүөх кэриэтэ, Египеккэ Айыы Тойон илиититтэн өлбүппүт эбитэ буоллар диэн кинир-ханыр сангарсан барбыттара.

«Ити үлүгэрдээх санаҕытын-ингэбитин Айыы Тойон иһиттэ, — диэбитэ Моисей норуокка. — Аарон биһиккени сангарабыт дии саныыгыт дуо? Эһиги биһигини утары буолбакка, Айыы Тойону утары тылластыгыт». Айыы Тойон буоллаҕына Моисейга эппитэ: «Израиль уолаттара суланалларын иһиттим. Кинилэргэ тиэрт: бу киэһэ эт, сарсыарда килиэп сиэххит, оччоҕо Мин Айыы Тойон эһиги Тангараҕыт буоларбын билиэххит».

Ол киэһэтигэр кинилэр тохтоон турар сирдэригэр куруппааскы халын үөрэ көтөн тилигирээн тиййбитэ. Сир үрдэ кылбаа маҕан буола түспүтэ. Куруппааскылары тутан ылар кэбэҕэс буолан, киэһэ бука бары минньигэс эти тото-хана сиэбиттэрэ. Онтон аны сарсыарда туран көрбүттэрэ — арай хоммут сирдэрин тулатыгар хоп-хойуу сүдүрүүн түспүт. Сиик көппүтүгэр сир үрдүгэр кырыаны санатар куруппа олорон хаалбыта. Ол Айыы Тойон норуотугар халлаантан түһэрбит килиэбэ этэ. Израиль дьоно халлаан килиэбин «маанна» диэн ааттаабыттара. Маанна амтана мүүттээх лэппиэскэни санатара. Айыы Тойон кинилэри биир эрэ күн сиир килиэпкитин хомуйун диэн сэрэппитэ. Үлүмнэһэн ордук элбэҕи хомуйдахтарына, онтулара ол түүн сытыйан-ымыйан хаалара. Айыы Тойон этиитинэн, бээтинсэ күн икки күннээҕи маанналарын хомуйаллара, тоҕо диэтэххэ, субуотаҕа, Айыы Тойон уоскуланга анаабыт күнүгэр, бары өрүүллэрэ, ким да тугу да гыммата. Бээтинсэҕэ хомуллубут эрэ маанна, төһө да икки күннээҕитин иһин, буорту буолбат этэ.

ТАХСЫЫ 16:1-31

Моисей очуостан ууну таһаарар

Израиль норуота Рефидим диэн сиргэ тийбитэ, арай ононо иһэр уулар суох буолан биэрбитэ. Онон бары эмиэ Моисейга абаран-сатаран, тамахпытын сиигирдиэхпитин уута булан кулу диэн, кыһарыйан турбуттара. Моисей: «Эһиги тоҕо айманаҕытый, миигин тоҕо сангараҕытый? Айыы Тойону тургутан көрөбүт дуо?» — диэн баран, көмө көрдөһөн, Айыы Тойонно үнпүтэ. Ол кэnnэ, Айыы Тойон этиитинэн, очуочу тайах маһынан охсубутугар, таастан уу өрө ыһылла түспүтэ, онон норуот бүттүүнэ утаҕын дуоһуйа ханнарбыта.

Моисей бу сирин «Масса уонна Мерива» диэн ааттаабыта, ол аата, тылбаастаатахха, «тургутуу уонна абарыы-сатарыы» диэн суолталаах. Манна Израиль дьонно Айыы Тойон биһигини кытары бииргэ эбит дуу, суох эбит дуу диэн абаран-сатаран туран Кинини тургутан көрбүтэ.

ТАХСЫЫ 17:1-7

Тангара Уон кэриэһэ

ангара талыылааҕа Моисей Айыы Тойонго олус бэриниилээх истигэн киһи этэ, ол иһин Айыы Тойон Израилл норуотугар тугу этиэн баҕарарын барытын кининэн этитэрэ.

Биирдэ норуот Синай хайатын тэллэбэр тохтоон турдабына, Моисей хайаҕа тахсыбыта. Онно киниэхэ Айыы Тойон дьобуус таас билиитэлэри биэрбитэ. Ол билиитэлэргэ Тангара норуота тутуһуохтаах Уон кэһиллибэт кэриэһэ суруллан сылдьара:

Мин эйигин Египет сириттэн, кулуттааһын уйатыттан, таһаарбыт Айыы Тойон Тангаран буолабын. Миигиттэн ураты атын тангараларга сүгүрүйүмэ.

Халлаанна да, сиргэ да эбэтэр уу анныгар да баары дьүһүйэр эмэгэттэри оностума; кинилэргэ үнүмэ-сүктүмэ уонна сүгүрүйүмэ.

Айыы Тойон Тангаран аатын мэнээк ааттаама. Кини аатын мэнээк ааттыыр киһини Айыы Тойон накаастабыла суох хаалларыа суоҕа.

Субуота ытык күн буоларын өйдөө. Алта күн үлэлээ, туох баар үлэҕин барытын онор, оттон сэттис күнү, субуотаны, Айыы Тойонгор анаа.

Айыы Тойон Тангаран эйиэхэ биэрбит сиригэр-уотугар уһун-нук олорор туһугар, аҕалаах ийэҕин ытыктаа.

Өлөрүмэ.

Көссүүлэһимэ.

Уорума.

Чугастаабыгы утары сымыйанан туоһулаама.

Чугастаабыҥ дьиэтигэр-уотугар, кэргэнигэр, кулут киһитигэр, кулут дьахтарыгар, оҕуһугар, өсүөлүгэр – тугар да ымсыырыма.

ТАХСЫЫ 20

Кыһыл көмүс тарбыях

Айыы Тойон Моисейы кытта Синай хайатын үрдүгэр элбэх күн кэпсэппитэ. Бар дьон Моисей төннөрүн күүтэ сатаан баран, Ааронга кэлэн: «Биһигини Египеттэн таһаарбыт Моисейбыт бырахпыт быыра курдук барда, хайдах буолбутун билбэппит, — диэбиттэрэ. — Онон биһигинниин өрүү бииргэ сылдыар сирдьит таһараны биһиэхэ онгорон кулу». Аарон кинилэр эппиттэрин ылынан: «Кулгааххытыттан ытарҕаҕытын устан аҕалын», — диэбитэ. Итиэннэ ол ытарҕаларын уулларан кыһыл көмүс тарбыйаҕы кутан таһааран баран, кирдиэҕинэн чочуйан биэрбитэ. Дьон, көмүс тарбыйаҕы көрөөт: «Оо, Израиль, эйигин Египет сириттэн таһаарбыт таһаран бу баар!» — дэһэ түспүттэрэ. Сарсыныгар бука бары эрдэ туран ол тарбыйахтарыгар, айыы тойоммут диэн ааттаан, бэлэх-туһах биэрбиттэрэ. Дьэ ол кэнниттэн норуот аһаан-сиэн, иһэн, оонньоон-көрүлээн барбыта.

Айыы Тойон хайаҕа туар Моисейга: «Түһэ оҕус, Египет сириттэн таһаарбыт норуотун сатарыйда, Мин кэриэстэрбин бэлиэр кэстилэр», — диэбитэ. Кини бас бэриммэт адынаттаах өһөс норуоту имири эһиэн баҕарбытын Моисей: «Кэбис, Айыы Тойон, урдайбыккын уҕарыт, Египет сириттэн сүдү күүскүнэн, модун илиигинэн өрүһүйэн таһаарбыт норуоккун эһимэ, — диэн тохтоппута. — Кинилэри эстэххинэ, Египет дьоно Эйигин норуотун хайаҕа илдьэн өлөрөөрү, сир үрдүттэн имири эһээри, мантан таһаарбыт эбит буоллаҕа диэхтэрэ. Онон норуоккун үтүө харахынан көр, өлөрүмэ-өһөрүмэ».

Айыы Тойон Моисей көрдөһүүтүн ылынан, норуотугар ханнык да алдьархайы ааннаппатаҕа.

Оттон Моисей, дьонуттан абаран, таас билиитэлэрин сиргэ үлтү бырахпыта. Итиэннэ кыһыл көмүс тарбыйахтарын уокка уматан баран, илдьи мэлийэн ууга куппута уонна ол уутун, күһэйэн туран, израильтяннарга иһэрдибитэ.

ТАХСЫЫ 32:1-20

Түмсэр скиния

Моисей Израиль дьоно-сэргэтэ тохтообут сириттэн тэ-йиччи тангас отуу туруоран баран, ону «түмсэр скиния» диэн ааттаабыта. Айыы Тойону көрсүөн баҕарар киһи барыта онно кэлэрэ.

Моисей скинияҕа бардаҕына, дьон бука бары отууларын ааныгар тахсан кинини, хаһан киириэр диэри, батыһа көрөн хаалаллара. Кини киирбитин кэннэ, халлаантан буруо күрдүк унаархай хойуу былыт түһэн скиния ааныгар тохтуура. Оччоҕо бука бары, ол былыты көрөн, туран кэлэллэрэ, итиэннэ хас биирдии бэйэлэрэ отууларын ааныгар бокулуон уураллара.

Айыы Тойон Моисейы кытта, доҕор доҕорунуун сэхэргэхэри-нии, сирэй сирэйгэ кэпсэтэрэ. Ол кэннэ Моисей дьонугар төннөн кэлэрэ, оттон көмөлөһөөччүтэ Иисус, Навин уола, скинияттан ханна да барбат, харыс да халбарыйбат этэ.

ТАХСЫЫ 33:7-11

Скиния тутуутугар сиэртибэ хомуйуу

Биирдэ Айыы Тойон, Моисейынан этитэн, норуотун атын санга скинияны тутарыгар соруйбута. Ол скинияҕа өрүү Айыы Тойон баар буолуохтааҕа, онон Израиль норуота сиэртибэни онно биэриэхтээбэ.

Моисей Израиль уолаттарыгар бука барыларыгар туһаайан: «Айыы Тойон маннык ыйар-кэрдэр, — диэбитэ. — Хас биирдиигит Айыы Тойонго төһө кыахтааҕынан бэлэх онгордун: эһиги кыһыл көмүһү, үрүн көмүһү, алтаны, халлаан күөбэ, харанга кыһыл уонна сырдык кыһыл өгнөөх түү таҥаһы, чараас таҥаһы, коза түүтүн, кыһыл уонна харанга халлаан күөбэ өгнөөх бараан тириитин, акация маһын биэриэххитин сөп. Ыһырынныкка кутулар елей арытытын, оҕунуох елейигэр эбиллэр, буруолатарга туттулар дыргыл сыттаах оту, аҕабыттар таҥастарын симииргэ оникс тааһы уонна атын күндү таастары бэлэхтиэххитин эмиэ сөп. Итиэннэ ким кыахтаах барыта скинияҕа кэлэн, Айыы Тойон тугу соруйарын толоруохтаах».

Моисей этэрин истэн, дыно скинияҕа туттулары барытын аҕалтаан барбыттара. Бука бары, ис сүрэхтэриттэн баҕаран туран, тугу үчүгэй, туһалаах буолуо диэбиттэрин, аҕабыттар таҥастарыгар тийэ Айыы Тойонго бэлэхтээбиттэрэ. Эр дында, дыхталлар да — ким Айыы Тойонго кыһыл көмүһү биэриэн баҕарбыт барыта — энгин-эгэлгэ көлөөскөнү, биһилэби, ытарҕаны, түөс симэҕин уонна да атын кыһыл көмүс киэргэли туптуунан кэлитэлээбиттэрэ. Ким халлаан күөбэ, харанга кыһыл, сырдык кыһыл түү таҥаһы биэрэр кыахтаах, ол онтун илдэ кэлбитэ, ким чараас таҥаһы, коза түүтүн, кыһыл уонна харанга күөх өгнөөх бараан тириитин биэрэр кыахтаах, ол эмиэ онтун аҕалбыта. Үгүстэр Айыы Тойонго үрүн көмүһү, алтаны анаабыттара; акация мастаахтар эмиэ мастарын скиния тутуутугар туран биэрбиттэрэ.

ТАХСЫЫ 35:4-29

Сага скинияны Тангарафа анааһын

Скиния 50 миэтэрэ усталаах, 25 миэтэрэ туоралаах тиэргэннээбэ. Тиэргэни тула алтан бүрүөлээх остуолбаларга танас быыстары ыйаабытгара. Скиния бэйэтэ түөрт муннуктуу быһыылааба, 15 миэтэрэ усталааба, 5 миэтэрэ кэтиттээбэ, эмиэ 5 миэтэрэ үрдүктээбэ, аана илин өттүгэр этэ.

Скиния икки хостооҕо. Бастакытыгар, сибэтиэй диэн ааттанар улахан хоско, үчүгэй сыттаах сымала уматыллар кыһыл көмүс сиэртибэннигэ уонна ол аттыгар уон икки килиэп ууруллар кыһыл көмүс остуола бааллара. Манна өссө сэттэ лампаадалаах кыһыл көмүс сибэтиинньик турара. Оттон иккис хоһо түгэх быыс нөнүө өттүгэр баара. Бу хоско кэс тыл кыһыл көмүс ковчега — икки кыһыл көмүс аанньал ойуулаах хоппото — ууруллубута. Ол иһигэр кэс тыл тааһа, Уон кэриэс суруллубут таас билиитэлэрэ, угулла сылдьаллара. Бу иккис хос Сибэтиэйтэн Сибэтиэй диэн ааттааба.

Сибэтиэй хоско аҕабыыттартан ураты атын ким да киирэрэ көнүллэммэт этэ, оттон Сибэтиэйтэн Сибэтиэйгэ сылга биирдэ Тангара үрдүкү үлэхитэ эрэ киирэрэ.

Моисей сага тутуллубут скинияны уонна онно сулууспалыахтаах аҕабыыттары Тангарафа анаан сибэтии гыммытыгар скиния иһигэр Тангара килбиэннээх сырдыга сыдыайбыта. Скинияны бүрүйэн турар былыт хаһан да сүппэт этэ, түүнүн буоллабына ол былыт уот курдук кытыаста умайара. Былыт арыт скиния үрдүнэн үөһө унаарыйа устан тахсара, оччоҕо норуот, Тангара бэлиэ биэрдэ диэн, Айыы Тойон кинилэри Египеттэн таһааран илдьэ иһэр үтүөкэннээх Ханаан дойдутугар айанын салгыыра.

Библия кинигэтигэр скиния атыннык өссө «арыллыы скинията» уонна «түмсэр скиния» диэн ааттанар.

ТАХСЫЫ 40:17-38

Ханааны чуннааһын

Израиль дьоно, айаннаан-айаннаан, Ханаан сиригэр дьэ чугаһаа-быттарга. Аара Фаран кураайы куйаарыгар тохтоон турбуттара. Онно Моисей уон икки киһини талан ылан, Ханааны чунната ыппыта. «Ити собуруу сытар дойдуну баран билэн-көрөн кэлин, — диэбитэ. — Сирэ-уота хайдаҕый, туох дьон олороруй, төһө-хачча кыахтаахтарый, туох куораттарга олороллоруй? Кэлэргитигэр мастарын отонуттан илдэ кэлээрин». Уон икки киһи суолга туруммута. Кинилэр Ханаан сиригэр усталаах туоратын түөрт уон күн кэрийэн көрбүттэрэ. Төннөллөрүгэр, гранат, смоква уонна да атын мас отонуттан сүгэн-көтөбүн барбыттара. Виноградтара бөдөҥө, хойуута бэрт буолан, биир сүүмэҕи икки киһи оргуһуохтанан нэһиилэ аҕалбыта. Чуннаан кэлбит дьон дьэ чэхчы да «үүтүнэн-мүөтүнэн алла турар» дойду эбит, ол гынан баран норуота туох да олус күүстээх, аны бука бары бөбүргөтүнүүлээх бөдөн куораттарга олороллор, онон кинилэри хайдах да сэриилээн ылар кыахпыт суох, биһигини күүс өттүнэн быдан сабырыйаллар диэн кэпсээбиттэрэ.

Чуннаабыт дьон, Таңара кинилэргэ көмөлөһүөх буолбутун таһы-быһа умнан, Ханаан дойдутун туһунан олус сүрдээн-кэптээн кэпсээннэр, Израиль норуотун улаханлык салынарбыттарга. Арай Айыы Тойонго бэриниилээх хаалбыт Иисус Навин уонна Халев эрэ дьону аймыахтары баҕарбатахтара. Халев: «Баран, ити дойдуну сэриилээн ылыабын, биһиги кинилэри кыайар-хотор кыахтаахпыт», — диэбитэ. Ол эрэри норуот ону истиэн да баҕарбатаҕа. Бары ытаһан-сонһон барбыттарга уонна, Египеттэн таһаарбыккыт диэн, Моисейдаах Аарону буруйдаабыттарга. Оттон аны сүбэлэһэн баран: «Атын баһылыгы туруорунамыт, Египеккэ төннүбүҥ», — дэһэн турбуттара. Иисус Навин уонна Халев ону истэн, абаран, таңастарын хайа тардыммыттарга: «Айыы Тойон биһигини аһынар буоллабына, ити үүтүнэн-мүөтүнэн аллар сиргэ хайаан да киллэриэҕэ. Тохтоон, Айыы Тойону утары барыман. Ол норуоттан эһиги букатын куттаныман, биһиги син биир хотуохпут: кинилэр ханык да харысхаллара суох, оттон биһигини кытта Айыы Тойон Бэйэтинэн бииргэ сылдьар, онон чаҕыйыман!» Моисейдаах Аарон бар дьон утарарыттан хомойон, санааҕа ылларбыттарга. Норуот өһөс быһыытын, итэҕэлэ суоҕун көрөллөрө кинилэргэ туох да олус ыарахан этэ. Онуоха Айыы Тойон Моисейга: «Хаһаанга диэри бу норуот Миигин кыахыай? Итиччэлээх элбэх дыкитини онорорбун көрө сылдьан, хаһаанга диэри Миигин итэҕэйимиэй?» — диэбитэ. Итиэннэ кинилэри барыларын имири сотон баран, Моисейтан санга норуоту үөскэтэргэ бэлэмин эпителигэр Моисей Айыы Тойонтон Израиль улуу аһыытын бырастыы гынарыгар көрдөспүтэ. Таңара, кини тылын ылынан, өһөс норуоту бырастыы гыммыта эрэри, итэҕэйбэтэх буруйдарыгар Ханаан сиригэр кириэхтэрэ суоҕа, кинилэр санга көлүөнэлэрэ эрэ онно олохсуйуохтара, бу билигин баар дьонтон Айыы Тойонго бэриниилээх икки киһи эрэ, Иисус Навин уонна Халев, кириэхтэрэ диэбитэ.

ЧЫЫҤЫЛАЛАР 13:1-34; 14:1-30

Корейы, Дафаны уонна Авирону буруйдааһын

Айыы Тойон Израиль норуотун бүттүүнүн Моисей тылын истэргэ, Тангара Бэйэтинэн туруорбут баһылыга этэрин барытын толорон иһэргэ соруйбута. Ону ол диэбэккэ, Израиль дьоно биирдэ өрө тура сылдыбыттара. Корей, Дафан уонна Авирон баһылыктаах сүүс биэс уон киһи Моисейы утары баран, бас бэриниэхтэрин баһарбаккалар, кинини атыттардааһар үрдүктүк туттар диэн буруйдаан турбуттара.

Ону истэн Моисей, Айыы Тойон этэрин толорон, норуотун дьонун бүттүүнүн Корей, Дафан уонна Авирон отууларыттан тэйэн биэрэллэригэр, кинилэр малларын-салларын таарыйбатарыгар дьаһайбыта. Уонна эппитэ: «Мин бэйэм баһабын буолбакка, Айыы Тойон көнгүлүн толорорум. Өскөтүн сибилигин туох да ураты дьикти буолбатаһына, бу дьон кэлин өлөр кэмнэригэр өллөхтөрүнэ, ол аата Айыы Тойон миигин ыппатах эбит. Оттон Айыы Тойон дьиктини онгорон – сир хайа баран балар туох баар баайдары-дуоллары үтүгэн түгэһэр тыыннаахты түстэхтэринэ – кинилэр Айыы Тойонтон чахчы тэйбиттэрин билиэххит».

Мань этээтин кытта, өрө турааччылар атахтарын аннынан сир силлэ түспүтэ да, Корейы уонна кини куомуннаахтарын бука барыларын, дьыэлэри-уоттары, маллары-саллары ыйыстан кэбиспитэ. Онон туох баар баайдыын-дуоллуун тыыннаахты үтүгэн түгэһэр түгнэстэн, буорунан-тааһынан көмүллэн өлбүттэрэ. Аттыларыгар турбут дьон кинилэр үөгүлэрин-хаһыыларын истэн, биһиги эмиэ өлүөхпүт диэн, куттанан үрүө-тараа сырсыбыттара. Оттон Моисейы утары өрө турбут икки сүүс биэс уон киһиэхэ Айыы Тойон халлаантан суостаах уоту түһэрбитэ, онон олоҕо эмиэ бары өлбүттэрэ.

ЧЫЫҤЫЛАЛАР 16:1-3, 23-35

Алтан моҗой

Кураайы куйаарынан салгыы айаннаан иһэн норуот, ыарахаттартан чаҕыйан, эмиэ кинир-ханыр сангаран, Айыы Тангараны утары тыллаһан барбыта. Кинилэр Моисейга тааллара кырыыланан: «Биһигини Египеттэн тоҕо таһаарбыккытый? Кураайы куйаарга өллүттөр диэн дуо? Манна сиир килиэппит да, иһэр уубут да суох, куһаҕан аһылыктан аҕынныбыт төллөр буолла», – дэһэллэрэ. Итинник кыҥкыйдылларын иһин, Айыы Тойон кинилэргэ дьааттаах эриэн үөһүгү ыппыта, онон дьон моҗойго тиктэрэн өлүтэлээбиттэрэ. Сотору Моисейга бэрт элбэх киһи кэлэн: «Тангараны уонна эйигин утары тыллаһан ыараныыны онорбуппут. Айыы Тойонтон көрдөһөн, эриэн үөһүгү биһигиттэн тэйиттэр», – диэн көрдөспүттэрэ.

Моисей норуотун туһугар үһүсүгү Айыы Тойон киниэхэ эппитэ: «Алтан моҗойу оностон, ону үөһэ уһун ураҕаска ыһаан тур. Эриэн үөһүгү тиктэрбит киһи, ол моҗойу көрдөһүнэ, тыыннаах хаалыаҕа». Моисей сүүнэ улахан алтан моҗойу кутан онорон баран, бар дьон көрүүтүгү үөһэ ыһаан кэбиспитэ. Эриэн үөһүгү тиктэрбит киһи алтан моҗойу көрдө да, үтүөрэн тыыннаах хаалара.

ЧЫЫҤЫЛАЛАР 21:4-9

Валаам пророк уонна аанньал

Биридэ Израиль норуота Иордан өрүстэн чугас Иерихон куорат аттыгар тохтообута. Ол моавитянар сирдэрэ-уоттара этэ. Израиль дьоно олус элбэҕин көрөн, олохтоохтор улаханник куттаммыттара. Валак, Моав ыраахтааҕыта, Валаам пророкка илдьит ыппыта: «Биһиги аттыбытыгар биир Египеттэн тахсыбыт норуот олохсуйда. Ыһар буор курдук үгүс ахсааннаах дьоно сирбитин биридэ сабардаан кэбистэ. Эн кэлэн, бу норуоту түгнэри кыраа. Төһө да биһигини күүстэринэн сабырыйбыттарын иһин, эн кыраатаххына, мин кинилэри хотуом, сирбиттэн киэр үүрүөм. Мин билэбин: эн кими алҕаабытын — алгыс ылыаҕа, кими кыраабытын — кэрэгэй кэскиллэниэҕэ».

Валаам, тыһы өсүөлүн миинэн, икки чаҕарын ылан, айанна туруммута. Эмискэ өсүөлэ, суолугар аанньал кылыс тутан турарын көрөн, туораан хонууга тахсыбыта. Валаам өсүөлүн суолга киллэрэ сатаан, маһынан охсуолаан барбыта.

Эмискэ үлүгэр өсүөлэ, Айыы Тойон киһилии сангардан: «Туох буруйбар эн миигин сынһаҕын?» — диэн соһуппута. Сонно Айыы Тойон Валаам хараҕын арыярын кытта, кини эмиэ кылыстаах аанньал турарын көрбүтэ уонна, уолуйа куттанан, сөһүргэстии түспүтэ. Аанньал эппитэ: «Өсүөлгүн тоҕо таһыйдын? Аһыылаах суолу тутуспутун иһин, Мин эйигин тохтото кэлим». Онуоха Валаам: «Миигин тохтотоору, суолбун бүөлүү турбуккун ончу билбэтэҕим, — диэбитэ. — Аһыыны кэбилэммит эбиппин... Куһаҕаны оноро баран иһэр эбит буоллахпына, төннүбүтүм көнө». «Суох, дьонгун кытта барыс, — диэбитэ аанньал. — Ол эрээри антах тийдэххинэ, Мин этэрбин эрэ этээр».

Моав олохтоохторо Валаам израильтяннары кырыырын кэтэспиттэрэ. Оттон Валаам буоллаҕына эппитэ: «Айыы Танара Израилы кыраабат буоллаҕына, мин кинилэри хайдах кыраан-таныян барыахпыный? Айыы Тойон Израильга алдьархайы ааннатыан баҕарбат буоллаҕына, мин хайдах кинилэргэ алдьархайы ыңыра сатыахпыный?» Итиэннэ кырыыр оннугар нэмийэн үстэ алҕаабыта.

ЧЫЫҤЫЛАЛАР 22:3-35; 23:7-20

Иисус Навин – Моисей солбуйааччыта

Моисей сааһа олус ырааппытыгар Таһара кини бэрт сотору өлүөхтээҕин эппитэ. Өлүөн иннинэ Моисей, Израиль норуота маньыһыта суох бараан үөрүнүү тулаайахсыйан хаалбатын туһугар, бэйэтин оннугар Таһараттан атын санга баһылыгы көрдөспүтэ.

Онуоха Айыы Тойон Моисейга эппитэ: «Таһара Тыынын сүрээбэр толору ылыммыт киһи ити Навин уола Иисус баар. Эн оннугар норуоту кини салайдын. Киниэхэ илиигин ууран үгэн баран, Елеазар аҕабыыт уонна норуот иннигэр таһааран туран, сүбэлээ-амалаа. Иисус олох сибилингиттэн эйигин кытта бииргэ салайсан барыахтаах, оччоҕо эрэ норуот киниэхэ бас бэриниэ-бэ. Кини Елеазар аҕабыыттан ыйытар буолуоҕа, оччоҕо Елеазар Айыы Тойон иннигэр түөрэх кэбиһэн быһаарыы ылыныаҕа. Аҕабыыт да, Израиль уолаттара бука бары да, бар дьон бүттүүнэ Иисус этэринэн сылдыахтара». Моисей Айыы Тойон соруйбутун барытын толорбута.

Иисус Навин Таһараҕа бэриниилээх хаалбыт икки чуннааччыттан биирдэстэрэ этэ, кини ол саҕаттан Таһара биһиэхэ хайаан да көмөлөһүө, Израиль норуотун Ханаанҕа киллэриэ диэн бүк эрэнэрэ. Оччотооҕуга ол икки киһи: «Айыы Тойон биһигини кытта бииргэ сылдыар, онон Ханаан дьонуттан төрүт куттаныман!» – диэн норуот санаатын көтөҕө сатаабыттара. Онтон ыла элбэх кэм ааспыта. Израиль норуота кураайы куйаарга түөрт уон сылы быһа сылдыбыта. Египеттэн тахсыбыт улахан дьон барыта ити кэм иһигэр өлөн бараммыта, онон кинилэргэ эрэннэриллибит Ханаан сириҥ көрбөтөхтөрө. Барыта Айыы Таһара эппитин курдук буолбута: «Миигин утары тылласпыт буруйгутугар эһиги манна, кураайы куйаарга, өлүөххүт. Эһигиттэн, сүүрбэтин ааспыт дьонтон хайабыт да, Иефонния уола Халевтан уонна Навин уола Иисустан уратылар Мин эһиэхэ биэриэм диэн андаҕайбыт сирбэр үктэниэххит суоҕа. Өстөөх илиититтэн өлүөхтэрэ диэбит оҕолоргутун эрэ онно киллэриэҕим. Эһиги akkaастаммыт сиргитин кинилэр көрүөхтэрэ. Ол сири хаһан эрэ түөрт уон күн кэрийэн көрбүккүт, онон аһыгытыгар-буруйгутугар эмиэ түөрт уон сыл накаастаныаххыт: биир күнү биир сыл боруостуоҕа. Миигинэ суох хаалар хайдаҕын-тугун дьэ оччоҕо билиэххит».

ЧЫЫҤЫЛАЛАР 14:29-30, 34; 27:12-23

Оџолорго кэриэс-хомуруос тыл: Айыы Тойону умнуман

Моисей хаан-уруу норуотугар аман өһүн амалыйбыта: «Айыы Тойон Тангараџыт ыйбытын-кэрдибитин өрүү тутуһа сылдыын: уна-ханас халбаннааман. Этэнгэ тыннаах хаалан үчүгэйдик олоруохпут, бас билиэхтээх сирбитигэр үйэ-битин монгуохпут диир буоллаххытына, Айыы Тойон ыйбыт суолуттан туорааман. Иһит, Израиль! Биһиги Айыы Тойон Тангараџыт – соџотох Айыы Тойон. Онон эн Айыы Тойон Тангараџын ис сүрэххиттэн, ис дууһаџыттан, туох баар күүскүн ууран туран, таптаа».

Ити курдук бар дьонугар кэриэс-хомуруос тылын этэн, Айыы Тойон Египеккэ уонна кураайы куйаарга онгорбут бары улуу бэлиэлэрин, дьиктилэрин ыччаттаргытыгар өрүү кэпси-ипси, өйдөтө-саната сылдыар буолун, Тангара кэриэстэрин, сокуоннарын, ыйыыларын-кэрдиилэрин толорун, оџолоргутун, Айыы Тойону кураайы куйаарга тургуппут өбүгэлэрин курдук буолбаттарын туһугар, үөрэтэ-такайа сылдыын диэн сүбэлээбитэ. Өссө маннык эппитэ: «Сэрэнин, эһигини Египеттэн, кулуттааһын уйатыттан, таһаарбыт Айыы Тойонгутун умнар буолаайаџыт. Айыы Тойон Тангараџытын ытыктаан, Киниэхэ эрэ сулууспалаан. Айыы Тойон Тангараџыт эһиги Киниэхэ эрэ сүгүрүйэргитин ирдиир, онон ханнык да атын тангараларга, эһигини тулалыыр норуоттар тангараларыгар, сүгүрүйбэт буолун. Аны Айыы Тойон Тангараџытын урдатан суорума суолланаайаџыт... Кини кэриэстэрин бигэтик тутуһун, эһиэхэ биэрбит сокуоннарын, ыйыыларын-кэрдиилэрин барытын толорун. Айыы Тойон тугу үтүө, кырдыктаах диирин, ону эрэ онгорор буолун».

ИККИС СОКУОН 5:32-33; 6:4-25

Сиэртибэлээһин

оруотун хас биирдии киһитигэр туһаайан, Моисей өссө маннык диэбитэ: «Айыы Тойон Тангаран эйиэхэ биэрэр сиригэр-уотугар олохсуйдаххына, ол сириг бастакы үүнүүтүн аһыттан тымтайга уган, Айыы Тойон Тангаран Бэйэтэ талбыт ытык сиригэр тий. Итиэннэ онно сулууспалыы сылдыар аҕабыкка эт: „Бүгүн мин Айыы Тойон Тангарам биһиги аҕаларбытыгар биэриэх буолан эрэннэрбит сириг ылбыппын иһитиннэрэ кэллим. Дьэ онон бу, Айыы Тойон, Эн миэхэ биэрбит сириг бастакы үүнүүтүттэн аҕаллым“. Итиэннэ ону Айыы Тойон Тангаран иннигэр ууран баран, Киниэхэ сүгүрүй.

Айыы Тойон Тангаран эһиги дьыэ кэргэнгэ биэрбит быйангы Тангара сибэтиэй дьыэтин сулууспатыгар талбыт левиттэрин уонна эйиэхэ кэлэн олорор айан дьонун кытта үөрэ-көтө үллэстэр буол. Үс сылга биирдэ сириг быйангы уон гыммыт биирин левиттэргэ, айан дьонугар, тулаайахтарга, огдооболорго, кинилэр эһиэхэ тото-хана аһыылларын курдук, бэрис.

Бу күнтэн ыла Айыы Тойон Тангаран эйиэхэ Кини туох баар ыйыытын-кэрдиитин, сокуонун толороргор соруйар: ону барытын тутус уонна ис сүрэххиттэн, бүтүн дууһаҕынан толор. Бүгүн эн Айыы Тойонго: „Эн мин Тангарам буолуон, мин аны Эн эрэ суолгунан сылдыам, Эн ыйыыгы-кэрдиигин, кэриэстэргин, сокуоннаргы барытын толоруом, Эйигин истиэм“, – диэн эрэннэрдиг. Бүгүн Айыы Тойон эйиэхэ эмиэ этэр: „Мин бары кэриэстэрбин тутустаххына, Бэйэм эйиэхэ эрэннэрбитим курдук, Мин норуотум буолуон. Айбыт норуоттарбыттан хайалара да тиксибэтэх үрдүк чиеһин, албан аатын, үтүөкэн олоҕун эйиэхэ биэриэбим, оччоҕо Мин, Айыы Тойон Тангаран, эрэннэрбитим курдук, эн Мин сибэтиэй норуотум буолуоҕун“».

ИККИС СОКУОН 26:1-19

Моисей өлүүтэ

Айыы Тойон Моисейы Моавит сиригэр Иерихон утарытыгар баар Нево хайатыгар тахсарыгар соруйбута уонна кини бу хайаҕа өлөрүн туһунан эппитэ. Моисей хайа чыпчаалыгар ыттыбытыгар Айыы Тойон киниэхэ бэрт ыраадынан тайаан сытар киэн нэлэмэн сири ыйан көрдөрбүтэ. Ол Айыы Тойон Авраамна, Исаакка уонна Иаковка кинилэр удьуордарыгар биэриэх буолан андаҕайбыт сирэ этэ. «Дьэ били эппит сирим бу баар. Көрдөрөрүн көрдөрдүм эрээри, эн бу сиргэ үктэниэн суоҕа», – диэбитэ Айыы Тойон.

Айыы Тойон эппитин курдук, Моисей, Айыы Тойон кулута, Нево хайатыгар өлбүтэ. Кинини Веффегор утарытынааҕы хочоҕо, Моав сиригэр-уотугар, харайбыттара гынан баран, унуоҕун торума ханан баарын билингнэ диэри ким да билбэт. Моисей өлөрүгэр сүүс сүүрбэ саастааҕа, ол эрээри хара өлүөр диэри хараҕын уота мөлтөөбөтөҕө, модун бэйэтэ бохтубатаҕа. Израиль дьоно Моисейы аһыйан, Моав хонуутугар отут күнү быһа ытаспыттара. Моисей курдук, Айыы Тойоннуун сирэй сирэйгэ кэпсэппит, Айыы Тойон соруйуутунан Египеккэ фараон уонна кини норуотун иннигэр, бүтүн дойду хараҕар, итиччэ элбэх бэлиэ дьиктини онгорбут пророк кэлин үөскээбэтэҕэ. Моисейдыын тэн баайыылаах, итинник улуу дьайыылары онгорор сүдү күүстээх пророк Израиль сиригэр аны үөдүйбэтэҕэ.

Кинини Навин уола Иисус, били Моисей илиитин ууран туран үнпүтүгэр сүрэбэр диринг муударас тыынын толору ингэриммит киһи, солбуйан хаалбыта. Израиль уолаттара Иисуска бас бэринэн, Айыы Тойон Моисейынан этиппитин барытын толорбуттара.

ИККИС СОКУОН 34:1-12

Раав чуннааччылары быһыыыр

Mоисей өлбүтүгэр Айыы Тойон Иисус Навинга эппитэ: «Кулутум Моисей өллө. Онон туран, норуоккун ильдэ Иордан өрүһү туораан, Мин эһиэхэ Израиль уолаттарыгар биэрэр сирбэр бар. Мин ол сири, Моисейга эрэннэрбитим курдук, эһиэхэ биэрэбин. Эйигин кытта ким да, хаһан да кыайан туруулаһыа суоҕа. Мин, Моисейы кытта сылдыбытым курдук, эйигинниин эмиэ өрүү бииргэ сылдыам. Эн кытаанах буол, эр санаалан, кулутум Моисей эйиэхэ биэрбит сокуонун кичэллээхтик тутус, уонна өрүү өйдөөхтүк быһаарынар, туохха барытыгар ситиһиилэнэр туһугар, уҥа-хаҥас халбаҥнаама».

Израиль дьоно субу сэриилээн ылыахтаах куораттарыгар улам чугаһаан испиттэрэ. Иерихон бөбүргөтүнүүлээх эркиннэрэ көстүбүттэригэр Иисус Навин куораты чунната икки киһини инники ыппыта. Чуннааччылар Иерихонга тийэн, Раав диэн дыахтар дьиэтигэр хоммуттара. Куоракка Израиль дьоно кэлэн Раав дьиэтигэр киирбиттэрин ким эрэ Иерихон ыраахтааҕытыгар тыллаан биэрэн, ыраахтааҕы чуннааччылары туттара, чаҕардарын ыппыта.

Раав, Тангара элбэх дыктини онгрон норуотугар көмөлөспүтүн истибит буолан, Айыы Тойон Иерихону Израиль дьонугар хайаан да биэриэ дии саныыра. Иерихон куорат Тангара Бэйэтин норуотугар биэриэх буолан эрэннэрбит сиригэр турара. Ол иһин Раав, Тангараҕа эрэнэн, куораты чуннуу кэлбит икки киһини дьиэтигэр саһыаран кэбиспитэ, оттон кинилэри тута кэлбит ыраахтааҕы чаҕардарыгар ол дьон бэҕэһээ киһэ барбыттара диэбитэ. Чаҕардар өс хоту Иорданныыр суол устун көтүтэ турбуттара. Түүн Раав саһыарбыт дьонун дьиэтин түннүгүнэн быанан аллара түһэрбитэ (дьиэтэ куорат эркинигэр баара) уонна, ити барбыт сойуолааччылары көрсө түспэт туһугар, хайаҕа тахсан үс күн саһалларыгар сүбэлээбитэ.

ИИСУС НАВИН 1:1-7; 2:1-16

Иорданы туорааһын

ерихоннаан иһэн, Израиль норуота Иордан өрүһү туоруохтааҕа.

Айыы Тойон Иисус Навинга: «Бу күнтэн ыла Мин эйигин Израиль норуотун иннигэр албан аатырдыам, суон сурабырдыам, — диэбитэ. — Оччоҕо Моисейдыын сылдыбытым курдук, эйигин кытта эмиэ бииргэ сылдыарбын бары билиэхтэрэ. Кэс тыл ковчегын сүгэн иһэр аҕабыыттары, Иордан уутугар киирдилэр да, тохтотоор». Иисус норуokka эппитэ: «Бу сиргэ олорооччулары, хананейдары, хеттейдэри, евейдэри, ферезейдэри, гергесейдэри, аморрейдары уонна иевусейдары киэр үүрүөхтээх Айыы Танара эһигини кытта бииргэ сылдыарын эһиги маннык билиэххит: сир бүтүүнүн Баһылыгын Айыы Тойон кэс тылын ковчегын билигин эһиги иннигитигэр Иордан унуор туоратыахтара. Ковчегы сүгэн иһэр аҕабыыттар Иордан уутугар киирээттэрин кытта, өрүс уута, сүүрдэрин тохтотон, эркин курдук өрө туран кэлиэ-бэ». Кырдык, аҕабыыттар Иордан уутугар үктэнээттэрин кытта (бурдук хомуурун саҕана Иордан уута туолан хаатыттан тахсара), уу, сүүрдэрин тохтотон, Адам куоратыгар тийэ эркинни өрө туран кэлбитэ. Онтон бэтэрээ өттүнээҕи уу барыта муораҕа төттөрү түспүтэ.

Онон Израиль норуота Иордан өрүһү кураанах сиринэн туораабыта. Кинилэр туоруур кэмнэригэр ковчегтаах аҕабыыттар кууран хаалбыт өрүс ортотугар киирэн турбуттара. Иисус Навин уон икки киһиэхэ соруудах биэрэн, ол турбут сирдэриттэн, буйдики суол өйдөбүннүгэ гынарга биирдии тааһы ылларбыта. Норуот бүтүүнэ туораабытын кэннэ, Айыы Тойон Иисуска: «Ковчегтаах аҕабыыттары ууттан таһаар», — диэбитэ. Аҕабыыттар тахсааттарын кытта, өрүс уута уруккутун курдук күрүлүү устубутунан барбыта.

Иордантан ылбыт уон икки таастарын Иисус Навин Галгал диэн сиргэ уурдарбыта.

ИИСУС НАВИН 3:7-17; 4:1-24

Иерихону ылыы

Израиль сэриитэ куоракка ыга анньан кэлбитигэр Иерихон ыраахтаабыта куорат халҕан ааннарын хататан кэбиспитэ. Онуоха Айыы Тойон Иисус Навинга эппитэ: «Иерихон куорат ыраахтаабылыын-буойуннуун эйиэнэ буолуоҕа. Сэбилэммит эр дьонгут бука бары күннэ биирдэ кэс тыл ковчегын туппутунан куораты эргийэ хаамтыннар. Алта күнү быһа ити курдук эргийин. Кэс тыл ковчегын иннигэр турбалаах сэттэ аҕабыт истин. Сэттис күнүгүтүгэр куораты сэттэтэ эргийээрин, ол кэннэ аҕабыттар турбаларын үрдүннэр. Саамай улахан турба тыаһа иһилиннэ да, норуот бүтүүнэ күргүөмүнэн хаһытаан бытарытыахтаах, оччоҕо куорат эркинэ олоҕор тийэ бүтүннүү суулан түһүөҕэ. Дьэ оччоҕо норуот куоракка кириэ».

Саалаах-саадахтаах буойуннар инники барбыттара, кинилэр кэннилэриттэн турбалаах аҕабыттар уонна эмиэ сэбилэммит буойуннар испиттэрэ. Иисус норуоту сэреппитэ: «Эһиги сымыттааҕар бүтэй, балыктааҕар кэлэҕэй сылдыһын, үөгүлээн диэн бирикээс биэрэ иликпинэ, биир да тылы быктараайабыт, мин эттэхпинэ эрэ үөгүлүөххүт». Ол күн дьон кэс тыл ковчегын туппутунан куораты биирдэ эргийэн баран лаабырдарыгар төннөн кэлбиттэрэ. Ити курдук, күн тура-тура, алта күнү быһа эргийбиттэрэ. Сэттис күнүгэр кэс тыл ковчегын куораты тула сэттэтэ эргиппиттэрин кэннэ, Иисус дьэ кэмниэ кэнэҕэс: «Үөгүлээн! Айыы Тойон куораты эһиэхэ биэрэр!» — диэн хаһытаабыта. Сонно, турба оонһуур тыаһын истээт, норуот бүтүүнэ үөгүлээн бытарыппытыгар куорат эркинэ түгэҕэр тийэ суулан күр гына түспүтэ. Онон буойуннар бары өттүттэн тоҕо анһан киирэн, куораты ылбыттара.

Били Иерихону чунгуу кэлэ сылдыбыт икки киһи кинилэри саһыарбыт Раав диэн дьахтары уонна кини аймахтарын быһыһах буолан эрэннэрбит этилэр. Ол иһин куоракка киирэллэригэр дьиэтин түннүгэр кыһыл таһаһы ыйаппыттара. Раав кинилэр эппиттэрин толорбута, онон олоҕо чую кэлэн, кинини дьыэ кэргэнин кытта куорат тас өттүгэр таһаарбыттара. Ол кэннэ Иерихону уоттаан кэбиспиттэрэ.

ИИСУС НАВИН 6:1-24

Аморрейдары кытта кыргыһы

Биирдэ Гаваон диэн сиргэ аморрейдары кытта кырыктаах кыргыһы буолбута. Кыргыһы иннинэ Айы Тойон Иисус Навинга эппитэ: «Куттаныма, Мин кинилэри эн илиигэр биэрэбин: хайалара да эйигин утары кыайан туруулаһыа суоҕа». Иисус баһылыктаах Израиль сэриитэ тохтоон турбут сириттэн түүн им балай харангаҕа хоннон, суолга туруммута. Ол тийээн өстөөх күүппэтэх өттүттэн соһуччу саба түһэннэр, Айы Тойон көмөтүнэн аморрейдары улаханлык аймаабыттара. Израиль буйуннара өстөөхтөрүн үлтү сынныан баран, ордон хаалбыттарын Вефорон хайатыгар тиэрдэр суол устун иннэ Азекка уонна Македка тийэ экирэппиттэрэ.

Ол эрэри кыайы кинилэргэ дөбөннүк тиксибэтэҕэ – буйуннар уһун күнү быһа эллэспиттэрэ. Тыын былдыаһыга буолан Иисус Навин, ыксаан, Айы Тойонтон күн саҕахха хойутаан киирээригэр көрдөспүтэ. Норуот барыта истэн турдаҕына, Иисус: «Үрүн күн, Гаваон үрдүгэр тур! Тэргэн ый, Аиалон хочотун үрдүгэр тохтоо!» – диэн санга аллайбыта. Кырдык, күн да, ый да, кинилэр өстөөхтөрүн кыайахтарыгар диэри, биир сиргэ турбуттара. Кыргыһы бүтэн, Иисус Навин сэриитэ лаабырыгар кыайы-хотуу көтөллөөх төннүбүтэ.

Күн ити курдук Айы Тойон көнүлүнэн, киһи көрдөспүтүн хоту арбаалаабакка, халлаан оройугар хам хатанан турбута диэн былыргыттан быйылгыга диэри – кыргыһы иннинэ да, кэннинэ да – суоҕа. Ол күн Айы Тангара норуотун туһугар Бэйэтинэн сэриилэспитэ.

Тангара Иисус Навинга эппит үтүөкөн тылларын Кинини итэбэйэр хас биирдии киһиэхэ туһаайар: «Мин эйиэхэ этэбин: бигэ буол, эр санаалан, туохтан да торуттан-толлон, чаҕыйан турума. Ханна да барбытын иһин, Мин, Айы Тойон Тангаран, эйигинниин бииргэ буолуом».

ИИСУС НАВИН 1:9; 10:6-15

Израиль судьуйалара

Израиль дьоно кэлиэхтэрин иннинэ, Ханаанга атын араас норуоттар: хеттейдэр, гергесейдэр, аморрейдэр, хананейдар, ферезейдэр, евейдэр уонна иевусейдар олорубуттара. Бу норуоттары барыларын «хананейдар» диэн ааттыыллара. Халын аньыгылаах-харалаах хананейдары Айыы Тойон сир үрдүттэн имири соторго быһаарбыта. Бу норуоттар, сүннүнэн, Ваал уонна Астарта таңаралаахтара. Кинилэр Ваалга сүгүрүйэр кэмнэригэр саат-суут диэни букатын умнан кэбиһэллэрэ. Үгэр-сүктэр сирдэригэр, үрдэллэргэ, мустан, таңараларыгар кэрэх сиэртибэ биэрэллэрэ, бэл дьону кытта сиэртибэлииллэрэ.

Израиль норуота Ханаан сиригэр кэлэн олохсуйбута. Билигин ол урукку Ханаан сиригэр Палестина (Израиль судаарыстыбата) уонна Иордан өрүс илин энээринээҕи уобаластар киирэллэр. Моисей сир-уоту Израиль уон икки ууһугар, Иаков уон биир улун удьуордарыгар – Рувим, Симеон, Иуда, Дан, Неффалим, Гад, Асир, Иссахар, Завулон, Иосиф (кени ууһа икки ууска араас, биирдэрэ уолуттан Ефремтэн, иккиһэ эмиэ атын уолуттан Манассияттан силис тардара) уонна Вениамин уустарыгар – үллэрэн биэрбитэ. Иаков биир улун Левий ууһа эрэ өлбүгэ сир ылбатаҕа: левиттэр, Таңара кинилэри Бэйэтигэр сулууспалатарга талан ылбыт буолан, Израиль атын уустарын куораттарыгар тарҕанан олоролоро.

Ханаанга кэлбит бастакы 300-400 сылларын устата Израиль уон икки аҕатын ууһа биир уопсай салалтата суоҕа. Кинилэри барыларын сири-халлааны айбыт Айыы Таңара итэҕэлэ түмэрэ. Ол үрдүнэн израильтяннар чугас эргин олорор атын норуоттар таңараларыгар үгэн-сүктэн, эмэгэккэ сүгүрүйэн, Таңара кэриэстэриттэн өтөр-өтөр туораан тахсаллара. Буруйу-сэмэни онороллорун, эмэгэккэ сүгүрүйэллэрин иһин, уордаһан, Айыы Тойон Израиль норуотун аһынан-харыһыан, бэйэлэрин ортолоруттан судьуйалары таһаартаан, кинилэри үтүргэннээх өстөөхтөрүн илиилэриттэн өрүһүйтэрэн ыла. Ол эрэри судьуйалар өллүлэр да, норуот эмиэ уруккутун курдук үүнэ-тэһинэ суох баран, эмэгэккэ хат сүгүрүйбүтүнэн барара итиэннэ Айыы Тойону урдатан, уруккутунааҕар өссө түктэритик быһыыланара.

Израиль норуотун Гофониил, Аод, Самегар, пророк дьахтар Девора, Варак, Гедон, Авимелех, Фола, Иаир, Иеффай, Есевон, Елен, Авдон, Самсон уонна Самуил диэн судьуйалар салаһа сылдыбыттара. Бу кинигэҕэ биһиги кинилэртэн сорохторун эрэ түһунан кэпсиэхпит.

Онон, ол саҕана Израильга ыраахтааҕы суоҕа, ким барыта бэйэтэ тугу сиэрдээх-сөптөөх диэбитинэн дьаһанан олооро.

СУДЬУЙАЛАР КИНИГЭЛЭРЭ

Гедеон

Мисус Навин өлбүтүн кэннэ, Израиль дьоно-сэргэтэ эмэгккэ сүгүрүйэн, Айыы Тагараны улаханлык уордапыттара. Айыы Тойон кинилэри, моһуораларын көннөрөн, мадианитянар илиилэригэр биэрбитэ, онон еврейдэр кыр өстөөхтөрүгэр кулут буолбуттара. Норуот ыар батталы-үктэли сэттэ төгүрүк сылы быһа тулуйа сатаан баран, бүтэр уһугар тийэн Тагараттан көмө көрдөспүтэ. Айыы Тойон, кинилэр энэлгэннэрин истэн, Израильга Гедеон диэн санга сирдьити туруорбута.

Гедеон бүтүн күүстээхпин диэн үйэтигэр санамматах киһи этэ эрээри, Тагара киниэхэ эппитэ: «Мин эйигин кытта өрүү бииргэ сылдыһам, онон эн мадианитянары тулутуон суоҕа — бука барыларын биир кини кыайар курдук кыайыан». Айыы Тойон Гедеонга этэн, кини аҕатыгар баар Ваал тагара сиэртибэнньигин алдыаттарбыта. Гедеон уон чаҕарын ильдэ баран, Ваал сиэртибэнньигин төрдүтэн үрэйбитэ, ол аттыгар үүнэн турар ытык мастарын кэрдэн кэбиспитэ. Итиэннэ Айыы Тойонго анаан, атын санга сиэртибэнньик туттаран, Тагараҕа бэлэх-туһах биэрбитэ. Айыы Тойон Тыына Гедеонга түһэн, кини Израиль өстөөхтөрүн утары халын сэриини хомуйбутунан барбыта. Кыргыһы иннинэ Гедеон, норуотун быһыһыар сорук киниэхэ чэхчы сүктэриллитин билээри, Тагараттан туох эрэ ураты бэлиэни көрдөспүтэ. Онуоха Айыы Тойон киниэхэ бэлиэ биэрбитэ: Гедеон түүн куумунаҕа тэлгээбит кыргыһаах бараанын тириитэ сарсыардаангы сииккэ ибис-инчэҕэй буола илийэн хаалбыта, оттон тулатынааҕы сир кураанах этэ. Нөнүө түүнүгэр төттөрү буолбута: сир илийбитэ, тирии буоллаҕына кураанах хаалбыта.

Гедеон сэриитин дьонун мадианитянар лааҕырдарын тула туруортаабытын кэннэ, Айыы Тойон киниэхэ эппитэ: «Эн аһара элбэх киһини ильдэ сылдыһаҕын. Мин кинилэргэ мадианитянары хотор кыаҕы биэрэрим хайдах да табыллыбат. Биэрдим да, Израиль улаханлык сананан, өстөөҕү бэйэм күүспүнэн-кыахпынан кыайдым диэн киэн туттан туруо. Онон норуоккар эт: ким куттана-чаҕыйа саныыр, ол дьиэтигэр төнүннүн». Гедеон Айыы Тойоно эппитин толорон, сэриититтэн сүүрбэ икки тыһыынча кинитэ дьиэтигэр төннүбүтэ, уон тыһыынча эрэ буйуна ордон хаалбыта. Ол үрдүнэн Айыы Тойон киниэхэ билигин да элбэх киһилээххин, онон дьонгун өрүскэ ильдэн, ууну хайдах иһэллэрин кэтээн көр диэн соруйбута. Дьон үксэ кытылга тобуктуу түһээт, сирэйдэринэн ууга умса түһэн, испиттэрэ. Арай үс сүүс киһи эрэ ууну ытыһынан сомсон испитэ. Онуоха Тагара Гедеонга эппитэ: «Ити ытыһынан сомсон испит үс сүүс киһи эһигини өстөөхтөн быһыаҕа — Мин эһиэхэ кыайыыны бэлэхтиэм».

Барыта Тагара эппитин курдук буолбута. Айыы Тойон улуу диктини онорон, Израиль баара-суоҕа үс сүүс кинитэ аһыҥа курдук аата-ахса билилбэт мадианитянар уонна амаликитянар халын сэриилэрин сууһарбыта.

СУДЬУЙАЛАР КИНИГЭЛЭРЭ 6—7

Күүстээх Самсон

Тангара энгин бэйэлээх дыкти дьайыылары онгорорун, норуотугар амарахтык сыһыаннаһан өрүү көмөлөһөрүн үрдүнэн, Израиль дыно Айы Тойонтон хат тэйэн, Кини сөбүлээбэтин онгорон барбыттара. Ол буруйдарыгар филистимляннарга билиэн түбэхэн, түөрт уон сылы быһа баттатан-үктэтэн олорбуттара. Өссө билиэнгэ сырыттаһарына, Айы Тойон норуот үрдүнэн Самсон диэн ааттаах судьуйаны туруорбута. Кини киһиттэн эрэ таһыччы күүстээх-уохтаах бухатыыр этэ, ол дыкти күүһэ баттаһар түмүллэн сылдьара. Самсон төрүүн иннинэ, Тангара кини төрөппүттэригэр уолгут баттаһын олох кырыһаайаһыт, кэлин назорей (Тангараһа аһаммыт киһи) буолан, норуотун филистимляннартан быһһанар суол аартыгар туруоруоһа диэн сэрэппитэ.

Самсон улуу күүстээһэ, биһрдэ оннооһор суолга утары көрсүбүт хаһай кыылын козел оһотунуу тырыта-һайыта тыһтан кэбиспитэ. Өссө хаһан эрэ өсүөл сыһааһын уһуоһунан тыһыынча филистимляниһы өлөрбүтэ эһиэ баара. Хайдахтаах да бөһө ситиһи быһаны, хандалыһы кини бэрт кэбэһэстик алдьатара.

Биһрдэ Самсон Газа куоракка кэлэн хоммута. Филистимляннар киниһи өлөрөөрү, куорат халһан аһнын хататан баран, сарсыарда буолаһын кэтэһэн, саһыаһарыһан саһан олорбуттара. Самсон түүн ортото уһуктан кэлэн, куораттан барарга быһһаарыммыта. Куорат аһна хам хатанан турарыһын көрөн да баран, хаһйтаран турбатаһа – халһан аһны остуолбалаһы-һатыһырдаһы тоһо тардан ыһан, санныгар сүгэн кэбиспитэ уонна хаһа оройугар таһһааран бырахпыта.

СУДЬУЙАЛАР КИНИГЭЛЭРЭ 13:1-5; 14:5, 6; 15:14, 15; 16:1-3

Самсон өлүүтэ

Самсон Израильга барыта сүүрбэ сыл судьуйалаабыта. Ол тухары уоттаах харахтаафы утары көрдөрбөккө, норуотун өстөөхтөрүн, филистимляннары, биир муннукка ыган, улахан кутталга олордубута. Кинини өлөрөн кэбиһиэхтэрин баҕараллара да, тоҕо итинник күүстээҕин билбэт буоланнар, хайдах да кыайан иннин ылбатахтара.

Ол иһин биирдэ Самсон таптыыр дьахтарыттан Далидаттан кини улуу күүһүн кистэлэнин бил диэн көрдөспүтэрэ. Дьахтар үстэ нэмийэн ыйытан көрбүтэ да, Самсон кырдыгы этиэн баҕарбатаҕа. Ол эрээри Далида хас күн аайы ааттаһан, тулутарыттан ааһан, Самсон киниэхэ кистэлэнин этэн биэрэригэр тийбитэ: «Баттаҕым кырылынна да, мин күүһүм-уоҕум сонно сүтэр, оччоҕо атын дьонтон туох да уратыта суох буола түһэбин».

Итини истээт, Далида кинини тутан кэбиспитэ уонна филистимляннары ыңыран ылбыта. Олор кэлэн бухатыыр баттаҕын кырыааттарын, кини күүһэ-уоҕа, сонно өһүллэн, сүтэн-уостан хаалбыта. Онтон ыла Айыы Тойоно тэйэн, мөлтүүр-ахсыыр аакка барбыта.

Өстөөхтөрө Самсону икки алтан сыабынан хам кэлгийэн, икки хараҕын тэһэн баран, хаайыылаахтар олорор дьиэлэригэр бурдук тартара туруорбуттара. Ол эрээри бухатыыр баттаҕа уһаан истээҕин аайы, улуу күүһэ улам төннөн барбыта.

Биирдэ филистимляннар, эмэгэчкэ кэрэх биэрээри, мустан туран: «Сирбитин-уоппутун эспит, элбэх киһибитин өлөрбүт-өһөрбүт өстөөхпүтүн Самсону биһиэхэ туттаран биэрдин!» — дии-дии тангаларыгар уруй-айхал эппиттэрэ. Бука бары: «Ол киһигитин манна аҕалын! Кэлэн биһигини саататтын», — диэн үөрүү-көтүү, күлсүү-салсыы бөҕө буолбуттара. Сотору Самсону аҕалан, дьиэ үрдүн тутан турар икки тулааһын баҕана ыккардыгар туруорбуттара. Самсон иһигэр: «Оо, Айыы Тойон Танара! Миигин өйдөөн-санаан кэлэн, тиһэх төгүл бөҕөрөгөтөн, икки харахпын иэстэһиннэр!» — диэн көрдөһөн-ааттаһан барбыта. Уонна: «Өстөөхтөрбүн кытта өллөбүм буоллун!» — диэн санга аллайаат, туох баар күүһүнэн икки баҕананы тоҕо тардан ылбытыгар баараҕай тууу, сууллан, онно чуоһуһан турбут дьону бука барыларын сохсо буолан баттаабыта.

СУДЬУЙАЛАР КИНИГЭЛЭРЭ 16:14-30

Руфьтаах Ноеминь

Биридэ судьуйалар салайан олорор кэмнэригэр Иудея сиригэр улахан сут турбута. Ол иһин биир Елимелех диэн ааттаах киһи, хоргуйан өлүмээри, кэргэнин уонна икки уолун кытта Вифлеем куораты хаалларан, Моав сиригэр көһөн барбыта (Моав дьоно Өлбүт (Мертвай) муора илин энээригэр олороллоро). Кини кэргэнэ Ноеминь, оттон уолаттара Махлон уонна Хилеон диэн этилэр.

Сотору Елимелех өлөн, Ноеминь икки уолун кытта хаалбыта. Уолаттара иккиэн ол дойду кыргыттарын кэргэн ылбыттара: биирдэрэ Орфа диэн ааттааҕа, иккиһэ Руфь диэн этэ. Уонча сыл олобуттарын кэннэ, Ноеминь аны икки уола өлбүтэ. Таңара Иудея норуотугар үчүгэй үүнүүнү биэрбитин, онон сут ааһан, үтүө дьыл өнгөйбүтүн истэн, дыахтар төрөөбүт дойдутугар барарга санаммыта.

Ноеминь Моав сириттэн араҕан уһун суолга турбута, икки кийиэтэ эмиэ кинини кытта барсыбыттара. Сангардыы айаннаан иһэн, Ноеминь кийииттэригэр эппитэ: «Тукаларыам, төрөппүттэргитигэр төннүн. Эһиги мин уолаттарбар да, миэхэ да өрүү олус үтүө сыһыаннаах этигит, онон Айыы Тойон эһиэхэ эмиэ үтүөтүк сыһыаннастын. Айыы Тойон алгыһынан этэнгэ эргэ тахсан сага дьиэҕэ-уокка киирдэргит». Итиэннэ иккиэннэрин уураан ылбыта. Кийииттэрэ ытыы-ытыы: «Суох, биһиги эйигин кытта эн норуоккар барсабыт», — дэспиттэрэ. Ол эрэри Ноеминь сөбүлэммэтэҕэ: «Кэбиһин, биэбэйдэриэм, инньэ эрэ диэмэн. Эһигини аһынарым бэрт, Айыы Тойон миэхэ бииртэн-биир үлүгэри ыыта турар дии...» Кийииттэрэ эмиэ ытаһан барбыттара, онтон Орфа хотунун кытта бырастыылаһан баран төннүбүтэ, Руфь хаалбыта. Кини эппитэ: «Миигин тылгар киллэрэ сатаама, эйигин быраҕан, син биир төннүбэппин. Эн ханна да барбытын иһин, мин эмиэ онно барсыам, эн ханна олороҕун да, мин эмиэ онно олоруом. Эн норуотун мин норуотум буолуоҕа, эн Таңаран мин Таңарам буолуоҕа. Эн ханна өлөҕүн да, мин эмиэ онно өлүөм, миигин онно харайыахтара. Айыы Тойон миэхэ туох да алдьархайы ыыттын — эн биһикки өллөхпүтүнэ эрэ, арахсыахпыт». Руфь бигэ санааны ылыммытын көрөн, Ноеминь кинини тылыгар киллэрэ сатаабатаҕа.

РУФЬ 1:1-17

Руфь Вооз бааһынатыгар

Ноеминь Руфьтуун кэмниэ кэнэбэс Вифлеемнэ тийэн кэлбиттэрэ. Кинилэри көрөн, куорат бүтүүнэ өрүкүйэ түспүтэ. Бары: «Ама ити Ноеминь буолуо дуо?» — дэһэллэрэ. Ноеминь кинилэргэ этэрэ: «Аны миигин „Ноеминь“ („Ис киирбэх“) диэн ааттааман, „Мара“ („Аһы“) диэн ааттаан. Сүдү күүстээх Танара миигин улуу кутурҕанна тиэртэ. Мантан илии тутуурдаах, өтгүк харалаах киһи барбытым, төннөрбөр Айыы Тойон кураанах ытта».

Биирдэ Руфь Ноеминь аймаҕа Вооз бааһынатыгар кэлэн, бурдук быһааччылар кэннилэриттэн хаалбыт куолаһы итигэстии сылдыбыта.

Хаһаайын билбэт эдэр дьахтарын көрөөт, ити хотунугар көмөлөһөөрү аймах-билэ дьонун хаалларан туора дойдуга кэлсибит Руфь буоларын тута сэрэйбитэ. Ол иһин кинини ыңыран ылан, бааһынаҕа күн айы тийэрин көңүллээбитэ. Итиэннэ үлэһиттэригэр бурдук быһа сылдьан куолаһы хаалларалларыгар, кыһы атаҕастаабаттарыгар эппитэ.

Онтон Вооз Руфька: «Хотунгун көрө-истэ сылдыаары, ийэлээх аҕабын хаалларан туран, туора дойдуга кэлсээхтээбиккин, — диэбитэ. — Үтүөбүн-өнгөбүн эйиэхэ Айыы Тойон төлүөбэ. Танара хотоҕойун анныгар уоскулан көрдөөн кэлбитин иһин, эйиэхэ Израиль Айыы Тойон Танарата барытыгар көмөлөстүн».

Үтүө санаалаах көрсүө-сэмэй Руфь киниэхэ эппитэ: «Тойонуом, эн амарах сыһыангын сүтэрдэтэрбин! Кулуккар да тэнгэ суох кыра киһини санаабын көтөхтүн, үтүөкэн тыллары миэхэ эттин».

Сотору Руфь Воозка эргэ тахсан, уол оҕону төрөппүтэ. Вифлеем дьахталлара Ноемингэ эппиттэрэ: «Алгыстаах Айыы Тойон эйигин кэнчээри ыччата суох хаалларбата. Оҕон, уолчаанын, Израильга албан аатырыахтын, суон сураҕырыахтын. Эйигин итинник таптыыр, сэттэ да уоллааҕар күндү кийиитин төрөппүт оҕото кырдыар сааскар сүрэҕин ытарҕата буолуо. Хайа уонна эйигин аһата-сиэтэ, көрө-истэ сылдыа турдаҕа дии». Ноеминь оҕону бииргэм көтөбө сылдыарын, бодуустаһарын көрөн, ыаллара дьахталлар «Ноеминь барахсан уолламмыт» дэһэллэрэ. Оҕону Овид диэн ааттаабыттара. Кэлин кини Иессей аҕата, Давид эһэтэ буолбута. Оттон Давид Израиль улуу ыраахтааҕыта этэ. Бу кинигэбэ биһиги кини туһунан өссө да кэпсиэхпит.

РУФЬ 1:19-21; 2:1-16; 4:13-17

Анна үнгүүтэ

Израиль куоратыгар Рамафа Елкана диэн киһи олорбута. Кини Анна диэн кэргэннээбэ. Анна оҕото суох буолан, онтон наһаа санааргыыр, эрэйдэнэр этэ. Сыл ахсын анал күннэргэ кэргэнниилэр Силом куоракка Айыы Тойон ытык сиригэр баран, Айыы Тойонго үгэллэрэ, сиртибэ биэрэллэрэ. Үгэр кэмнэригэр Анна куруук ытаан-соҕоон мунҕанара. Елкана, кэргэнин таптыыр буолан, кинини туох да олус аһынара.

Биирдэ Айыы Тойон ытык сиригэр Силомга кэлбиттэригэр Анна эмиэ ытаан барбыта. «Тоҕо ытыгыный, Анна? – диэбитэ Елкана. – Туохтан эн маннык наһаа курутууйабын? Мин эйиэхэ уон да уоллаафар күндү буолбатахпын дуо?»

Анна храмга киирэн, иэйэн-куойан ытыы-ытыы, Айыы Тойонго маннык диэн эрэннэритэ: «Оо, Айыы Тойон Саваоф! Бу кулутун мин хайдах эрэйдэнэрбин Эн көрөбүн эбээт. Миигин, кулуккун, өйдөөн-санаан кэлэн, уол оҕону бэлэхтэтэргин, мин кинини Эйиэхэ букатын биэриэм этэ, оччоҕо оҕом баттафа хаһан да кырыллыа суоҕа этэ».

Анна Айыы Тойонго бэрт өр үгүтэ, ону аан аттыгар Илий аҕабыт көрөн олорбута. Анна иһигэр сангарар буолан, уоһа эрэ хамсыыра. Илий кинини итирик быһыылаах дии санаабыта, ол иһин: «Итирэн баран манна кэлэн туруон дуо? Баран өйдөн», – диэбитэ. «Суох, тойонуом, мин арыгы испэтэбим, бу санаабын-онообун сүөкэнэн, дууһабын Айыы Тойонго арыйдым, – диэн хардарбыта Анна. – Миигин, кулуккун, содур дьахтар дии санаама: мин ыар санааҕа, улуу кутурҕанга ылларан, Танараҕа үгтүм». Онуоха Илий эппитэ: «Чэ, оччотугар эйэни кытта дьиэлээ, Израиль Айыы Тойон Танарата көрдөспүккүн барытын биэриэбэ». Анна Илийгэ махтанан: «Алгыстаах эппитэ буоллун», – диэн хардарбыта. Храмтан төннөн кэлэригэр кини, санаата дьэгдийэн, биллэ сэргэхсийбит көрүгнээбэ.

Айыы Тойон Анна үгэрин-көрдөһөрүн истэн, дьахтар уол оҕону төрөппүтэ.

1 СААРЫСТЫБАЛАР 1:1-18

Анна Самуилы Таңараба аныр

Анна күүтүүлээх уолчаанын Самуил диэн ааттаабыта. Оҕо-тун, арыый улааппытын кэннэ, храмга аҕалан баран, Илий аҕабыкка: «Мин били эн аттыгар туран Айыы Тойонно үнпүт дьахтарбын, – диэбитэ. – Таңараттан өрүү уол оҕону көрдөһөрүм, Айыы Тойон ону истэн, баҕа санаабын толордо. Уолум бу баар. Мин оҕобун Айыы Тойонно биэрэбин, онон үйэтин тухары Айыы Тойонно үлэлээтин». Анна амарах санаалаах Айыы Тойонно сүгүрүйбүтэ уонна ис сүрэбиттэн махтанан айхал тылын эппитэ:

Сүрэхпин Айыы Тойон үөрүүнэн толордо! Эн миигин өрү-һүйэн ылабын, мин, Эйиэхэ быһатан, үөрэбин-көтөбүн. Ким кэлиэй Айыы Тойон курдук сибэтиэй? Эйигиттэн ураты атын Таңара суох, биһиги Таңарабытыгар холоонноох бигэ тирэх суох. Бэрдимсийэн санарыман, баламаттык тыллаһыман: Айыы Тойон тугу барытын билэр, барытын ыараннатын көрөр. Кини сибэтиэй дьонун арангаччылыыр, оттон кэрээнэ суох быһыыланааччылар им балайга мунан, суола-иһэ суох сүтүөхтэрэ, тоҕо диэтэххэ, киһи Айыы Таңара бөҕөргөтөрүн эрэ тухары этэннэ сылдьар. Айыы Тойон Киниэхэ утарсааччылары имири сотуоҕа.

Анна кыракый Самуилы Илий аҕабыкка хаалларан барбыта, онон оҕо храмга улааппыта; уолчааны Айыы Тойон да, дьон-сэргэ да бука бары таптыыллара. Ийэтэ сылын аайы уолугар сана таңас аҕалан биэрэрэ, Самуил ону кэтэн, Айыы Тойон иннигэр сулууспалыра.

1 СААРЫСТЫБАЛАР 1:25-28; 2:1-10, 18, 19, 26

Самуилы ынгырар санга

рдэжэс оҗо сааһыгар Самуил уолчаан храм ис-тас үлэтигэр илии-атах буолан көмөлөһөрө. Ол саҕана Айыы Тойон дьону кытта бэрт дэнгэ эрэ кэпсэтэр буолан, кимиэхэ да мээндэ биллибэт-көстүбэт этэ.

Арай биир түүн Илий оронугар сытан сангардыы нухарыйан испитэ, Таңара сибэтиинньигэ өссө да умайа турара. Самуил буоллаҕына Таңара ковчега баар сиригэр, Айыы Тойон храмыгар, сытара. Эмискэ Самуилы Айыы Тойон ынгырбыта. Уол ынгырар санганы истээт, хап-сабар: «Мин бу баарбын!» — дии түспүтэ. Уонна Илийгэ сүүрэн тийиэн: «Бу баарбын ээ! Эн миигин ынгырдыҥ дуо?» — диэн ыйыппыта. Анараангыта: «Суох, тоойуом, ынгырбатаҕым, баран сыт», — диэбитэ. Самуил оннугар төннөн, утуйардыы сыппыта.

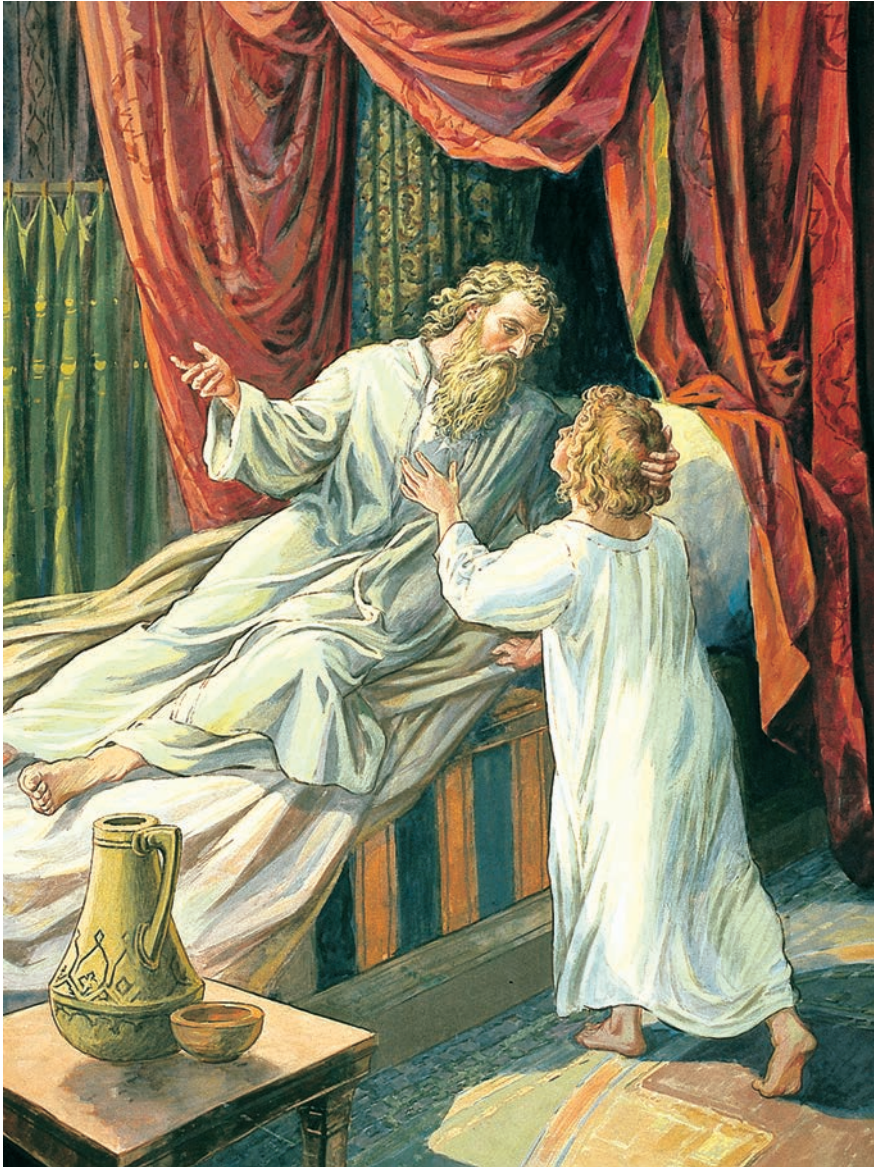
Ол эрэри Айыы Тойон Самуилы өссө төгүл ынгырбыта. Уол эмиэ ойон туран, Илийгэ тийибитэ: «Бу баарбын! Эн миигин ынгырдыҥ дии». Илий уруккутун курдук: «Суох, ынгырбатаҕым, баран утуйан хаал», — диэн төттөрү ыппыта. Айыы Тойон урут Самуилы кытта кэпсэтэ илик буолан, уол Кини куолаһын өссө арааран билбэт этэ.

Онтон Айыы Тойон үсүһүн ынгырбытыгар, Самуил туран, Илийгэ үһүс төгүлүн кэлэн: «Мин бу баарбын! Эн миигин ынгырдыҥ дуо?» — диэн ыйыппыта. Дьэ онуоха эрэ Илий, уолу Айыы Тойон ынгырарын өйдөөн, киниэхэ сүбэлээн эппитэ: «Бараһын сыт, уонна өссө биирдэ ынгырдахтарына, Айыы Тойонум, сангар, кулутун Эйигин истэр диэн этээр». Самуил оронугар баран, бүтүн бэйэтэ кулгаах иччитэ буолан кэтэһэн сыппыта. Сотору Айыы Тойон кэлэн, эмиэ уруккутун курдук ынгырбытыгар уол Илий үөрэппит тылынан: «Сангар, Айыы Тойон, кулутун Эйигин истэр», — дии түспүтэ.

Дьэ онуоха Айыы Тойон Самуилга Илий дьыэ кэргэнин субу хайдах уодьуганнахтааҕын кэпсээбитэ. Уолаттара нэгэйдик быһыланалларын билэ-билэ кинилэри буйбатаҕын иһин, Айыы Тойон бу аҕабыты накаастыах буолбута.

1 СААРЫСТЫБАЛАР 3:1-14

Илий аҗабыт өлүүтэ

Айыы Тойон аныыта-харата аһара халынаабыт Израиль норуотун буруйдаан, кинилэри филистимляннар илиилэригэр биэрбитэ. Өстөөҕү утары кыргыһыга Израиль дьоно түөрт тыһыынча кэрингэ киһилэрин сүтэрбиттэрэ. Хотторон баран, хонук сирдэригэр салбыннаан кэлбиттэригэр Израиль аҗа баһылыктара: «Бу туох иһин Айыы Тойон биһигиттэн киэр хайыста, кыайыыны өстөөххө тосхойдо? – дии тоһуйбуттара. – Силомҥа баран, Айыы Тойон кэс тылын ковчегын ылан кэлиэҕин. Ковчег бэйэбитигэр сырыттаҕына, биһигини кинилэртэн быһыһаҗа». Онон Силомҥа дьону бытан, Айыы Тойон Саваоф кэс тылын ковчегын аҗалтарбыттара, ковчегы Илий икки уола Офни уонна Финеес арыаллаан кэлбиттэрэ. Ол да үрдүнэн өстөөхтөрүн кытта сана кыргыһыга Израиль дьоно син биир хотторбуттара, отут тыһыынча сатыы буйуну сүтэрэн, сэрии хонуутуттан куотарга күһэллэбиттэрэ. Таһара ковчега филистимляннар илиилэригэр киирбитэ, оттон Илий икки уола Офни уонна Финеес өлбүттэрэ.

Кыргыһы буола турар сириттэн ыппыт илдьит киһилэрэ Силомҥа, Илий олорор куоратыгар, сүүрэн кэлэн, Израиль норуотун иэдээннээх хотторуутун туһунан кэпсээбитэ. Куорат иһэ биирдэ аймана түспүтэ, бары ытаһан-сонһон барбыттара. Ол кэмгэ Илий аҗабыт куорат ааныгар суол кытыгыгар олороро. Эмискэ аймалҕан буолбутун, дьон ытаһан-сонһон барбытын истэн, кини били илдьит киһиттэн бу туох айдаанай диэн ыйыппыта. Онуоха анараангыта: «Иэдээн бөҕөтө буолла, филистимляннар хоттулар, – диэбитэ. – Таһара ковчегын былдьаттыбыт, эн икки уолун иккиэн өллүлэр».

Илдьит киһи Таһара ковчегын туһунан этээтин, Илий охтон түһэн өлөн хаалбыта. Кини Израильга түөрт уон сыл судьуйалаан баран, тоҕус уон аҕыс сааһыгар өлбүтэ.

Онон Айыы Тойон Самуилы аан маҥнай ынгырбыт түүнүгэр Илий дьэ кэргэнин туһунан тугу эппитэ барыта ити курдук туолбута.

1 СААРЫСТЫБАЛАР 4:1-18

Саул – Израиль ыраактаагыта

Самуил Израиль улуу пророга буола үүнэн тахсыбыта. Кини норуотун, атын эмэгэт танараларга сүгүрүйэллэрин бопсон, тыыннаах Тангараҕа эргиллэргэ ынгырара. Кэлин кырдыан-бохтон олорон, Самуил Израиль судьуйаларынан уолаттарын туруортаабыта. Ол эрэри уолаттарыттан хайалара да аҕатын туйаҕын хатарбатаҕа, бары инсэҕэ-обокко ыбылы ылларан, дынтон-сэргэттэн бэлэх эрэйэн, норуоту кырдыктаахтык дьүүл-лээбэт буолбуттара. Ол иһин Израиль аҕа баһылыктара Самуилга кэлэн: «Эн хайыы-үйэ сорсуйдун, уолаттарың буоллагына эн суолгуттан туораатылар, – диэбиттэрэ. – Онон норуот үрдүнэн ыраактаагыта туруор, биһиги эмиэ атын норуоттар курдук ыраактаагылаах буолуохха». Кинилэр итинник көрдөһүүлэрин Айыы Тойон сөбүлээбэтин Самуил билэрэ. Самуил үнпүтүгэр Айыы Тойон эппитэ: «Ити норуот тугу этэрин эн толор. Кинилэр эйигиттэн буолбатах, Миигиттэн киэр хайыстылар, Миэхэ салайтарыахтарың баҕарбатылар. Хайа күн Египеттэн таһаарыахпыттан баччаанга диэри Миигин таһы-быһа умнан, атын танараларга сүгүрүйэллэр. Кинилэр Миэхэ хайдах сыһыаннаһалларың да, эйиэхэ эмиэ соннук сыһыаннаһаллар. Онон этэллэрин толор. Ол гынан баран ыраактаагыларың Мин Бэйэм талыаҕым, оттон эн кинилэргэ ыраактаагы быраабың иһитиннэриэн».

Самуил норуокка Айыы Тойон тылын тиэрдэн баран, ыраактаагы салайдагына эһигини баттыаҕа-үктүөҕэ, оччоҕо төһө да өрүһүлтэ көрдөөбүккүт иһин, Айыы Тойон аны эһиэхэ көмөлөһүө суоҕа диэн өйдөтө сатаабыта. Ол эрэри норуот Самуилы истэ да барбатаҕа, ыраактаагыта туруор диэн ирдиирин уураппатаҕа.

Биридэ Айыы Тойон Самуилга үрдүк уңуохтаах, олус кыраһыабай дьүһүннээх Саул диэн эдэр уолу ыппыта. Айыы Тойон Самуилга эппитэ: «Били эйиэхэ эппит киһим дьэ бу баар. Мин норуоппун кини салайыаҕа». Самуил иһиттээх елей арытың ылан, Саул төбөтүгэр куппута. Онтон уолу уураан ылан баран: «Айыы Тойон эйигин ыраактаагынан анаата, онон Кини норуотун аны эн салайыан», – диэбитэ. Ити курдук Саул Израильга ыраактаагы буолбута.

1 СААРЫСТЫБАЛАР 8:1-22; 9:2, 17; 10:1

Кэлин ыраахтаафы буолуохтаах маныһыт Давид

Самуил ыраахтаафынан анаабыт Саула биирдэ улахан аныыны онорбута. Филистимляннары кытта кыргыһахтарын иннинэ, кинилэргэ Самуил пророк кэлэн, Айыы Тойонго сиэртибэ биэриэхтээбэ. Саул сэттэ күн кэтэһэн көрбүтэ да, Самуил биллибэтэбэ, сэриитин дыоно буоллафына сыыйа тарҕаһан барбыттара. Онтон ыксаан, Саул Самуилы күүппэккэ эрэ, бэйэтэ сиэртибэ биэрэргэ быһаарыммыта, дынэр, ону аҕабыт эрэ биэриэхтээбэ. Сиэртибэ биэрэн бүппүтүн кэннэ, Самуил тийээн кэлэн, Саулга эппитэ: «Айыы Тойон Таһараҥ ыйыытын кэһэн, халы-мааргытык быһыыламмыккын. Кини эн былааскын Израильга букатыннаахтык туругурдуохтаах этэ, оттон билигин саарыстыбан өр барыа суоҕа. Айыы Тойон сүрээбэ сөбүлүүр киһитин булуоҕа. Эн Кини ыйыытын толорботун, онон норуотун сирдытинэн Айыы Тойон атын киһини туруоруоҕа».

Бэрт сотору Айыы Тойон Самуилга сырдык баттахтаах, арылхай харахтаах, олус үчүгэй дьүһүннээх Давид диэн уолу көрдөрбүтэ. Давид аҕатын барааннарын маныыра, маныһыт киэнэ бастыһа этэ. Барааннарыгар кыһаллар-мүһэллэр буолан, кинилэри хайдахтаах да адырҕа кыыллартан быһаан ылара.

Айыы Тойон ыйыытынан Самуил Давиды, Израиль норуотун салайарын туһугар, елей арыынан аҕаабыта. Ити күнтэн ыла Таһара Тыына Давиды кытта өрүү бииргэ сылдыар буолбута. Оттон Саулу, Айыы Тойон Тыына тэйэн, куһаҕан тыын сордоон барбыта. Ол иһин Саул лираҕа үчүгэйдик оонньоон кинини уоскутар киһини булалларыгар чаһардарын соруйбута. Сотору киниэхэ Давиды булан аҕалбыттара, онон уол аны мантан иннэ ыраахтаағы дыбарыаһыгар сулууспалыыр буолбута. Саул кинини олус сөбүлээн, бэйэтигэр көмөлөһөөччүнэн ылбыта. Куһаҕан тыын Саулу сордоон бардар эрэ, Давид сонно лираҕа оонньообутунан барара. Оччоҕо куһаҕан тыын тэйэн, ыраахтаағы ис-иһиттэн чэпчээн, көннүүөрэн кэлэрэ.

1 СААРЫСТЫБАЛАР 13:13-14; 16:11-33

Давид уонна Голиаф

Биридэ филистимляннар, Израиль норуотун кытта кыргыһаары, сэрии хомунан барбыттара. Саул баһылыктаах Израиль буйуннара эмиэ кыргыһыга бэлэмнэнэн, өстөөх хордойбут хайатын утары мустубуттара. Давид үс убайа үһүн Саул сэриитигэр баалара. Сотору аҕалара Давиды убайдарыгар өйүө килиэп илтэрэ, доруобуйаларын туругун биллэртэрэ уонна, баҕар, туохха эмэ эбии наадыйаллара буолаарай диэн, кыргыһы буолуохтаах сиригэр ыппыта.

Давид буйуннар ортолоругар киирэн убайдарын кытта кэпсэтэ туран, биір сүүнэ улахан Голиаф диэн ааттаах филистимляниһи көрбүтэ. Ол алтан балаһа куйахтаах, дуулаҕа бэргэһэлээх бухатыыр аарыма үгүүнү уонна илии куйаҕын тутан туран, Тангара норуотун күлүү-элэк онгосторо, Айыы Тангараны үөҕэрэ. Эһигиттэн хайаҕыт эмэ миигин кытта күөн көрсөн, күрэс былдьаһан кыайыа да, биһиги филистимляннар эһиэхэ кулут буолуохпут дии-дии, бэлэһинэн күлэрэ. Ол эрээри аһаардас көрүнгүттэн да дыулайан, ким да киниэхэ утары тахсыан баҕарбатаҕа. Голиаф Тангараны уонна Израиль буйуннарын үөҕэрин истэн баран, Давид Саулга кэлэн, киниһи кытта мин киірсэрбин көнүллээ диэн көрдөспүтэ. Саул эн эдэринг бэрт, онон кыргыһа үөрүйэх сэриһиккэ киирэн биэрэрин табыллыбат диэн көнүллээбэтэҕэ. Онуоха Давид барааннары маныы сылдьан, Айыы Тойон көмөгүнэн хаһайдары да, эһэлэри да хоторун кэпсээбитэ. Саул ону истэн баран, киниэхэ алтан куйаҕы, дуулаҕа бэргэһэни кэтэрдитэ. Давид кэтэ үөрэммэтэх ыарахан куйаҕын сонно устан кэбиспитэ, мас тайаҕын ылбыта уонна үрүйэттэн биэс бөкүнүк тааһы булан ботуонкатыгар уктаат, өстөөххө утары барбыта.

Голиаф киниэхэ кэлэн иһэр Давиды көрөн, күлэн алларастаабыта: «Тугуй, ыппын дуо мин эйиэхэ? Миэхэ тоҕо мастаах кэлэҕин?» Онуоха Давид: «Эн миигин утары кылыстаах, үгүүлээх, куйахтаах таҕыстын, оттон мин эйигин утары эн үөхпүт Тангаран – Айыы Тойон Саваоф, Израиль Тангаратын – аатыгар иһэбин», – диэн хардарбыта. Уонна ботуонкатыттан тааһы ылан, ону анал быаҕа иилэн баран, Голиаф сүүһүн тобулу бырахпыта. Аарыма бухатыыр сонно суулан түһэн өлөн хаалбыта. Филистимляннар улуу күүстээх киһилэрэ суорума суолламмытын көрөн уолуйан, атаһа биллэрбиттэрэ, онон Израиль сэриитэ кыайыылаах тахсыбыта.

1 СААРЫСТЫБАЛАР 17:1-53

Ионафан

авид кыайбыт-хоппут бухатыырын Голиаф моонньоох баһын Саулга аҕалан биэрбитигэр ыраахтааҕы: «Эн хайаларын уола этигиний?» – диэн ыйыппыта. Давид: «Мин Вифлеемнэ олорор Иессей уолунабын», – диэн хардарбыта. Ити кэпсэтии кэмигэр ыраахтааҕы уола Ионафан эмиэ баара. Күүстээх-уохтаах, эр санаалаах Ионафан Давиды ис сүрэҕиттэн таптыыра, онон кинилэр доҕордоһуох буолан тыл бэрсэн сылдьаллара. Ол бэлиэтигэр Ионафан Давидка бэйэтин таһаһын, курун, кылыһын уонна ох саатын бэлэхтээбитэ. Давид эмиэ кинини ис сүрэҕиттэн таптыыра.

Саул буоллабына уолаттар доҕордоһоллорун хара ааныттан ахсарбатаҕа. Биирдэ өстөөхтөрүн филистимляннары кыайан-хотон төннөн истэхтэринэ, норуот кинилэри утары көрсөн: «Саул тыһыынчаны хоппута, оттон Давид – уонунан тыһыынчаны!» – диэн Давиды уруйдаан-айхаллаан ыллаабыттааҕа. Онно Саул туох да олус хомойбута. Давиды албан аатырдалларын кини сөбүлээбэтэҕэ. Ол кэмтэн ыла уолу ордугурҕуу саныыр буолбута, хайдах эмэ гынан кинини өлөрөр сылтах була сатаабыта.

Биирдэ эмиэ куһаҕан тыын ыраахтааҕыны сордообутугар Давид лираҕа оонньуу олордоһуна, Саул үгүүтүн сулбу тардан ылан, уолу быраҕан кууһуннарбыта. Сымса Давид кыл мүччү аһаран биэрбитэ. Ионафан уордайбыт аҕатыттан доҕорун хаста да көмүскэһэн көрбүтэ, аҕатын наар куһаҕаны саныырын иһин, сэмэлээбитэ: «Кулутун Давиды утаран ыраахтааҕы аһыыга киирбэтэр! Давид эйиэхэ туох да куһаҕаны онорботоҕо, барытыгар туһалы эрэ сылдьар. Олоҕун да кэрэйбэккэ филистимлянины өлөрбүтүгэр Айыы Тойон Израильга улуу кыайыыны биэрбитэ буолбат дуо? Эн ону көрө-көрө, наһаа үөрэр этинг. Уонна бу туох буолан, буруйа суох Давиды утары аһыыга киирэн кинини өлөрө сатыгынг?» Маннай утаа Саул, уола этэрин истэн, ама буоларга дылы гынара, бэл биирдэ Давиды өлөрүөм суоҕа диэн киниэхэ андаҕайан турардааҕа.

1 СААРЫСТЫБАЛАР 17:57-58; 18:1-11; 19:1-6

Давид утуйа сытар Саул аттыгар

Саул Давиды абааһы көрөрө күнтэн күн күүһүрэн испитэ. Аҕата Давиды булгу өлөрөргө санаммытын билэн, Ионафан таптыыр доборун сэрэтэ охсубута. Онон Давид Саултан күрээн, эрэллээх дьонун хомуйан, хайаҕа саһа сылдыарга күһэллбитэ. Саул буйуннарын кытта кинини тор суолун тордоон, аан дойдуну биир гына хастыылара. Ол гынан баран Тангара Давиды кытта бииргэ сылдыар буолан, хайдах да кыайан туппатахтара. Оттон Саулу өлөрөр табыгастаах түгэн Давидка хаста да тосхойбута гынан баран, уол Тангараны таптыыра, Киниттэн толлоро-торуттара бэрдиттэн ыраахтааҕыга куһаҕаны оноруон баҕарбатаҕа.

Биирдэ Саул үс тыһыынча киһи этэрээттээх, эмиэ Давиды көрдөөн, хайаны тараахтаан барбыта. Саул буйуннарын кытта томтор үөһэ тохтообутун истэн, Давид доборун Авессаны кытта түүн, бары түлүк ууларын утуйа сыттахарына, хайаттан түһэн, Саул хоммут сиригэр кэлбитэ. Тугу да билбэттии утуйа сытар Саулу сыбдыйан кэлэн көрбүттэрэ, аттыгар үнүүтэ сиргэ багары анныллан турара. Авесса Давидка: «Мин бу үнүүнү ылан, кинини өтөрү түһэрбин көңүллээ», – диэбитэ. Ол эрэри Давид Тангара талыылааҕын өлөртөрбөтөҕө, күнэ-дьыла кэллэҕинэ, Айыы Тойон Бэйэтэ харайыаҕа диэн бопсубута. Онон иккиэн Саул үнүүтүн, купсууннаах уутун ылаат, элэс гынан хаалбыттара.

Давид израильтяннар тохтообут сирдэрин утары баар хайа чыпчаалыгар тийэн, Саулу ыңырбыта уонна ылбыт малын киниэхэ көрдөрбүтэ. Онуоха Саул Давид киниттэн иэстэспэтэҕин көрөн эппитэ: «Аньыыны да кэбилэммит эбиппин! Тукаам Давид, төнүн, аны эйиэхэ куһаҕаны оноруом суоҕа, эн бүгүн мин олохпун быһаабыккын. Иирэммин, аньыы-хара бөҕөтүн оностубуппун». Саул аны сойуолуом суоҕа диэн Давидка тылын биэрбитэ эрэри, кинини абааһы көрөр санаатыттан хайдах да кыайан босхоломмотоҕо.

1 СААРЫСТЫБАЛАР 20:1-43; 26:2-21

Давид Израиль ыраактаагыта буолар

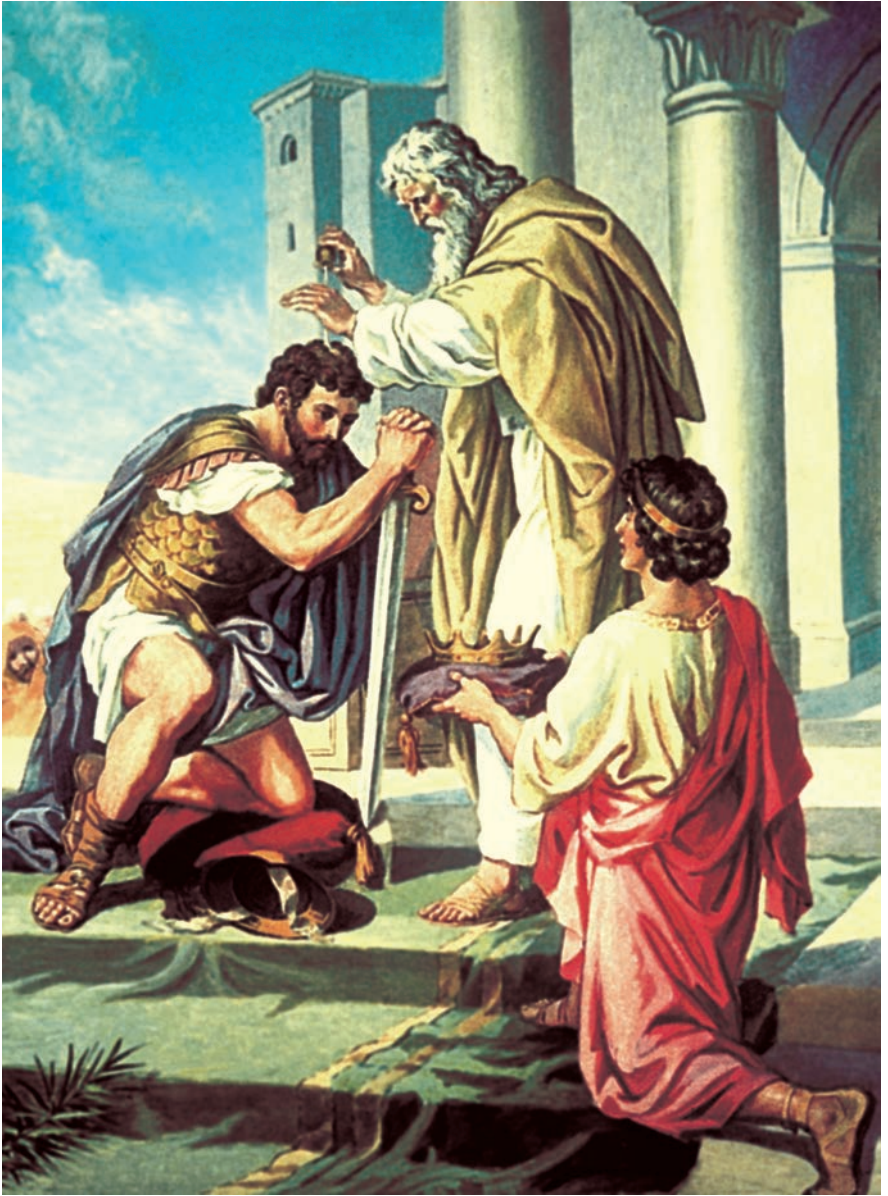
Биирдэ филистимляннары кытта хабыр хапсыһы буолбутугар израильтяннар хотторон, Саул ыраактаагы уолаттарыныын сэрии толоонугар охтубуттара. Ыраактаагы буйуннарыттан Давидка биир киһи кэлэн, Саул уолунаан Ионафаннын филистимляннары утары кыргыһа сылдьан өлбүттэрин кэпсэбитэ. Ол киһи Давиды хаан өстөөҕө Саул өлбүтүттэн үөрүө дии саныыра. Давид буоллагына Саул киниэхэ онорбут куһаҕанын саныы да барбатаҕа. Кини Саулу уонна доҕорун Ионафаны аһыйан, кутурҕан ырыатын ыллаагыта:

Сауллаах Ионафан, бэйэ-бэйэлэрин таптыыр иллээх аҕалы-уол, өлөллөрүгэр да арахсыбатылар. Хотойдооҕор түргэн, хахайдааҕар күүстээх хаарыан дьон этилэр. Израиль кыргыттар! Эһигини күндү таҕаска суулаабыт, таҕаскытын-сапкытын кыһыл көмүһүнэн симээбит Саулу аһыйан, ытаан-соҕоон! Ама кинилэр, итинник күүстээх-уохтаах дьон, сэрии толоонугар охтубуттара буолуо дуо? Оо, убайым Ионафан, олус да эйигин аһыйдым-суохтаатым! Күндү да этин эн миэхэ! Эн тапталын миэхэ дьахтар тапталынааҕар ордуга.

Давид кинилэри олус күүскэ аһыйгыта. Ити кэнниттэн кини, Айыы Тойон ыйытынан, Хеврон куоракка олохсуйбута. Сотору онно иудейдар кэлэн, Давиды Израиль собуруу өттүн, Иудеяны, салайар ыраактаагынан туруорбуттара. Онтон аны сэттэ сылынан Давид бүтүн Израилы салайар ыраактаагы буолбута. Таҕара киниэхэ Самуил пророгунан этиппитэ барыта ити курдук туолбута.

2 СААРЫСТЫБАЛАР 1:1-4, 23-27; 2:1-4

Танара кэс тылын ковчегын Иерусалимга аҗалы

Давид бүтүн Израиль ыраахтааҕыта буолаат, бүрүстүөлүн Иерусалим куоракка туруорбута. Кини, Танара муударай өйү, күүһү-уоҕу биэрбит буолан, Израиль бары өстөөхтөрүн кыайар-хотор кыахтаммыта. Айыы Тойону ис сүрээбиттэн таптыыр Давид Танара кэс тылын сибэтиэй ковчегын чугас, бэйэтин куоратыгар, аҗалыан баҗарара. Ол ковчег, урут биир кыргыһы кэмигэр филистимляннар былдьааннар, өстөөх илиитигэр киирбитэ. Кэлин ону Израиль дьонугар төнүмнэрбиттэрэ, онон ковчег Кириат-Иаримга биир Аминадав диэн ааттаах киһи дьэитигэр тура.

Давид отут тыһыынча киһи арыалдыттаах ковчег ыла барбыта. Оо, дьоллоох да этэ Давид ол күн! Ковчегы Иерусалимга киллэрэн Сион хайатыгар таһааралларыгар Давид амарах санаалаах Танараны айхаллаан, лираҕа оонньообута, үөрбүтэ-көппүтэ бэрдиттэн Айыы Тойонун иннигэр үнкүүлээбитэ. Норуот бүтүүнэ өрөгөйдөөн, турба үрэн, Танараны уруйдуура-айхаллыыра. Ковчегы ыраахтааҕы анаан-минээн туттарбыт скиниятын ортотугар туруорбуттара. Ол кэннэ Давид Айыы Тойонго бэрт элбэх сиэртибэни, бэлэҕи-туһаҕы биэрбитэ. Итиэннэ норуоту Айыы Тойон Саваоф аатыттан алҕаан баран, бука барыларыгар килиэп, лэппиэскэ уонна үтэхэлээх эт түгээпитэ.

Айыы Тойон Израиль ыраахтааҕытын ууһун-аймаҕын бөбөгүтүөх буолан эрэннэрэригэр Давид нэһилиэнньигин туһунан маннык эппитэ: «Мин киниэхэ аҕа буолуом, кини Миэхэ уолум буолуо. Аһыыны-буруйу онордобуна, Мин кинини күүстээхтэр илиилэринэн уодьуганнаам, ол эрэри, Саулу киэр аспытым курдук, хаһан да Бэйэбиттэн киэр анһыам суоҕа — киниэхэ өрүү үчүгэйдик сыһыаннаһыаҕым. Эн дьэиэн-уотун бигэтик туруоҕа, эн саарыстыбан Мин иннибэр хаһан да тулхадыйыа суоҕа, бүрүстүөлүн үйэттэн үйэҕэ туругура туруоҕа». Айыы Тойон этиитин Давид ыраахтааҕыга Нафан пророк тизрдибитэ. Давид, бу тыллары истээт, Айыы Тойонугар сүгүрүйбүтэ: «Оо, Айыы Тойонуом, Айыы Тойонуом! Мин ким бэйэлээх, хайа ааттаах аҕа ууһуттан төрүттээх буоламмын, Эн миигин маннык үрдүктүк туттун? Эн барытыгар улуугун, Айыы Тойон, мин Айыы Тойонум! Эйиэхэ тэннээх ким да суох эбээт, Эйигиттэн ураты атын Танара суох! Оо, Айыы Тойон Танара, кулутун туһунан эппиккин букатыннаахтык бигэргэт, бу эппит тылгын бука диэн толор».

2 СААРЫСТЫБАЛАР 6:2-19; 7:14-16, 18-29

Давид псаломнара

Давид өссө маньыһыт сылдьан лираҕа оонньуурун, псалом айан ыллыырын таптыыра. Улуу ыраахтааҕы да буолан баран, кини ырыа айарын тохтоппотоҕо. Библияҕа Давид бэрт элбэх псалом суруллан сылдьар. Тангараҕа таптал киниэхэ айар күүһү саҕара, онон Давид Айыы Тойон аатын ырыанан айхаллыыра.

Үчүгэй маньыһыт бараанын үөрүгэр хайдах курдук абыраллаабын Давид кимнээҕэр да билэрэ. Ол иһин кини биир псаломугар Айыы Тойон туһунан манньк ыллаабыта:

Айыы Тойон – мин Маньыһытым;
тугунан да мин тутайыам суоҕа:
Кини өнг мэччирэнгнэ миигин сынньатар,
чуумпу уулаах сиргэ сирдээн ильдэр.
Куппун-сүрбүн бөҕөргөтөр,
Бэйэтин аатын туһугар,
кырдык суолугар салайар.
Эн миигинниин өрүү бииргэҕин,
онон, өлүү күлүктээбит толоонунан да иһэн,
мин хара дьайтан куттаныам суоҕа.
Эн тутта сылдьар тайах маскын,
сүгэн иһэр сүллүгэскин көрөммүн,
мин бөҕөхтүк сананабын.
Өстөөхтөрүм көрөллөрүгэр
Эн миэхэ аһылык тартың,
төбөбүн елей арыынан аҕаатың;
мин иһэр иһитим кыл имэрийэ туолла.
Эн үтүө санааң, Эн амарах сыһыаның
миигин үйэм тухары арыаллыаҕа,
онон мин олоҕум тухары
Айыы Тойон дьиэтигэр сылдыаҕым.

22-с ПСАЛОМ

Нафан пророк Давид ыраахтаафы иннигэр

авид Айыы Тойону таптыыр буолан, Кини тылын өрүү толорор этэ. Ол гынан баран биирдэ Давид ыар аныыны онгорбута. Биир киэһэ дыбарыаһын үрдүгэр дьаарбайа сылдьан, үөһэттэн Вирсавия диэн ааттаах дьахтары олус таптыы-умсугуйа көрбүтэ. Давид кинини кэргэн ылар кыаҕа суоҕа, тоҕо диэтэххэ Вирсавия эрдээх дьахтар этэ. Онон Давид кини эрин Урияны уот сэриигэ ыыттарбыта. Хорсун Урия сэрии толоонугар охтубутугар Давид Вирсавияны кэргэн ылбыта.

Сотору кэминэн Айыы Тойон Давидка Нафан пророгу ыыппыта. Нафан кэлэн, ыраахтаафыга манныгы кэпсээбитэ: «Биир куоракка икки киһи олорбут: биирэ баай, иккиһэ быстар дьадаһы. Баай киһи улахан да, кыра да сүөһүтэ баһаам эбит. Дьадангы буоллаҕына туга да суоҕа, арай биир тыһы бараан оҕолоох эбит, онтун, олох быыкаайыгар атыылаһан, көрөн-истэн улаатыннарбыт; бэйэтин оҕолорун кытта бииргэ илдэ сылдьыбыт: сиир килиэ-биттэн сиэтэн, аһыыр иһиттэн иһэрдэн, хоонньугар утуган, олох кыһын кэриэтэ туппут. Арай биирдэ баай киһиэхэ айан киһитэ таарыйбыт. Ону аһатаары, ол баай бэйэтин барааньттан да, оҕунуттан да туттубакка, били дьадангы киһи суос-соҕотох бараанын астаабыт».

Давид бу кэпсээни истэ олорон, абаран-сатаран: «Итинник кэ-билэммит киһини өлөрөр сөп! — диэн санга аллайбыта. — Дьэбири быһыытын иһин, кини бараан оҕотун түөрт бүк төлүөхтээх».

Онуоха Нафан Давидка тыйыстык: «Ол киһи — эн!» — диэбитэ уонна ыраахтаафы ыар аныытын-харатын саралаабыта. Давид кэмсинэн: «Айыы Тойон иннигэр аныыны онгорбуппун», — диэн буруйун билиммитэ. Кини ис сүрээбиттэн кэмсинэрин өйдөөн, Нафан эппитэ: «Айыы Тойон буруйун бырастыы гынар, онон өлүөн суоҕа. Ол гынан баран, аныыны онгортон, Айыы Тойон өс-төөхтөрүгэр Кинини холуннарар сылтах биэрбитин иһин, санга төрөөбүт оҕон өлүө». Ити курдук Давид аныыта-буруйа бырастыы гыныллыбыта эрээри, накаастабыла суох хаалбатаҕа. Кэлин Давид, онгорбут аныытын билинэн, диригинник курутууйан олорон псалом айбыта, онно маннык тыллар бааллара: «Абыраа миигин, Айыы Таһара, улуу аһыныылаах санаабыттан... Сууй миигин, оччоҕо мин хаардааҕар манхайыам... Ыраас сүрэхтэ ай миэхэ, Айыы Таһара, ис тыыммын саһардан, миигин кырдыктаах онор».

2 СААРЫСТЫБАЛАР 11:2-17; 12:1-14; ПСАЛОМ 50:9, 12

Авессалом өлүүтэ

авид уолаттарыттан биирдэстэрэ, Авессалом, бэйэтин туох да олус үрдүктүк сананара. Кини уһулуччу үчүгэй дьүһүннээбэ, киһи эрэ хараҕа хатаных сүрдээх кыраһыабай уһун баттахтааҕа. Аҕатын Давиды таптаабат буолан, Авессалом кини бүрүстүөлүн былдьаан ылын баҕарара. Уолугунан тыыммыт уолан араас сымыйаны туһанан, сирэй көрбөхтүк быһыыланан, үтүөтүк, кыһамныһаахтык сыһыаннаспыта буолан, бар дьон санаатын туппута, онон норуот кинини таптыыр, ытыктыыр буолбута. Төрөппүт уола кыһарыйарыттан ыксаан, Давид сэрии хомунан Иерусалимнааҕы дыбарыаһын быраҕан, атах балай баргарга күһэллбитэ.

Биирдэ Авессалом, аҕата ханна саһан сылдыарын билэн, оно улахан сэриилээх барбыта. Давид эмиэ ону истэн, киниэхэ этэрээтин ыппыта, ол гынан баран дьонуттан Авессаломна куһаҕаны оноруман, кинини өлөрүмэн диэн көрдөспүтэ. Төһө да элбэхтик эрэйдээбитин иһин, Давид улун таптыыр этэ.

Кыргыһы ойуур иһигэр буолбута. Таңара көмөтүнэн Давид дьоно кыайан-хотон, Авессалом буойуннарын үрүө-тараа ыспытара. Авессалом бэйэтэ akka олорон куоппута. Биир баараҕай дууп аттынан ойутан батыгыратан иһэн, кини мас лабаатыгар баттаҕыттан иилистэн хаалбыта, ата буоллаҕына сүүрэ турбута. Сонно Давид сэриитин тойоно ситэ баттаан кэлэн Авессалому, атаҕа сиргэ кыайан тийбэккэ, маска ыйанан биэтэнни турдаҕына, ох саанан ытан өлөрбүтэ.

Давид, уола өлбүт сураҕын истэн, олус курутууйан, уһуннук ытаабыта-сонгообута: «Оо, уолчааным Авессалом, уолчааным, оҕокком сыһа! Ити кэриэтэ эн оннугар мин өлбүтүм буоллар дуу, оҕом, уолчааным Авессалом!» Таңара Авессалому араллааннаах олоҕун саамай күөгэйэр күнүгэр сууһарбыта.

Библияҕа этиллэр: «Аҕалаах ийэтин үөбэр киһи ыһыырынныга им балай харангаҕа умуллуоҕа».

2 СААРЫСТЫБАЛАР 14:25-26; 15:1-6; 18:2-14, 32-33;

ДОМОХТОР 20:20

Муударай өйдөөх Соломон ыраахтаафы

авид өлбүтүгэр Айыы Тойон Израиль ыраахтаафытынан кини уолун Соломону туруорбута. Биирдэ Тангара Соломон түүлүгэр көстөн, эн Миигиттэн тугу да көрдөспүтүн иһин, Мин эйиэхэ ону барытын биэриэм диэн эрэннэрбитэ. Онуоха Соломон, үтүмэн үгүс ахсааннаах норуотун сөпкө салайар туһугар, Тангараттан, атын тугу да буолбакка, муударай өйү көрдөспүтэ. Айыы Тойон киниэхэ эппитэ: «Эн бэйэҕэр уһун олоҕу, баайы-дуолу, өстөөхтөрүгү өлөллөрүгү да көрдөспөккө, сөптөөхтүк дүүлүүр туһугар, муудараны, мындыр өйү көрдөөбүтүгү иһин, көрдөспүккүгү толоруом. Мин эйиэхэ өркөн өйү, муударай сүрэҕи биэрэбин. Эн көрдөспөтөх баайгыгун-дуолгун, албан ааккыгун эмие бэлэхтиибин, онон олоҕунгун усталаах туоратыгар биир да ыраахтаафы эйиэхэ тэнгэниэ суоҕа. Аҕан Давид туйаҕын хатаран, Мин суолбунан сылдьар, бары ыйыгыгун-кэрдиибин, кэриэспин толорор буоллаххына, Мин эйиэхэ өссө уһун үйэни бэлэхтиэҕим».

Биирдэ Соломон ыраахтаафыга икки дыахтар биир кыһыл оҕону көтөхпүтүнэн, мөккүөрдэрин быһаартара, кэлбиттэрэ. Иккиэн тэнгэ: «Бу оҕо миэнэ буолар», — дэһэллэрэ. Соломон ким кырдыгы этэрин билээри, оҕону болотунан икки ғына быһа охсон, иккиэннэригэр агаардаан биэрэллэригэр дыһайбыта. Дынгэр, оҕону өлөрөр санаата суоҕа, кинилэри тургутан көрөөрү итинник эппитэ. Онуоха биирдэстэрэ өһүөннээхтик: «Быһа охсон кэбиһин, хайабытыгар да тиксибэтин!» — диэн кыбдыгыраабыта. Иккиһэ үөгүлүү түспүтэ: «Суох, оҕобун киниэхэ биэрин, өлөрүмэн эрэ!»

Ити курдук Соломон оҕо ийэтэ ким буоларын билбитэ: дынгэниэ ийэ оҕотун өлөртөрүөн кэриэтэ туора киһиэхэ букатын биэриэҕэ.

3 СААРЫСТЫБАЛАР 3:5-28

Тангара храма

Тангара Давид ыраахтаафыга кини уола Соломон Айыы Тойон килбиэннээх сыдыаайа сатыылаабыт храмын ту-туохтаафын туһунан эппитэ.

Соломон, Айыы Тойон соруйбутун толорон, Киниэхэ анаан үтүөкэн бэйэлээх храмы туппута. Храм ис эркинэ барыта кыһыл көмүһүнэн бүрүллүбүт буолан, лампаада уотугар биир кэм күлүмнээн, сандааран көстөрө. Храмы эргийэ Соломон таас эркиннээх олбуор туттарбыта. Тиэргэнгэ, сиэртибэ бэриллэр сүөһүнү сууйарга анаан, уон улахан алтан олгуйу туруорбуттара. Биир олгуй, барыларыттан улаханнара, уон икки алтан оҕус үрдүгэр турара. Онно аҕабыыттар сууналлара. Тиэргэнгэ улахан алтан сиэртибэнньик баара. Храм кэс тыл ковчегар анаммыт, бүтүннүү ыраас кыһыл көмүһүнэн бүрүллүбүт Сибэтиэйтэн Сибэтиэй диэн ааттанар хостооҕо. Бу түгэх хос бэтэрээ өттүгэр фимиам уматыллар кыһыл көмүс сиэртибэнньигэ баара. Онно олива мастан оҕоһуллан баран, таһынан кыһыл көмүһүнэн бүрүллүбүт икки улахан херувим аанһал турара. Херувимнар сүүнэ улахан буоланнар, биир кынаттарынан эркини таарыйан, оттон иккистэринэн бэйэ-бэйэлэрин даҕайсан тураллара.

Храм эркинэ барыта херувимнары, пальма лабаатын уонна тыллан эрэр сибэккени дьүһүйэр лоһуор ойуулааҕа. Муостата эмиэ бүтүннүү кыһыл көмүһүнэн бүрүллүбүт этэ.

3 СААРЫСТЫБАЛАР 6:14-36

Соломон санга храмга үнгэр

Храм силигэ сиппитигэр аҕабыттар Тангара кэс тылын ковчегын аҕалан, Сибэтиэйтэн Сибэтиэй диэн ааттанар түгэх хоско туруорбуттара. Онно Тангара үрдүкү үлэһититтэн ураты атын ким да киирэр кыаҕа суоҕа: бэл кини, үрдүкү аҕабыт, бэйэтэ уонна норуот Айыы Тойон иннигэр онорбут аныытын-буруйун иһин сиэртибэ биэрээри, сылга биирдэ эрэ киирэрэ. Сибэтиэйтэн Сибэтиэй хоско киирэр аан улахан быыс таҕаһынан сабыллан турара.

Кэс тыл ковчегын храмга киллэрэн баран, аҕабыттар ырыаһыттары кытта бииргэ Тангараҕа айхал ырыатын ыллаан доллоһуппуттарыгар Айыы Тойон былыкка куустаран Бэйэтинэн тийиэн кэлбитэ, храм иһигэр Тангара кэрэмэн килбиэнэ сатыылаабыта. Онуоха Соломон норуот иннигэр тахсан сиэртибэннык аттыгар кэлбитэ уонна икки илиитин халлаан диэки өрө уунан туран эппитэ: «Оо, Айыы Тойон, Израиль Тангарата! Үөһэ халлаанна да, аллара сиргэ да Эйиэхэ холоонноох ким да суох. Эн биһиэхэ эппит кэс тылгын өрүү өйдүү-саныы сылдыаҕын, эйиэхэ ис сүрэхтэриттэн үлэлиир кулуттаргар аһыныгастык сыһыаннаһаҕын. Кырдык даҕаны, Айыы Тангара сиргэ хайдах олоруоҕай? Бэл халлааннар халлааннара Эйигин, улуу Тангараны, батарар кыахтара суох эбээт, эгэ бу мин туппут храмым Эйиэхэ сөп буолуо дуо? Ол да буоллар, Айыы Тойон Тангарам, кулутун үнгэрин, Эйигиттэн көрдөһөрүн иһит. Оо, иһит дуу кулутун Эйигин ыңыраһын, Эйигиттэн ааттаһарын. Бу храм – Эн „Манна Мин Аатым ингиэҕэ“ диэн эппит дьыэн – күннэри-түүннэри Эн хараҕын далыгар туруохтун; кулутун Эйигиттэн бу храм туһугар көрдөһөрүн-ааттаһарын иһит. Кулуккун миигин уонна норуоккун – Израиль норуотун – кытта өрүү бииргэ буол, итиэннэ Эйигин хаһан да ыңырбыппыт иһин, биһиги үнгэрбитин иһит».

3 СААРЫСТЫБАЛАР 8:3-11, 22-52

Соломон уонна Сава сарыыссата

Савейдар сарыыссаларын саарыстыбата ырых-ыраах со-
буруу дойдуга баара. Соломон аар-саарга аатырбытын,
Айыы Тойон туһугар олус элбэх үтүнү-өгөнү онгорбутун истэн,
Сава сарыыссата ыраахтаагыны таабырын таайтаран тургутан
көрөөрү, кини үрдүк аатын ааттаан уһун сындалғаннаах айан-
на туруммута. Иерусалимга барарыгар сарыысса баай-талым
кэһии бастынын, үчүгэй сыттаах арыны, баһаам элбэх кыһыл
көмүһү, күндү тааһы, тэбиэннэригэр ындыагынан ындан барбы-
та. Дьэ онон, ох курдук оностон тийиэн, Соломону кытта тугу
кэпсэтиэн-ипсэтиэн баҕарбытын барытын дуоһуйа кэпсэппитэ.
Соломон кини ыйытыгар барытыгар хоруйдаабыта, ыраахтаагы
билбэтэҕэ-көрбөтөҕө диэн туох да суох буолбута.

Сава сарыыссата Соломон муударай өйүн ис-иһиттэн берки-
һии, сөҕө-махтайа санаабыта. Ыраахтаагы туппут улууканнаах
уораҕайа, баай-талым аһа-үөлэ, кулуттарын дьиэлэрэ-уоттара,
талы-талба таҕастаах кыраһыабай чаҕардара, арыгы кутааччы-
лара уонна Айыы Тойон храмыгар бүтүннүү уматан сиэртибэлиир
бэлэҕэ-туһаҕа барыта киһи эрэ сөҕүүн-махтайыан курдуга. Онон
сарыысса улаханлык долгуйан туран, ыраахтаагыга эппитэ: «Эн
хайдахтаах курдук тыйыс-чэгиэн өйдөөххүн, төһөлөөх элбэҕи
онгорбуккун-ситиспиккин мин өссө дойдубар сылдьан истэrim.
Урут, эт харахпынан көрө иликпинэ, мин ону соччо кырдык-
таммат этим. Онтум баара аҕаарын да истибэккэ-билбэккэ сыл-
дыбыт эбиппин. Эн миэхэ кэпсииллэринээҕэр быдан муударай
өйдөөх, быдан баай киһи эбиккин. Дьоллоох-соргулаах да эбиттэр
бу эн дьонун-сэргэн, үлэһиттэрин: өрүү эйигин кытта бииргэ
сылдьан эн үүннээх-тэһиннээх үтүө тылгын-өскүн истэллэр!
Оо, алгыс буолуохтун Эйигин үтүөкэннээх көңүлүнэн Израиль
бүрүстүөлүгэр олордубут Айыы Тойонго, эн Таҕараҕар! Израилы
уостубат тапталаһан таптыыр Айыы Тойон эйигин, норуотун
көнөтүк дьүүллэтээри, кырдыгы көрдүн диэн туруорбут эбит».
Кини Соломонга сүүс сүүрбэ талант кыһыл көмүһү, баһаам элбэх
дыргыл сыттаах арыны уонна күндү тааһы бэлэхтээбитэ. Сава
сарыыссата Соломон ыраахтаагыга биэрбитин саҕа элбэх күн-
дү арыы Иерусалимга урут хаһан да аҕалылла илигэ. Соломон
киниэхэ эмиэ өлгөм бэлэҕи: сарыысса тугу баҕара-сөбүлүү көр-
бүтүн – барытын, биэрбитэ. Дьэ ол кэннэ Сава сарыыссата туох
баар арыалдыттарын-чаҕардарын кытта дойдутугар төннүбүтэ.

3 СААРЫСТЫБАЛАР 10:1-13

Соломон Танараттан тэйиитэ

Храм туттара сылдыар Соломон ыраахтааҕыга Айыы Тангара эппитэ: «Өскөтүн Мин сокуоннарбын, ыйыыларбын тутуһар, кэриэстэрбин барытын толорор буоллаххына, эн аҕаҕар Давидка эрэннэрбитим курдук, Мин Израиль уолаттарын кытта бииргэ олоруом уонна норуоппун – Израиль норуотун – хаһан да хаалларыам суоҕа». Дьэ ол иһин Соломон Тангара кэриэстэрин ис сүрэҕиттэн кыһаллан туран толороро.

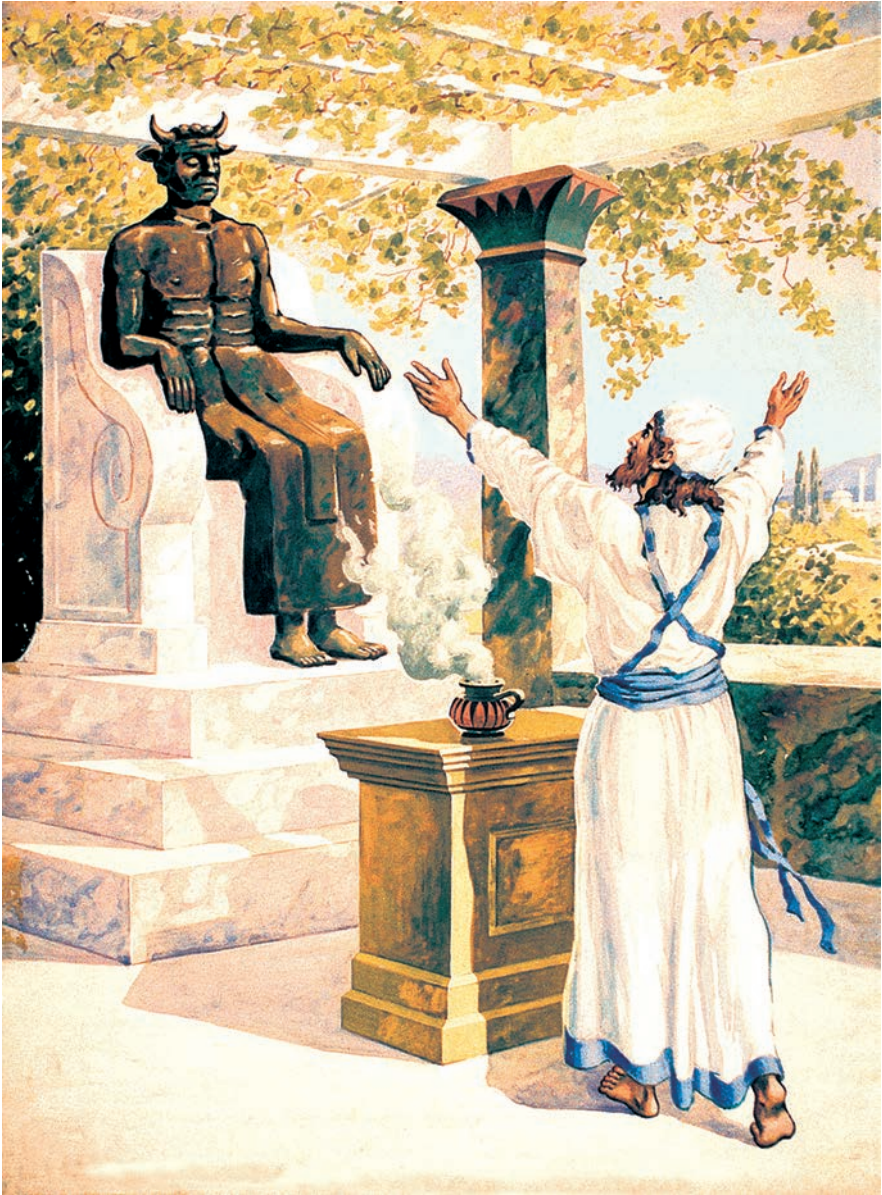
Онтон ыла үгүс сыл ааспыта. Хомойуох иһин, Соломон кырдыар сааһыгар Танаратыттан улам тэйдэр тэйэн барбыта. Кини элбэх омук дьахтара кэргэннээҕэ, олоҕо тыыннаах Танараны билбэт буолан, эмэгэт тангараларга сүгүрүйэллэрэ. Ыраахтааҕы, омук кэргэттэрэ уккуйалларын ылынан, бэйэтэ эмиэ сыыйа-баайа эмэгэттэргэ үгүс-сүктэр идэлэммитэ, кинилэргэ сиэртибэнник туһуута.

Тангара атын сымыйа тангараларга сүгүрүйэри боппутун үрдүнэн, Соломон Айыы Тойоно эппитин толорбокко, киниэхэ икки төгүл илэ көстүбүт Айыы Тойонуттан киэр хайыспыта. Ол иһин Тангара Соломонга уордаһан эппитэ: «Мин кэс тылбын, эйиэхэ биэрбит ыйыыбын-кэрдиибин кэһэнгин, бэйэлээх бэйэн дыбарыаскар итинник быһыыны-майгыны үөскэппитин иһин, Мин эйигиттэн саарыстыбаҕын былдьаан ылан, кулуккар биэриэҕим. Ол гынан баран аҕаҕын Давиды санаан, бэйэҕиттэн буолбакка, уолгуттан былдьыаҕым. Саарыстыбаҕын барытын былдьыам суоҕа – кулутум Давид уонна Бэйэм талбыт Иерусалимым туһугар, уолгар биир аҕа ууһун хаалларыаҕым».

Ити эппитэ барыта туолбута. Ыраахтааҕы ыар аһыһытын содулугар дойду икки аһы араһыбыта, онтон ыла олохтоохтор бэйэ-бэйэлэрин кытта атааннаһан, иирсэн-харсан барбыттара.

3 СААРЫСТЫБАЛАР 6:12-13; 11:1-13

Саарыстыба икки ангы хайдыта

Аар-саарга аатырбыт Израиль саарыстыбата 120 эрэ сыл турбута: Саул, Давид уонна Соломон түөрт уоннуу сыл ыраахтааҕылаабыттара. Соломон өлбүтүн кэnnэ, дойду икки ангы Израиль уонна Иудея саарыстыбаларыгар хайдыбыта. Ол маннык буолбута. Өлбүт ыраахтааҕыларын Соломон уолун Ровоамы бүрүстүөлгэ олоордоору, Израиль норуота бүттүүнэ Сихемгэ мустубута. Түмсүбүт дьон Ровоамга кэлэн: «Аҕан биһиэхэ олус ыарахан үлэни үлэлэтэр этэ. Бу ыар баттыкпытын чэпчэттэргин, биһиги бука бары эйиэхэ сулуспалыа этибит», — диэбиттэрэ.

Ровоам урут аҕата баарыттан дыбарыаска сулуспалаабыт ытык кырдыаҕастары кытта сүбэлэспитэ. Олор ыраахтааҕыга эппиттэрэ: «Өскөтүн эн бүгүн бу норуокка үтүнү онгордоххуна, көрдөһүүлэрин толорон санааларын таптааххына, кинилэр үйэ-саас тухары эйиэхэ кулут буолуохтара». Ол гынан баран Ровоам кырдыаҕастар сүбэлэрин-амаларын аахайбакка, бэйэтин бараллаа саастаахтарын, бииргэ улааппыт эдэр дьонун, этиитин ылыммыта. Эдэрдэр киниэхэ олох түктэрини сүбэлээбиттэрэ: «Эн ити норуокка мин ылгын чыкыйам аҕам өттүгүнээҕэр сун, онон кини эһиэхэ ыар баттыгы сүктэрбит эбит буоллаҕына, мин ол сүгэһэргитин өссө ыаратан биэриэм; аҕам кымныылаабыт эбит буоллаҕына, мин эһигини сүлүһүннээх ооҕуйдарынан сордуом диэн этиэхтээххин», — диэбиттэрэ.

Израиль норуота Иаков уон икки уолуттан төрүттээх уон икки ууска арахсара. Саҕа ыраахтааҕы оруо маһы ортотунан тылласпытын истээт, дьон Ровоам кинилэр көрдөһүүлэрин толорортон akkaастаммытын өйдөөбүттэрэ. Онон эрэй эрдэтинэ киниттэн туспа арахсан, бэйэлэригэр атын ыраахтааҕыны Иеровоамы, Ровоам утарсааччытын, талбыттара. Бу саҕа саарыстыба Ытык Суруйууга Израиль саарыстыбата диэн ааттанар. Израиль хоту өттүгэр сытарын иһин, кинини атыннык өссө Хотугу саарыстыба диэн ааттыыллар. Киин куората манҕай Сихем, онтон Фирца этэ, кэлин Самария буолбута. Израиль саарыстыбата 200-тэн тахса сыл турбута, онтон биһиги эрабыт буолуо 721 сыл иннинэ бу саарыстыбаны Ассирия ыраахтааҕыта Салманассар самнарбыта.

Соломон уолугар Ровоамга Иуда ууһун кытта олох аҕыйах асааннаах Вениамин ууһа эрэ бэриниилээх хааланнар, Иуда саарыстыбатын үөскэппиттэрэ. Израильтан соҕуруу диэки сытар буолан, кинини Соҕуруунҕу саарыстыба диэн ааттыыллара. Киин куората Иерусалим этэ. Үс аҕаар үйэ устата турбут Иудея саарыстыбатын Христос төрүөн 586 сыл иннинэ Вавилон сэриитэ суулларбыта.

3 СААРЫСТЫБАЛАР 12

Иуда – Соѳуруунгу саарыстыба

Иуда, эбэтэр, Соѳуруунгу саарыстыба, үс ангаар үйэ кэринэ турбута. Кини, Хотугу саарыстыба самныбытын кэннэ, 135 сыл буолан баран эстибитэ. Соѳуруунгу саарыстыбаны барыта 20 ыраахтааҕы салайа сылдыбыта: Ровоам, Авия, Аса, Иосафат, Иорам, Охозия, Гофолия сарыысса, Иоас, Амасия, Озия (Азария), Иоафам, Ахаз, Езекия, Манассия, Амон, Иосия, Иоахаз, Иоаким, Иехония уонна Седекия.

Төһө да соѳуруунгу ыраахтааҕылар Айыы Тойонтон тэйэн эмэгэккэ сүгүрүйбүтгэрин, аньыыны-буруйу онорбуттарын иһин, сорохторо дьиннээх Танараҕа бэриниилээх хаалбыттара. Холобура, Езекия уонна Иосия салайалларын саҕана, Соѳуруунгу саарыстыба түлүк уутуттан уһукта сылдыбыта: бу ыраахтааҕылар эмэгэт тангараларга анаммыт храмнары сууларбыттара, норуоту Танара тылын ытыктыырга, киртэн-дьайтан тэйэн Танара сокуоннарын, кэриэстэрин, ыйыыларын-кэрдиилэрин, сизэрдэрин-туомнарын тутуһарга ынгырбыттара.

Иуда саарыстыбата Израиль саарыстыбатынааҕар алта төгүл аҕыйах киһилээбэ. Атын норуоттарга тэнгээтэххэ, бу олох кыракий саарыстыбалар этилэр. Төһө да бэйэ-бэйэлэрин кытта сэриилэстэллэр, кинилэр сүрүн өстөөхтөрүнэн тыыннаах Тангараны билбэт омуктар буолаллара: хоту – Сирия (Арам), илин – Ассирия уонна Вавилон күүстээх судаарыстыбалара, соѳуруулуу-арҕаа – филистимляннар, соѳуруулуу-илин – моавитянар.

Иудалаах Израиль урут, Айыы Тойонго бэриниилээх эрдэхтэринэ, ханнык да улуу кыргыһыттан кыайыылаах тахсаллара, онтон хайа күн норуоттуун-ыраахтааҕылыын аньыыга-хараҕа ыбылы ылларахтарыттан хотторор аакка барбыттара – Айыы Тойон кинилэри үтүргэннээх өстөөх илиитигэр биэрэн уодьуганныыр буолбута.

3 СААРЫСТЫБАЛАР 12; ИККИС СОКУОН 32:10

Израиль – Хотугу саарыстыба

Бу саарыстыба икки сүүстэн тахса сыл турбута. Бүрүстүүлгэ барыта уон тоҕус ыраахтааҕы олорбута: Иеровоам, Нават, Вааса, Ила, Замврий, Амврий, Ахав, Охозия, Иорам, Ииуй, Иоахаз, Иоас, Иеровоам II, Захария, Селлум, Менаим, Факия, Факей уонна Осия. Бу саарыстыба кэмигэр элбэх хаан тохтубута. Израиль тиһигин быспакка, Иуда саарыстыбатын уонна атын норуоттары кытта сэриилэһэн тахсара. Ыраахтааҕылары, былаас былдьаһан, уолаттара эбэтэр атын чугас дьонноро өлөртүүллэрэ, онтон аны олоҕо бэйэлэрэ, ыраахтааҕы буолаат, туора дьон илиититтэн суорума суолланаллара. Онон Хотугу саарыстыбаҕа барыта тоҕус династия солбуллубута. Оттон Соҕурууну саарыстыбаны куруутун биир династия – Давид ыраахтааҕы ууһа – салайбыта.

Хотугу саарыстыба ыраахтааҕылары тосту-туора быһыыланан, Айыы Тойон сөпсөөбөтүн онгороллоро. Кинилэр Таңара суолуттан туораан, Айыы Тойонго итэҕэли сиргэ-буорга тэпсибиттэрэ, онон салайар саарыстыбаларын сиэрэ-майгыта сатарыйан, дьон бука бары эмэгэктэ үгэн-сүктэн барбыттара. Нэгэй быһыылаах хотугу ыраахтааҕылар норуоту бүтүүнүн аныыга анныбыттара. Норуот өссө бастакы ыраахтааҕы Иеровоам саҕаттан эмэгэктэ сүгүрүйэр идэлэммитэ. Ол манньк буолбута. Биирдэ Иеровоам ыраахтааҕы: «Саарыстыбам Давид ууһугар тиксиэн сөп, – дии санаабыта. – Норуот Айыы Тойон храмыгар сиэртибэ биэрэ Иерусалимга ити курдук бара турар буоллаҕына, бэрт сотору сүрэҕэ-быара Иудея ыраахтааҕытыгар Ровоамга тардыһаҕа. Оччоҕо миигин өлөрөн баран, бэйэлэрин ыраахтааҕыларыгар Ровоамга төннүөхтэрэ». Онон кини икки кыйыл көмүс тарбыйаҕы онортон баран, норуokka эпиттэ: «Иерусалимга бараргыт аны эһиэхэ олох наадата суох. Израиль, көрөн кэбис: эйигин Египет сириттэн сирдээн таһаарбыт таңараларың бу тураллар». Инньэ гынан биир тарбыйаҕы Вефильгэ, иккиһин Дан диэн сиргэ туруортарбыта. Дьэ онтон ыла норуот аныыга-хараҕа охтубута: кыйыл көмүс тарбыйахтарга сүгүрүйэллэрин таһынан, өссө Ваал диэн эмэгэт таңараҕа үгэр-сүктэр буолбуттара.

Ол сағана Израиль саарыстыбатыгар Таңара пророга Ахия олоҕо бута. Ахия Иеровоамы уонна кини саарыстыбатын утаран, манньк төлкөлөөбүтэ: «Айыы Тойон, Израиль Таңарата, этэр: эн, Миигин кыйахаан, атын таңаралары, эмэгэттери, оһоһуннун, Миигиттэн akkaастананһын, урукку ыраахтааҕылартан барыларыттан сүөргүтүк быһыыланның. Онон Мин Иеровоам ууһугар аана суох алдьархайы ааннатыйам». Барыта Таңара эппитин курдук буолбута.

3 СААРЫСТЫБАЛАР 12; 14

Илия пророк

Быллар аастар ааһан, ыраахтаағылар бииртэн биир сол-буйсан испиттэрэ. Дьэ онтон Израиль бүрүстүөлүгэр ыраахтаағылартан биир саамай нэгэйдэрэ Ахав олорбута. Кини ойоҕо Иезавель тыыннаах Тангараны итэҕэйбэт омук дьахтара этэ. Иезавель Ахавы эмэгэҕкэ сүгүрүйэргэ уккуйан, Ваал таңараҕа храм туттарбыта. Онно сөп буолбакка, дьингнээх Таңараҕа бэриниилээх дьону өлөрөргө-өһөрөргө дьулуспута.

Ахав ыраахтаағылыыр кэмигэр Израильга Таңара эрэллээх пророга Илия олорбута, кини бар дьону Таңараҕа эргиллэргэ ынгырара. Ол саҕана Израиль норуота Айыы Тойон суолуттан туораан, эмэгэҕкэ үгэр-сүктэр сүөргү идэлэммит кэмэ этэ. Ити иһин Таңара израильтяннары накаастаабыта: Илия пророк тыла туолан, Израиль сиригэр үс аһаар сыл ардах түспэҕкэ, уот кураан турбута. Айыы Тойон Илияны, Ахав сойуолууруттан күрэтэн, үрүйэ аттынаағы иччитэх сиргэ саһыарбыта. Таңара киниэхэ суордары ытан, кизһэлээх сарсыарда килиэп, эт тиксэрэрэ, оттон утаҕын Илия үрүйэ уутуттан иһэн ханнара.

3 СААРЫСТЫБАЛАР 16:29 – 17:6

Огдообо уолун тилиннэри

Илия үрүйэтэ уолан кумаҕынан көрбүтүгэр Таңара кинини Сидон Сарептатыгар олорор огдообо дьахтар дьиэтигэр ыппыта. Илия онно тийэн, дьизэлээх дьахтартан уу, килиэп көрдөөбүтэ. Огдообо кыракый уолчаанын кытта олороро, кинилэр быстар дьаданы этилэр. Биир ытыс бурдуктан, купсуун түгэбэр ордон хаалбыт кыра ары сыһыттан ордук туохтара да суоҕа. Дьахтар кыһалҕатын кэпсээбитигэр Илия: «Куттаныма. Айыы Тойон сиргэ ардаҕы түһэриэр диэри, уһааккар бурдугун, купсууннар арыын бүтүө суоҕа», – диэн санаатын көтөхпүтэ.

Илия огдообо дьиэтигэр олохсуйбутугар Айыы Тойон дьиктинни онорбута: кинилэр хас күн аайы килиэп буһарыналлара да, пророк эппитин курдук, арыылаах бурдуктара көбүрээбэтэбэ.

Арай биирдэ дьахтар кыракый уолчаана эмискэ ыалдьан, өлөн хаалбыта. Дирин аһыыга ыларбыт ийэ, Таңара миигин аһыым-харам иһин накаастаатаҕа дии санаан, өлбүт оҕотун көтөхпүтүнэн, ытыы-ытыы пророкка тийбитэ. Онуоха Илия: «Уолгун аҕал эрэ», – диэн баран, өлбүт оҕону ийэтин илиититтэн ылан, бэйэтин хохугар илдьэ киирбитэ. Уонна оҕону оронго сытыаран баран, Айыы Тойонно үһүтэ: «Айыы Тойон Таңарам! Ама Эн бу миигин дьиэтигэр олордубут үтүө санаалаах огдообо соботох уолун, сүрэбин ытарҕатын, быарын тулаайаҕын, өлөрөнгүн, киниэхэ куһаҕаны оноруон дуо?» Итиэннэ уолга үстэ төҥкөйө түһэн баран, Таңараҕа: «Айыы Тойон Таңарам! Бу оҕо дууһата төннүөхтүн», – диэбитэ. Айыы Тойон, бэриниилээх пророгун көрдөһүүтүн ылынан, оҕону сонно тилиннэрбитэ. Онон Илия: «Көр эрэ, уолун тыыннаах!» – диэбитинэн уолчааны ийэтигэр таһааран биэрбитэ. Дьахтар, атаҕа сири билбэт буола үөрэн-көтөн, дьоллонон, пророкка эппитэ: «Эн дьиннээх Таңара киһитэ буоларгын мин бүгүн дьэ толору биллэбим. Эйигин дьин чаччы Айыы Тойон этитэр эбит».

3 СААРЫСТЫБАЛАР 17:7-24

Илия уонна Ваал пророктара

Биридэ Айыы Тойон Илияны Ахав ыраахтааҕыга ыытан, Ваал эмэгэт уонна да атын сымыйа таңаралар пророктарын кытта бииргэ норуоту бүтүүнүн Кармил хайатыгар мунньарыгар эппитэ. Ыраахтааҕы ону толорон дьону барытын муспутун кэннэ, Илия норуokka туһаайан эппитэ: «Хаһаанҕа диэри иэрэн-сааран сылдыаары гынабытты? Өскөтүн Айыы Тойон дьингнээх Таңара эбит буоллаҕына, эһиги Кинини батыһын, оттон Ваал эбит буоллаҕына, Ваалы батыһын!» Пророкка ким да тугу да хардарбатаҕа. Онуоха Илия эппитэ: «Айыы Тойон суос-соҕotoх ордон хаалбыт пророга бу мин турабын, оттон Ваал түөрт сүүс биэс уон пророктаах. Онон мин этиим маннык: биһиэхэ икки тарбыйаҕы биэрдиннэр, Ваал пророктара онтон биирин талан ылан, икки гына аңаардаан баран хардаҕас үөһэ уурдуннар, ол эрээри умаппатыннар; мин эмиэ иккис тарбыйаҕы бэлэмнээн мас үөһэ ууруом, ол гынан баран уматыам суоҕа. Дьэ уонна эһиги бэйэҕит таңараҕытын ыңырын, мин эмиэ Айыы Тойон Таңарабын ыңырыам. Кинилэртэн хайалара бу сиэртибэ уотун уматар да, ол дьингнээх Таңара эбит диэн буолуоҕа». Норуот сөбүлэммитэ.

Ваал пророктара тарбыйахтарын чохчолөммут хардаҕас үрдүгэр ууран баран: «Оо, Ваал! Биһигини иһит!» – дии-дии, хаһытаа да хаһытаа буолбуттара. Ол курдук уһун күнү быһа, ииримтийиэхтэригэр диэри, үөгүлэспиттэрэ да, харда биллибэтэҕэ. Онуоха Илия норуоту бэйэтигэр ыңырбыта. Бары тийэн кэлбиттэригэр кини Израиль уон икки ууһун ахсаанынан уон икки тааһы ылан сиэртибэнник онгорбута, онно хардаҕаһы тэлгэтэн баран, тарбыйаҕы икки гына аңаардаан мас үрдүгэр уурбута. Онтон, тула хаһыллыбыт онкучах туолуор диэри, сиэртибэнниккэ үс төгүл түөртүү солуур уу куттарбыта. Дьэ ол кэннэ Айыы Таңараҕа үһүтэ: «Айыы Тойонум, Авраам, Исаак уонна Израиль Таңарата! Израильга биир эрэ Таңара – Эн бааргын, мин Эн кулутун буоларбын, барытын Эн этэргинэн онгорбуппун бүгүн бука бары билиэхтиннэр. Иһит миигин, Айыы Тойон, оо, иһит миигин! Эн, Айыы Тойон, дьингнээх Таңара буоларгын, кинилэр сүрэхтэрин Бэйэҕэр эргитэргин бу норуот билиэхтин!» Айыы Тойон пророгун тылын сонно истэн, халлаантан уот уһууран түһэн, сиэртибэни, маһы уонна тула баар тааһы барытын умаппыта, бэл онкучах уутун кытта мэлиппитэ. Ону көрөн, бука бары сөһүргэстээн туран: «Айыы Тойон дьингнээх Таңара, Айыы Тойон дьингнээх Таңара!» – диэн саңа аллайыттар. Ити курдук Айыы Тойон соҕotoх Таңара буоларын бар дьонго итэҕэтиилээхтик көрдөрбүтэ, онон Ваал пророктарын сымыйалара арыллан тахсыбыта.

3 СААРЫСТЫБАЛАР 18:18-39

Дьикти уу уонна дьикти арыы

Айыы Тангара Елисейи, Илия көмөлөһөөччүтүн, улуу пророктыгына үүннэрэн таһааран, норуокка бэрт элбэх дьиктини онорторбута. Биирдэ Елисей Иерихонна сырыттабына, куорат олохтоохторо кэлэннэр: «Куораппыт бэрт сиргэ турар эрээри, уубут куһаҕан буолан, үүнүүнү олох кыайан ылбаппыт», — диэн кэпсээбиттэрэ. Онуоха пророк урут ким да туттубатах сана иһитин көрдөөн ылан, ол түгэбэр кыра туус куттарбыта. Итиэннэ иһитин тутпутунан уу баһар сирдэригэр тийээн тууһун ууга ыһан баран, мантан ыла уугут Айыы Тойон тылын хоту чэбдигириэ, онон бу ууттан сылтаан өлүү-сүтүү, буюмуруу аны суох буолуо диэбитэ. Кырдьык, сити кэмтэн ыла иһэр уулара ырааһыран хаалбыта.

Оттон биирдэ Елисейгэ огдообо дьахтар тийээн кэлэн, ытыы-ытыы, ыар кыһалҕаҕа кыһарыйтарбытын кэпсээбитэ. Кэргэнэ өлүбүттэн эстибэт иэскэ-күүскэ киирэн хаалан, иэстээх киһилэрэ кини икки уолун кулут онгостордуу санаммыт. Елисей анаардам ийэбэ көмөлөһүөн баҕаран: «Эт эрэ, дьиэбэр туохтааххыный? Туох аһылыктааххыный?» — диэн ыйыппыта. Дьахтар: «Купсууннаах арыыттан ураты айах хамсатарбыт туохпут да суох», — диэн хардарбыта. Онуоха пророк: «Ыалларгын барыларын кэрийэ сылдьан, кураанах иһиттэрин көрдөөн ыл, — диэбитэ. — Уонна аангытын хатанан олорон, уолаттаргын кытта ол кураанах иһиттэргэ бэйэн купсуунгуттан арыыта кутаттаа. Туолбут иһиккин туспа ууран ис».

Дьахтар дьиэтигэр тийээн, Елисей эппитин толорбута. Ыалларыттан купсууннарын, олгуйдарын уларсан ылбыта уонна дьиэтин аанын хатанан баран, уолаттарын көмөлөһүөннэрэн, били бэйэтин арыытын кураанах иһиттэргэ кутаттаан барбыта. Баһаам элбэх купсууну толорбуттарын кэннэ, уолуттан өссө биир иһити көрдөөбүтэ, ону уола иһиппит итинэн бүтүтэ диэн хардарбыта. Арай онно көрбүтэ, бэйэтин купсуунугар баар арыыта эмиэ уостан хаалбыт этэ.

Огдообо дьахтар төннөн кэлэн, ити буолбут дьиктини кэпсээбитигэр Елисей киниэхэ: «Баран, ол арыыгын атыылаан, иэскин төлөөн кэбис, — диэн сүбэлээбитэ. — Онтон орпут харчыгытын туттан, оҕолоргун кытта олоруон».

4 СААРЫСТЫБАЛАР 2:19-22; 4:1-7

Сирия сэриитин тойоно Нееман

Сирия сэриитин тойоно Нееман диэн киһи этэ. Бу норуока киэнник биллэр, ытыктанар буйун биирдэ аран диэн амырыын ыарыыга ылларбыта.

Израильтяннары кытта кыргыһы кэмигэр Сирия сэриититэригэр билиэн түбэспит биир кыра кыыс Нееман кэргэнигэр чабар буолбута. Бу кыысчаан Айыы Тойон пророга Елисей элбэх дыктини онгорбутун билэр буолан, хотунугар: «Оо, тойонум Самарияҕа олорор пророкка бара сылдыра буоллар, пророк кинини аран ыарыыттан үтүөрдэн кэбиһиэ этэ», — диэбитэ. Нееман ону истэн, ыраахтааҕытыгар тийэн, чабар кыыс тугу эппитин кэпсээн биэрбитэ. Онуоха Сирия ыраахтааҕыта Нееманга: «Кытаат, Израильга бара оҕус, мин Израиль ыраахтааҕытыгар эйигинэн сурук ытыам», — дии түспүтэ.

Нееман, кэргэнин кытта бырастыылаһан баран, Израиль сиригэр айаннаабыта. Ыраахтааҕыга тийэн, тойонун суругун туттарбыта. Онно: «Бу суругу биэрэн туран, мин эйиэхэ, аран ыарыыттан үтүөрдэрин туһугар, үлэһиппин Нееманы ытабын», — диэн сурулубут этэ. Израиль ыраахтааҕыта суругу ааҕан баран, кыыһырбыт уоһар таһаһын хайа тардыммыта: «Тугуй, мин дьону өлөрөр-тилиннэрэр Тангара үһүбүн дуо? Тоҕо кини миэхэ аран ыарыылаах киһини үтүөрт диэн ытарый? Көрөбүт дии, собус-соруйан өстөһөр сылтах көрдүүр!»

Итини истибит Елисей, ыраахтааҕыга чабарын ытан: «Танаскын тоҕо хайыта тытыннын? Ол киһини миэхэ ыт ээ, Израильга пророк баарын кэлэн биллин», — диэн илдьиттээбитэ.

4 СААРЫСТЫБАЛАР 5:1-8

Нееман үтүүрүүтэ

Нееман колесницанан кэлэн, Елисей дьиэтин ааныгар тохтоон турбута. Онно чабар киһи киниэхэ утары тахсан: «Баран Иордан өрүскэ сэттэ төгүл суун, оччоҕо этинг-хаанын чэбдигириэ, ырааһыран хаалыа үһү», — диэн тойонун илдьитин тиэрдибитэ. Нееман ону олус өһүргэнэ истибитэ: «Мин өссө кинини бэйэтэ утары тахсыа, Айыы Тойон Танаратын аатын ааттаан туран, ыалдьар сирбэр илиитин ууран арантан үтүүрдүө дии санаабытым. Онтум ханна баарый? Дамаск өрүстэрэ — Авана да, Фарфар да — Израиль уутугар ама тийбэттэр үһү дуо? Онно да суунан ырааһырым суоҕа этэ дуо?» Итиэннэ улаханнык кыыһыран, пророк дьиэтиттэн баран хаалбыта.

Онуоха кулуттара кэлэн: «Оо, аҕалаатар аҕабыт, арай пророк эйиэхэ атын туох эрэ ураты суолталааҕы эппит буоллун, ама ону толоруон суоҕа этэ дуо? Оттон билигин баара-суоҕа ууга киирэн таҕыс, оччоҕо ырааһырыан диэтэ дии», — диэн ааттаан барбыт-тара. Дьэ онуоха Нееман пророк эппитин толорорго быһаарыммыта. Кини Иордан уутугар сэттэ төгүл киирэн, чомполонон тахсыбытыгар, арай иэдээннээх бааһа сүтэн, этэ кыра оҕо этин курдук ып-ыраас буола оһон хаалбыта.

Нееман Тангара киһитигэр Елисейгэ төннөн тийэн: «Сир бары нуруоттарыттан Израиль эрэ Айыы Тангараны билэрин мин бүгүн дынг чахчы өйдөөтүм. Бука диэн миигиттэн, кулуккуттан, бу бэлэҕи ыл», — диэбитэ. Төһө да Нееман биэрэ сатаабытын үрдүнэн, Елисей бэлэх ылартан кыккыраччы akkaастанан кэбиспитэ. Пророгу кытта бырастыылаһа туран, Нееман аны хаһан да атын омуктар тангараларыгар бэлэх-туһах, сиэртибэ биэриэм суоҕа, Айыы Тойонно эрэ биэрэр буолуом диэн эрэннэрбитэ.

4 СААРЫСТЫБАЛАР 5:9-17

Хаража суох буолбут сэрииниттэр

Сирия Израилы кытта сэриилэхэр кэмигэр Елисей өс-төөх ханан саһан сылдыарын Тангараттан билэн, Израиль ыраахтааҕытыгар этэн биэрэрэ. Ол иһин Израиль бииртэн-биир кыайыыны ситиһэрэ. Сирия ыраахтааҕыта онтон улаханлык ыксаабыта, бэйэм буйуннарым ортолоругар тагнарыхсыт үөдүйдэ диир санааттан түүн да утуйбат буолбута. Онуоха биир чаҕара киниэхэ эппитэ: «Оо, күн ыраахтааҕы, биһиги ортобутугар ханнык да тагнарыхсыт суох. Ити барыта Израильга олорор сир түннүгэ Елисей пророк оноруута, кини эн утуйар хоскор тугу эппиккин кытта ыраахтааҕытыгар кэпсээн биэрэр».

Елисей ханнык куоракка олорорун билэн баран, Сирия ыраахтааҕыта, пророгу тутгаран ылаары, онно улахан сэриини ыппыта. Буйуннар түүн тийиэн, куораты иилии эргийбиттэрэ. Өстөөх чугаһаабытын билэн, Елисей Тангараттан көрдөһөн: «Кинилэри бука барыларын тугу да көрбөт онортоо дуу», — диэн үһүтэ. Ол кэннэ харахтарынан олох көрбөт буолан хаалбыт дьону бэйэтин куоратыттан атын сиргэ, Хотугу саарыстыба киин куоратыгар Самарияҕа, сирдээн ильдэ барбыта. Самарияҕа кэлбиттэригэр Елисей Тангараттан: «Айыы Тойон, буйуннар харахтарын арый, көрөр гын», — диэн көрдөспүтэ. Айыы Тойон буйуннар харахтарын үтүөрдүбүтэ. Арай үтүөрэн баран көрбүттэрэ, олох букатын чиэски дойдуга, Самарияҕа, кэлэн тураллар эбит. Сирия сэрииниттэрэ кэлбиттэрин көрөн, Израиль ыраахтааҕыта Елисейтэн: «Аҕаккаам, арай кинилэри кырган кэбистэххэ?» — диэн ыйыппыта. Онуоха Елисей эппитэ: «Кэбис, өлөрүмэ. Кылыскынан кыргыһан билиэн ылбыт буйуннаргын, ама, эн өлөрөр-өһөрөр этин дуо? Хата аһаталаа, килиэптэ, уута биэр. Сэниэ киллэринэн, утахтарын ханнаран баран, ыраахтааҕыларыгар бардынар». Итини истэн, ыраахтааҕы улахан эбиэт тэрийбитэ, онно буйуннар бары тото-хана аһаабыттара. Өл хабан сэниэлэнэн баран, ыраахтааҕыларыгар төннүбүттэрэ. Ити кэнниттэн Сирия сэриилэрэ Израиль сиригэр аны ааннаан киирбэт буолбуттара.

4 СААРЫСТЫБАЛАР 6:8-23

Иоас ыраактаагы буолар

хозя иудейдар ыраактаагыларыттан биирдэстэрэ этэ. Кини сэриигэ өлбүтүгэр ийэтэ, нэгэй, кырыктаах Гофолия, бэйэтэ бүрүстүөлгэ олороору, ыраактаагы аймагын барытын имири эһэргэ санаммыта. Ону билэн, Охозия балта Иосавеф убайын оҕотун Иоас диэн ааттаах кыракый уолчааны бүөм сиргэ кистээн кэбиспитэ, онон оҕо тыыннаах хаалбыта. Иосавеф оҕону Айыы Тойон храмыгар алта сылы быһа саһыаран сылдыбыта. Ити кэм устата Иудеяны Гофолия салайан олорбута.

Иоас сэттэ сааһын туолбутугар, Иодай аҕабыт Айыы Тойон дьиэтигэр туох баар буйуннары, сэрии тойотторун, хорохооттору, ыраактаагы харабылларын мунһан баран, кинилэргэ ыраактаагы уолун көрдөрбүтэ уонна бу уолу бүрүстүөлгэ олордуоҕун диэн барыларын тылыгар киллэрбитэ. Буйуннар, оҕону харыстаан, храмы иилии турбут кэмнэригэр Иодай аҕабыт уолчааны таһааран, төбөтүгэр ыраактаагы мэнньиэһин кэтэрдибитэ уонна, саарыстыбаны салайдын диэн, елей арыынан аҕабыта. Бары Иоаһы эбэрдэлээн: «Ыраактаагы туругуруохтун!» — диэн үгүлөспиттэрэ. Маны истэн, Израиль норуота бүттүүнэ үөрбүтэ-көппүтэ. Оттон Гофолияны өлөрөн кэбиспиттэрэ.

Эдэр ыраактаагы, Иодай аҕабыт такайарын тухары, Танара тылыттан тахсыбат этэ. Улаатан баран, кини Танара храмыгар туох алдыаммытын-кээһэммитин барытын чөлүгэр түһэрэргэ дыһал биэрбитэ. Ол эрээри Иодай аҕабыт өлбүтүн кэннэ, Иоас, куһаҕан сүбэһиттэрдэнэн, тыыннаах Танараттан улам тэйэн, эмэгэттэргэ үгэн-сүктэн, Айыы Тойону утары барбыта.

Биирдэ Иоас Иодай уола Захарияны норуот аһыытын-харатын саралаабытын истэн, храм тиэргэнин иһигэр өлөртөрөн кэбиспитэ. Ити кэнниттэн дойдуга алдыархай бөҕө ааннаабыта: Сирия сэриилэрэ Израилы кураанахтаан, үөдөн-таһаан онорон баран, храм баайын-дуолун олоччу суйдаан барбыттара. Оттон Иоас ыраактаагыны, ыалдыа сыттагына, икки чаҕара кэлэн өлөрөн кэбиспиттэрэ.

4 СААРЫСТЫБАЛАР 11; 12; 2 ПАРАЛИПОМЕНОН 24:1-25

Озия ыраактаабы луутумсуйан буруйданыыта

Озия Иудея саарыстыбатын онус ыраактаабыта этэ. Бүрүстүөлгэ олороругар кини баара-суоҕа 16 саастааҕа, онтон ыла Иерусалимга барыта 52 сыл ыраактаабылаабыта.

Озия өрүү Айыы Тойон тылынан сылдьан, Кини сөбүлүүрүн эрэ онгороро. Захария аҕабыыт кинини Танараттан толлорго үөрэтэрин-такайарын тухары, Озия Айыы Тойонго үгэрэ, ол иһин Тангара киниэхэ көмөлөһө турара. Эдэр ыраактаабы Иерусалимга, кураайы куйаарга бөҕөргөтүү туттарбыта, хайа тэллэбэр да, хотоол сиргэ да элбэх бараан үөрдээх буолан, холоудьас бөҕөтүн хастарбыта. Кини сир оноруутунан үлүһүйэрэ, онон бааһынагыгар, киэн киллэм хонууга, хайаҕа үүннэрэр винограднигар үтүмэн үгүс киһини үлэлэтэрэ. Озия үс сүүс сэттэ тыһыынча биэс сүүс киһилээх сэриилээбэ. Кини ол сэриитин дьонун бука барытын илии куйабынан, үнүүнэн, дуулаҕа бэргэһэнэн, куйабынан, ох саанан, өстөөбү тамныыр тааһынан толору хааччыйбыта. Иерусалимга оҕунан уонна тааһынан ытар олус мындыр онгоһуулаах массыыналары онгорторон, башняларга, куорат мундуктарыгар туруортарбыта. Саарыстыбатын мунутуурдук бөҕөргөтөн тулхадыйбат туураламмыт ыраактаабы суон сураҕа Иудея тас өттүгэр кытта киэнник биллибитэ.

Ити курдук кыаҕыран-күүһүрэн баран, ыраактаабы аһара улахан-нык сананан кэнтиккэ киирэн биэрбитэ — Айыы Тойон Тангаратын сокуонун кэспитэ. Биирдэ кини олус үрдүктүк сананан, Айыы Тойон храмыгар киирэн үчүгэй сыты таһаарар аалтаарга бэйэтинэн фимиам уматарга холоммута. Азария аҕабыыт уонна Айыы Тойон өссө аҕыс уон аҕабыыта ыраактаабыны кэнниттэн батыһан киирэннэр, тохто сатаабыттара: «Кэбис, Озия, эн Айыы Тойонго фимиам уматыа суохтааххын: бу Тангара анаабыт аҕабыыттарын, Аарон уолаттарын эрэ толорор ытык сулууспалара. Сибэтиэй сиртэн таҕыс, эн манна киирэнгин сокуону кэстин, ону Айыы Тойон Тангара сөп диэ суоҕа». Буруо таһаарар хадьыыланы хайыы-үйэ тутан турар Озия Тангара үлэһиттэригэр улахан-нык уордаһан турбута. Сонно, ол уордаһаатын, сирэйэ бүтүннүү аран бааһынан бүрүллэ түспүтэ. Ити барыта, аҕабыыттар көрөн турдахтарына, Айыы Тойон храмыгар, буруо таһаарар аалтаар аттыгар буолбута. Ыраактаабы сирэйэ аран бааһа буолбутун көрөн, Азария аҕабыыт уонна атын аҕабыыттар кинини храмтан тахсарыгар күһэйбиттэрэ, Озия бэйэтэ да Айыы Тойон буруйдаабытын өйдөөн, тиэтэйэ-саарайа тахсан барбыта. Кини хара өлүөр диэри аран ыарыынан ыалдыбыта. Ол иһин туспа дьыэбэ олороро, Айыы Тойон храмыгар аны сылдьар кыаҕа суоҕа. Онон ыраактаабы дьыэтин-уотун, норуоту кини уола Иоафам салайбыта.

2 ПАРАЛИПОМЕНОН 26

Израиль Танараттан тэйиитэ

Израиль уолаттара кинилэри Египеттэн таһааран фараон батталыттан босхолообут Айыы Тойон Танараларын утары аһыыны онорон, атын танараларга сүгүрүйэр буолбуттара, Айыы Тойон киэр үүрбүт омуктарын үгэстэрин тутуспуттара. Кинилэр Айыы Танараттан тэйбит ыраахтааҕыларын суолларынан барбыттара: олорор сирдэригэр эмэгэт сиэртибэнньигин, харабыл башнятыттан бөҕөргөтүнүүлээх куоратыгар тийиэ туппуттара, ытык таастары уонна Астарта танара ойуутун хас үрдүк томтор оройугар, хас аарыма мас анныгар барытыгар туруорбуттара. Айыы Тойон киэр үүртэлээбит омуктарын үтүктэн, эмэгэккэ фимиам уматар идэлэммиттэрэ. Израиль дьоно Айыы Тойону уордатан, Кини төһө эмэ бобо сатаабытын үрдүнэн, эмэгэккэ сүгүрүйэллэрэ.

Ол иһин Айыы Тойон, пророктарын, өтө көрөөччүлэрин эти-тэн, Израиллаах Иуданы: «Аһыылаах суолгутун хаалларан, көнө суолга үктэнин: Мин эһиги аҕаларгытыгар биэрэн, эһигини кулутгарбынан, пророктарбынан такайтаран үөрэппит кэриэстэрбин, ыйыыбын-кэрдийбин, сокуоммун барытын тутуһун», — диэн өрүү сэрэтэ сатыыра. Израиль дьоно ону истэ барбатахтара, урут эмиэ Айыы Тойон Танараларын итэҕэйбэккэ өһөспүт төттөрү сүргүөхтээх аҕаларын кэбин кэппиттэрэ. Онон Танара ыйыытын-кэрдийтин, аҕаларыгар эппит кэс тылын, кинилэри сэрэтэн тугу арыйбытын-биллэрбитин — барытын сиргэ-буорга тэпсибиттэрэ. Кураанаҕы экирэтэ сылдьан, бэйэлэрэ кураанахсыйбыттара, Айыы Тойон сэрэппитин ылыммакка, тула олорор норуоттар холбурдарын батыспыттара. Ол курдук, Айыы Тойон Танараларын кэриэстэрин кэһэннэр, икки тарбыһаҕы кутан онгостубуттара уонна Астартаҕа үнэргэ-сүктэргэ диэн ааттаан, ытык сирдэри тэриммиттэрэ. Ону таһынан күнгэ, ыйга, сулустарга сүгүрүйэллэрэ, Ваал танараҕа сулуспалыыллара, уолаттарын-кыргыттарын уокка сиэртибэлииллэрэ; силигин ситэрэн, сэрэбиэйдиир идэлэммиттэрэ, абылыр адынаттаммыттара, онон Танара боппутун онорон, Кинини уордатардыы быһыыламмыттара.

Онон Айыы Тойон Израиль дьонугар улаханлык уордайдан, кинилэртэн киэр хайыспыта. Сотору Иуда ууһа эрэ ордон хаалбыта эрээри, олоҥор да Айыы Тойон Танараларын кэриэстэрин тутуспат этилэр.

4 СААРЫСТЫБАЛАР 17:7-18

Ассирия Израилы сэриилээн ылар

Осия Хотугу саарыстыба, Израиль, тihэх ыраахтаабыта этэ. Кини Христос төрүөн иннинээби 730-721 сыллардаахха, барыта тобус сыл салайбытын тухары Айыы Тойону утары сылдыбыта. Израиль хотугулуу илин өттүгэр сүүнэ улахан Ассирия саарыстыбата баара, киин куората Ниневия этэ. Бу саарыстыба баһылыктара бука бары үйэлэрин тухары былааска талаһар харса-хабыра суох дьон этилэр. Онтон 724 сыллаахха Израильга Ассирия Салманассар баһылыктаах модун кыахтаах сэриитэ тобо ааннаан киирбитэ. Салманассарга бас бэринэн, Израиль ыраахтаабыта түһээн төлүүр буолбута.

Биирдэ Ассирия ыраахтаабыта киниэхэ бас бэриммит Осия Египет ыраахтаабытыгар Сигорга ээр-сэмээр илдьит дьону ыыталыырын, оттон Ассирияга түһээни сыл көтүтэ-көтүтэ төлүүрүн истэн, улаханлык уордайбыта. Онон Осияны таннарыхсыт диэн ааттаан хаайыыга уктаран баран, Израильга сэриинэн барбыта. Самарияга тийэн кэлэн, куораты үс төгүрүк сыл устата илии төгүрүйэн турбута. Осия салайбыта тохсус сылыгар Ассирия ыраахтаабыта Самарияны сэриилээн ылбыта уонна израильтяннары дойдутугар үүрэн барбыта. Кинилэри көһөрөн илдьэн, Халахха, Хаворга, Гозан өрүс аттыгар Мидия куораттарыгар олохтообута. Онон Хотугу саарыстыба бүтэһиктээхтик үрэллибитэ.

Айыы Тойон норуотун ыар аныытын-буруйун итинник накаастаабыта. Ити Христос төрүөн ининээби 721 сыллаахха этэ. Онтон икки үйэ буолан баран, Израиль бэрт абыһах эрэ киһитэ билиэнтэн босхолонон иһэр иудейдары, ол эбэтэр Хотугу саарыстыба еврейдэрин кытта дойдуларыгар төннөр кыахтааммытара.

4 СААРЫСТЫБАЛАР 17:2-6

Самария олохтоохторо

отугу саарыстыба олохтоохторо билиэн түбэхэн ыраах Ассирияҕа үүрүллэн барбыттарыгар дойдулара иччитэх кэриэтэ хаалбыта. Кэлин Ассирия ыраахтааҕыта Израиль куораттарыгар Вавилон уонна атын дойду дьонун көһөрөн аҕалбыта. Онон Самарияны аны кэлии дьон бас билэн, дойду бары куораттарыгар олохсуйбуттара. Маннай утаа кинилэр Айыы Тойону итэҕэйбэт, ытыктаабат этилэр, ол иһин Айыы Тойон Самария куораттарыгар хахайдары ыталыыра. Адырҕа кыыллар дьонго саба түһэн, алдьархай бөҕө ааннаан эрэрин Ассирия ыраахтааҕытыгар биллэрэ охсубуттара: «Самария куораттарыгар олохтообут норуоттарын ол дойду Танаратын сокуонун билбэккэ иэдэйдилэр. Танара хахайдары ыталаан дьону-сэргэни эһэн ээр». Ыраахтааҕы ону истэн, Самариятан урут көһөрүллэн барбыт аҕабыттартан биир аҕабыты булан ылан, кинини дойдутун саҥа олохтоохторун Танара сокуонугар үөрэтэ барарыгар дьаһайбыта.

Онон ол урут Самариятан барбыт аҕабыт төрөөбүт дойдутугар төннөн кэлэн, Вефильгэ олохсуйбута. Кини кэлээт да, олохтоохтору Айыы Тойонго сүгүрүйэргэ үөрэтэн-уһуйан барбыта. Омук дьоно саҥа үөрэҕи ылыммыттара эрээри, урукку идэлэринэн үнэ-сүктэ үөрэммит эмэгэт тангараларын онгостон, самарянтан хаалбыт былыргы ытык сирдэргэ туруораллара. Төһө да улам Айыы Тойону билэн Кинини ытыктыыр буолан барбыттарын иһин, урут бииргэ олорбут норуоттарын үгэһин тутуһан, бэйэлэрин тангараларыгар сүгүрүйэллэрин тохтоппотохторо.

Саҥа Кэс Тылга ахтыллар Самария олохтоохторун еврейдэр ол кэлии дьон сыдыаннара диэн ааттыыллара. Төһө да самарянтан эмэгэккэ үнэри-сүктэри хайыы-үйэ ууратан Айыы Тойонго сүгүрүйэр буолбуттарын иһин, еврейдэртэн элбэх уратылаахтара, ол иһин кинилэрдиин өрүү кыр өстөөх этилэр. Самария дьоно-сэргэтэ бэйэлэрин сизрдэрин-туомнарын тутуһар туспа аҕабыттардаахтара. Бэл биирдэ Гаризим хайатыгар туһунан храмнана сылдыбыттара да, ону еврейдэр кэлин урусхал онорбуттара.

4 СААРЫСТЫБАЛАР 17:24-33

Езекия ыраактаабы үнүүтэ

Ассирия ыраактаабыта Хотугу саарыстыбаны 721 сыллаахха сэриилээн ылан баран, Израиль олохтоохторун Ассирияҕа көһөрбүтүн кэннэ, Хотугу саарыстыба Тангара көмөтүнэн өссө да 130 сыл тулуһан турбута.

Иезекия иудей ыраактаабыта этэ. Кини Иерусалим бүрүс-түөлүгэр сүүрбэ тоҕус сыл олорбута. Айыы Тойонтон үйэтигэр тэйбэтэх, Моисей тиксэрбит кэриэстэрин барытын энкилэ суох тутуспут Езекия иудей бастын ыраактаабыта буолбута. Кини саллар сааһын тухары сымыа тангараҕа сүгүрүйэри утары охсуһара, эмэгэттери барыларын төрдүттэн эһэн баран, норуоту тыыннаах Тангараҕа сүгүрүйэргэ ынгырара. Езекия Ассирия ыраактаабытын былааһыттан төлө көтөн, аны киниэхэ сулууспалаабат буолбута.

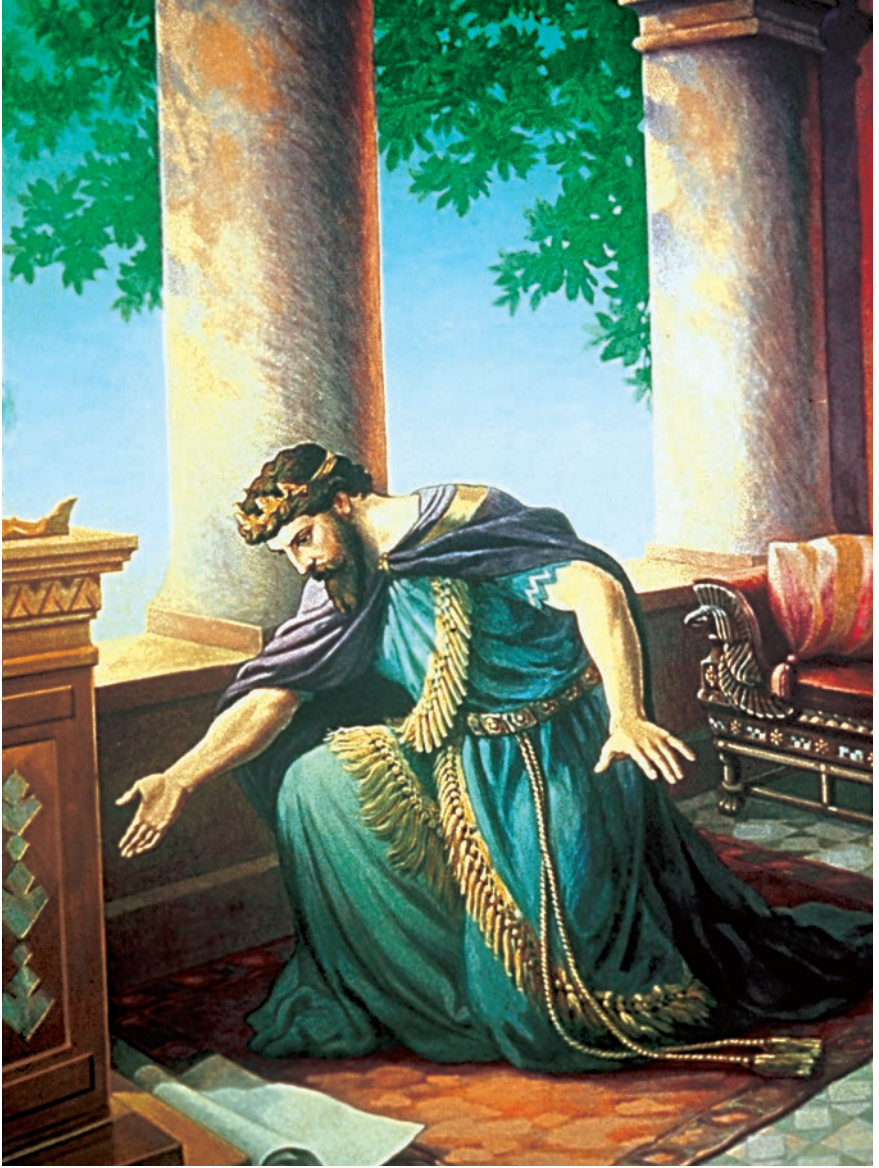
Ассирия ыраактаабыта Сеннахирим онтон абаран-сатаран, Езекияны бас бэринэргэ модьуйан, киниэхэ сурук суруйан ыппыта. Ол суругар иудей ыраактаабыта Тангараҕа эрэнэрин күлүү-элэк оностубута уонна атын саарыстыбалар бары бүттүүн Сеннахиримна бэриммиттерин, ханнык да бэйэлээх тангаралар кинилэри абыраан ылбатахтарын суруйан баран, эрэй эрдэтинэ бас бэрин диэн суоһурҕаммыта.

Езекия Тангара храмыгар киирэн, суругу Айыы Тойон иннигэр тэничи тутан туран, үгэн-көрдөһөн барбыта: «Айыы Тойон, херувимнарга олорор Израиль Тангарата! Эн сир бары саарыстыбатын баар-суох Тангарата буолаҕын, сири-халлааны бүттүүнүн Эн айбытын. Оо, Айыы Тойон, көрдөһөбүн, кулгааххын сэгэтэн миигин иһит, хараххын аһан миигин көр. Иһит дуу, Айыы Тойон, бу суругу суруйбут Сеннахирим тылын-өһүн, Эйигин, тыыннаах Тангараны, үөҕэрин! Кырдык, Айыы Тойон, Ассирия ыраактаабылара атын норуоттары имнэри эспиттэрэ, үгэр тангараларын уоттаабыттара. Ол тангаралар буолбатах, дьон бэйэлэрэ таастан-мастан оностубут онһуктара этилэр, ол да иһин урусхал буоллахтара. Онон, Айыы Тойон Тангарабыт, көрдөһөбүт, биһигини өстөөх илиититтэн быһһаа-өрүһүй; Айыы Тойон, Эн соҕотох Тангара буоларгын сир бары саарыстыбалара билиэхтиннэр».

Айыы Тойон Езекия ыраактаабы ис сүрэҕиттэн итэҕэйэн үнпүт үнүүтүн истэн, Тангара сибэтиэй аатын баламаттык холуннарбыт ассириецтары уодьуганнаабыта. Кинилэр сааттаахтык кыайтарбыттара.

4 СААРЫСТЫБАЛАР 18:1-7; 19:9-19

Иосия ыраахтаафы кэс тыла

Иосия эмиэ Иудея ыраахтаафыта этэ. Бүрүстүүлгэ баара-суоҕа аҕыс сааһыгар олорон баран, Иерусалимга барыта отут биир сыл салайбыта. Иосия Айыы Тойон сөпсүүрүн эрэ онгорон, уна-хангас халбаннаабакка, өбүгэтин Давид суолунан сылдыбыта, олоҕун тухары Танараттан биирдэ да тэйбэтэҕэ.

Айыы Тойонго кини уон алта сааһыттан тардыһар-дьулуһар буолбута. Онтон түөрт сыл буолан баран, ыраахтааҕылаабытын уон иккис сылыгар, Иудеяны уонна Иерусалимы эмэгэттэртэн итиэннэ эмэгэккэ анаммыт сиэртибэнньиктэртэн ыраастырга быһаарыммыта. Норуота үгэр-сүктэр таас оҥоһуктарын биيري да ордорбокко урусхаллаабыта, бүтүн Иудея сиригэр тухары туох баар танараларын барытын күл-күдэн онорбута. Ыраахтааҕылаабыта уон ахсыс сылыгар аны Айыы Тойон храмын чөлүгөр түһэрэргэ дьаһал биэрбитэ. Онон норуот храмга элбэх үрүн көмүһү сиэртибэлээбитэ.

Арай биирдэ, Айыы Тойон дьиэтэ саҥардыы тутулан эрдэбинэ, Хелкия аҕабыыт Айыы Тойон Моисейга этэн суруйтарбыт кинигэтин — Танара кэс тылын — булан ылбыта. Аҕабыыт ол кинигэни Шафан суруксукка биэрбитин кини ыраахтааҕыга аҕалан туттарбыта. Онуоха Иосия кинигэни доргуччу ааҕалларыгар дьаһайбыта. Ааҕалларын истэ олорон, сүрүбүтү ыттарбыта: кинигэҕэ Айыы Танара тыла — норуот бүтүүнэ кэспит сокуона — суруллан сылдыра.

Иосия ыраахтааҕы ис сүрүбүттэн айманан, ытаан-сонгоон туран, Айыы Тойонтон кинилэри бырастыы гынарыгар көрдөспүтэ. Итиэннэ храмга кэлэн, норуотун дьонун ыгыран ылан баран, Айыы Тойон дьиэтиттэн көстүбүт кэс тыл кинигэтин аҕан иһитиннэрбитэ. Кини Айыы Тойонго: «Аны мантан инньэ Эн суолгунан эрэ сылдыһам, Эн бары кэриэскин, ыйыыгын-кэрдиигин, ыйааххын ис сүрүбүттэн тутуһуом», — диэн, мэктиэ тылын эппитэ. Норуотун эмиэ, Танара кэс тылыгар бэриниилээх буоларга ыгыран туран, мэктиэ тылын этиппитэ.

Иосия ыраахтааҕы Израиль сиригэр атын омуктартан ордон хаалбыт эмэгэт танаралары төрдүттэн эспитэ. Кини салайарын тухары, норуота Айыы Тойонго биэрбит мэктиэ тылын толорон, Танараттан биирдэ да тэйбэтэҕэ.

2 ПАРАЛИПОМЕНОН 34:1-8, 14-19, 29-33

Иеремия пророк

Иеремия пророк үйэтин тухары Айыы Тангара туһунан туоһулуура. Биирдэ кини Тофет уонна Иерусалим куораттар олохтоохторун туора эмэгэт таңараларга сүгүрүйэллэрин, бэлэх-туһах биэрэллэрин иһин кытаанахтык сэмэлээбитэ. Бастаан, Тофекка сылдьан, норуоту туох алдьархай күүтэрин төлкөлөөбүтэ, онтон Иерусалимга тийиэн, Тангара храмын тиэргэнигэр киирэн туран, онно баар дьонго туһаайан эппитэ: «Айыы Тойон Саваоф, Израиль Тангарата: „Бу куорат уонна чугас эргиннээҕи сэлиэнньэлэр өсөһөллөрүн, Мин тылбын истибэттэрин иһин, кинилэргэ урут сэрэппит алдьархайбын барытын ыытабын“, – диэн этэр».

Храмга баар аҕабыыт итини истэн хаана-сиинэ алдьанан, Иеремия пророгу сирэйгэ охсон баран, кэлгийтэрэн хаайыыга уктарбыта. Сарсыныгар хаайыыттан таһаарбытыгар Иеремия Израиль куораттарын, норуоту бүттүүнүн уонна бу Айыы Тойонго бэриниитэ суох аҕабыыты туох алдьархай күүтэрин хат тоһоҕоолоон эппитэ. Онтон Тангараҕа үнүптэ: «Айыы Тойон, Эн миигин угуйар буолангың, мин Эйиэхэ умсугуйарым; Эн миигиннээҕэр күүстээххин, онон миигин кыайдын – кулуккун күн тура-тура ыстыыр буоллулар, баҕарбыт барыта күлүү-элэк онгостор. Оттон мин сангаран барыам эрэ кэрэх, норуоппун ыар баттал, улуу урусхал күүтэрин төлкөлөөн, үөгүлээн-энэлийэн барабын, ол аайы миигин Айыы Тойон тылыттан сылтаан үөҕэр-түрүйэр, күннэтэ хоруотуур буоллулар. Ол иһин, онтон хомойон, аны Эйигин санатар, Эн ааккынан сангарар үһүбүөн дии санаабытым да, сүрэхпэр сириэдийэр төлөнү, уңуохпар умайар уоту хайдах да кыайан саба туппатым. Эр сэниэм эстиэр диэри, эрестим да – кыайбатым».

Бэриниилээх пророгу сойуолаһааччы бэрт элбэх этэ гынан баран, кинини Айыы Тангара Бэйэтинэн бөҕөргөтөрө. Ол иһин Иеремия манньк этэн турардаах: «Айыы Тойон күүстээх-уохтаах буйун курдук миигинниин өрүү бииргэ сылдьар, онон миигин үтүрүйээччилэр бэйэлэрэ бүдүрүйүөхтэрэ, мин иннибин хайдах да кыайан ылыахтара суоҕа, хата бэйэлэрэ ааргытык быһыыланан, саакка-суукка киириэхтэрэ. Сүдү күүстээх Айыы Тойон! Эн кырдыктааҕы тургутан көрөбүн, кини кутун-сүрүн, сүрэбин-быарын курдатты билэбин. Онон Айыы Тойонго эһиги ыллаан, Айыы Тойону айхаллаан: Кини суоҕу-дьаданыны, кылгаһы-кыараҕаһы хара дьайдаахтар илиилэриттэн быһаан ылар».

ИЕРЕМИЯ 19:13-15; 20:1-13

Варух Иеремия төлкөлүүрүн сурунар

Биирдэ Айыы Тойон Иеремияҕа: «Түрбэ кумааҕыны ылан, Мин эйиэхэ Израиль, Иуда итиэннэ бары норуоттар тустарынан эппиппин – кинилэргэ алдьархайы ытыаары онгосторбун – барытын сурун. Баҕар, Иуда истэн, мөкү суолуттан туораан тахсыа, оччоҕо Мин кини бары буруйун, аньыытын-харатын бырастыы гыныам этэ», – диэбитэ.

Иеремия биир Варух диэн киһини ыңгыран ылан, Айыы Тойон кининэн, пророгунан, тугу этитиэхтээҕин барытын сурунан иһэригэр көрдөспүтэ. Варух тугу да көтүппэккэ түрбэ кумааҕыга суруйбутун кэннэ, Иеремия киниэхэ эппитэ: «Мин хаайыыга олорор киһи Айыы Тойон храмыгар хайдах да барар кыаҕым суох. Онон эн храмга тийиэн, бу түрбэҕэ суруллубуту – Айыы Тойон миигинэн этиппитин барытын – пост күнүгэр ааҕан иһитиннэр. Иерусалим норуота да, атын куораттартан кэлбит иудейдар да бука бары истэллэрин курдук, улаханлык доргуччу ааҕаар. Айыы Тойон бу норуокка улаханлык уордайда, абарда-сатарда диэр, баҕар, кинилэр ону өйдөөн сыһыйан, Айыы Тойонго үнгүөхтэрэ, иэдээннээх суолларын хаалларыахтара».

Нирия уола Варух Иеремия соруйбутун барытын толорбута. Онон Иосия уола, Иудея ыраахтааҕыта Иоаким, салайбыта бэһис сылыгар тохсус ыйга Иерусалимга олорор уонна атын куораттартан кэлбит дьонго бука барыларыгар Айыы Тойон иннигэр пост күнэ – астан туттунан туран Танараҕа үгэр күн – биллэриллибитэ. Ол күн Варух Айыы Тойон храмыгар киирэн, Иеремия эппит тылын түрбэттэн доргуччу ааҕан биэрбитэ.

ИЕРЕМИЯ 36:1-10

Иоаким ыраахтаафы

Тангара илдьитэ суруллубут түрбэтин уоттуур

Варух Иеремия пророк суруйтарбыт тылын Айыы Тойон дьиэтигэр аҕалан аахпытын истээт, Иудея тойотторо бары куттанан, Иоаким ыраахтаафыга биллэрэ охсубуттара. Ону истэн ыраахтаафы түрбэни аҕалан, киниэхэ ааҕан иһитиннэрэллэригэр дьаһал биэрбитэ. Кини дыбарыаска олороро, иннигэр таҕаанна уот умайа турара. Түрбэни аҕалан ааҕан барбыттара; тимир тириитин кэтэн олорор Иоаким, аахпыт сирдэрин быһаҕынан быһан ыла-ыла, уокка быраҕан испитэ. Сотору түрбэттэн туоҕа да ордубакка барыта уокка умайбыта. Иоаким ыраахтаафы да, кини чаҕардара да Тангара тылын итэҕэйбэт буоланнар, иудейдар Айыы Тойонго бас бэриммэтэхтэрин иһин сотору Вавилон ыраахтаафытыгар билиэннэ баралларын туһунан төлкөлөөһүнтэн дьөрү куттанан да көрбөтөхтөрө. Иоаким Варухтаах Иеремияны туттаран ыларга дьаһайбыта, ол эрэри Айыы Тойон кинилэри сойуолаһааччыларыттан саһыаран кэбиспитэ.

Ыраахтаафы кинигэни умаппытын кэннэ, Айыы Тойон Иеремияҕа атын түрбэни ылан, ити иудей ыраахтаафыта Иоаким уматтарбытын барытын хат суруйарыгар соруйбута. Ол кэннэ иудей ыраахтаафытыгар Иоакимна илдьиттээбитэ: «Айыы Тойон маннык этэр: Эн „Вавилон ыраахтаафыта хайаан да кэлэн бу сир дьонун-сэргэтин сүөһүлэри-астары барытын имири сотуо диэн тоҕо суруйдун“ диэн ыххайан баран, суруктаах түрбэни уоттаан кэбиспитин. Онон иудей ыраахтаафытын Иоаким туһунан Айыы Тойон маннык этэр: ити аныытын иһин кини өлүгэ күнүскү куйааска, түүнгү дьыбарга быраҕыллыаҕа, итиэннэ биир да удьуора Давид бүрүстүөлүгэр олоруо суоҕа. Туох баар хара дьайыыларын иһин Мин ыраахтаафыны, кини уһун-аймаҕын, чаҕардарын кими да ордорбокко накаастыам. Кинилэргэ — Иерусалим олохтоохторугар уонна Иуда норуотугар — урут сэрэппитим үрдүнэн истиэхтэрин да баҕарбатах алдьархайдарын барытын ытытам».

Иеремия Нирия уолугар Варух суруксукка атын түрбэ кумааҕыны биэрбитигэр Варух били иудей ыраахтаафыта Иоаким уоттаабыт суругун хат суруйбута. Иккис түрбэ, элбэх санга этии киирэн, уруккутааҕар ордук уһун буолбута.

ИЕРЕМИЯ 36:14-32

Вавилон Иуданы сэриилээн ылар

Барыта Айыы Тойон Иеремия пророгунан этиппитин курдук буолбута: Вавилон ыраахтаагыта Навуходоносор сэриинэн саба түһэн, иудейдары билиэн тутан барбыта. Бу маннык алдьархай кинилэргэ, Айыы Тойон сэмэлиирин, сэрэтэрин истибэккэ, Таңара иннигэр аныгыларын-буруйдарын билиммэтэхтэрин, эмэгэккэ сүгүрүйэллэрин, эгин-эгэлгэ куһаҕаны, түктэрини сытайан туран онороллорун тохтоппотохторун иһин, ааннаабыта. Соҕуруунгу саарыстыба олохтоохторо Айыы Тойон Хотугу саарыстыбаны хайдах дьарыйбытын билэ-билэ, нэгэйдик быһыыланалларын уураппатахтара. Ол иһин Айыы Тойон урут 130 сыл анараа өттүгэр Израилы үрэйбитин курдук, бу саарыстыбаны эмиэ, Вавилон халыг сэриитин ытан, самнарарга быһаарыммыта.

Иоаким ыраахтаагы уола Иехония Иерусалимга ыраахтаагы буоларыгар уон ағыс саастааҕа. Аҕатын суолун тутуһан, кини эмиэ Айыы Тойону утары сылдьара. Иехония бүрүстүөлгэ олорбута үһүс ыйыгар Вавилон ыраахтаагытын чаҕардара ааннаан кэлэннэр, Иерусалимы иилии эргийбиттэрэ. Куораты төгүрүйбүттэрин кэннэ, аны ыраахтаагылара Навуходоносор бэйэтинэн тийиэн кэлбитэ. Иудея ыраахтаагыта Иехония киниэхэ ийэтин, чаҕардарын, үрдүк сололоох үлэһиттэрин, аттакыларын кытта утары тахсан билиэн бэриммитэ. Айыы Тойон олох эрдэттэн этиппитин курдук, Навуходоносор Иерусалимтан Айыы Тойон храмын малын-салын уонна ыраахтаагы дыбарыаһын баайын-дуолун түөрэтин суйдаан барбыта, былыр Израиль ыраахтаагыта Соломон Айыы Тойон храмыгар анаан-минээн онорторбут кыһыл көмүс иһитин-хомуоһун тугу да ордорбокко алдыаппыта. Иерусалимы бүттүүнүн – ыраахтаагы үрдүк сололоох үлэһиттэрин, хорсун-хоодуот сэриийиттэри, мас, тимир уустарын барытын Вавилонга үүрэн барбыттара; онно барыта уон тыһыынча киһи көһөрүллүбүтэ. Быстар дьаданы сир онорооччулартан ураты Иудеяҕа ким да хаалбатаҕа.

Иехония оннугар Вавилон ыраахтаагыта атын киһини, Иехония таайын Матфанийы, аатын Седекия диэн уларытан баран, туруорбута. Седекия сүүрбэ биир саастаагыттан бүрүстүөлгэ олорон, Иерусалимга барыта уон биир сыл салайбыта. Бу ыраахтаагы эмиэ Айыы Тойон сөбүлээбэттин онорон, урукку Иоакимтан туох да атына суоҕа. Онон Айыы Тойон Иерусалимга уонна Иудеяҕа олус улаханлык уордаһан, кинилэртэн киэр хайыспыта.

4 СААРЫСТЫБАЛАР 24:8-20

Иерусалим уонна храм урусхалланыыта

Израиль ыраахтааҕыта Соломон, Танара соруйбутун толорон, Иерусалимга Айыы Тойон кэрэ бэйэлээх храмын туттарбытын туһунан биһиги инники кэпсээн турабыт. Ол эрэри, Иерусалимы сэриилээбиттэрэ уон биир сыл ааспытын кэннэ, халдей (Вавилон) сэриилэрэ бу куоракка хат тоҕо анһан кэлэн, Соломон туттарбыт храмын урусхал онорбуттара. Ол туһунан Библияҕа маннык суруллубут.

Бүрүстүөлгэ олорбута тохсус сылыгар Вавилон ыраахтааҕыта Навуходоносор Иерусалимга сэриинэн суоһаан тийэн, тула буор хайын куттаран баран, куораты иилии эргийэн кэбиспитэ. Иерусалимы балтараа сыл төгүрүктээбиттэрин кэннэ, олохтоохтор аһыыр аһа суох хаалан, хоргуйан барбыттара. Өстөөх куоракка тоҕо анһан киирбит түүнүгэр иудей сэриитэ барыта ыраахтааҕы саадын аттынааҕы икки эркин ыккардыгар баар халҕан аанынан таска куоппута. Төгүрүччү төбүрүөннээн турар халдейдартан мүччү түһэн, Седекия ыраахтааҕы хонууга тахсар суолунан тэскилээбитэ. Халдей сэрииниттэрэ өр-өтөр гымматахтара, Седекияны Иерихон хонуутугар ситэ баттаан ылбыттара. Иудей сэриитэ барыта хайыы-үйэ үрүө-тараа ыһыллыбыт этэ. Седекияны тутан ылан Ривлаҕа илдьэн, Вавилон ыраахтааҕытын дүүлүгэр туруорбуттара. Уолаттарын, кини көрөн турдаҕына, өлөртөөбүттэрэ, оттон бэйэтин икки хараҕын тэһэн баран, сыаптаан Вавилонга илдьибиттэрэ.

Навуходоносор харабылын тойоно Навузардан халдей сэриитин кытта Иерусалимга киирэн, Айыы Тойон храмын, ыраахтааҕы дыбарыаһын уонна куорат дьиэтин барытын уоттаан кэбиспитэ, Иерусалим эркиннэрин сууларбыта. Куоракка хаалбыт норуоту уонна Вавилон ыраахтааҕытын диэки буолбут дьону харабыл тойоно Навузардан Иерусалимтан көһөрөн барбыта. Арай дьадангы сир онгоруоччулартан эрэ сорохторун виноградникка уонна сир онгоруутугар үлэлэтэ хаалларбыта. Халдейдар Айыы Тойон храмын тиэргэнигэр турбут алтан бағаналары, сулуусаҕа туттуллар алтан малы-салы бүтүннүү алдыатан баран, алтанын Вавилонга илдьибиттэрэ. Сулуусаҕа туттуллар алтан иһиттэн-хомуостан эмиэ тугу да ордорботохторо; көмүс иһити, хадьыыланы, көмүс онгоһуктары барытын ылан барбыттара.

Бу Христос төрүүн иннинээҕи 587-586 сыллардаахха буолбута. Соломон туттарбыт храма 400-тэн тахса сыл турбута.

4 СААРЫСТЫБАЛАР 25:1-16

Даниил уонна кини үс доборо

ерусалим олохтоохторун билиэн ылбыт Вавилон ыраахтааҕыта Навуходносор, чаҕардарын тойонугар бирикээс биэрэн, билиэн кэлбит израильтыаннар уонна иудейдар истэриттэн ыраахтааҕы эбэтэр кинээс төрүттээх эдэр уолаттары ыраахтааҕы дыбарыаһын сулууспатыгар бэлэмнииргэ дьаһайбыта. Уолаттар туох да омсото суох кыраһыабай дьүһүннээх, үөрэххэ дьоҕурдаах, мындыр өйдөөх буолуохтаахтара. Соруудах сотору туолан, ыраахтааҕы дыбарыаска сулууспалыахтаах уолаттары бэйэтин остуолугар аһатарга дьаһайбыта. Бу уолаттары араас үөрэххэ, халдей тылыгар үс сыл үөрэтиэхтээхтэрэ.

Иудей талыы уолаттарын ортолоругар Даниил, Анания, Мисаил уонна Азария бааллара. Вавилон дыбарыаһыгар Даниилы Валтасар, оттон Ананияны Седрах, Мисаилы Мисах, Азарияны Авденаго диэн ааттаабыттара. Даниил аны Моисей сокуонунан еврей кинитэ сиз суохтаах кыылын-көтөрүн этин сиэн быртаҕырыахпыт диэн сэрэнэн, ыраахтааҕы аһыттан аһыан баҕарбатаҕа. Ол иһин кини чаҕардар тойонноруттан кинилэргэ оҕуруот аһын уонна сылбархай ууну биэрэллэригэр көрдөспүтэ. Анараангыта, уолаттар ыран-дьүдьэйдэн хааллахтарына ыраахтааҕы уордайыа диэн сэрэхэйдийэн, бастаан утаа сөбүлэммэтэҕэ. Онуоха Даниил биһиэхэ уон хонук устата оҕуруот аһын уонна ууну эрэ биэрэн, холоон көрүҥ диэн тылыгар киллэрбитэ. Уон хонон баран бу түөрт уол ыраахтааҕы аһыттан аһаабыт атын уолаттардааҕар быдан тупсубут, төлөһүйбүт көрүҥнэммиттэрэ.

Таһара Даниилга, Ананияҕа, Мисаилга уонна Азарияҕа киэн билиини-көрүүнү, муударай өйү биэрбитэ, оттон Даниилга итини таһынан өссө араас дыккити көстүүнү, түүлү тойоннуур ураты дьоҕуру бэлэхтээбитэ.

Үс сыл ааспытын кэннэ, ыраахтааҕы уолаттары ыңыртаран ылбыта. Хас биирдиилэрин кытта биир-биир кэпсэтэн көрөн баран, Даниилга, Ананияҕа, Мисаилга уонна Азарияҕа тэннээх суох эбит диэн түмүккэ кэлбитэ. Онон уолаттар төрдүөн киниэхэ сулууспалыы хаалар буолбуттара. Ыраахтааҕы тугу да эридьиэстээн ыйыппытын иһин, кинилэр халдей ханнык да аптаах-хомуһуннаах кинитинээҕэр уон төгүл ордук өйдөөх, муударай эппиэти биэрэллэрэ.

ДАНИИЛ 1:3-20

Кыһыл көмүс эмэгэт уонна үс хорсун уол

Вавилон ыраахтааҕыта Навуходоносор отут миэтэрэ үрдүктээх, үс миэтэрэ туоралаах кыһыл көмүс эмэгэти куттаран баран, Деир хонуутугар туруортарбыта. Ол кэннэ ыраахтааҕы илдьиттэрэ бар дьонно манньк биллэрбиттэрэ: «Араас тыллаах-өстөөх норуоттар, бары биис уустара! Эниги турба дорҕоонун, музыка тыаһын иһиттигит да, Навуходоносор туруорбут кыһыл көмүс эмэгэтигэр сөһүргэстээн туран сүгүрүйүөхтээххит. Оннук сүгүрүйбэтэх киһи умайа турар оһоххо быраҕыллыаҕа».

Сотору ыраахтааҕыта: «Иудей үс киһитэ – Седрах, Мисах уонна Авденаго – күн ыраахтааҕы дьаһалын толорботтор: кини таңараларыгар сулууспалаабаттар, кыһыл көмүс эмэгэктэ сүгүрүйбэттэр», – диин үнсүү кирибитэ. Навуходоносор онтон кинэ-наара холлон, улаханньк уордайан, уолаттары ыңыртаран ылан: «Кыһыл көмүс эмэгэктэ сүгүрүйбэт буоллаххытына, эниги сибилигин умайа турар оһоххо быраҕыллыаххыт, оччоҕо ханнык Таңара энигини мин илиибиттэн быһаан ылыаҕай?» – диэбитэ. Уолаттар ыраахтааҕыга эппиттэрэ: «Биһиги сулууспалыыр Таңарабыт биһигини умайа турар оһохтон да, эн илиигиттэн да өрүһүйүөҕэ. Быһаабатаҕына даҕаны, ыраахтааҕы, эн билиэх тустааххын: биһиги эн таңараларгар да, ити туруортарбыт кыһыл көмүс эмэгэктэр да сүгүрүйүөхпүт суоҕа». Уордайбыт Навуходоносор саамай күүстээх буйуннарын ыңыран ылан, уолаттары кэлгийэн итии оһоххо быраҕалларыгар бирикээстээбитэ.

Иудей үс уолун кэлгийэн баран, оһоххо бырахпыттара. Оһох хайа да күннээҕэр сэттэ төгүл күүскэ оттуллубут буолан, уолаттары бырахпыт дьон уот төлөнүгэр түрүтэ сиэтэн өлбүттэрэ. Эмискэ Навуходоносор уоту көрөн баран соһуйан, ойон турбута уонна үрдүк сололоох үлэһит-тэригэр: «Уокка үс уолу кэлгийэн бырахпыппыт буолбат дуо? Оттон мин түөрт киһини көрөбүн дии: туох да буолбатаҕын курдук хаамса сылдьаллар! Төрдүстэрин дьүһүнэ Айыыга маарыннаах!» – диэбитэ.

Кини оһоххо чугаһаан кэлэн ыңырбыта: «Седрах, Мисах уонна Авденаго, Үрдүктэн Үрдүк Таңара кулуттара! Уоттан тахсын, кэлин, миэхэ чугаһаан!» Онуоха уолаттар оһох уотуттан тахсан кэлбиттэрэ. Уот кинилэри сиэбэтэҕин бары эт харахтарынан көрөн итэҕэйбиттэрэ: баттахтара да кэриэрбэтэх, таңастара да умайбатах, бэл кэнсик сыта кэлбэт. Сөрү диин сөхпүт Навуходоносор эппитэ: «Седрах, Мисах уонна Авденаго Айыы Таңарата алгыстаах! Дьэ чахчы да сүдү бэлиэлэри көрдөрөр, улуу дьиктилэри онгорор Таңара эбит! Манньк Таңара Саарыстыбата хайаан да үйэттэн үйэҕэ, көлүөнэттэн көлүөнэҕэ туругура турар мэнгэ саарыстыба буолуохтаах!» Ити кэмтэн ыла Навуходоносор Седраҕы, Мисаҕы уонна Авденагоны Вавилон дойдутугар улаханньк өрө туппута.

ДАНИИЛ 3

Даниил өйдөммөт тыллар суолталарын быһаарар

авуходоносор кэнниттэн Вавилон бүрүстүөлүгэр уола Валтасар олорбута. Биирдэ Валтасар үрдүк сололоох үлэһиттэригэр, барыта тыһыынча киһиэхэ анаан улахан малааһын тэрийбитэ. Ол туһуттан чаһардарын ыныран, аҕата урут Иерусалимнааҕы Айыы Тойон храмыттан илдэ кэлбит кыһыл да, үрүн да көмүс иһиттэрин аҕалтарбыта. Ыраахтааҕы уонна үрдүк сололоох тойоттор кэргэттэриниин көмүс иһиттэргэ арыгы куттан иһэ-иһэ, бэйэлэрин эмэгэт тангараларыгар, кыһыл көмүс, үрүн көмүс, алтан, тимир, мас уонна таас оноһуктарга, үһүн-киэн уруй-айхал этэ олорбуттара.

Ол курдук көрүлүү-нарылыы олордохторуна, эмискэ дыбарыас иһигэр киһи илиитин салбаҕа көстөн кэлэн, үөһэ лампаада утарыта баар эркиннэ тугу эрэ суруйбутунан барбыта. Ыраахтааҕы ону көрөн сүргэтэ ыстанан, дьүһүннүүн уларыбыта, икки тобуга халыр босхо барбыта. Ыксаан, тумус туттар дьонун Вавилон муударай өйдөөхтөрүн, бука барыларын аҕала охсун диэн үөгүлээбитэ. Суруллубуту сөпкө быһаарбыт киһини саарыстыбатын үһүс баһылыгынан туруоруох буолбута. Ол эрээри Вавилон чөмчөкөлөрө да кэлэн, эркиннэ суруллубуту кыайан аахпатахтара.

Ити аймалҕаны истэн, малааһын бара турар саалатыгар сарыысса киирэн кэлбитэ уонна ыраахтааҕыга Тангара Тынынын сүрүбэр диринник ылыммыт, киэн билиилээх-көрүүлээх, өркөн өйдөөх, түүлү тойоннуур, тааллыбаты таайар, хайдахтаах да уустугу сөпкө аттаран өйдүүр дьобурдаах Даниил диэн киһи баарын туһунан кэпсээбитэ. Валтасар сонно Даниилы ыныртаран аҕалан, ити өйдөммөт тыллар суолталарын быһаарарыгар көрдөспүтэ.

Онуоха Даниил ыраахтааҕыга кини олус улаханлык санаммытын, эмэгэттэри айхаллыы олорон арыгы иһэригэр ытык иһиттэри ылларытын иһин, Тангара киниэхэ уордайбытын эппитэ. Ол иһин Айыы Тангара итинник суругу ыппыт. Онтон Даниил эппитэ: «Эркиннэ МЕНЕ, МЕНЕ, ТЕКЕЛ, УПАРСИН диэн суруллубут. Ол аата маньык: МЕНЕ – Тангара эн саарыстыбан күнүн-дьылын ааҕан баран, бүтэр кэмэ кэллэ диэн быһаарда; ТЕКЕЛ – эйигин ыйааһынна ыйаан көрбүтэ, олус чэпчэки буолан табыстын; УПАРСИН – саарыстыбан аҕаарданан Мидия уонна Персия дьонугар бэрилиннэ диэн». Сонно Валтасар дьаһалынан Даниилга ыраахтааҕы эрэ таннар күндү кыһыл тангаһын тангыннаран баран, моонньугар кыһыл көмүс сыап кэтэрипиттэрэ уонна саарыстыба үһүс баһылыгынан билиммиттэрэ. Тангара эппитэ барыта ол түүн туолбута: Валтасары өлөрөн кэбиспиттэрэ, оттон саарыстыбатын Мидия ыраахтааҕыга Дарий билдэабыта.

ДАНИИЛ 5:1-31

Даниил Тангарафа үнгэр

Валтасар бүрүстүүлүн ылбыт Дарий ыраахтаафы эмиз бэйэтин туох да үрдүктүк сананар уонна эмэгэеккэ сүгүрүйэр ыраахтаафы этэ. Ол да буоллар кини Даниилы, муударай өйдөөбүн, энкилэ суох үтүө быһыылаабын-майгылаабын иһин, олус сөбүлүүрэ.

Биирдэ Дарий, дойдутун олобун салайтараары, сүүс сүүрбэ сатрап үлэһити анаан баран, кинилэр үрдүлэринэн үс тойону туруорбута, онон сатраптар ыраахтаафыны сүпсүгүрдүбэт туһуттан, үлэлэрин-хамнастарын ол тойотторго отчуоттууллара. Даниилы, үс тойонтон биирдэстэрин, өйүнэн да, үтүө сигилитинэн да атын тойоттору, сатраптары барыларын баһыйарын иһин, Дарий бүтүн саарыстыбатын үрдүнэн туруоруон саныыра. Ону билэн, икки атын тойон уонна сатраптар, саарыстыбаны куһағанньык салайар диэн баһаабырдаары, Даниилы буруйдуур сылтах көрдүү сатаабыттара да, тугу да кыайан булбатахтара. Даниил ыраахтаафы эрэллээх киһитэ буолан, ханнык да эндирдээх быһыыны, буруйу-сэмэни онгорбот этэ.

Кэмниэ кэнэбэс кинини ыраахтаафы иннигэр хайдах хараардыахха сөбүн дьэ тобулан, обуруктаах суолга санаммыттара. Даниил Айыы Тангаратыгар өрүү үнгэ сылдыарын билэр буоланнар, ыраахтаафыга кэлэн, бу отут күн иһигэр дьон ханнык да тангарааттан, киһиттэн буолбакка, Дарий ыраахтаафьыттан эрэ көрдөһүөхтээхтэрин туһунан сокуону ылынарыгар тыл киллэрбиттэрэ. Ол сокуону кэспит киһи дьиикэй хахайдар сытар хаспахтарыгар бырабыллыах тустааҕа. Ыраахтаафы кинилэр иһэ истээх көрдөһүүлэрин дьин төрүөтүн билбэт буолан, ыйаахха илии баттаан кэбиспитэ.

Даниил санга сокуон тахсыбытын билэн да баран, Айыы Тойонугар үнгэрин уураппатаҕа. Кини олорор хонугар киирэн күнгэ үстэ, сөһүргэстээн туран, Тангараҕа махтанар үгэстээбэ. Үнгэр кэмигэр төрөөбүт Иерусалимын диэки тахсар түннүктэрэ өрүү аһаҕас тураллара. Хаһан эрэ онно, тапталлаах куоратын урусхаллана илик храмыгар, Тангара кэрэмэн килбиэнэ сатыылыыр буолара.

Даниилы абааһы көрөр нэгэй дьон кини Тангаратыгар үнгэр көмө көрдөһөрүн уоран көрөн бараннар, сонно тута Дарий ыраахтаафыга тыллыы охсорго быһаарыммыттара.

ДАНИИЛ 6:1-11

Даниил хахайдаах хаспахха

аниилы өлөрөр-алдыатар санаалаах тойоттор Дарийга тийэн, ыраахтаағы ыйааға тахсыбытын үрдүнэн Даниил күнгэ үстэ бэйэтин Тангаратыттан көрдөһөр диэн, үнсүбүттэрэ. Ыраахтаағы ону истэн, улаханлык санааға ылларбыта, кини хайдах эмэ гынан Даниилы быыһаан ылыан баҕарбыта. Ол эрээри били үнсүбүт тойоттор Мидия уонна Персия сокуонунан ыраахтаағы илии баттаабыт ыйааға көтүллүбэт диэн моһуйсан турбуттара. Онон ыраахтаағы Даниилы хахайдар сытар хаспахтарыгар бырактарарга күһэллибитэ. Кини Даниилга: «Эн эрэллээхтик сулууспалыыр Тангаран Эйигин быыһыаҕа!» — эрэ диэн хаалбыта. Киэһэ дыбарыаһыгар төннөн кэлээт аһаабакка эрэ утуйардыы сыппыта да, ол түүнү быһа хараҕын кыратык да тымныта түһэн ылбатаҕа. Онтон халлаан суһуктуйуута бэрт тиэтэлинэн туран, хахайдаах хаспахха сүүрэн тийбитэ уонна симик куолаһынан: «Тыыннаах Тангара кулута Даниил! Мэлдьи бэриниилээхтик сулууспалыыр Тангаран эйигин хахайдартан өрүһүйдэ дуо?» — диэн ыйыппыта. Онуоха аллараттан туох да буолбатах Даниил сангата дуораһыйан иһиллибитэ: «Айыы Тангарам иннигэр ырааһым уонна эн ыраахтаағым иннигэр буруйа суоғум иһин, Тангара, аанһалын ыытан, хахайдар айахтарын бүөлөттэ, онон миигин тыыппатылар».

Даниил тыыннаах хаалбытыттан атаҕа сири билбэт буола үөрбүт Дарий кинини хаспахтан таһаара охсоллоругар дыһайбыта. Үөһэ таһааран бараннар, Даниил туох да буолбатаҕын көрөн, бары бэри диэн бэркиһээбиттэрэ. Сонно тутта, Дарий бирикээһинэн, били Даниилы хобулаабыт хара санаалаах дьону тутаттаан аҕалан, бэйэлэрин хахайдаах хаспахха бырахпыттара. Хахайдар кинилэри хаспах түгэбэр да тиэрдибэккэ хабан ылан, тырыта тыытан кэбиспиттэрэ.

Бу кэнниттэн Дарий ыраахтаағы сурук суруйан саарыстыбатын бары муннугар тийэ ыыталаабыта. Ол суругар кини Даниил Айыы Тангарата — өлбөт үйэлээх Тангара, Кини Саарыстыбата үйэлэр тухары баар, онон мантан иннэ бары норуоттар Даниил Тангаратын ытыктыахтаахтар диэн суруйбута. Ыраахтаағы илдьит тылыгар: «Кини халын тыын харыһыга, суон тыын толуга буолар, сиргэ да, халлаанга да энгин-эгэлгэ дыктини, сөбүмэр бэлиэни көрдөрөр. Кини Даниилы хахайдартан өрүһүйэн ылла!» — диэн этиллибит этэ.

ДАНИИЛ 6:12-27

Иудейдар билиэнтэн төннүүлэрэ

Мнники аахпышпыт курдук, Ассирия сэриилэрэ Хотугу саарыстыбаны, Израилы, сэриилээн ылан баран, норуоту билиэнгэ үүрэн ильдэ барбыттара. Ити Христос төрүүн сэттэ үйэ иннинэ буолбута. Сүүс сылынан аны Мидия, Вавилон холбохуктаах сэриилэрэ тоҕо ааннаан кэлэн, икки сыллаах төгүрүктээһин кэнниттэн Ниневия куораты урусхал онорбуттара. Күүһүрбүт-уоһурбут Вавилон судаарыстыбата ыаллыгы норуоттары, ол иһигэр Соһуруунгу саарыстыбаны Иудеяны халыыра, иудейдары Вавилонна үүрэн барара.

Ол эрэри Вавилон да курдук модун күүстээх империя эстэр-быстар күнэ-дьыла тирээн кэлбитэ. Кинини Мидия уонна Персия ыраахтааҕылары сэриилээн ылбыттара. Персия ыраахтааҕыта Кир иудейдар төрөөбүт сирдэригэр төннөллөрүн көнүллээбитэ. Онон саарыстыбатын биир гына илдьит ыппыта: «Персия ыраахтааҕыта Кир маннык этэр: Айыы Тойон, Халлааннааҕы Таңара, миэхэ сир бары саарыстыбаларын биэрдэ. Итиэннэ мин Киниэхэ анаан Иудея сиригэр Иерусалимна храм тутарбар дьаһайда. Онон Таңара норуотун хас биирдии киһитэ (кинини кытта Таңара бииргэ буолуохтун!) Иудеяҕа, Иерусалимна баран Айыы Тойон, Израиль Таңаратын храмын тутуһуохтаах». Онон Израиль уон икки ууһуттан төрүттээх түөрт тыһыынчаттан тахса еврей, сүннүүнэн иудейдар, Иуда ууһуттан төрүттээх еврейдэр, дойдудуларыгар төннүбүттэрэ. Ол эрэри бэрт үгүс еврей дьоно Персия дойдудуларыгар ололорбуттарын курдук олорон хаалбыттара.

Дойдуларыгар төннүбүттэрин иккис сылыгар иудейдар тутууларын сағалыырдыы Иерусалимна мустан, саңа храм акылаатын түһэрбиттэрэ. Урукку храмы өйдүүр үгүс сааһырбыт аҕабыыттар, левиттэр, аҕа баһылыктар, саңа храм акылаата түһэн эрэрин көрөн, кыайан туттуммакка, оҕолуу марылааччы ытаспыттара. Дьон-сэргэ ньамалаһар, үөрэр-көтөр, ытыыр саңата олох ыраахха диэри дуорайан иһиллэрэ.

Саңа храм тутуутун Иудея ыраахтааҕыты Иехония сиэнэ Зорававель иилээн-сағалаан ыппыта. Манна уруккута иудей сиригэр олохсуйбут норуоттар еврейдэри абааһы көрөр буоланнар, тутуу барарын мэхэйдэхэр, саанар-суоһурҕанар этилэр, өссө өнгөр киирэн, Артаксеркс диэн ааттаах Персия ыраахтааҕытыгар үнгсэн-харсан барбыттара. Инньэ гынан храм тутуутун бүтүн уон биэс сыл устата тохтотторо сылдыбыттара. Персия бүрүстүөлүгэр эмиэ Дарий диэн ааттаах атын ыраахтааҕы ололорбутун эрэ кэннэ, тутуу хат сөргүтүлэн, салҕанан барбыта.

Дарий урукку Кир ыраахтааҕы дьаһалын бигэргэтэн, храм үлэтэ ситэриллэхтээҕин туһунан уураахтаах илдьит суругу Иерусалимна ыппыта. Онон Адар ый үһүс күнүгэр, Дарий ыраахтааҕылаабытын алтыс сылыгар, саңа храм дэ тутулан бүһпүтэ.

ЕЗДРА 1–6

Есфирь сарысса

рай биирдэ Персия ыраактаагыта Артаксеркс кэргэн ыларга быһаарынан, саарыстыбатын бары муннугар илдьит ытан, саамай кэрэ дьүһүннээх кыргыттары киин куоратыгар Сузыга мустарбыта. Кыргыттары ыраактаагыга көрдөрөөрү, бүтүн уон икки ый бэлэмнээбиттэрэ. Оччотооҕуга Персия сиригэр урут Ассирия уонна Вавилон сэриилэрэ билиэн тутан ажалбыт еврейдерин сыдыааннара өссө да олороллоро. Сузыга биир Мардохей диэн ааттаах иудей баара. Кини таайын оҕотун Есфирь диэн ааттаах кыһы ииттэрэ. Есфирь уһулуччу кэрэ дьүһүннээбэ, дьулугурас көнө унуохтааба. Ийэлээх аҕата өлүөхтэриттэн тулаайах кыбысчаан Мардохейы аҕа туттара. Дойду кыраһыабай кыргыттарын барыларын киин куоракка Сузыга ыраактаагы дьиэтигэр хомуйалларыгар Есфири эмиэ ынтырбыттара. Ыраактаагы бу кыһы барыларыттан ордорбута, олус таптыы, умсугуйа көрбүтэ. Онон мэнньиэһин Есфирь төбөтүгэр кэтэрдэн, кинини сарысса онорбута. Сотору хотунгут харалтата диэн улуу бырааһыннык тэрийэн, кинээстэрин, үрдүк сололоох чабардарын күндүлээбитэ-маанылаабыта, кылгас уһуур, кыараҕас кэниир гына, дойдутун бары уобалаһыгар араас чэлпэтии онорбута, ыраактаагылыы сиздэрэй бэлэх бөҕөтүн түнэппитэ. Есфирь буоллаҕына Мардохей тылын истэн, ханнык норуттан төрүттээҕин ыраактаагыга эппэтэбэ.

Бу кэнниттэн бэрт сотору ыраактаагы биир Аман диэн ааттаах кинээһин чорботон, атын кинээстэр үрдүлэринэн туруорбута. Дыбарыаска сулууспалыыр дьон бука бары Аمانы көрдүлэр да, сөһүргэстээн туран, киниэхэ сүгүрүйэллэрэ. Ыраактаагы дыһала оннугу ирдиирэ. Арай Мардохей эрэ Аманга хаһан да сүгүрүйбэт, кини иннигэр тобуктуу түспэт этэ. Аман онтон абаран, Артаксеркс саарыстыбатыгар баар иудейдары төрдүттэн эһэргэ санаммыта.

Биирдэ кини ыраактаагыга кэлэн: «Эн саарыстыбан уобалаһын аайы араас норуттар ортолоругар тарҕанан олодор биир дыкки норут баар. Кинилэр сокуоннара хайа да норут киэниттэн чынха атын, онон ыраактаагы сокуоннарын ончу билиммэттэр», — диэн үнсүбүтэ. Ыраактаагы ону истэн, кинилэри хайдах гынарын бэйэн көнүлүн диэбитэ. Сотору ыраактаагы чабардара Артаксеркс бас билэр уобаластарын кэрийэ сылдьан, уон иккис ый (Адар) уон үһүс күнүгэр иудейдары кыратыттан улаханыгар тийэ, оҕону-дьахтары ордорбокко бука барыларын өлөрөр-өһөрөр, төрдүттэн имири эһэр туһунан суругу тарҕаппыттара. Ыраактаагы ыйааба тийбит сиригэр барытыгар иудейдар улуу кутурҕанга ылларбыттара, онон кинилэргэ пост кэмэ, ытабыл-сонбул, аймалҕан саҕаламмыта.

ЕСФИРЬ 1—3

Есфирь сарысса

(салгыта)

Ону истээт Мардохей балтыгар Есфирь сарыссаға ыраахтаағы ыйаағын туһунан биллэрэ охсубута уонна ыраахтаағыттан көрдөһөн норуотун аһыннарарыгар соруйбута. Онуоха Есфирь Мардохейга чаҕарынан илдьит ыппыта: «Ыраахтаағы ыңырбатах киһитэ ис тиэргэннэ киирдэ да, өлөргө уруллар. Арай ыраахтаағы кыһыл көмүс скипетрын утары ууннабына эрэ, ол киһи тыыннаах хаалар. Мин ыраахтаағыга ыңырыллыбатаҕым отут хонно». Мардохей Есфирьгэ хардарбыта: «Иудейдартан мин эрэ ыраахтаағы дьэтигэр ордон хаалыам диэн сананыма даҕаны. Туох билэр, баҕар, бу кэмнэ туһалаары, сарысса буолбутун буолаарай?» Есфирь Мардохейга илдьиттээбитэ: «Баран, Сузыга баар иудейдары бука барыларын мус уонна бары мин туспар астан туттунан туран үгүн, үс күн устата, күнүс буоллун, түүн буоллун, тугу да иһимэн-аһааман. Мин эмиэ чаҕар кыргыттарбын кытта постанан туран үгүөм, дьэ онтон, төһө да сокуону утары буолбутун иһин, ыраахтаағыга барыам, өлөр ыйаахтаах буоллахпына өлүөм буоллаҕа». Хара санаалаах Аман Мардохейы ыйаахтаах сүүрбэ биэс миэтэрэ үрдүктээх маһа хаһы-үйэ бэлэмнэнэн турара.

Үһүс күнүгэр Есфирь сарысса, саамай мааны таһаһын-сабын таннан, ыраахтаағы олорор дьэтин ис тиэргэнигэр киирбитэ. Ыраахтаағы, кинини көрөөт да, кыһыл көмүс скипетрын утары ууммута. Есфирь тийиэн скипетры таарыйан баран, ыраахтаағыны уонна Аمانы ол күн тэрийэр үөрүүлээх аһылыгар ыңырбыта. Онон бэрт сотору ыраахтаағы Аманнын аһылыкка тийиэн кэлбиттэрэ. Арыгы иһэ олонор, ыраахтаағы: «Есфирь сарысса, эн бастын баҕа санаан тугуй? Миигитэн тугу көрдөһүөхүн баҕарабыный?» — диэн ыйыппыта. Онуоха сарысса эппитэ: «Мин баҕарар бадам диэн — миигин тыыннаах хааллараргар, мин көрдөһүүм диэн — норуоппар олоҕу бэлэхтииргэр. Биһигини, миигин норуоппун кытта, өлөрөгө, имири эһэргэ, күн сириттэн суох онорорго уураахтаатылар». Дьэ онуоха эрэ ыраахтаағы Есфирь еврей төрүттээҕин билэн, Аман уодаһыннаах быланын өйдөөбүтэ. Ыраахтаағы дьаһалынан Аمانы били бэйэтэ Мардохейга бэлэмнээбит маһыгар таһааран ыйаан кэбиспиттэрэ.

Ол эрэри ыраахтаағы аатыттан тахсыбыт ыйаах кини биһилэбинэн бэчээттэммит буолан, ити сокуону хайдах да улартар да, көтүрэр да кыахтара суоҕа. Онон эмиэ ыраахтаағы дьаһалынан Артаксеркс суруксуттара бары куораттар иудейдарыгар түмсөн бэйэлэрин көмүскэнэллэрэ көңүллэнэрин туһунан санга ыйаахтаах суругу суруйбуттара. Ыраахтаағы сыыдам аттаах илдьиттэрэ санга ыйаағы саарыстыба сүүс сүүрбэ сэттэ уобалаһыгар Индияттан Эфиопияға тийиэ бэрт суһаллык тиксэрбиттэрэ. Еврей норуота ити курдук быыһаммытын бэлиэтигэр Мардохей сыл аайы ылыллар Пурим диэн бырааһынныгы олохтообута.

ЕСФИРЬ 4—10

Неемия Иерусалим эркинин чөлүгэр түһэрэр

Неемия Персия киин куоратыгар Сузыга Артаксеркс ыраахтааҕы дыбарыаһыгар сулууспалыыр үрдүк сололоох тойон этэ.

Биирдэ кини Иерусалимтан Персияҕа төннөн кэлбит иудей киһитин көрсөн, Иерусалим олобун-дьаһаҕын, онно хаалбыт иудейдары сураспыта. Онуоха анараангыта: «Билиэнтэн ордубут иудейдар баттанан-үктэнэн, дойдуларыгар сор бөбөтүн көрөн олороллор. Иерусалиммыт эркинэ түөрэтэ урусхалламмыт, боруотатын уоттаан кэбиспиттэр», — диэн кэпсээбитэ. Ону истэн, Неемия олоро түһээт, ытаан барбыта. Улаханник курутууйан, хас да күн астан туттуанан туран, мин Иерусалимга баран куорат эркинин чөлүгэр түһэрэрбин ыраахтааҕы көнгүллээтин диэн Айыы Таһараҕа үнпүтэ.

Сотору Артаксеркс ыраахтааҕы көнгүллээн, Неемия Иерусалимга тийээн атын иудейдары кытта куорат алдыаммыт эркинин, халҕан аанын сангалыы тутан, чөлүгэр түһэрбитинэн барбыттара. Иудейдар өстөөхтөрө ону көрө-көрө, саанан-суоһурҕанан, үтүрүйэн-хабырыйан, үлэни-хамнаһы атахтыы сатыыр этилэр. Ол иһин Неемия дьонун сэбилээн, эркин тутуутугар таас таһааччылар аһаар илиилэригэр үнүүлээх сылдыар буолбуттара, тутуу үлэһиттэрэ бука бары кылыстаммыттара. Үлэ-хамнас түүннэри-күннэри тохтообокко күөстүү оргуйара. Айыы Таһара дурда-хаһха буолан, туттааччылар сыралара дьэ тиллибитэ: Иерусалимы Вавилон сэрийһиттэрэ уоттаабыттарын кэннэ лоп курдук сүүс түөрт уон сыл буолан баран, куорат эркинэ чөлүгэр түспүтэ.

Сэттис ый үүнүүтэ норуот бүтүүнэ биир санаанан болуоссакка мустубута. Ездра аҕабыыкка этэннэр, Айыы Тойон Израильга Моисейынан бэрдэрбит сокуонун кинигэтин аҕалтарбыттара. Ездра уһуну-киэни өйдүүр кыахтаах эр дьон да, дьахталлар да иннилэригэр кинигэни хара сарсыардаттан күн ортотугар диэри доргуччу аахпыта. Ону мустубут дьон бүтүүн болҕойон истибиттэрэ. Онтон Ездра Айыы Тойонго, улуу Таһараҕа, алгыс тылын эппитигэр бука бары икки илиилэрин өрө уунан туран: «Аминь, аминь!»* — диэн санга аллайбыттара уонна Айыы Тойонго сүгүрүйэн, сиргэ тийэ бокулуон уурбуттара.

НЕЕМИЯ 1–8

* «Аминь» — «дьинг чахчы оннук, итинник буолуохтун» диэн суолталаах былыргы еврей тыла.

Норуот Танараҕа эргиллэр

миэ ити ый сүүрбэ төрдүс күнүгэр, иудейдар астан туттунан туран үнэр үгэстэринэн, дороххой кыл тананы танныбыт, төбөлөрүгэр күл кутгубут Израиль уолаттара бары бииргэ түмсүбүттэрэ. Атын омуктартан арахсан туран, аныыларын-хараларын, аҕаларын буруйдарыгар тийэ этиммиттэрэ. Күн чиэппэрэ тура тэбиммитинэн Айыы Тойон Тангараларын сокуонун кинигэтин аахпыттара, эмиэ күн чиэппэрин кэринэ аныыларын-буруйдарын этинэ-этинэ, Айыы Тойон Тангараларыгар сүгүрүйбүттэрэ. Левиттэр Иисус, Вания, Кадмиил, Шевания, Вунний, Шеревия, Вания, Хенани үрдүк сиргэ туран, Айыы Тойон Танараҕа үнгэлэрэ. Кинилэр эппиттэрэ: «Чэйин, туруоҕун, аны үйэбит тухары Айыы Тойон Танарабытын уруйдуур буолуоҕун! Айыы Тойон, Эн ханнык да хайҕал, уруй-айхал тылынан кыайан ситэн этиллибэт үрдүк килбиэннээх аатын алгыстаах! Айыы Тойон, Танара Эн эрэ бааргын, Эйигиттэн атын Танара суох. Эн халлааннар халлааннарын, онно баары барытын, сири, сиргэ баары барытын, муораны, муораҕа баары барытын айбытын, туохха барытыгар олоҕу Эн биэрэҕин, халлаан күүстэрэ эмиэ Эйиэхэ сүгүрүйэллэр».

Норуот аныытын-харатын, Айыы Тойонтон тэйбит буруйун кэмсинэн-кэмиринэн, Танараҕа үнпүтэ: «Оо, Айыы Танарабыт, эппит кэс тылгын экчи тутуһар, норуоккар аһыныылаахтык сыһыаннаһар улуу бэйэлээх, сүдү күүстээх, дыулаантан дыулаан Танарабыт! Биһиги бэйэбит да, ыраахтааҕыларбыт, кинээстэрбит, аҕабыттарбыт, пророктарбыт, аҕаларбыт да – Эн норуотун бүтүүнэ Ассирия ыраахтааҕыларын саҕаттан билингэ диэри энээритинэн тэлбит эрэйбитин ситэтэ суох курдук көрбөтөргүн ханнык. Эн биһигини самай сөпкө дьарыйбыккын, кырдыктаахтык дүүллээбиккин, биһиги дынг чахчы буор уйбат буруйдаахпыт. Онон биһиги Эйиэхэ, Эн Танара сокуонун тутуһуохпут, бары кэриэстэргин, уураахтаргын барытын толоруохпут диэн, мэктиэ тылбытын суругунан биэрэбит. Бу сурукпугар илии баттыбыт уонна баһылыктарбыт, левиттэрбит, аҕабыттарбыт бэчээттэрин уурабыт». Үрдүк солороох тойоттор бары бу кэс тылга илии баттаан баран, бэчээт туруорбуттара. Оттон атыттар, норуот бүтүүнэ, аҕабыттар, левиттэр, аан харабыллара, ырыаһыттар, храм үлэһиттэрэ, Танара сокуонун ылыммыт омук дьоно бары, кинилэр кэргэттэрэ, уолаттара-кыргытара – уһуну-киэни өйдүүр кыахтаах барыта, убайдаатар убайдарын, норуот ытыктыыр түс бас дьонун, батыһан, ити мэктиэ тылга холбоспуттара.

НЕЕМИЯ 9:1-6; 9:32 – 10:29

Иов эрэйи-мунгу көрүүтэ

ц диэн дойдуга олус үтүө быһыылаах-майгылаах баай киһи Иов олорбута. Кини туох да ингэ-дьанга суох, кырдыгы эрэ тутуһар, Таңгараны ытыктыыр, киртэн-дьайтан өрүү тэйэ туттар көнө киһи этэ. Иов сэттэ уоллааҕа, үс кыыстааҕа.

Биирдэ сатана Таңгараҕа тийэн кэлбитигэр Айыы Тойон: «Эн хантан кэллин?» — диэн ыйыппыта. Сатана: «Мин сир эргийэ хааман кэллим», — диэн хардарбыта. Айыы Тойон эппитэ: «Мин кулупшун Иову өйдөөн көрдүн дуо? Бу сир үрдүгэр кини курдук энкилэ суох ыраас, кырдыгы тутуһар, Таңгараны ытыктыыр, куһаңтан куруутун тэйэ туттар киһи суох». Онуоха сатана Айыы Тойонго: «Иов Эйигин босхо ытыктыыр үһү дуо? — диэбитэ. — Дьэтин-уотун, баайын-дуолун барытын Эн арангаччылыгы буолбат дуо? Үлэтин-хамнаһын эмиэ алҕаабытын, сүһүтүн үөрэ буоллаҕына сир-сир аайы тарҕанна. Дьэ ол эрээри баайын-дуолун таарый эрэ — төһө Эйигин алгыыр буолар эбит?» Онуоха Таңгара сатанаҕа: «Кини туох баардааҕа барыта Эн илиигэр бэриллэр», — диэбитэ.

Сатана, көңүл ылан, Иовка энин-эгэлгэ куһаңаны онгорбутунан барбыта. Оҕолорун бука барыларын өлөрбүтэ-өһөрбүтэ, халын баайын-дуолун төрдүтэн эспитэ. Ол да үрдүнэн Иов сулана барбатаҕа, Таңгараны үөхсүбэтэҕэ, «Айыы Тойон биэрбитэ, Айыы Тойон ыллаҕа. Кини аатыгар алгыс буоллун», — эрэ диэбитэ. Онтон кэргэнин, Иову санаран сулуйан барбытыгар: «Ама биһиги Таңараттан наар үчүгэйи эрэ ыла сылдыахпыт, оттон куһаңаны ылыахпыт суоҕа дуо?» — диэн саба санарбыта. Иов ол тухары биир да сыһа тылы тыллаһан Айыы Тойон иннигэр аһыыга киирбэтэҕэ. Онуоха сатана кинини издээннээх ыарыынан ыарытан, Иов оройуттан атаҕар диэри аран баһынан бүрүллүбүтэ. Ол курдук өр кэм устата улуу мунгу көрөн, мунгур уһукка тийбитэ.

Иов издээннэ түбэспитин истэн, өлөр-хаалар күнүгэр санаатын өрө көтөҕөн уоскутаары, үс доҕоро тийэн кэлбиттэрэ. Уоскута олон устуна сэмэлээн барбыттара, сэмэли олон буруйун була сатаабыттара: Таңгара үчүгэй киһини дьарыйбат, ол аата эн туох эрэ буруйу онорбут буоллаҕын дэспиттэрэ. Иов буоллаҕына туох да буруйа суоҕун итэбэтэ сатыыра. Кини доҕотторун кытта эрэ кэпсэтинэн мунгурданыан баҕарбатаҕа — Айыы Таңгараны Бэйэтин кытта кэпсэтиэн баҕарбыта. Иов Таңараттан туох иһин манньк сор суолламмытын ыйыта сатыыра, ол гынан баран быһанар эрэлин энчирэппэтэҕэ: «Мин билэбин: мин тыыммын Толуйан Бһааччы тыыннаах, Кини миигин тиһэх күннэ сиртэн-буортан туруоруоҕа, оччоҕо мин Айыы Таңгараны көрүүбүм».

ИОВ 1; 2; 4; 5; 19:25-26

Тургутууну тулуйбут Иов

ов доѳотторун кытта ити курдук кэпсэтэ олордоѳуна, күүс-тээх силлиэ тыаһа сирилээн кэлбитэ да, эмискэ Айыы Тойон куолаһа дуораһыйан иһиллибитэ. Таһара Иовка киһи кыайан хоруйдаабат ыйытыктарын биэрэн барбыта. Дьэ онуоха эрэ Иов Айыы Тойону отчуоттата сатыыр сыһатын өйдөөбүтэ. Биһиги өйбүтүгэр-санаабытыгар онорон көрөрбүтүнээѳэр Таһара быдан үрдүк буоллаѳа эбээт. Айыы Тойон саһаран бүппүтүгэр Иов эппитэ: «Эн мунура суох кыахтааххын, онон санаммыт санааѳын толороргор ким да Эһиэхэ мэхэйдиир кыаѳа суоѳун билэбин».

Таһара Иову итинник тургутан көрөн баран, киниэхэ сүтэр-битинээѳэр икки бүк элбэѳи биэрбитэ. Оттон кини үс доѳоругар, саарбах уоскутааччыларга, Таһара туһунан Иов курдук сөпкө эппэтэхтэрин иһин, улаханлык уордайбыта. Ол иһин кинилэри сиэртибэ биэрэллэригэр уонна, Таһара Иов көрдөһүүтүн эрэ ылынарын быһыытынан, кинини бэйэлэрин тустарыгар үнтэрэллэригэр эппитэ. Иов доѳотторо Айыы Тойон соруйбутун толорбуттара, онон Иов көрдөһүүтүнэн Таһара кинилэри бырастыы гыммыта.

Тургутууну барытын тулуйбутун кэннэ, Иовка убайдара-бырааттара, эдьийдэрэ-балыстара, уруу-билэ дьоно бука бары илии тутуурдаах, өттүк харалаах тийээн кэлбиттэрэ. Таһара Иов олоѳун кэнники сылларын уруккутунааѳар ордук алѳаабыта. Алдьархай ааспытын кэннэ, Иов өссө да өр олорбута, сэттэ уолламмыта, үс кыыстаммыта. Кини кыргыттарын курдук кэрэ дьахталлар сир үрдүгэр оччолорго өссө төрүү иликтэрэ.

Иов, олоѳун дуоһуйа олорон, үйэтин моһоон баран өлбүтэ.

ИОВ 38—42

Саалтыр

Саалтыр – Библия биир саамай аабыллар кинигэтэ. Бу хомурунньук балтараа сүүстэн тахса псаломтан, ол эбэтэр музыка добуһуоллаах ылланар ырыаттан турар. Саалтыырга Тагараны итэҕэйэр киһи сүрэҕин иэйиитэ барыта толору бэриллит: сиргэ аныы-хара халыҥаабытыттан санаарҕааһын, сырдык харананы хайаан да кыайарыгар эрэмни, аныыны-буруйу билинии уонна Тагара быһаан ыларыгар бигэ итэҕэл. Саамай өрө көтөҕүллүүлээх псаломнарга Мессия, ол аата Христос кэлиэхтээҕэ эрдэттэн өтө күрүллэн сылдьар.

Саалтыыры дьон үксүн Давид ыраахтааҕыны кытта ситимниилэр, тоҕо диэтэххэ бу хомурунньук үгүс псаломун кини суруйбута. Ол гынан баран Саалтыырга Тагара Тыгынынан өрө көтөҕүллэн суруйбут атын ааптардар айымньылары эмиз аҕыйаҕа суохтар. Араас псаломнартан быһа тардыылар христианнар үгүс мэлииппэлэригэр киирэн тураллар. Билигин биһиги холобур быһыытынан икки псалому аҕалыахпыт.

1-кы псалом

Ким нэгэйдэр сүбэлэрин истибэт, аныылаахтар суолларын тутуспат, итэҕэли күлээччилэрдиин энээрдэспэт – ол дьоллоох. Оннук киһи Айыы Тойон сокуонуттан үөрүүнү булар, ол сокуону күннэри-түүннэри саныы сылдьар. Кини сүүрүктээх уу аттыгар олордуллубут, кэмэ кэллэ да, аһын биэрэр, кэхтэри билбэт сэбирдэхтээх үөл маска холоонноох, тугу гынара барыта ситиһиилээх. Оттон нэгэй быһылаахтар чыҥха атыттар – кинилэр тыал ыһар мэкиинэтин курдуктар. Онон нэгэйдэр Тагара дүүлүн, аныылаахтар көнө дьон түмсүүтүн тулуйуохтара суоҕа. Айыы Тойон көнө дьон суолун билэр, оттон нэгэйдэр суоллара өлүүгэ тиэрдэр.

150-с псалом

Айхаллаан Тагараны Кини сибэтиэй дьиэтигэр, айхаллаан Кини күүһүн кэрэһилиир киэн халлааныгар. Айхаллаан Кинини улуу дьайыыларын иһин, айхаллаан сүдү килбиэнин кэрингинэн. Айхаллаан Кинини турба дорҕоонунан, айхаллаан арфа, лира добуһуолунан. Айхаллаан Кинини тимпаннаах үнүкүүнэн, айхаллаан, устурууна тардан, флейта үрэн. Айхаллаан Кинини лыҥкынас кимвалларынан. Тыынар тыыннаах барыта Айыы Тойону айхаллыахтын. Аллилуия*.

---

* «Аллилуия» былыргы еврей тылыттан тылбаастаахха «Айыы Тойону айхаллаан» диэн суолталаах.

Саалтыр тылларын өйбүтүгэр хатыабын

Айыы Тойон, эйигин көрдөөччүлэри көмөтө суох хаһан да хаалларбатын иһин, Эн ааккын билэр дьон Эйиэхэ эрэниэхтэрэ (9:11).

Таһара кэрэмэн килбиэнин мэнэ халлаан кэрэһилиир, Кини ураннаан онорбутун улуу куйаар туоһулуур (18:2).

Сир үрдэ бүттүүнэ Айыы Тойонтон саллыахтын, аан дойдуну олохтооҕо барыта Киниттэн куттаныхтын (32:8).

Кэлин, бэйэҕит билин Айыы Тойон хайдахтаах үтүөтүн! Ким Киниэхэ эрэнэр, ол дьоллоох (33:9).

Суолгун Айыы Тойонго туттар, Киниэхэ эрэн, оччоҕо Кини эйиэхэ көмөлөһүөҕэ (36:5).

Кыһалҕалаах күннэр Миигин ыһыраар; Мин эйигин өрүһү-йэн ылыабым, оттон эн Миэхэ айхал этиэҕин (49:15).

Ыраас сүрэхтэ миэхэ ай, Айыы Таһара, ис тыыммын саһардан, миигин кырдыктаах онор (50:12).

Бар дьонум! Хайдахтаах да кэмнэ Киниэхэ эһиги эрэнин, сүрэххит иһирэх тылын Киниэхэ иһитиннэрин; Таһара – биһиги харыстанар хаһхабыт (61:9).

Сиргэ Эн суолгун-иискин билэллэрин, бары норуоттар Эн быһыһыргын көрөллөрүн туһугар (66:3).

Эн хайалар үөскүөхтэрин инниттэн, сири да, аан дойдуну да айыан инниттэн үйэттэн үйэлэргэ – Таһарабын (89:3).

Ол эрэри, Айыы Тойон – мин бигэ кириэппэһим, Айыы Таһарам – мин хорҕойор очуоһум (93:22).

Алҕаа, дууһам миэнэ, Айыы Тойону, умнума Кини бары үтүө дьайыытын (102:2).

Айыы Тойон Кинини ытыктыыр дьонго улуу бигэ таптала Халлаан сиртэн үрдүгүн курдук мунура суох (102:11).

Айыы Тойонго ытыктабыл – муударас төрдө (110:10).

Айыы Тойон мин диэки, онон куттаммаппын, киһи миэхэ тугу оноруой? (117:6).

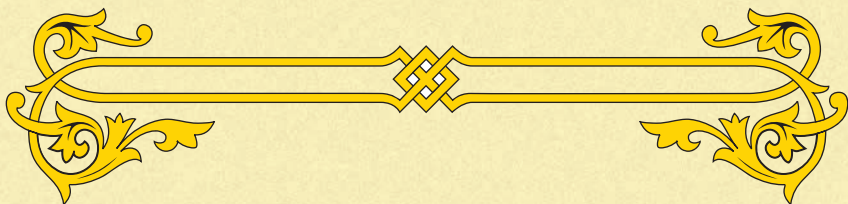
Эдэр киһи хайдах гынан ыраас чөл олохтонуон сөбүй? Эн тылгынан харыстанан (118:9).

Мин Эйиэнэбин эбээт, миигин быһаа-абыраа (118:94).

Харах уулаах сылдьан бурдук ыспыттар үөрэ-көтө бурдуктарын быһахтара (125:5).

Айыы Тойон Кинини ыһырааччыга, дьин кырдыгынан ыһырааччыга, барытыгар чугас (144:18).

**Эн Тылыг
мин ыллыкпын сырдатар,
айанныыр суолбун
сандаардар.**

Псалом 118:105

Соломуон Аман Өһө

Библия кинигэлэриттэн биирдэстэрэ Соломон Домохторун Кинигэтэ диэн ааттанар. Бу кинигэбэ эдэр ыччаты үөрэтэр-такайар бэрт элбэх сүбэ-ама түмүллэн киирбит. Олору үгүстэрин муударай өйдөөх Соломон ыраактаабы суруйбут. Манна дириг муударас, көнө быһыы-майгы, Тангараба ытыктабыл, билии-көрүү, сиэр-майгы, ыраас сигили, кыһамныылаах буолуу, бэйэни кыатана туттуу, Тангараба эрэл, суохха-дьаданыга көмө, өстөөххө аһымал, оҕону иитии, чиэһинэй, кырдыктаах буолуу, чөл өйдөнүү уо. д. а. туһунан этиллэр. Домох Кинигэтин сорох сүбэтэ-амата маннык:

Айыы Тойонго ытыктабыл – муударас төрдө; акаарылар эрэ муудараны, сүбэни-аманы аахайбаттар.

Уолум эрэ буолларгын, аҕан такайарын иһит, ийэнг үөрэтэрин ылын.

Тоойуом! Аныылаахтар эйигин куһаҕанга уккуйа сатаахтаарына, сөбүлэһимэ.

Айыы Тойонго ис сүрэххиттэн эрэн, бэйэнг өйгөр-санааҕар эрэнимэ. Туохха барытыгар Айыы Тойону билэргэ дьулус, оччоҕо Кини эйигин салайан биэрибэ.

Айыы Тойон дьарыйарын ылын, буруйгун саралаатабына, ыарыҕаама. Айыы Тойон аҕалыы сыһыаннаһар, таптыыр киһитин дьарыйар.

Ким дьаданыны атаҕастыыр, ол кинини Айбыты үөбэр, оттон ким Айыы Тойону ытыктыыр, ол кыһалдалаахха көмөлөһөр. Көнө быһыы норуоту үрдэтэр, мөкү быһыы – түһэрэр.

Киһи барыахтаах суолун-иһин торумнуур эрээри, кинини Айыы Тойон сирдибэ.

Аҕатын хорон сиир, ийэтин холдоһор уол – ньүдү балай, нэгэй киһи.

Уол оҕону айанын аартыгар такайдаахха, сорсуйан да баран ол суолуттан туоруо суоҕа.

Өстөөххүн, аччык буоллабына, аһат, утаппыт буолабына, утабын ханнар.

Екклесиаст Кинигэтэ

Соломуон Аман Өхүн кэнниттэн Библияҕа Екклесиаст эбэтэр Тангара Үөрэҕин Тарҕатааччы Кинигэтэ кэлэр. Манна эмиэ Домохтор сүбэлэрин санатар үтүөкэн бэйэлээх муударай этиилэр түмүллүбүттэр. Олортон аҕыйах этиини ааҕыабын.

Сүпсүк үөһэ сүпсүк, – диэбитэ Екклесиаст, – сүпсүк үөһэ сүпсүк – барыта сүпсүк.

Күлэрдээҕэр курутуйар ордук, тоҕо диэтэххэ, санаарҕабылтан киһи сүрэхэ сымныыр.

Муударай өй сэрии сэбинээҕэр күүстээх; ол эрэри, биир киһи аныыта үгүс үтүөнү үрэйэр кыахтаах.

Ким иин хаһар, ол иингэ түһүөбэ; ким аҕырааданы алдытар, ол эриэн үөнгө тиктэриэбэ.

Дьонно бэрсибит бурдугун туораҕа кэлин бэйэҕэр эргийэн кэлиэбэ.

Көрүлээ, уол оҕо, уу тунгуй сааскар, толору бил эдэр саас үөрүүтүн, батыс сүрэхин баҕатын, хараҕын көрөрүн; ол эрэри өйдөө: тугу онорбутун барыта Тангара дьүүлүгэр туруоҕа. Айбыт Тангараҕын эдэркээн оҕо сааскыттан өйдүү-саныы сырыт. Кыһалҕалаах кэмин кыһарыйан, «Үөрэрим туох кэлээхтиэй!» диир сылларын сынтарытан, күнүн-ыйын, сулустарын сырдыга өлбөөрөн, ардах астыбытын кэннэ, най хара былыт эмиэ саба халыйан кэлиэ турдаҕа. Ол күн дьиэ харабыллара салҕаластыахтара, күүстээх эр дьон нүксүччү түһүөхтэрэ; ахсааннаах киһи хаалан, бурдук мэлиллибэт буолуоҕа; түннүгүнэн көрөөччүлэр сирэйдэрэ түүппэҕириэ; таһырдыа тахсар аан халҕана хам хатаныа; суоруна лүһүгүрүүрө уурайыа, киһи бөтүүк хаһытынан турар буолуо, ырыа-тойук иһиллэрэ аны тохтуо; оччоҕо томтортон дьулайыахтара, айан суолуттан чаҕыйыахтара; миндаль сибэккитэ тыллыа, аһынгалар ыараан бытаарыахтара, каперс ыһыллан тохтуо: киһи үйэлэр тухары олоруохтаах дьиэтигэр аттанар кэмэ тийиэн кэлиэ, өлбүттэргэ ытааччылар, кинини батыһан барардыы, таһырдыа кэтэһэн туруохтара. Онон күн хараҕата туллар күнэ – үрүн көмүс сыап быһа барар, кыһыл көмүс былаат тырыттар, уу баһар купсуун үлтүрүйэр, холоудьас көлөһөтө сууллан түһэр түгэнэ тирээн кэлиэн инниттэн эн өйдүү-саныы сырыт... Дьэ онтон буор буоругар киириэбэ, оттон тыын Айбыт Тангаратыгар эргиллиэбэ.

Пророктар

ргэ Кэс Тыл үгүс кинигэтин Исаяя, Иеремия (киниэхэ Варух көмөлөһөрө), Иезекииль, Даниил пророктар уонна кинигэлэрэ кыратын иһин кыралар диэн ааттаммыт атын уон икки пророк суруйбуттара. Бу кыра пророктар Осия, Иоиль, Амос, Авдий, Иона, Михей, Наум, Аввакум, Софония, Аггей, Захария уонна Малахия диэннэр.

Библия пророктара инникини өтө көрөллөрө диир тутар. Биллэн турар, кинилэргэ оннук дьобур эмиэ бэриллит буолуон сөбө. Ол эрэри пророктар иннилэригэр атын быдан үрдүк сорок турара: кинилэр урукку да, билинги да, кэнэбэс да сабыытыйалар дириг суолталарын бар дьонго арыыахтаахтара, умнуган Израильга кини атын норуоттартан туох уратылаабын өйдөтө-саната туруохтаахтара. Израилы Таңара Бэйэм норуотум диэбитэ, кинини кытта сөбүлэни түһэрсэн, кэһиллибэт кэс тылын кинилэргэ эппитэ. Бу норуот инники кэскилэ ханнык да тас сабыытыйаттан, дьылба хаан ыйаабыттан буолбакка, кини бэйэтэ Айыы Тойонго төһө бэринилээбиттэн тутулуктааба. Төһө да аныыны-буруйу саралыыр саталаах тыллары сангардаллар, пророктар бар дьон кэмниэ кэнэбэс Айыы Тойон Таңараба эргиллэригэр бигэтик эрэнэллэрэ.

Пророктар Израиль норуотугар бэйэлэрин ааттарыттан буолбакка, кинилэргэ дыктитик арыллыбыт Таңара аатыттан сангараллара. Этэр тыллара-өстөрө дириг уобарастаах, таайтарыылаах буолан, дьонго-сэргэбэ дэбигис өйдөнө охсубат этэ. Норуот кинилэр кырдыгы эппиттэрин үксүгэр хас да үйэ ааспытын, эппиттэрэ барыта туолбутун эрэ кэннэ, итэбэйэрэ. Холобура, бу дойдуга Мессия, Быыһааччы, кэлэн, киһи аймабы аныы-хара, өлүү кытаһаһыттан өрүһүйэн бараммат үйэлээх саарыстыбаны олохтуохтаабын туһунан пророктар Христос кэлиэ быдан инниттэн өтө көрөн эппиттэрэ.

Бүгүн биһиги пророктар кинигэлэрин ааба олороммут, былыргы олох историятын – хайыы-үйэ туолбут төлкөлөөһүнү – эрэ буолбакка, киһи Айыы Таңараба хайдах быһыылаахтык кэлэрин туһунан хаһан да эргэрбэт дириг ис хоһоонноох кэпсээни аабабыт.

Исайя пророк

Исайя пророк Израильга Христос төрүүн аҕыс үйэ иннинэ олорубута. Кини кэрэмэн килбиэннээх Тангараны бэриниилээхтик кэрэһилиирэ, Айыы Тойонтон тэйэн хаалар идэлээх Израиль кубулҕат итэҕэлин саралыыра, аныыны онгорооччулары көнө суолга төннөргө ынгырара. Пророк бэрт элбэх куорат дьылҕатын өтө көрбүтэ.

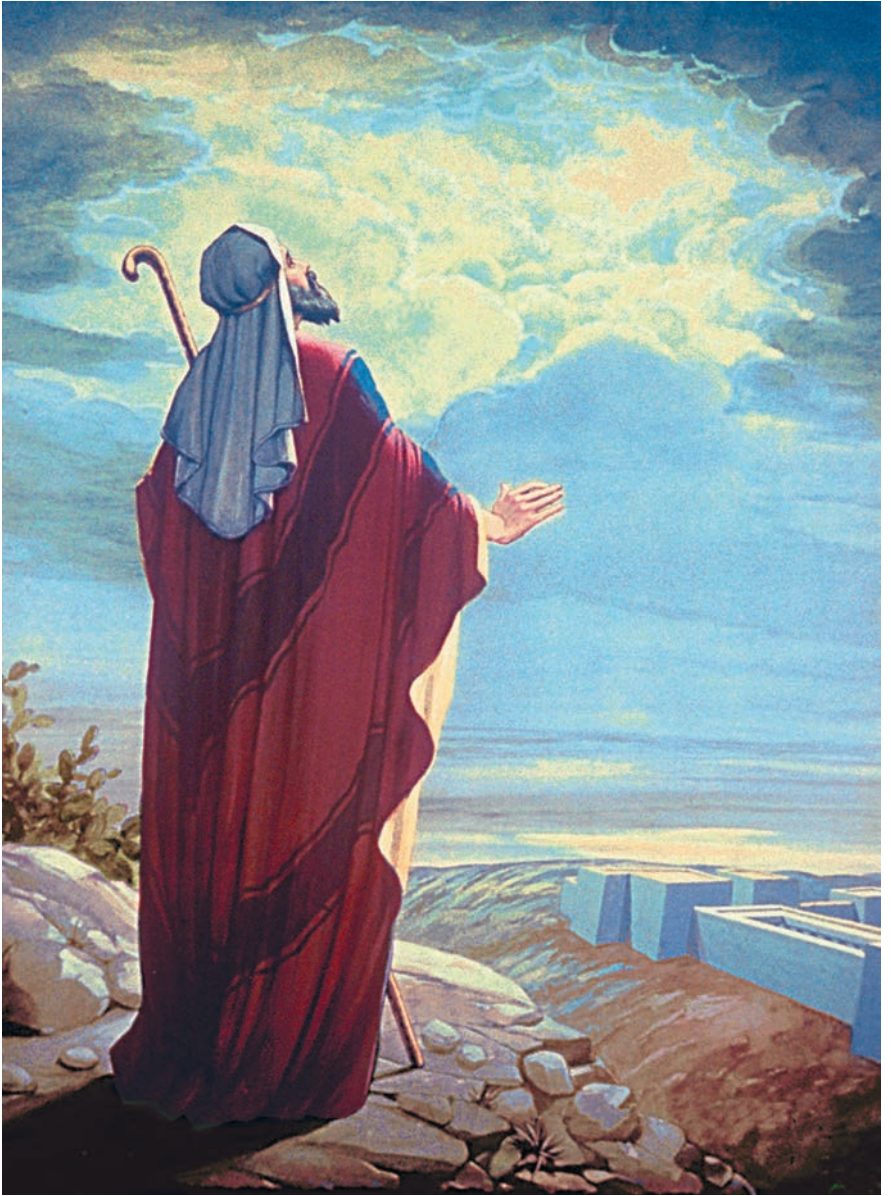
Исайя Израиль норуотун Танараҕа бигэ эрэллээх буоларга ынгырара. Кини биир ынгырыта маннык этэ: «Ама эн билбэтэх үһүгүн? Ама истибэтэх үһүгүн сир бары уһугун айбыт, өлбөт үйэлээх Айыы Тойон Танара сылайбат сындааһыннааҕын, эстибэт сэниэлээҕин? Кини өйө-санаата мунурун булларбат. Кини сылайбыкка сэниэ киллэрэр, мөлтөөбүккэ күүс эбэр. Бэл эдэрдэр сылайан эстэллэр, уолан дьон охтоллор, оттон Айыы Тойонго эрэнээччилэр күүһүрдэр күүһүрэн эрэ иһиэхтэрэ; хотойдуу хоһуундук көтүөхтэрэ, сылайбакка сүүрүөхтэрэ-хаамыхатара, эр сэниэлэрэ хаһан да эстиэ суоҕа».

Исайя киһи аймаҕы быһыыыр Мессия, Иисус Христос, төрүөхтээҕин олох эрдэттэн өтө көрөн эппитэ. Кини хас да сүүс сылынан буолуохтааҕы — Христос бу орто дойдуга төрөөн хайдах быһыылаахтык олоруохтааҕын, эрэйи-муну көрөн өлөн баран тиллиэхтээҕин (бу сабыытыҕыалар кэлин Саҥа Кэс Тылга суруллубуттара) — төлкөлөөбүтэ.

Христос туһунан Исайя пророк маннык суруйбута: «Кини биһиги кыаммат кыһалҕабытын, ыарыыбытын сүкпүтэ, оттон биһиги буоллаҕына Кинини Танара суоһарда, буруйун иһин накаастаан самнарда дии санаабыппыт. Онтубут баара биһиги аныыбыт-харабыт иһин бааһырбыт, биһиги буруйбут иһин муннамыт эбит; бу аан дойдубут буруйун-сэмэтин барытын Кини сүкпүтэ, онон Кини бааһыран, биһиги үтүөрбүппүт. Урут бука бары, бараан курдук, муна-тэнэ сылдыбыппыт, хас биирдиибит тус-туспа суолунан араһан-туораан барбыппыт, ол иһин Айыы Тойон Киниэхэ барыбыт аныытын-харатын сүктэрбит. Сорун сордообуттара эрэри, Кини үтүө көнгүлүнэн сору көрбүтэ, биир да тылы саһарбатаҕа; Кинини, бараан курдук, өлөрө илдьибит-тэрэ, бараан оҕото түү кырыһааччы иннигэр саһата суох иһийэн турарыны, Кини хоммут уоһун хонһорботоҕо».

ИСАЙЯ 40:28-31; 53:4-7

«Кылыстарын уһааран, суһа онгостуохтара...»

Исайя пророк кинигэтигэр тihэх кэм уонна Мессия, Тангара ытыһах буолан эрэннэрбит күүтүүлэх Быһааччытын, аан дойду Баһылыгын, саарыстыбатын туһунан төлкөлөөһүн баар:

Тihэх күннэргэ
Айыы Тойон храмын хайата
хайаттан эрэ улаатан тахсыаҕа,
томтортон эрэ үрдээн көстүөҕэ,
онно бары норуоттар хотоҕостуу субуллуохтара.
Оччоҕо үгүс норуоттар тийэн этиэхтэрэ:
„Кэлин, Айыы Тойон хайатыгар ыттыаҕын,
Иаков Тангаратын дыэтигэр кириэбин.
Кини биһигини Бэйэтин суолугар үөрэтиэҕэ,
оччоҕо биһи Кини ыйарынан сылдыһахпыт“.
Сокуон Сионтан төрүттэнэн тахсыаҕа,
Айыы Тойон тыла Иерусалимтан иһиллиэҕэ.
Кини норуоттары дүүлүөҕэ,
элбэх биис уһун аһыытын-буруйун саралыаҕа.
Оччоҕо кылыстарын уһааран суһа,
үгүүлэрин уулларан сиэргэ онгостуохтара.
Норуот норуokka кылыстаммат буолуоҕа,
сэрии үөрэҕэ эмиэ тохтуоҕа.

ИСАЙЯ 2:2-4

«Аны куһаҕаны онгоруохтара суоҕа...»

Айыы Тойон Исаяя пророкка, кэлиэхтээх Мессия – Тангара Уола Иисус Христос Саарыстыбата туругурдаҕына, бу сиргэ ханнык да хара санаа, аһыы-кутурҕан суох буоларын арийбыта:

Кини суоҕу-дьаданыны кырдыгынан дьүүлүөҕэ,
сиргэ эрэи көрбүттэр дьыалаларын сөбүнэн көрүөҕэ;
тылын сүдү күүһүнэн куһаҕаны уодьуганнаыа,
этэр тылын тыынынан нэгэй быһыылааҕы суоһарыа.

Кини кырдыгы курданыа,
өттүгэр дьини курдуу бааныа.

Оччоҕо бөрө бараан оҕотунуун бииргэ олоруоҕа,
барс козел оҕотунуун сэргэстэһэ сытыа.

Ньирэй, эдэр хахай уонна оҕус бииргэ сылдьан аһыахтара,
кинилэри кыракый оҕо маныа.

Оччоҕо ынах тыһы эһэлиин мэччийиэҕэ,
оттон оҕолоро бииргэ сытыахтара;

хахай, оҕус курдук, соломо аһылыктаах буолуоҕа.

Оччоҕо быыкаа оҕо моҕой ороҕун үрдүгэр оонньооҕа,
оҕо эриэн үөн уйатыгар илиитин угуоҕа.

Мин сибэтиэй хайам үрдүгэр
аны куһаҕаны онгоруохтара суоҕа:

уу муораны толорорунуу,

сир үрдүгэр Айыы Тойон билиитэ тэнийиэ.

ИСАЙЯ 11:4-9

Осия пророк

отугу саарыстыба, Израиль, Айыы Тойонтон тэйэн, аныыны-буруйу онгорор, эмэгэккэ сүгүрүйэр буолбутун туһунан бииги хайыы-үйэ ааҕан турабыт. Айыы Тойон Израиль норуотун уонна ыраахтааҕыларын көнө суолга төнүннэрэ сатаан, пророктарынан илдьиттиирэ, дьонно бииртэн-биир накаастабылы ыытара да, ол туһалаабат этэ. Ыраахтааҕылар да, норуот да аныыны онгороллорун, эмэгэккэ сүгүрүйэллэрин уураппатахтара. Ол иһин Айыы Тойон бу саарыстыбаны омук халабырдыттарыгар биэрэн, үрэйтэрэгэ быһаарыммыта. Хотугу саарыстыба суулдуон иннинэ Израильга Осия, Исаяя уонна Михей пророктар олобуттара. Осия пророк кинигэтигэр Таһара Израилы кытта сыһыана кэргэнниилэр сыһыаннарыгар, оттон норуот мэктиэ тылын кэһиитэ содур дьахтар эригэр бэриниитэ суоҕар холомута. Ол туһунан Осия пророк маннык этэр:

Айыы Тойон тылын истин, Израиль уолаттара: бу сир үрдүгэр кырдык диэн суох буолла, амарах санааланыы, Таһараны билии аны уурайда, онон Айыы Тойон сир олохтоохторун дьүүлгэ тардыаҕа. Хата ол оннугар кырыыс, сымыйа, өлөрүү-өһөрүү, уоруу, көссүүлэһии сиэрэ суох тэнийдэ, хаан тохтуута салҕанан бара турар. Онон норуотум тугу да истиэн-билиэн баҕарбатах буруйугар имири эстиэҕэ: билииттэн akkaастаммытын иһин, Мин аны эйиэхэ ытык сулууспабын толорторуом суоҕа. Айыы Таһаран сокуонун умнубутун курдук, Мин эмиэ эн оҕолоргун умнуоҕум. Үөрүмэ, Израиль, өрөгөйдөөмө, атын норуоттар курдук; эн Таһарабыттан тэйэнгин, содур быһыланнын.

Ол эрэри, пророк этиитинэн, норуот Айыы Тойон иннигэр аныытын-буруйун билиннэһинэ, Таһара кинилэри алгыа: «Айыы Тойон Таһараҕар эргилин, Израиль; эн аныыны-буруйу онгорон оҕуннун. Миигиттэн тэйбиттэри үтүөрдүөм, үтүө көнгүлбүнэн кинилэри таптыам уонна аны кинилэргэ уордайыам суоҕа. Мин Израиль сиригэр сиик буолан түһүөбүм, оччоҕо кини сардаана сибэккилии арылыһа тыллыаҕа, Ливан сыһалаах маһыныы дирин-бөҕө силистэниэҕэ».

Аныытын-буруйун билиммит норуот кэлэр кэскилин төлкөлөөн, Осия өссө маннык этэр: «Израиль уолаттара аата-ахса биллибэт муора кумаҕыныы элбиэхтэрэ; „эһиги Мин норуотум буолбатаххыт“ диэбит сирдэригэр кинилэри „эһиги тыыннаах Таһара уолаттарынабыт“ диир буолуохтара».

ОСИЯ 1:10; 4:1-2, 6; 9:1; 14:2, 5-6

Иоиль пророк

Иоиль пророк хаһан олоро сылдыбыта чуолкай биллибэт эрэри, кинини эрдэтээҥи пророктартан биирдэстэрэ дииллэр. Иоиль кэнэҕэски тihэх кэмнэ туох буолуохтааҕын, Айыы Тойон күнэ үүнүөхтээҕин төлкөлөөбүтэ:

«Оо, хайдахтаах сүдү күн буолуой! Дьэ ол күн, Айыы Тойон күнэ, чугаһаата; Мунгура Суох Күүстээх имири сотон эрэринии, тирээн кэлиэ ол күн. Онон Сион үрдүгэр туран, турбадьытын үрүң, Мин сибэтиэй хайабар тахсан, түрбүнү тардын! Сир олохтооҕо барыта титирэстиэхтин: Айыы Тойон күнэ үүнэн, субу чугаһаан эрэр! Ол кэннэ киһи аймахха Бэйэм Тыыммын ыыттаһпына, эһиги уолаттаргыт-кыргыттаргыт Мин этэрбин тиэрдиллэҕэрэ, эдэр уолаттаргыт дыкти көстүүлэри көрүөхтэрэ, кырдыаҕастаргыт дириң суолталаах түүл түһүөхтэрэ. Мин Бэйэм Тыыммын кулуттарбар – эр дьонго, дьахталларга даҕаны – ыыттаһпына, кинилэр бар дьонго Мин этэр тылбын тиэрдиллэҕэрэ. Үөһэ халлаанга дыккитлэри, аллара сиргэ сөбүмэр бэлиэлэри – хааны, уоту, будулҕан буруону – көрдөрүөҕүм. Айыы Тойон килбиэннээх улуу күнэ үүнүөн иннинэ, күн өлбөөдүйэ өлүө, ый хаанныы кыһыһа. Дьэ, оччоҕо Айыы Тойону аатын ааттаан ыңырбыт киһи барыта быһһаныа».

Кэлин, элбэх үйэ ааспытын кэннэ, апостол Петр норуокка Айыы Тойон Иисус Христос туһунан туоһулууругар бу тыллары хатылаан эппитэ.

Иоиль Израиль чөлүгэр түһэрин эмиэ төлкөлөөбүтэ: «Иудалаах Иерусалимы билиэнтэн төнүннэрэрбэр бары норуоту, Иосафат хочотугар мунһан, атын норуоттартан талан ылбыт бас билибин – Мин норуоппун – үрэйбиттэрин, сирбин-уоппун үллэстибиттэрин иһин, дьүүлгэ тардыам. Мин норуотум дьылҕатын быһаарсан, сэрэбиэй быраҕа оонньууллара эбээт... Дьэ онон Айыы Тойон Сионтан этингии ньиргийиэҕэ, Кини куолаһа Иерусалимтан дуораһыйыаҕа; сир-халлаан титирэстиэ эрэри, Айыы Тойон норуотун көмүскүө, Израиль уолаттарыгар дурда-хахха буолуо. Дьэ онно билиэххит Мин Сионга, сибэтиэй хайабар олорор Айыы Тойон Танараҕыт буоларбын; оччоҕо Иерусалим ытык сир буолуоҕа».

ИОИЛЬ ПРОРОК КИНИГЭТЭ 1:15; 2:1, 28-32; 3:1-2, 16-17

Иона пророк

Биридэ Айыы Тойон Иона пророкка: «Тур, ити улахан куоракка Ниневияҕа баран, Мин илдьиппин тиэрт. Туох аньыыны-хараны онгороллорун барытын көрө-билэ сылдыабын», — диэн соруйбута. Иона, Таңара тылын толоруон баҕарбакка, Фарсис куоракка күрүүргэ быһаарыммыта. Кини Иоппияҕа тийэн, Фарсиска барар хараабылга олорсубута. Устан истэхтэринэ, Айыы Тойон муораҕа буурҕа түһэрэн, долгун бөҕө өрө ытыллан турбута, күүстээх тыал тоҕута охсон, хараабыллара хайа барыах курдук буолбута. Айанньыттар бука бары уолуйан, хас биирдиилэрэ бэйэлэрин таңараларын ыңыран барбыттара, хараабылларын чэпчэтээри, таһаҕастарын муораҕа тамнаабыттара. Иона буоллаҕына аллара түрүүмнэ бэрт кытаанахтык угуя сыппыта. Хапытаан кэлэн Ионаны уһугуннаран: «Бу хайдах угуя сытар киһигиний! Туран, Таңараҕын ыңыр, баҕар, биһигини Кини быһыһа-абырыа», — диэн дыһайбыта. Онуоха хараабыл дыноно: «Сэрэбиэй быраҕан, бу маннык алдыархайга ким туһуттан түбэспиппитин билиэҕин», — дэспиттэрэ. Арай, өлүү болдьохтоох, сэрэбиэйдэрэ Ионаҕа түбэспитэ. Иона быстыа дуо: «Миигин ылан, муораҕа быраҕын, оччоҕо тыалгыт астыа. Буурҕаҕа бу мин туспуттан түбэстигит», — диэбитэ. Ионаны муораҕа быраҕааттарын кытта, кырдык, сибилегин аҕай силбиэтэнэ турбут силлиэ-буурҕа астан, уйаара-кэйээрэ көстүбэт киэн байҕал чуумпуран хаалбыта. Хараабыл дыноно бука бары бэркиһэн, Айыы Тойонго бэлэх-туһах биэрбиттэрэ уонна аны хаһан да аньыыны оноруохпут суоҕа диэн Киниэхэ мэктиэ тылларын эппиттэрэ. Оттон Таңара Ионаҕа сүүнэ улахан балыгы ыппыта, ол балык кэлэн, кинини ыйыстан кэбиспитэ. Иона үс түүннээх күнү быһа балык иһигэр булумахтана сылдьан, Айыы Тойон Таңаратыгар үһпүтэ. Дьэ онтон кэмниэ-кэнэбэс балык, Айыы Тойон дыһалынан, Ионаны муора кытылыгар аҕалан, төттөрү өбүйэн кэбиспитэ.

Айыы Тойон Ионаҕа иккиһин эппитэ: «Тур, ити улахан куоракка Ниневияҕа баран, Мин эийэхэ тугу эппиппин иһитиннэр». Бу сырыыга Иона akkaастыан кэрэйбитэ, онон Таңара тылын истэн, Ниневияҕа барбыта. Онно тийэн уулуссалары кэрийэ сылдьан куорат олохтоохторугар: «Түөрт уон хонугунан Ниневия урусхал буолуоҕа!» — диэн биллэрбитинэн барбыта. Ниневия ыраахтааҕыта ону истэн сүрүбэр ыттаран, дыбарыаһыттан тахсан кэлбитэ уонна мааны таһаһын-сабын устан, дороххой кыл таһаһы таһанан баран, бар дыонун, туох баар аньыыларын бырастыы гыннарар туһугар, боростуойдук таһанан, астан туттунан туран Таңараҕа үгэллэригэр дыһайбыта. Инньэ гынан куорат олохтоохторо бука бары Айыы Таңараны уонна Кини пророгун итэҕэйбиттэрэ. Ниневия дыноно аны аньыыны-буруйу онорбот буолбуттарын көрөн, Айыы Тойон кинилэри аһыммыта, онон бу куоракка туох да алдыархайы ыппатаҕа.

ИОНА 1—4

Михей пророк

Михей пророк Иудея Морасфит куоратыттан төрүттээбэ. Кини Иудея ыраактаабылара Иоафам, Ахаз, Езекия уонна Израиль ыраактаабылара Менаим, Факия, Факей, Осия салайар кэмнэригэр, Христос төрүөн иннинээби 740-700 сыллардаахха, норуокка Тангара илдьитин тиэрдибитэ. Михей пророк кэлин норуот Тангараттан тэйэн, сирдьиттэрэ дьүүлгэ туралларын, Самариялаах Иерусалим урусхал буолалларын төлкөлөөбүтэ, Сион Ыраактаабыта Мессия кэлиэхтээбин, Кини саарыстыбата туруруохтаабын өтө көрбүтэ:

Тигэх күннэргэ маннык буолуоҕа: тигэх күннэргэ Айыы Тойон хайата хайаттан эрэ улаатан, томтортон эрэ үрдээн көстүөҕэ, оччоҕо онно норуоттар хотоҕостуу субуллуохтара. Үгүс норуоттар тийэн этиэхтэрэ: «Кэлин, Айыы Тойон хайатыгар ыттыабын, Иаков Тангаратын дьиэтигэр кириэбин. Кини биһигини Бэйэтин суолугар үөрэтибэ, оччоҕо биһи Кини ыйбытынан сылдыахпыт». Сокуон Сионтан төрүттэнэн тахсыаҕа, Айыы Тойон тыла Иерусалимтан иһиллибэ. Кини үгүс норуоттары дьүүллүөҕэ, ыраак дойдуларга олорор элбэх биис ууһун аньытын-буруйун саралыаҕа. Оччоҕо кылыстарын уһааран суһа, үгүүлэрин уулларан сиэргэ онгостуохтара. Норуот норуокка кылыстаммат буолуоҕа, сэрии үөрэбэ эмиэ тохтуоҕа; хас биирдии норуот бэйэтин виноградын, смоковницатын анныгар олоруу; ким да кинилэри аны куттуу суоҕа. Айыы Тойон Саваоф итинник этэр. Норуоттар бука бары бэйэлэрин тангараларыгар сулууспалыыллар, оттон биһиги үйэттэн үйэлэр тухары Айыы Тойон Тангарабыт аатыгар сулууспалыахпыт. Ол күн, диір Айыы Тойон, Мин бодоннору мунньуом, үүрүллэн барбыттары төнүннэриэм, алдьархайы ыппыт дьоммун хомуйуом. Уонна бодоннору, бөбүргөтөн, эрдэһин киил дьон онортуом, арҕам-тарҕам ыһыллыбыты хомуйан күүстээх норуот аатырдыам, оччоҕо мантан ыла үйэлэр тухары Айыы Тойон кинилэргэ Сион хайатыгар ыраактаабы буолуо. Эн, бараан үөрүн башнята, Сион кыһын томторо! Урукку былааһын эйиэхэ эргиллиэ, саарыстыба Иерусалим кыргыттарыгар төннүө.

Оччоҕо атын норуоттар Иаков удьуордарын Айыы Тойон сиргэ дэлэччи түһэрбит өрүһүлтэлээх сиигэр, хонууга курулаччы куппут абыраллаах ардабар холуохтара.

МИХЕЙ 4:1-8; 5:7

Мессия кэлэрин өтө көрүү

Бу кинигэ сабаланытыгар биһиги Танара кинини Бэйэтигэр холоонноох гына айбытын туһунан кэпсээбиппит. Айыы Танара бар дьон Кини курдук амарах, кырдыктаах, аньыта-харата суох ыраас буолуохтарын баһарара. Ол эрэри бэл бастакы дьон — Адам уонна Ева — аньыны-буруйу онгорортон кыайан туттумматахтара. Кинилэр маннайгы уоллара Каин быраатын Авелы өлөрбүтэ. Сотору кэминэн сир-дойду аньынан-харанан аһары туолан, Айыы Тойон эппитэ: «Бары сатарыйбыттар, бары туохха да туһата суох буолбуттар; үтүнү онгорор киһи суох, ким да суох».

Айыы Тойон Танара бу сир норуоттарыттан биир норуоту, Израилы, дыһынээх Танараны итэбэйдин, Кини кэриэстэринэн олордун диэн, талан ылбыта. Танара Израиль норуотугар пророктарын эгитэн, бу аан дойдуга Быһааччы — Кини Талыылааҕа (нууччалыы «Помазанник»; Танара талбытын бэлиэтигэр арынан аҕаабыт киһилэрэ, еврей тылынан «Мессия», оттон гректии «Христос») — кэлэрин өтө көрбүтэ. Ол курдук Иисус Христос төрүүн сэттэ үйэ иннитэн Исайя пророк этэн турар: «Биһиэхэ Кыһыл Оҕо төрөөтө, Уол биһиэхэ бэрилиннэ; Кини барыбытын баһылааҕа, Кинини Үтүөкэн Бэйэлээх, Сүбэһит, Күүстээх Танара, Өлбөт Үйэ Аҕата, аан дойду Кинээһэ диэн ааттыхтара». Оттон пророк Михай оннооҕор Мессия ханна төрүүхтээҕин кытта чопчу этэн биэрбитэ: «Эн эмиэ, Вифлеем-Ефрафа, Иудея атын куораттарыттан туох да итэбэһин суох. Израиль Баһылыга эйигиттэн төрөөн-үөскээн тахсыаҕа. Кини аан дойду сабаланыан инниттэн, үлэр үйэлэр иннилэриттэн төрүттээх».

Исайя пророк кинигэтигэр биһиги Мессия толоро кэлбит сүрүн сорууга тугун билэбит. Кини киһи аймаҕы аньы-хара былааһыттан өрүһүйэн Танараҕа эргилиннэрээри, дьон аньытын-буруйун иһин өлөн, кинилэри быһаары кэлбитэ. «Кини биһиги кыаммат кыһалҕабытын, ыарыыбытын сүкпүтэ, оттон биһиги буоллаҕына Кинини Танара суоһарда, буруйун иһин накаастаан самнарда дии санаабыппыт. Онтубут баара биһиги аньыбыт-харабыт иһин бааһырбыт, биһиги буруйбут иһин мунһаммыт эбит; бу аан дойдубут буруйун-сэмэтин барытын Кини сүкпүтэ, онон Кини бааһыран, биһиги үтүөрбүппүт. Урут бука бары, бараан курдук, муна-тэнэ сылдыбыппыт, хас биирдибит тус-туспа суолунан арахан-туораан барбыппыт, ол иһин Айыы Тойон Киниэхэ барыбыт аньытын-харатын сүктэрбит. Сорун сордообуттара эрэри, Кини үтүө көңүлүнэн сору көрбүтэ, биир да тылы сангарбатаҕа; Кинини, бараан курдук, өлөрө илдьибиттэрэ, бараан оҕото түү кырыһааччы иннигэр сангата суох иһийэн турарыны, Кини хоммут уонун хонһорботоҕо».

Бу этиллибит барыта Иисус Христос сиргэ кэлбитигэр толору туолбута. Салгыы биһиги кинигэбитигэр Иисус хайдах төрөөбүтэ, Кини олоҕо, үөрэбэ уонна өлөн баран тиллитэ кэпсэниэбэ.

ПСАЛОМ 13:3; ИСАЙЯ 9:6; 53; МИХЕЙ 5:1

САҢА КЭС ТЫЛ

Захария уонна аанньал храмга

ргэ Кэс Тылга кэпсэнэр саамай кэлинги кэм уонна Сага Кэс Тыл кэмэ хас да үйэнэн быыһаһаллар. Иисус Христос төрүүрүн сағана, еврей норуота политической көңүлүн букатыннаахтык сүтэрэн, Рим былааһыгар бас бэринэргэ күһэллбитэ. Ол да буоллар, бар дьон эрэлин энчирэппэтэҕэ: кинилэр былыргы пророктар кинигэлэригэр этиллэр Мессия, Быһааччы, бу дойдуга кэлэрин кэтэһэллэрэ. Үгүстэр Мессия кэлэн еврейдэри римляннартан быһаан, Израиль урукку улуу аатын-суолун чөлүгөр түһэриэ диэн эрэнэ саныыллара. Ол эрэн Таңара Бэйэтин норуотугар кинилэр күүппүттэринээҕэр туох эрэ быдан суолталаабы, ордук үөрүүллээҕи, бэлэмнээбитин — Быһааччы, Христос, бу дойдуга кэлбитин — бар дьонго аан бастакынан Иоанн Сүрэхтээччи иһитиннэрбитэ.

Иоанн бэрт дыктитик төрөөбүтэ. Кини аҕата Захария, Таңара үлэһитэ, аҕабыыт этэ. Захария кэргэнин Елисаветаны кытта Иудея хайалаах уобалаһыгар олороллоро. Көнө быһыылаах-майгылаах кэргэнниилэр Айыы Тойон бары кэриэстэрин, ыйаахтарын энкилэ суох тутуһаллара. Арай, хомойоллоро диэн кэннилэриттэн хаалар оҕолоро суоҕа, онуоха эбии иккиэн лаппа сааһырбыт дьон этилэр.

Биридэ Захария Иерусалим храмыгар сулууспалыгы сылдыбыта, ол кэмнэ дьон храм тиэргэнигэр үнэ турбута. Захария үчүгэй сыттаах сиэртибэни умата турдаҕына, киниэхэ эмискэ Айыы Тойон аанньала илэ көстөн кэлбитэ. Аанньалы көрөн, Захария туох да олус куттаммыта. Онуоха аанньал эппитэ: «Куттаныма, Захария, эн үнэр үнүүн Таңараҕа тийидэ. Кэргэнин Елисавета эйиэхэ уол оҕону төрөтүө, оччоҕо оҕоҕун Иоанн диэн ааттыан. Эһиэхэ үлүскэн үөрүү кэмэ үүнүөҕэ, үгүстэр кини төрөөбүтүттэн үөрүөхтэрэ: оҕоҕут Айыы Тойон иннигэр улуу киһи буола үүнэн тахсыаҕа, ханнык да арыгыны, итирдэр утаҕы иһиэ суоҕа, ийэттэн түһээт, Сибэтиэй Тыыны толору ингэриниэҕэ; кини Израиль уолаттарын үгүстэрин Айыы Тойон Таңараларыгар эргилиннэриэҕэ». Захария аанньал тылын итэҕэйиэн саараан: «Бу этэрин чохчатын-суоҕун мин хайдах билиэмий? — диэн ыйыппыта. — Бэйэм кырдыаҕаспын, хотунум да сааһа ыраатта эбээт». Онуоха аанньал: «Мин Таңара иннигэр турар Гавриилбын, — диэбитэ. — Таңара миигин эйиэхэ итини этиттэрэ ыппыта. Мин эппит тылбын итэҕэйбэтэҕин иһин, ити барыта туолуор диэри, эн тылгыттан матан, санарбат буолуон».

ЛУКА 1:5-21

Иоанн Сүрэхтээччи төрүүр

Тарыта аанньал эппитин курдук буолбута. Болдьоммут кэ-
Мигэр Захариялаах Елисавета уол оҕоломмуттара. Иккиэн
үөрүү-көтүү бөҕө буолбуттара, аймахтара, ыаллара эмиэ бары
тэннэ үөрсүбүттэрэ. Былыр кэргэнниилэр оҕолоро суох буолла-
дына, ол улахан алдьархайынан, саатынан-суутунан ааҕыллара.

Төрөөбүтэ ахсыс күнүгэр оҕоҕо Моисей сокуонунан быһыл-
лыы сиэрэ-туома оноһуллуохтааҕа. Бу туому толоро кэлбит дьон
улчааны аҕатын аатынан Захария диэн ааттыыр санаалаахтара,
тоҕо диэтэххэ, оччотооҕуга саҥа төрөөбүт оҕоҕо төрөппүттэрин
эбэтэр аймахтарын аатын биэрэллэрэ. Ол эрээри ийэтэ: «Суох, За-
хария диэн буолбат, Иоанн диэн буолар», — диэбитэ. Ону: «Эниги
аймахха итинник ааттаах киһи төрүкү суох ээ», — диэн утарбыт-
тара. Онтон илиилэринэн имнэнэн аҕатыттан оҕотун ким диэн
ааттыан баҕарарын ыйыппыттарыгар Захария хаптаһын көрдөөн
ылан: «Кини аата Иоанн», — диэн суруйбута. Бары олус дыктир-
гээбиттэрэ. Сонно Захария тыла өһүллэн кэлэн, Айыы Таңараны
айхаллаан барбыта. Ыаллыы олорооччулар бары маны истэн сө-
бүү-махтайыы бөҕө буолбуттара, онон оҕо сураҕа Иудея хайалаах
убалаһын биир гына тилийэ көппүтэ. Истибит эрэ барыта бу
дыктини тойонноон: «Дьэ туох эрэ киһи тахсар?» — дэһэллэрэ.
Оҕону Айыы Тойон араҥаччылыыра олох биллэр этэ. Оҕо аҕата
Захария, Сибэтиэй Тыын киирэн, маннык төлкөлөөбүтэ: «Айыы
Тойонго, Израиль Таңаратыгар, алгыс буолуохтун! Таңарабыт би-
һиэхэ көмөҕө кэллэ, норуотугар көңүлү тосхойдо. Былыр сибэтиэй
пророктарынан эрэннэрбитин курдук, чаҕарын Давид дьыэтиттэн
биһиэхэ улуу Быһааччыны, бары өстөөхтөн, абааһы көрөөччү-
лэртэн Өрүһүйээччини, биэрдэ. Оттон эн, кыһыл оҕо, Үрдүктэн
Үрдүк Таңара пророга буолуон: Айыы Тойон иннигэр баранҥын,
Киниэхэ суолун бэлэмниэн, Кини норуота, улуу амарах Таңара-
быт үтүөтүнэн аныыта-буруйа бырастыы гыныллан, быһанар
суолга үктэнэрин иһитиннэриэн. Өлүү күлүгэр олорооччулары
сырдатар, эйэ суолугар үктэннэрэр туһугар, Айыы Санаалаах ал-
гыһынан биһиэхэ илин халлаантан сырдык чаҕылыччы тыкта».

Иоанн улчаан улам улаатан, ис тыына күүһүрэн-бөҕөргөөн
испитэ: Израиль норуотугар биллиэхтээх кэмэ кэлиэр диэри,
кини киһитэ-сүөһүтэ суох бүөм сиргэ олорбута.

ЛУКА 1:22-25, 57-80

Иисус төрүүрүн туһунан Үөрүүлээх Илдыт

Айыы Тангара, киһи аймаҕы аныы-хара, өлөр өлүү былаа-ныттан быһатаары, Уолун Иисус Христуһу бу аан дойдуга ыппыта. Иисус Христос төрүөбүттэн сиргэ саҥа эра саҕалам-мыта. Онон биһиги сылы Кини төрүөбүттэн саҕалаан ааҕабыт.

Иисус хайдах төрөөбүтэ олус дыкти кэпсээн. Кини – Айыы Тангара Уола – сүөһү турар хотонугар төрөөбүтэ. Төрөөтүн кытта, Ирод ыраахтааҕы Кинини өлөрөргө быһаарыммыта...

Чэ, ол эрэн, саас-сааһынан хара маннайгыттан кэпсээн барыа-бын. Израиль хоту өттүгэр Назарекка, кыракый куоракка, Мария диэн кыыс олорбута. Кини Тангараны олус таптыыра, ыраас сүрэх-тээбэ. Биирдэ киниэхэ Тангара ыппыт аанньала Гавриил кэлэн: «Үөр-көт, үрдүк алгыстаах! – диэн эбэрдэлээбитэ. – Айыы Тойон эйигин кытта! Эн дыахталлартан эрэ алгыстаахтарынаҕын». Мария кинини көрөн, симиттэ санаабыта. Ол эрэн аанньал эппитэ: «Куттаныма, Мария, эн Тангара үрдүк алгыһын ыллын: эйиэхэ Оҕо үөскүө, эн Уолу төрөтөн, Оҕоҕор Иисус диэн ааты биэриэн. Кини улуу буолуоҕа, Үрдүк Тангара Уола диэн ааттаныаҕа. Айыы Тойон Тангара Киниэхэ өбүгэтин Давид бүрүстүөлүн биэрэн, Ки-ни Иаков удьурдарыгар үйэлэр тухары ыраахтааҕылыаҕа, Кини Саарыстыбата мунгур уһуга суох буолуоҕа».

Мария ол саҕана Иосиф диэн ааттаах олус көнө, Тангараны ытыктыыр киһини кытта холбоһуох буолан илии охсуһан баран сылдьара. Кини аанньалга: «Хайдах оннук буоларый, мин эргэ бара иликпин эбээт», – диэн хардарбыта. Аанньал: «Эйиэхэ Сибэтиэй Тыын түһэн, Үрдүк Тангара күүһэ эйигин сайыаҕа, – диэбитэ. – Онон эн төрөтөр Сибэтиэй Оҕон Тангара Уола диэн ааттаныаҕа». Мария: «Мин Айыы Тойон кулутунабын. Эн эппиккинэн буол-лун», – диэн хоруйдаабыта. Дьэ онуоха аанньал киниттэн барбыта.

Мария ыарахан буолбутун билэн, Иосиф кинини сэмээр бытан кэбиһиэн баҕарбыта эрээри, түүлүгэр Айыы Тойон аанньала көстөн: «Иосиф, Давид уола, эн Марияны кэргэн ылартан кут-таныма: киниэхэ Сибэтиэй Тыынтан Оҕо үөскээбитэ, – диэн тохтоппута. – Мария Уол Оҕону төрөтүө, оччоҕо эн Киниэхэ Иисус диэн ааты биэриэн, тоҕо диэтэххэ, Кини кэлин Бэйэтин дьонун аныыттан-хараттан быһыаҕа».

МАТФЕЙ 1:19-21; ЛУКА 1:26-35

Иисус Христос Төрөөхүнэ

Рим императора Август бүтүн империя устун нэһилиэнньэ биэрэпиһин ытар ыйааҕа тахсыбытыгар, Мария, төһө да ыарахан сырыттар, Иосифтыын ыраах айанна турарга күһэллбитэ. Хас биирдии киһи төрүттэрин куоратыгар баран суруйтарыахтааҕа. Иосифтаах Мария Израилы Иисус төрүүн тыһыынча сыл иннинэ салайбыт Давид ыраахтааҕы удьуордара этилэр.

Онон кинилэр Вифлеемнэ, Давид ыраахтааҕы куоратыгар, суруйтара барбытгара. Вифлеем Назареттан сүүрбэ көс ыраах сытар. Ол саҕана поезд да, массыына да суоҕа, онон хас да күнү быһа айаннаабытгара. Назарет Израиль хоту өттүгэр, Галилеяҕа баар, оттон Вифлеем соҕуруу, Иудеяҕа, сытар. Галилеятан Иудеяҕа тиэрдэр суол Самариянан ааһар, Самария уонна Иудея – хайалаах дойдулар.

Иосифтаах Мария кэмниэ-кэнэҕэс Вифлеемнэ тийбиттэрэ – арай түһэр дьиэҕэ миэстэ суох буолан биэрбитэ. Мария буоллаҕына оҕолонор кэмэ-кэрдиитэ бу тийэн кэлбитэ. Ол туһунан Евангелиеҕа: «...онон Вифлеемнэ сылдьан оҕолонор кэмэ кэлэн, бастакы Уолун төрөппүтэ; түһэр дьиэҕэ хонук сиргэ тиксибэккэлэр, Кини Оҕотун суулаан баран, күкүргэ сытыарбыта», – диэн суруллубут. Ити аата кинилэр сүөһү хотонугар хоммуттар, Оҕону сүөһү аһыыр сиригэр сытыарбыттар. Былыргы номоххо этиллэринэн, Иисус төрөөбүт хононо хайа хаспаҕар баара. Ол дойду маньыһытгара барааннарын хайа хаспаҕар хорҕотор үгэстээхтэрэ.

ЛУКА 2:1-7

Ааньаллар маньыһыттарга Иисус Христос төрөөбүтүн этэллэр

ти кэмнэ Вифлеем тулатыгар маньыһыттар барааннарын маньы сылдыбыттара. Иисус төрүүр түүнүгэр сорох маньыһыттар барааннарын көрөн утуйбатахтара. Эмискэ кинилэр иннилэригэр Айыы Тойон аанньала баар буола түспүтэ, Айыы Тойон кэрэмэн килбиэнэ сыдыайбыта; маньыһыттар ону көрөн, улуйан хаалбыттара. Аанньал кинилэргэ эппитэ: «Куттаныман! Мин бар дьонго тосхойбут улуу үөрүүнү эһиэхэ иһитиннэрэ кэллим: бүгүн эһиэхэ, Давид куоратыгар, Быһааччы – Христос Айыы Тойон – төрөөтө. Ол бэлиэтэ бу баар: эһиги күкүргэ сытар, өрбөххө сууламмыт Кыһыл Оҕону булуоххут». Онтон эмискэ аанньалы кытта бииргэ үөһээ мэнэ халлаан үтүмэн ахсааннаах сэриитэ: «Үрдүк халлаанга – Танараҕа айхал, сиргэ – эйэ-ил, дьонго – Танара үтүө сыһыана!» – диэн Танараны айхаллыыра көстөн кэлбитэ.

ЛУКА 2:9-14

Маныхыттар Иисуска кэлэллэр

Маныхыттар ааньаллары көрөн төһөлөөх куттаммыттарынын, Быыһааччы – Айыы Тойон Иисус Христос – төрөөбүтүн истэн хайдахтаах соһуйбуттарынын эһиги санаан көрүн. Кинилэр барааннарын үөрүн хаалларан кыл тиэтэлинэн Вифлеемнэ барбыттарынын туһунан Евангелиеҕа бу курдук суруллар: «Ааньаллар кинилэртэн тэйэн халлаанга төннөөттөрүн, маныхыттар: „Чэйин, Вифлеемнэ баран, онно туох буолбутун, Айыы Тойон ити биһиэхэ тугу биллэрбитин көрүөбүн!“ – дэһиспиттэрэ. Ол кэннэ бэрт тиэтэлинэн тийиэн, Марияны, Иосибы уонна күкүргэ сытар Оҕону булан ылбытара. Оҕону көрөөт, ааньал Кини туһунан туох диэбитин кэпсээн биэрбиттэрэ. Истибит эрэ барыта маныхыттар кэпсээннэрин сөрү диэн сөхпүтэ. Оттон Мария бу тыллары барытын, хаһан да умнубаттыы, сүрүбүр сөһөрдөн кэбиспитэ. Маныхыттар барытын көрөн-истэн баран, Таһараны уруйдаан-айхаллаан, төһнүбүттэрэ: барыта үкчү ааньал эппитин курдук этэ».

ЛУКА 2:15-20

Таңара киһитэ Симеон

Айыы Таңараттан төрүттээх Оҕо төрөөбүтэ ахсыс күнүгэр аҕабыыт Киниэхэ быһыллыы сиэрин-туомун онорбута, ол кэннэ Оҕону Иисус диэн ааттаабыттара. Аанньал Киниэхэ өссө төрүүн иннинэ биэрбит аата «Таңара быыһыыр» диэн суолталаах. Айыы Тойон биэрбит сокуонунан, ыал бастакы оҕото Таңараҕа анаара. Онон төрөөбүтэ алта нэдиэлэ буолбут Иисуһу Айыы Тойонго анаары уонна, Айыы Тойон сокуонугар этиллибитинэн, икки өтөнү эбэтэр икки холууп оҕотун сиэртибэлээри, Кинини Иерусалим храмыгар аҕалбыттара.

Ол саҕана Иерусалимга Симеон диэн ааттаах ытык кырдыаҕас олорбута. Кини Таңара кырдыгынын тутуһар, бары сокуоннарын толорор, Израиль быыһанарын кэтэхэр олус көнө, Сибэтиэй Тыын түспүт киһитэ этэ. Симеон Мессияны – Быыһааччыны – көрө илигинэ, өлүө суохтааҕын Сибэтиэй Тыынтан олох эрдэттэн билэн сылдьара. Дьэ онтон биирдэ, Тыын угуйуутунан, ытык кырдыаҕас Иерусалим храмыгар киирэн кэлбитэ, арай оҕо төрөппүттэрэ, сокуон сиэрин-туомун толороору, кыракий Иисуһу аҕалан тураллара. Онуоха Симеон Христуһу көтөҕөн ылбыта уонна Айыы Таңараны алҕаан баран: «Эппитин курдук, билигин дьэ, Баһылыгыам, кулуккун эйэни кытары ыытар буоллун, – диэбитэ. – Эт харахпынан көрдүм Эн бары норуоттарга анаабыт Быыһааччынын – Таңараны билбэт дьонго сыдыаайыахтаах сырдыккын, норуотун Израиль албан аатын». Иосифтаах Мария ытык кырдыаҕас этэрин олус соһуйа истибиттэрэ.

Симеон барыларын алҕаан баран, Марияҕа: «Бу Оҕо туһуттан Израильга элбэх киһи охтуо да, тууро да буоллаҕа – улахан мөккүөр тахсыа, – диэбитэ. – Эн дууһаҕын эмиэ үнүү супту түһүөҕэ».

ЛУКА 2:21-35

Илинтэн муударай өйдөөхтөр сүгүрүйэ кэлиилэрэ

Иудея Вифлеем диэн куоратыгар Ирод ыраахтааҕылыырын саҕана, Иисус төрөөбүтүгэр Иерусалимга илинтэн улахан үөрэхтээх муударай дьон тийэн кэлбиттэрэ. Кинилэр: «Иудейдар саҕа төрөөбүт Ыраахтааҕылары ханнаный? Илин халлаанга Кини сулуһа тахсыбытын көрөммүт, биһиги Киниэхэ сүгүрүйэ кэллибит», — диэн дьонтон ыйыталаһаллара.

Итини истэн, Ирод ыраахтааҕы уонна Иерусалим олохтоохторо бука бары аймана түспүттэрэ. Ыраахтааҕы Таңара үрдүкү үлэһиттэрин уонна сокуонньуттары, Таңара сокуонун үөрэтээччилэри, барыларын хомуйан олорон, Христос ханна төрүөхтээҕин туоһуласпыта. Кинилэр: «Иудея Вифлеемигэр төрүөхтээх, — диэн хоруйдаабыттара. — Ол туһунан пророк кинигэтигэр „Эн, Вифлеем, Иуда сирэ, Иуда атын куораттарыттан тугунан да итээбэтин: Мин норуоппун, Израилы, быһыыр-харыстыыр Сирдыт эйиэхэ үөскүөхтээх“ диэн суруллан сылдьар». Онтон Ирод аны илин дойдуттан кэлбит дьону чып кистэлэнгинэн ыңыран ылан, сулус ханнык кэмгэ тахсыахтааҕын ыйыталаһан билбитэ уонна кинилэри Вифлеемгэ ытаары туран: «Барангыт Оҕо туһунан ымпыгар-чымпыгар тийэ барытын билин, — диэбитэ. — Итиэннэ, булларгыт эрэ, миэхэ биллэрээрин, мин эмиэ Киниэхэ сүгүрүйэ барыам этэ».

Кинилэр ыраахтааҕы этэрин истээт, суолга туруммуттара. Били илин халлаанга көрбүт сулустара иннилэригэр айаннаан, Оҕо баар сиригэр үрдүгэр тийэн тохтообута. Ону көрөн, айанныттар үөрүү улуутун үөрбүттэрэ.

МАТФЕЙ 2:1-10

ИЛИНТЭН КЭЛБИТ БЭЛЭХТЭР. ИРОД КЫҢЫЛ ОҢОЛОРУ ӨЛӨРТӨРҮҮТЭ

Илонтэн кэлбит ыалдыттар Вифлеемнэ тийэн, сулус тохтообут дьиэтигэр кирибиттэрэ. Оҕону уонна Ийэтин, Марьяны, көрөн Оҕоҕо сүгүрүйэн баран, илдьэ кэлбит бэлэхтэрин – кыһыл көмүһү, лааданы уонна смирянаны – таһааран, Кини иннигэр уурбуттара.

Онтон Таһара түүлэригэр кириэн «Ирокка төннүмэн» диэн сэрэппитин истэн, дойдуларыгар атын суолунан төннүбүттэрэ. Ирод онтон улаханлык уордаһан, чопчу ыйдарбыт кэминэн быһааран, Вифлеемнэ уонна ол эргин баар иккитигэр диэри саастаах уол оҕолору барыларын кыдыйтара дьон ыппыта. Бу-йуннар Вифлеемнэ кэлэн, туох да буруйа суох кыһыл оҕолору өлөртөөбүттэрэ.

МАТФЕЙ 2:10-12, 16-18

Египеккэ күрээһин

Ирод санаатыгар, өлбүт оҕолор истэригэр били илин дойдуттан кэлбит дьон Израиль кэнэҕэски ыраахтааҕыта диэн ааттыыр Оҕолоро хайаан да баар буолуохтааҕа. Ол эрэри кини удаһыннаах баҕа санаата туолбатаҕа. Муударай өйдөөхтөр дойдуларын быспыттарын кэннэ, Айыы Тойон аанньала түүн Иосиф түүлүгэр көстөн: «Ирод Оҕону өлөрөөрү ирдэхэр санаалаах, онон Оҕону уонна Ийэтин ильдэ, Египеккэ куот, итиэннэ хаһан ыңгырыахпар диэри, онно олоҕор», – диэн сэрэппитэ. Иосиф туран, Оҕону уонна Кини Ийэтин Марияны кытта Египеккэ барбыта итиэннэ, Ирод өлүөр диэри, онно олоҕорбута. Ити курдук Айыы Тойон пророгунан «Мин Уолбун Египеттэн ыңырдым» диэн этиппитэ туолбута.

Вифлеемтэн Египеккэ диэри – сүүһүнэн биэрэстэ. Быыкайкаан Оҕолоох Иосифтаах Мария итинник ыраах айанга тураллара олус ыарахан этэ.

МАТФЕЙ 2:13-15

Иисус Уолчаан Назарекка

Иосифтаах Мария уонна Иисус, Иудея ыраахтааҕыта Ирод өлүөр диэри, Назарекка олорбуттара. Ыраахтааҕы өлбүтүн кэннэ, Иосиф түүлүгэр Айыы Тойон аанньала көстөн: «Тур, Иосиф, Оҕо дууһатыгар суудайааччылар өллүлэр, онон Оҕону Ийэтин кытта ильдэ Израиль сиригэр төнүн», — диэбитэ.

Иосиф, аанньал этиитин толорон, Израильга төннүбүтэ. Иудеяда Ирод оннугар уола Архелай баһылыктыырын билэн, онно барартан дьиксиммитэ, онон түүлүгэр суолун ыйдаран, Галилея сиригэр Назарекка, урут Мария олорбут куоратыгар, кэлбитэ.

Иисус Назареттааҕы олобун туһунан биһиги бэрт кыраны билэбит. Иосиф мас ууһа этэ, онон Иисус, киниэхэ көмөлөһө үөрэнэн, бу идэни толору баһылаабыта. Иисус кыра оҕо эрдэбинээҕи уонна уолан сааһа Евангелиеҕа олох кэмчитик ахтыллар. Ол эрэри онно баар аҕыйах тыл биһиэхэ бэрт элбэҕи арыйар: «Оҕо улаатан, ис тыына күүһүрэн, муударай өйө дирингээн испитэ; Кинини Танара алгыһа арангаччылыыра». Өссө манньк баар: «Иисус улаатан ситэн-хотон истэбин аайы, муударай өйө дирингээн испитэ; Кинини Танара да, дьон да таптыыра».

Манна Иисус төрөппүттэригэр бас бэринэн олорбутун тоһоҕолоон этэрбит тоһоостоох буолуо. Ол туһунан Евангелиеҕа: «...кинилэргэ толору бас бэринэн олорбута», — диэн суруллубут. Айыы Танара оҕолор төрөппүттэрин таптыахтарын, кинилэр тылларын истиэхтэрин баҕарар. Танара Уон кэриэһиттэн биирдэрэ манньк этэр: «Айыы Тойон Танаран эйиэхэ биэрбит сиригэр үчүгэйдик, уһуннук олорор туһугар, аҕалаах ийэбин ытыктаа».

МАТФЕЙ 2:19-23; ЛУКА 2:40, 50-52; ТАХСЫЫ 20:12

Иисус храмга

Мисус оџо сааһа Назарет куоракка ааспыта. Уолчаан улам улаатан, ис тыгына күүһүрэн, муударай өйө дирингээн испитэ, Кини Тангара илгэлээх үтүөтүн толору ылыммыт Оџо этэ.

Хас сыл аайы Иисус төрөппүттэрэ Иерусалимга Паасха бырааһынньыгар бараллара. Уоллара уон икки сааһын туолбутугар Кинини эмиэ Иерусалимга ильдэ барбыттара.

Бырааһынньык бүтэн бары дьиэлэригэр төннүбүттэрэ, арай Иисус эрэ куоракка хаалан хаалбыта. Мариялаах Иосиф маннай утаа ону бэлиэтии көрбөтөхтөрө, аймахтарын, билэр дьонун кытта истэџэ дии санаабыттара. Күннүк сири айаннаан эрэ баран, Уолларын булбаккалар, Иерусалимга төннүбүттэрэ. Үһүс күнүгэр Иисуһу храмга сокуону үөрэтээччилэр ортолоругар олорорун булан ылбыттара. Уол үөрэтээччилэри истэ, ыйыталаһа олороро. Онно баар дьон бука бары Кини өйүн, хайдах курдук хоруйдаһарын сөџөллөрө.

Ийэтэ Киниэхэ эппитэ: «Тоойуом, биһигини олус да куттаатын! Аџан биһикки Эйигин көрдөөн, улаханньык аймана сырыттыбыт». Онуоха Иисус: «Миигин тоџо көрдөөтүгүт? — диэбитэ. — Мин Аџам бас билэр сиригэр буолуохтаахпын эһиги билбэт этигит дуо?» Дьоно Иисус тугу эппитин өйдөөбөтөхтөрө. Ол эрэн Мария ити истибит тылларын, умнубаттыы, өйдөөн хаалбыта.

Иисус төрөппүттэрин кытта Назарекка төннүһэн, туохха барытыгар дьонугар толору бас бэринэн олорбута. Кини улаатан ситэн-хотон истэџин аайы, муударай өйө дирингээн иһэрэ; Кинини Айыы Тангара да, дьон-сэргэ да таптыыллара.

ЛУКА 2:40-52

Иоанн Тангара үөрэжин тарѳатар уонна сүрэхтиир

Тангара үлэһитин Захария уола Иоанн иччитэх кураайы куйаарга олорбута. Айбы Тойон кинини ухулуччулаах соругу толортороору бэлэмнээбитэ: Иоанн норуокка бэрт сотору Мессия, ол эбэтэр, Христос, кэлэрин иһитиннэриэхтээѳэ, кинилэри, аныыны-хараны билинэн, Тангараѳа эргиллэргэ ынгырыахтааѳа. Кини Мессия кэлэригэр норуоту бэлэмниэхтээѳин туһунан пророктар Иоанн төрүөн хас да үйэ инниттэн өтө көрөн эппиттэрэ: «Көр бу, Эн иннигэр Мин илдьит киһибин ыытабын, кини Эн барар суолгун солуоѳа». «Иччитэх сиргэ үөгүлээччи сагата: Айбы Тойон барар суолун солоон, Кини ыллыктарын көннөрүң».

Иоанн тэбиэн түүтүттэн өрүллүбүт таҥастааѳа, тири курдааѳа, саранчанан, дыикэй мүөтүнэн аһылыктанара. Тангара киниэхэ Бэйэтин көңүлүн арыйбытыгар Иоанн ону бар дьонго тиэрдибитинэн барбыта. Бүтүн Иордан хочотун кэрийэ сылдьан, дьону өйдүүн-сүрэхтиин уларыян аныыттан тэйэргэ, итиэннэ ол бэлиэтигэр сүрэхтэнэргэ, атыннык эттэххэ, аныы-хара бырасты буоларын туһугар, уунан суунуу сиэрин-туомун толорорго ынгырбыта. Дьон киниэхэ Иудея бары муннугуттан, Иерусалимтан кэлэ тураллара, Иоанн кинилэри Иордан өрүскэ сүрэхтиирэ.

Норуот киниттэн: «Биһиги тугу гынабыт?» — диэн ыйытара. Иоанн: «Ким икки таҥастаах, ол туга да суохтуун үллэһиннин, ким аһыыр астаах, ол эмиэ оннук гынар буоллун», — диэн хардарара. Түһээн хомуйааччылар сүрэхтэнэ кэлэн баран: «Үөрэтээччи, биһиги хайыбыт?» — диэн ыйыппытара. Иоанн кинилэргэ эппитэ: «Дьон харчытын суйдааман, ылыахтааххытыттан ордугу ирдээмэн». Буйуннар эмиэ: «Оттон биһиги тугу гынабыт?» — диэбиттэрэ. Кинилэргэ хардарбыта: «Кими да холуннарыман, атаѳастааман, ылар хамнаскытынан дуоһуйун».

МАРК 1:1-8; ЛУКА 3:2-18

Айыы Тойон Иисус Христос Сүрэхтэниитэ

Бар дьон Мессия кэлэрин кэтэһэр буолан, үгүстэр: «Ама бу Иоанн кэлиэхтээх Мессия, Өрүһүйээччи, үһү дуо?» – диэн ыйыталлара. Оччоҕо Иоанн кинилэргэ хардаран этэрэ: «Мин эһигини аньыыны билинии бэлиэтигэр ууга сүрэхтиибин, ол гынан баран мин кэннибиттэн Кэлэн Иһээччи миигиннээҕэр күүстээх. Кини атаҕын таҥаһын да тутан иһэргэ мин сөбө суохпун эбээт. Кини эһигини Сибэтиэй Тыынынан уонна уотунан сүрэхтиэҕэ». Иоанн бу тыллары Иисус Христос туһунан эппитэ.

Дьэ онтон Иисус Иоаннга сүрэхтэнэ кэлбитэ. Маннай утаа Иоанн буолуммакка: «Мин Эһиэхэ сүрэхтэнэrim сөп этэ. Хайдах Эн миэхэ кэлэҕин?» – диэн Кинини тохтото сатаабыта. Онуоха Иисус: «Билигин маннык буоллун, биһиги туохха барытыгар Таһара көнүлүн толоруохтаахпыт», – диэн хардарбыта. Дьэ онно эрэ Иоанн сөбүлэспитэ. Иисус сүрэхтэнээт, ууттан тахсан истэҕинэ, арай үрдүгэр халлаан арылла биэрбитэ, онно көрдөҕүнэ, Таһара Тыына холууп буолан Киниэхэ түһэн иһэрэ. Онтон халлаантан: «Бу баар – Мин үтүө көнүлбүн толорор Тапталлаах Уолум», – диир саҥа дуораһыйан иһиллибитэ.

МАТФЕЙ 3:11-17

Иисус кураайы куйаарга тургутулууута

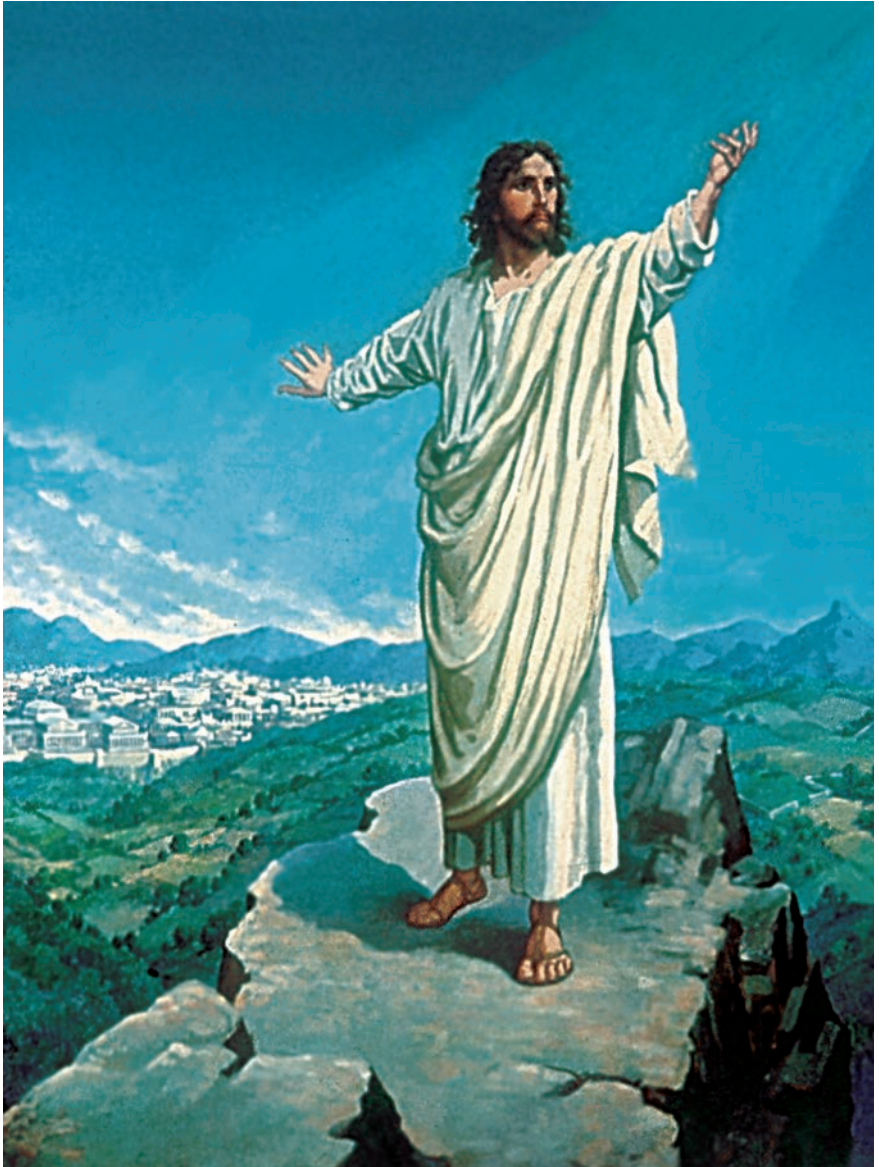
Онтон Тангара Тыына Иисуһу кураайы куйаарга илдэ бар-быта, Кинини онно адьарай тургутан көрүөхтээбэ. Иисус түөрт уон түүннээх күн устата аһаабакка сылдьан баран, тигэбэр, аһыан олус баһаран кэлбитэ. Ол түгэнгэ Киниэхэ тургутуааччы адьарай кэлэн: «Эн Тангара Уола буоллаххына, бу таастары килиэпкэ кубулуйун диэн эт», – диэбитэ. Иисус сатанаҕа Ытык Суруйуу тылынан хардарбыта: «„Киһи, анаардас килиэбинэн эрэ буолбакка, Тангара этэр хас биирдии тылынан олоруоҕа“ диэн суруллубута».

Онуоха адьарай Кинини Иерусалим храмын үрдүгэр туруоран баран: «Эн Тангара Уола буоллаххына, мантан ыстанан кэбис, – диэбитэ. – Суруллубута буолбаат: „Аанньалларыгар Эйигин арааччылыырга соруйуоҕа, оччоҕо таастан бүдүрүйбэтин туһугар, кинилэр Эйигин көтөҕөн илдьиэхтэрэ“, – диэн?» Иисус киниэхэ хардарбыта: «Суруйууга „Айыы Тойон Тангараҕын тургутан көрүмэ“ диэн эмиэ баар».

Онтон адьарай Иисуһу үрдүктэн үрдүк хайа арҕаһыгар таһааран, аан дойду килбиэннээх саарыстыбаларын барытын көрдөрөн баран, эппитэ: «Мин иннибэр сөһүргэстээн сүгүрүйдэххинэ, мин итини барытын Эйиэхэ биэриэҕим». Иисус киниэхэ: «Киэр буол Миигиттэн, сатана! – диэбитэ. – „Айыы Тойон Тангараҕар эрэ сүгүрүй итиэннэ Киниэхэ эрэ сулууспалаа“ диэн суруллубута». Дьэ онуоха адьарай Киниттэн араҕан барбыта; онтон Иисуска аанньаллар көмөлөһө кэлбитэрэ.

МАТФЕЙ 4:1-11

Иисус Христос уон икки үөрэнээччитэ

Иисус улаатан баран, Назареты хаалларан Галилеяҕа, Геннисарет күөлүн кытылыгар турар Капернаумҕа, олохсуйбута. Ол саҕана бу күөлү атыннык өссө Галилея муората диэн ааттыыллара. Онон Исаяя пророк «Завулон сирэ, Неффалим сирэ — муораҕа тириэрдэр суол, Иордан унуоргу энгээрэ — туора омук дойдута Галилея! Хараҕаҕа муммут норуот улуу сырдыгы көрдө, өлөр өлүү күлүгэр олорооччуларга сырдык чабылыччы тыкта» диэн төлкөлөөбүтэ туолбута.

Сити кэмтэн ыла Иисус: «Аньыгытын билинэн Таңараҕа эргиллин, Халлааннааҕы Саарыстыба чугаһаата», — диэн үөрэтэн барбыта. Араас сиртэн кэлбит үгүмэн үгүс дьон Кинини батыһа сылдьаллара, Кини олору үөрэтэрэ, ыарыһахтары үтүөрдэрэ.

Андрей уонна кини убайа Симон (атын аата өссө Петр диэн), Галилея муоратыгар балыктыы сылдыбыттара. Иисус кинилэри көрөн: «Миигин батыһын, Мин эһигини дьон кутун тутарга үөрэтиэм», — диэн ынгыран ылбыта. Ол аата истибит дьон дьын кырдыгы билэллэрин туһугар, эһигини Үөрүүлээх Илдьити иһитиннэртэрэ ытытам диэн эппитэ. Андрейдаах Петр сонно илимнэрин быраҕан, Кинини батыһан барбыттара. Салгыы баран иһэн, Иисус аны икки атын убайдыы-бырааттыылары, Зеведей уолун Иаковы уонна кини быраатын Иоанны, аҕаларын Зеведейи кытта тыыга илимнэрин абырахтаһа олоролорун көрөн, ынгырбыта. Кинилэр, аҕаларын тыыга хаалларан, сонно Иисуһу батыһан барбыттара. Атын үөрэнээччилэрэ эмиэ, Кини ынгыраатын, батыспыттара. Иисус кинилэргэ ыарыыны үтүөрдэр, быртах тыыннары дьонтон үүртэлээн таһаарар былааһы биэрбитэ.

Иисус, Бэйэтин кытта өрүү бииргэ илдэ сылдыаары, уон икки үөрэнээччини талан ылан, кинилэри туһунан үөрэппитэ. Ол үөрэнээччилэрин ааттара манныктар: Симон, Андрей, Иоанн, Иаков, Филипп, Варфоломей, Матфей, Фома, Алфей Иакова, Фаддей, Симон Кананит итиэннэ кэлин Кинини таңнарбыт Иуда Искариот. Бу үөрэнээччилэр бары көннөрү дьон этилэр эрээри, Таңара кинилэргэ Иисус Христос — Таңара Уолун — доҕотторо уонна үөрэнээччилэрэ буолар үрдүк дьолу тосхойбута.

МАТФЕЙ 4:12-22; МАРК 3:13-19

Иисус онгорбут бастакы дыктитэ

Биридэ Айыы Тойон үөрэнээччилэрин кытта Галилея куоратыгар Канафа урууга ынгырыллыбыта. Аһылык кэмигэр бырааһынньык саамай үгэнигэр арыгылара бүтэн хаалбыта. Ону көрөн, Иисус Ийэтэ (Кини урууга эмиэ ынгырыллыбыта) Уолугар: «Арыгылара суох», – диэн эппитэ. Ол эрэри Иисус киниэхэ: «Мин кэмим өссө да кэлэ илик», – диэн хардарбыта. Мария буоллаҕына чаҕардарга Иисуһу ыйан баран: «Кини тугу этэрин эһиги толорон иһин», – диэбитэ.

Аттыларыгар алта улахан таас иһит турара. Иисус чаҕардарга: «Бу иһиттэргэ толору уута кутун», – диэн соруйар. Оттон уу куппуттарыгар, «Итинтэн баһан ылан, урууну салайааччыга илдьэн биэрин», – диир.

Урууну салайан ытар киһи аҕалан биэрбит арыгыларын амсайан баран, күтүөтү ынгыран ылан: «Маннай арыгы бастыһын, онтон итирбиттэрин кэnnэ, мөлтөбү туруоруллар куолута. Эн буоллаҕына бачча үчүгэй арыгыны аныаха диэри хаһаанан олорбуккун», – диэн сэмэлиир. Кини бу арыгы хантан кэлбитин билбэт этэ, арай ону киниэхэ сомсон аҕалбыт чаҕардар эрэ билэллэрэ.

Ити курдук Иисус Галилея Канатыгар бастакы дыктитин онгoron килбиэннээх кыаҕын көрдөрбүтэ, онтон ыла үөрэнээччилэрэ Кинини итэбэйбиттэрэ.

ИОАНН 2:1-11

Иисус атыһыттары храмтан үүрүүтэ

аасха бырааһынньыгын иннинэ Иисус Иерусалимга кэлбитэ. Храмга киирэн, Кини онно оѳустары, барааннары, холууптары атылыылларын көрбүтэ; харчы уларытааччылар эмиэ олороллоро. Иисус быанан кымньыы онгостон, бука барыларын храмтан барааннары, оѳустары үүртэлээн таһаарбыта, харчы уларытааччылар остуолларын түгнэри анһан, харчыларын ыспыта. Онтон холууп атылааччыларга эппитэ: «Балары мантан киэргынын; Мин Аѳам дьйэтин эргиэн дьйэтэ онгостуман». Итини эппитигэр, үөрэнээччилэрэ Ытык Суруйууга «Эн дьйэѳэр тапталым Миигин уоттуу сиир» диэн суруллубутун өйдөөн кэлбиттэрэ.

Иисус храмга тугу гыммытын көрбүт иудейдар Киниттэн: «Манньык быһыыланар бырааптааххын Эн биһиэхэ туох бэлиэни көрдөрөн итэѳэтэѳин?» — диэн ыйыппытара. Онуоха Иисус: «Бу храмы үрэйин, Мин ону үс күнүнэн чөлүгэр түһэриэм», — диэн хардарбыта. Иудейдар: «Бу түөрт уон алта сыл тутуллубут храмы Эн үс күн иһигэр тутуон үһү дуо?» — дэспиттэрэ. Иисус буоллаѳына, дьингэр, Бэйэтин этин-сиинин храмын туһунан эппитэ. Үөрэнээччилэрэ кэлин, Иисус өлөн баран тиллибитин кэннэ, Кини ити этиитин өйдөөн, Суруйууну уонна Кини тылын итэѳэйбиттэрэ.

Иисус Иерусалимга Паасха бырааһынньыгар сылдьан араас дьиктини онгорорун көрөн, Кинини бэрт үгүс киһи итэѳэйбитэ.

ИОАНН 2:13-23

Иисус Никодимныын кэлсэтиитэ

Биир Никодим диэн ааттаах фарисей, иудейдар аҕа баһылыктарыттан биирдэстэрэ, түүн кистээн Иисуска кэлэн: «Үөрэтээччи, Эн Тангараттан кэлбиккин биһиги билэбит, — диэбитэ. — Ким да бу маннык дыктилэри Тангарата суох кыайан оноруо суоҕа этэ». Иисус киниэхэ: «Дьин кырдыгы эйиэхэ этэбин: киһи үөһэттэн хаттаан төрөөбөтүбүнэ, Тангара Саарыстыбатын көрөр кыаҕа суох», — диэн хардарбыта. Никодим дыктиргээбитэ: «Киһи кырдыан баран, хайдах сангаттан төрүөҕэй? Ийэтин иһигэр төннөн иккиһин төрүүр кыахтаах үһү дуо?» Иисус: «Дьин кырдыгы эйиэхэ этэбин: ууттан уонна Тыынтан төрөөбөтөх киһи Тангара Саарыстыбатыгар киирэр кыаҕа суох, — диэбитэ. — Эт-сиин эти-сиини, оттон Тыын тыыны төрөтөр. Эйиэхэ үөһэттэн төрүөх тустаахыт диэн эпиппин дыктиргээмэ. Тыын ханна баҕарбыт сиригэр тыынар, санатын истэҕин эрэри, хантан кэлэрин, ханна барарын билбэккин. Тыынтан төрөөбүт хас биирдии киһиэхэ эмиэ оннук буолар». Никодим кыайан өйдөөбөккө: «Хайдах оннук буолар баҕайытай?» — диэн мунаарбыта. Онуоха Иисус эппитэ: «Моисей кураайы куйаарга сылдьан алтан моҕойу өрө анһан таһаарбытыны, Киһи Уола*, бары Киниэхэ итэҕэйээччи өлбөтүн, бараммат олохтонорун туһугар, үөһэ таһаарыллыахтаах. Тангара бу аан дойдуну ол курдук таптаан, Бэйэтин төрөппүт Соҕотох Уолун, Кинини итэҕэйэр ханнык баҕарар киһи өлбөтүн, бараммат олохтонорун туһугар, биэрбитэ. Тангара Уолун аан дойдуну дьүүллэтэ ыппатаҕа, аан дойду Кининэн быһанарын туһугар, ыппыта. Кинини итэҕэйэр киһи дьүүллэммэт, оттон итэҕэйбэт киһи, Тангара Төрөппүт Соҕотох Уолун аатын итэҕэйбэтэх буолан, хайыы-үйэ дьүүллэнэн турар. Дьүүл буоллаҕына маннык: сырдык бу аан дойдуга кэлбитэ, ол гынан баран дьон хара дьайдаахтык быһыыланар буолан, сырдыктааҕар харананы ордорбуттара. Куһаҕаны онгорор киһи сырдыгы абааһы көрөр, куһаҕаным арыллыа диэн куттанан сырдыкка барбат, оттон кырдыгынан сылдьар киһи, тугу онгорбута барыта Тангара эппитинэн буолара көстөрүн туһугар, сырдыкка талаһар».

ИОАНН 3:1-21

---

* *Киһи Уола* — *Эргэ Кэс Тылга Мессия ааттарыттан биирдэстэрэ.*

Иисус уонна Самария дьахтара

Биирдэ Иисус Иудеяттан, соҕуруунҥу Израильтан, Галилеяҕа баран испитэ. Иудея уонна Галилея икки ардыгар Самария диэн сир баара. Самарянар, эмиэ еврейдэр курдук, сири-халлааны айбыт биир Тангараны итэҕэйэллэрэ, ол гынан баран бэйэлэрэ туһунан үгэстээхтэрэ, аҕабыттардаахтара, өссө хаһан эрэ туспа храмнана сылдыбыттара да, ону еврейдэр урусхал онорбуттара. Еврейдэр уонна самарянар өрүү өстөөх этилэр.

Иисус үөрэнээччилэрин кытта Самария Сихарь куоратыгар кэлбитэ. Кини айантан сылайан, холуодьас аттыгар сынньана олорбута, үөрэнээччилэрэ буоллабына ас атылаһа барбыттара. Күн ортото этэ. Ол кэмнэ холуодьаска биир дьахтар уу баһа кэлбитэ. Иисус киниттэн: «Миэхэ уугуттан иһэрт эрэ», — диэн көрдөспүтэ. Дьахтар: «Иудей эрээригин, миигиттэн, самарянкаттан, уу көрдүүгүн дуу?» — диэн соһуйа түспүтэ. Иисус: «Эн Тангара бэлэҕин, Ким эйиэхэ уугуттан иһэрт диирин билэрин эбитэ буоллар, бэйэн көрдөһүөн этэ, оччоҕо Кини эйиэхэ өлбөт мэнэ уутун биэриэ этэ», — диэбитэ. Онуоха дьахтар Киниттэн Тангараҕа ханна сүгүрүйэр сөбүн — самарянар өбүгэлэрэ тахсан үнэр-сүктэр хайаларыгар дуу, Иерусалимна дуу — ыйыппыта. «Тангара — Тыын, онон Тангараҕа сүгүрүйээччилэр Киниэхэ Тыын күүһүнэн дьиннээхтик сүгүрүйүөх тустаахтар», — диэн хоруйдаабыта Иисус. Самарянка эппитэ: «Мессия, ол эбэтэр Христос, кэлиэхтээҕин билэбин; Кини кэллэҕинэ, биһиэхэ барытын этиэҕэ». Онуоха Иисус: «Ол Мин — бу эйигин кытта Кэпсэтэ Олорооччу — буолабын», — диэн хардарбыта.

Сонно дьахтар купсуунун хаалларан, тиэтэйэ-саарайа куоракка барбыта уонна көрсүбүт Киһитин туһунан дьонҥо кэпсии-кэпсии: «Кини Христос буолбатаҕа буолуо дуо?» — диэн ыйыталаспыта. Дьахтар кэпсиирин истэн, куорат үгүс киһитэ Иисуһу итэҕэйбитэ, онон Киниэхэ Бэйэтигэр кэлэн манна өссө хаала түһэригэр көрдөспүттэрэ. Иисус бу куоракка икки күн буолбута, Кинини Бэйэтин истэн баран, өссө элбэх киһи итэҕэйбитэ.

ИОАНН 4:1-42

Алгыстаах балыктааһын

Иисус Геннисарет күөлүн кытылыгар норуоту үгүстүк үөрэтэрэ. Биирдэ Тангара тылын истээри, наһаа элбэх дьон мустан үтүрүйсүбүтүгэр Кини, мэхэйдэтэн, сангарар да кыаҕа суох буолбута. Онно Кини аттыгар кытылга икки кураанах оночо тардыллан турара, олортон биирэ Симон киэнэ этэ. Иисус, Симон оночотугар киирэн, кытылтан кыратык тэйэ түһэн баран, күөл кытытыгар турар дьону үөрэппитэ.

Үөрэтэн бүтээт, Симонна: «Диринэр киирэн, илимнитин түһэрин», — диэбитэ. «Үөрэтээччи! Бөлүүнү быһа эрэйдэннибит да, туох да туппата ээ, — диэн хардарбыта Симон. — Чэ, ол эрэн Эн эппитин хоту, илиммин түһэриэм». Үөскэ эрдэн киирэн илимнэрин түһэрбиттэрэ, арай балысхан элбэх балык тутан, бэл илимнэрэ хайа барбыта. Онон чугас балыктыы сылдьар доҕотторун Иаковтаах Иоанны көмөҕө ыңыран ылбыттара. Икки оночону тобус-толору балыгы кутаннар, аны оночолоро аһара ыараан, тимирэн барбыттара. Симон Петр маны көрөн, Иисус тобугар умса түһэн: «Тойонуум, мин оночобуттан таҕыс! — диэн саҕа аллайбыта. — Мин аныыһаа киһибин!» Кини олус дьулайан, Айыы Тойон аттыгар да сылдьарым сөбө суох дии санаан, итинник эппитэ. Иисус буоллаҕына: «Куттаныма, эн аны мантан инньэ дьон кутун илимниэн», — диэн, Петр санаатын көтөхпүтэ.

Онтон бэрт сотору кэмминэн Петр, кырдык, Айыы Тойон Иисуһу итэҕэйэргэ ыңыран, бар дьону быһанар суолунан сирдээбитэ.

ЛУКА 5:1-10

Босхону үтүөрдүү

Иисус Капернаум куоракка кэлбитигэр Киниэхэ сир-сир-тэн үтүмэн үгүс баайдар да, дьаданылар да мустубуттара. Кини ол дьону үөрөппитэ, ыарыһахтары Айыы Тойон күүһүнэн үтүөрпүтэ. Иисус үтүөртүн диэн, кимнээх эрэ Кини үөрэтэ олорор дьиэтигэр босхон буолбут ыарыһагы тэллэхтэри көтөҕөн ажал-быттара. Дьиэҕэ лыык курдук киһи симсибит буолан, кыайан киирбэккэ, үөһэ ыттан, кырыһһаны көтүрэн, ыарыһагы тэллэхтэри дьиэ ортотугар Иисус иннигэр түһэрбиттэрэ. Кинилэр итэҕэллэрин көрөн, Иисус босхон киһиэхэ: «Эн аныыын-харан бырастыы буолар», — диэбитэ.

Сокуонньуттар уонна фарисейдар*, итини истэн, бэйэлэрин икки ардыларыгар: «Кимий бу Кини, Тангараны холуннарааччы? Тангараттан ураты ама ким эмэ аныыыны бырастыы гынар кыахтаах үһү дуо?» — дэһиспиттэрэ. Иисус кинилэри өтө көрөн: «Эһиги хайдах итинник саныгытыый? — диэбитэ. — Хайата чэпчэкиний: аныыын-харан бырастыы буолла диир дуу, эбэтэр туран хаамп диэн этэр дуу? Ол эрэри Киһи Уола сиргэ аныыыны-хараны бырастыы гынар кыахтаағын билэргит туһугар, — диэн баран босхон киһиэхэ туһаайан эппитэ: — Эйиэхэ этэбин: тур, тэллэххин ылан, дьиэҕэр бар».

Ыарыһах сонно туран кэлбитэ уонна сыппыт тэллэҕин ылан, Тангараны айхаллыы-айхаллыы, дьиэтигэр барбыта. Ону көрбүт дьон бука бары Айыы Тангараны уруйдуулларын быһыгар: «Дьэ улуу да дыктини бүгүн көрдүбүт!» — диэн сөбүү-махтайыы бөҕө буолбуттара.

ЛУКА 5:17-26

---

* Фарисейдар — Иудея религиознай бөлөхтөрүттэн биирдэстэрэ. Кинилэр религия сокуоннарын таһынан сизри туому кытаанахтык тутуһууга охтоллоро.

Хайа үрдүгэр үөрэтии: Алгыстаах олох кэриэстэрэ

Диирдэ Иисус, дьон мустубутун көрөн, хайа үрдүгэр тахсан олорбута. Кини дьону бу хайаҕа олорон үөрэппитин «Хайа үрдүгэр үөрэтии» диэн ааттыыллар. Тангара Эргэ Кэс Тыл кэмигэр норуотугар бизэрбит Уон кэриэһин курдук, Хайа үрдүгэр үөрэтии эмиэ, киһи олоҕун, сизрин-майгытын сүрүннүүр төрүтэ буолан, Тангара Саарыстыбатыгар тиэрдэр суолу ыйар. Үөрэнээччилэрэ уонна дьон бука бары Иисус аттыгар олорбуттарыгар Кини ман-нык үөрэтэн барбыта:

Тангара иннигэр дьадаҥыларын өйдөөччүлэр алгыстаахтар: кинилэр аналлара — Халлааннаабы Саарыстыба.

Кутурҕанна ылларан ытааччылар алгыстаахтар: кинилэр уоскуйуохтара.

Өһүөмнүтэ суох көрсүө майгылаахтар алгыстаахтар: кинилэр сири бас билиэхтэрэ.

Кырдыкка утаппытты, аччыктаабытты баҕарааччылар алгыстаахтар: кинилэр дуоһуйуохтара.

Амарах санаалаахтар алгыстаахтар: кинилэр амарах сыһыаны көрсүөхтэрэ.

Ыраас сүрэхтээхтэр алгыстаахтар: кинилэр Тангараны көрүөхтэрэ.

Эйэни тэрийээччилэр алгыстаахтар: кинилэр Тангара уолатара диэн ааттаныахтара.

Кырдык иһин күөмчүлэммиттэр алгыстаахтар: кинилэр аналлара — Халлааннаабы Саарыстыба.

Эһиги, Мин туспуттан үөбүллэ, үүрүллэ, холуннарылла да сылдьангыт, алгыстааххыт. Үөрүн-көтүн, өрөгөйдөөн: халлаанна эһигини улуу баҕараада күүтэр. Эһиги иннинээҕи пророктары эмиэ ити курдук сойуоласпыттара.

Эһиги сир тууһунабыт. Туус күүһүн сүтэрдэҕинэ, амтанын хайдах төннөрүөнүй? Амтанын сүтэрбит туус туохха да тутата суох: оннук тууһу таһырдыа дьон тэпсилгэнигэр ыһан эрэ кэбиһиллэр.

Эһиги аан дойду сырдыгынабыт. Хайа үрдүгэр турар куорат дьон харабыттан саһар кыаҕа суох. Ыһырынныгы эмиэ уматан баран, тугунан да саба уурбакка, олоҕор туруораллар, оччоҕо сырдыга дьиэ иһинээҕи дьонно барытыгар тыгар. Эһиги үтүөкэн дьайыыларгытын көрөн, Халлааннаабы Аҕабыт аатын айхаллыылларын туһугар, эһиги сырдыккыт эмиэ бар дьон иннигэр сыдыаайыахтын.

МАТФЕЙ 5:3-16

Хайа үрдүгэр үөрэтии: Моисей сокуонун туһунан

Эниги Миигин сокуону эбэтэр пророктар этиилэрин көтүрэ кэлбит дии санааман: Мин көтүрэ буолбакка, толоро кэлбитим. Кырдыгы этэбин эһиэхэ: сир-халлаан турарын тухары, Сокуон биир да кыракый буукубата, биир да кэрдиһэ халбанна суоҕа — барыта туолуоҕа. Онон ким бу кыракый кэриэстэртэн биирин эмэ да кэспит уонна дыону оннукка үөрөппит, ол Халлааннааҕы Саарыстыбаҕа саамай кыралара диэн ааттаныаҕа; оттон ким бу кэриэстэри тутуспут уонна дыону оннукка үөрөппит, ол Халлааннааҕы Саарыстыбаҕа улуу диэн ааттаныаҕа. Эһиэхэ этэбин: эниги Таңара көңүлүн сокуоннунттардааҕар уонна фарисейдардааҕар ордук толорбот буоллаххытына, Халлааннааҕы Саарыстыбаҕа кириэххит суоҕа.

Өбүгэлэргитигэр «Өлөрүмэ: өлөрбүт дьүүлгэ туруоҕа» диэн этиллибитин истибиккит. Оттон Мин эһиэхэ этэбин: ким оруна суохха быраатыгар уордайбыт — дьүүлгэ тардыллыаҕа, ким быраатын «Акаары!» диэбит — синедрион* дьүүлүгэр туруоҕа, оттон ким «Өйө суох!» диэбит — геенна уотугар түбэхэр кутталланыаҕа. Өскөтүн бэлэххин сиэртибэнньиккэ аҕалан туран, быраатын эйигин хом санырыдааҕын өйдөөн кэллэххинэ, бэлэххин сиэртибэнньик иннигэр хаалларан баран, туох-ханлык иннинэ, бырааккын кытта иллэс, дьэ ол эрэ кэнниттэн кэлэн, бэлэххин туттар.

«Көссүүлэһимэ» диэн былыргыларга этиллибити истибиккит. Оттон Мин эһиэхэ этэбин: ким дыахтары имэнгирэ көрөр, ол кинини кытта сүрэхэр хайыы-үйэ көссүүлэспит. Ким ойоҕуттан арахсар, ол арахсытын суругун киниэхэ биэриэхтээх диэн этиллибитэ. Оттон Мин эһиэхэ этэбин: ким ойоҕуттан, кини кими да кытта көссүүлэспэтэбин үрдүнэн, арахсар буоллаҕына, ол кинини көссүүлэһиигэ күһэйэр, оттон эриттэн арахсыбыт дыахтары ойох ылар киһи эмиэ — көссүүлэһэр.

Эниги «Биэрбит андаҕаргын кэһимэ, андаҕаргын Айыы Тойон иннигэр хайаан да толор» диэн былыргыларга этиллибити истибиккит. Оттон Мин эһиэхэ этэбин: хаһан да андаҕайыма — халлаанынан даҕаны, тоҕо диэтэххэ, халлаан — Таңара бүрүстүөлэ; сиринэн даҕаны: сир — Кини атаҕын үктэлэ; Иерусалимынан даҕаны: Иерусалим — улуу Ыраахтааҕы куората; бэйэн да төбөҕүнэн андаҕайыма, тоҕо диэтэххэ, эн оннооҕор биир да баттаххын баҕарбыккынан маңхатар да, хараардар да кыаҕын суох. Эниги сөп дииргит сөбү, суох дииргит суоҕу эрэ этэр буоллун; онтон атына барыта хара дьайдаахтан кэлэр.

МАТФЕЙ 5:17-37

---

* Синедрион — үрдүкү суут.

Хайа үрдүгэр үөрэтии: таптал уонна Тангараҕа үнүү туһунан

Урут эһиги «хаан хаанна, тиис тиискэ» диэн этиллибитин истибиккит. Оттон Мин эһиэхэ этэбин: өһүөннээх киһиэхэ утарсыма. Ким эмэ эйигин иэдэскэ оҕустаҕына — киниэхэ атын иэдэскин тоһуйан биэр; ким эмэ, ырбаахыгын былдьаары сууттаһыан баҕардаҕына, — киниэхэ сонгун устан биэр; ким эмэ эйигин биир көһү барсарга күһэйдэҕинэ, икки көһү барыс. Эйигиттэн көрдөһөөччүгэ — биэр, иэс көрдөөччүттэн — киэр хайыһыма.

Урут «чугастааҕыгын таптаа, өстөөххүн абааһы көр» диэн этиллибитин эһиги истибиккит. Оттон Мин эһиэхэ этэбин: өстөөхтөргүтүн таптаан, эһигини кырааччылары албаан, абааһы көрөөччүлэргэ үтүнү онорун, эһигини атаҕастааччылар, сойуолааччылар тустарыгар Тангараҕа үнүн, оччоҕо эһиги Халлааннааҕы Аҕаҕыт уолаттара буолуоххут. Кини күнүн сырдыгын үтүөҕэ да, мөкүгэ да тыктарар, ардаҕын ырааска да, аныылаахха да ытар. Эһигини таптааччылары эрэ таптыыр буоллаххытына, туох махталын кэтэһэбит? Түһээн хомуйааччылар да ону сатыыллар буолбатах дуо? Доҕотторгутун эрэ эйэҕэстик көрсөр буоллаххытына, ама эһиги уһулуччулаах үтүнү оноробут дэниэххит дуо? Тангараны билбэт да дьон ону сатыыллар буолбатах дуо? Онон, Халлааннааҕы Аҕаҕыт энкилэ суоҕун курдук, эһиги эмиэ энкилэ суох буолун.

Тангара иннигэр онорор дьайыыларгытын дьонго көрдөрө-биллэрэ сатааман: дьонго көрдөрөр буоллаххытына, эһиги Халлааннааҕы Аҕаҕыт махталын ылааххыт суоҕа. Онон кыһалҕалаахха көмөлөстөххүтүнэ, сирэй көрбөхтөр үтүнү онорон баран хайҕатаары, синагогаларга уонна болуоссаттарга арбаналларын курдук, арбанаман. Кырдьыгы эһиэхэ этэбин: кинилэр манналарын хайыы-үйэ толору ылан эрэллэр. Оттон эһиги умнаһыкка бэрсэр кэмнитигэр, уҥа илиигит тугу гынарын ханас илиигит билбэтин, ол көмөбүт көстүбэтинэн буоллун, оччоҕо көстүбэти көрөр Аҕаҕыт эһиэхэ илэ-бааччы төлүөҕэ.

Үнэргитигэр, Тангараны билбэт омуктар курдук ордук-хоһу сагарыман; кинилэр элбэҕи этэммит иһиллиэхпит дии саныыллар. Кинилэр курдук буолуман, Аҕаҕыт эһиги туох кыһалҕалааххытын, көрдөһүөххүт да инниттэн, билэр эбээт. Үнэргитигэр маннык этэр буолун:

МАТФЕЙ 5:38-48; 6:1-8

ХАЛЛААНГА БААР АҢАБЫТ

Халлаанга баар АҢАБЫТ!
Эн аатын айхалланыахтын;
Эн Саарыстыбан кэлиэхтин;
халлаанга курдук, сиргэ эмиэ
Эн көнгүлүг буолуохтун.
Бүгүгнү күннээҕи килиэспитин
бүгүн биһиэхэ биэр.
Итиэннэ биһиэхэ иэстээхтэри
биһи да бырастыгы гынарбыт курдук,
Эн эмиэ биһиги иэспитин бырастыгы гын.
Уонна аньыы угаайытыгар киллэрбэккэ,
биһигини хара дьайдаахтан быһһаа.
Эн Саарыстыбан, Эн күүһүн-уоһун, албан аатын
үйэттэн үйэлэр тухары мунура суох эбээт.

Аминь.

Хайа үрдүгэр үөрэтии: Тангараҕа сыһыан туһунан

Астан туттунар кэмнितिгэр сирэй көрбөхтөргө дылы саппаҕыр-быт дьүһүннэнимэн, кинилэр аһаабакка сылдыалларын дьонго көрдөрө-биллэрэ сатаан саппаҕырбыт сирэйдэнэллэр. Кырдыгы эһиэхэ этэбин: кинилэр маньбаларын хайы-үйэ толору ылан эрэллэр. Оттон эн астан туттунар кэмгэр баттаххын тараан, сирэйгин суун, онно аһаабакка сылдыаргын көстүбэт Аҕаҕар көрдөр, оччоҕо көстүбөт көрөр Аҕан эйиэхэ илэ бааччы төлүөҕэ.

Сиргэ баайы-дуолу мунньунуман: сиргэ баары үөн-көйүүр кэрбиир, дьэбин быһа сиир, уоруйахтар дьөлө хаһан киирэн уоран ылаллар; ол оннугар халлаанга баайда мунньунун, онно үөн-көйүүр да кэрбээбэт, дьэбин да быһа сиэбэт, уоруйахтар да хаһан киирэн уоран ылбаттар. Баайгыт-дуолгут ханна баар да, сүрэххит эмиэ онно буолуо.

Кини этин-сиинин хараҕа сырдатар. Өскөтүн хараҕын ыраас буоллаҕына, бүтүн бэйэн сырдык буолуон, хараҕын куһаҕан буоллаҕына, бүтүн бэйэн харанга буолуон. Онон искэр баар сырдык түн харанга буоллаҕына, дьин харанга хайдахтаах халыҥа буолуой? Ким да икки тойонго кулут буолар кыаҕа суох: биитэр биирдэрин абааһы көрүөҕэ, биирин таптыаҕа; биитэр биирдэригэр кыһалла сатыаҕа, атынын аахайыа суоҕа. Тангараҕа уонна маммонаҕа иккиэннэригэр бииргэ кулут буолар кыаххыт суох.

Ол иһин эһиэхэ этэбин: тугу аһаан-сиэн тыыннаах сылдыабыт, тугу таннан-саптан кини-хара буолабыт диэн санааҕа ылларыман. Олоххут астааҕар, эккит-сиингит таҥастааҕар ордук суолталаах буолбатах дуо? Халлаан көтөрдөрүн көрүн: бурдугу ыспаттар-быспаттар да, манҕаһайга муспаттар да, ол эрэн кинилэри Халлааннааҕы Аҕаҕыт аһатар. Оттон эһиги кинилэрдээҕэр быдан ордуккут буолбатах дуо? Эһигиттэн хайаҕыт эмэ унуоҕун, хайдахтаах да кыһаллан туран, саатар биир тоҥолох үрдэтинэр кыахтаах дуо? Таҥас туһугар тоҕо эмиэ түбүгүрүэҕитий? Ходуһаҕа сардааналар хайдах үһүнэн туралларын көрүн: үлэлээбэттэр да, таҥас да өрбөтөр, ол эрээри, эһиэхэ этэбин: бэл Соломон албан аатын үгэнигэр да итилэртэн биирдэрин эмэ курдук симэммэтэҕэ; өскөтүн Тангара бүгүн баар, сарсын уокка быраҕыллар хонуу отун итинник симиир буоллаҕына, эһигини, кыра итэҕэллээхтэри, быдан ордук симиэ суоҕа дуо? Онон тугу аһыбыт-иһэбит, тугу таннабыт диэн дык-синимэн. Ити барыта Тангараны билбэт дьон сүрүн кыһалҕалара, оттон эһиги итинниккэ наадыаргытын Халлааннааҕы Аҕаҕыт билэр. Туох-ханлык иннинэ эһиги Тангара Саарыстыбатыгар, Кини кырдыгар дьулуһун, оччоҕо ити барыта эһиэхэ бэриллэҕэ. Онон сарсынҥы туһугар долгуйуман; сарсынҥы күн бэйэтин бэйэтэ көрүнүөҕэ: хас биирдии күннэ бэйэтин түбүгэ сөрү-сөп.

МАТФЕЙ 6:16-34

Хайа үрдүгэр үөрэтии: дьонго сыһыан туһунан

Кими да дүүлээбэт буолун — оччоҕо дүүлэниэххит суоҕа. Ханнык дүүлүнэн дүүллүүгүт да, бэйэҕитин эмиэ соннук дүүллүүхтэрэ, хайдах кээмэйинэн кээмэйдиигит да, бэйэҕитин эмиэ соннук кээмэйдиэхтэрэ. Тоҕо эн быраатын хараҕар сыһы да булан көрөбүн, оттон бэйэн хараххар бэрэбинэ да баарын билиммэккин? Итиэннэ бэйэн хараххар бэрэбинэлээх эрэри, хайдах бырааккар: «Кэл, хараххыттан сыһы ылым», — диэххиний? Сирэй көрбөх! Бастаан бэйэн хараххыттан бэрэбинэни таһаар, оччоҕо быраатын хараҕыттан сыһы хайдах гынан ылары эмиэ билиэн.

Сибэтиинэни ыкка биэримэн — ыт бэйэҕитигэр саба түһүөҕэ; чөмчүүгү сибиинньэҕэ ыһыман — сиргэ-буорга тэпсиэҕэ. Көрдөһүн, оччоҕо эһиэхэ бэриллэҕэ; көрдөөн, оччоҕо булуоххут; тонсуйун, оччоҕо эһиэхэ ааны аһахтара. Көрдөһөөччү ылар, көрдөөччү булар, оттон тонсуйааччыга ааны аһаллар. Уолчаана килиэп көрдөөтөбүнэ, киниэхэ тааһы биэрэр киһи эһиэхэ баар дуо? Оттон балыгы көрдөөтөбүнэ — эриэн үөнү биэрэр киһи? Бэл эһиги, мөкү санаалаахтар, оҕолоргутугар үтүө бэлэҕи биэрэри сатыыр буоллаххытына, Халлааннааҕы Аҕаҕыт Киниттэн көрдөһөөччүлэргэ өссө өлгөм үтүөнү биэриэҕэ.

Онон эһиэхэ дьон туохха барытыгар хайдах сыһыаннаһыан баҕараҕыт да, бэйэҕит эмиэ кинилэргэ соннук сыһыаннаһынт. Сокуон да, пророктар да итинник үөрэтэллэр.

Кыараҕас аанынан кириин. Өлүүгэ тиэрдэр суол кэтит, аана киэн, онон үгүстэр ол суолунан бараллар, оттон олоххо тиксэрэр суол синньигэс, аана кыараҕас, ол иһин бэрт аҕыйах киһи ону булар.

МАТФЕЙ 7:1-14

КЫҢЫЛ КӨМҮС БЫРААБЫЛА

**«Онон эһиэхэ дьон
туохха барытыгар
хайдах сыһыаннаһын
баһарабыт да, бэйэбит эмиэ
кинилэргэ соннук сыһыаннаһын».**

Матфейтан Сибэтиэй Евангелие 7:12

Хайа үрдүгэр үөрэтии: кырдык уонна сымыйа

Бараан тириитин бүрүнэн кэлэр торҕон бөрөлөртөн – сымыйа пророктартан – сэрэнин. Кинилэри дьайыларынан билиэххит. Эрбэһинтэн винограды, ыарҕаттан смокваны хомуйаллар дуо? Ол курдук, хаһан да үтүө мас үчүгэй отонноох, оттон куһаҕан мас куһаҕан отонноох буолар. Үтүө мас куһаҕан отонноммотун курдук, куһаҕан мас эмиэ үчүгэй отонноммот. Үчүгэй отону биэрбэт маһы кэрдэн ылан уокка уматаллар. Онон кинилэри дьайыларынан билиэххит. Миигин «Айыы Тойон! Айыы Тойон!» диэччи эрэ барыта Халлааннааҕы Саарыстыбаҕа киириэ суоҕа – Мин Халлааннааҕы Аҕам көнгүлүн толорооччу эрэ онно киириэбэ. Ол күн үгүстэр Миигин ыныран: «Айыы Тойон! Айыы Тойон! Биһиги Тангара тылын дьонго Эн ааккыттан тизрдэрбит, Эн ааккынан дьонтон абааһылары үүрэн таһаарарбыт, элбэх дыктини онорорбут буолбаат?» – диэхтэрэ. Оччоҕо Мин кинилэргэ этиэҕим: «Мин эһигини олох билбэппин, суута-сокуона суох быһыыланааччылар, Миигиттэн киэр буолун».

Онон, Мин бу этэр тылбын истэн баран толорор киһини дьиэтин таас акылааттаан туттубут өйдөөх киһи диэҕим. Төһө да ардах курулааччы кутан өрүстэр хааларыттан тахсыбыттарын, күүстээх тыал тоҕута үрбүтүн иһин, тааска бигэтик турар дьиэ халбаҕныа суоҕа. Оттон Мин бу этэр тылбын истэр эрэри, толорбот киһи – ол дьиэтин кумах үрдүгэр туттубут толкуйа суох киһи курдук буолуо. Ардах курулааччы кутан өрүстэр хааларыттан тахсыахтара, күүстээх тыал тоҕута үрүө да, ол дьиэ сууллан, урусхал буолуо.

Иисус этэр тылын түмүктээбитигэр норуот Кини үөрэҕин сөхпүтэ-махтайбыта: Кини сокуоннубуттартан чыҥха атыннык – былаастаах баһылыкты үөрэтэрэ.

МАТФЕЙ 7:15-29

Огдообо дьахтар уолун тилиннэри

Биридэ Иисус Наин диэн куоракка барбыта. Үөрэнээччилэрэ Кинини кытта барсыбыттара, кэннилэриттэн сүрдээх элбэх киһи батыһан испитэ. Куорат ааныгар чугаһаан баран, Иисус биир огдообо дьахтар соботох уола өлбүтүн таһааран иһэр дьону утары көрсүбүтэ. Ытаан-сонгоон муннанаар ийэни аһынан, Айыы Тойон киниэхэ: «Ытаама!» — диэбитэ уонна бокуонньук сытар наһыылкатын илиитинэн таарыйбыта. Дьон тохтообуттарыгар Иисус эппитэ: «Эдэр киһи! Эйиэхэ этэбин, тур!» Инньэ диэтин кытта, өлбүт киһи өндөйөн олоро түспүтэ уонна дьонун кытта кэпсэппитинэн барбыта. Иисус уолу ийэтигэр туттарбыта. Бар дьон бары саллан: «Биһиги ортобутугар улуу пророк баар буолбут! Айыы Таһара норуотугар кэлбит», — диэн, Таһараҕа уруй-айхал эппиттэрэ.

ЛУКА 7:11-16

Бурдук ыһааччы туһунан домох

Иисус бурдук ыһааччы туһунан маннык домоҕу норуokka кэпсээбитэ:

Арай биир киһи бурдук ыһа тахсыбыт. Бурдугун ыһа сырыттаҕына, сорох сиэмэтэ суолга түспүт, ону көтөрдөр көтөн кэлэн, тонгсуйан сизн кэбиспиттэр; сороҕо таастаах сиргэ түһэн, буора чараас буолан, сонно тута үүнэн тахсыбыт, ол эрээри күн тахсыбытыгар, бөҕө силиһэ суох буолан, иинэн-хатан хаалбыт; сорох сиэмэтэ хатыылаах эрбэһин ортотугар түспүт, онон эрбэһин өрө үүнэн тахсан, тумнаран кэбиспит; оттон атын сиэмэтэ, өнг сиргэ түһэн, сороҕо сүүс төгүл, сороҕо алта уон, сороҕо отут төгүл өлгөм үүнүүнү биэрбит. Ким истэр кулгаахтаах истиэхтин!

Кэлин Иисус үөрэнээччилэригэр бу домох суолтатын быһааран биэрбитэ:

Ким эмэ Саарыстыба туһунан истэн баран өйдөөбөт буоллаҕына, киниэхэ хара дьайдаах кэлэн, сүрөҕүр ыһыллыбыт сиэмэни уоран ильдэ барар. Ол — суолга ыһыллыбыт сиэмэ. Оттон таастаах сиргэ ыһыллыбыт сиэмэ — этиллибит тылы истээт да, үөрүүнэн ылынааччыны көрдөрөр, ол эрээри кини иһигэр силиһэ суох буолан өр тулуспат: кыһалҕа кыһарыйдаҕына, эбэтэр сойуолааһын саҕаланнаҕына, сонно тута итэҕэлин сүтэрэн кэбиһэр.

Оттон эрбэһин быыһыгар ыһыллыбыт сиэмэ — ол тылы истэр эрээри, күннээҕи олох сүпсүлгэнигэр, баай умсулҕаныгар баһыйтаран, тылы сэнээрбэт буолан, туһаны аҕалбат дьон. Үтүө буорга ыһыллыбыт сиэмэ — ол этиллибит тылы истэр уонна өйдүүр буолан, элбэх туһаны аҕалар дьон: ким сүүс, ким алта уон, ким отут төгүл үрдүгү.

МАТФЕЙ 13:3-9, 18-23

Халлааннаабы Саарыстыба туһунан алта домох

Биирдэ Иисус, дьиэтиттэн тахсан, муора кытыытыгар олорбута. Үтүмэн үгүс киһи үмүөрүспүтүн иһин, Кини ончоҕо киирэн үөрөппитэ. Дьон кытылга туран истибиттэрэ. Айбы Тойон кинилэргэ манньк домоҕу кэпсээбитэ:

Халлааннаабы Саарыстыбаны бааһынаатыгар сэлиэһинэй сизэмтин ыспыт киһиэхэ холоуохха сөп. Түүн, бары утуяа сыттаһтарына, киһи өстөөҕө кэлэн сэлиэһинэй быһыгар сыыс оту ыһан барбыт. Бурдук үүнэн, астанан эрдэбинэ, сыыс от эмиэ өрө анһан тахсыбыт. Кулуттара тойонноругар кэлэн эппиттэр: «Тойоммуот, эн бааһынаҕар үчүгэй бурдугу ыспытын буолбат дуо? Бу сыыс от хантан кэллэ?» Тойонноро: «Ити өстөөбүм үлэтэ», — диэн хоруйдаабыт. Кулуттара: «Эн баҕарар буоллаххына, биһиги тийэммит сыыс оту үргүөхпүт», — дэспиттэр. Онуоха тойонноро этэр: «Кэбис, аны сыыс оту үргүүбүт диэн, бурдукпун ылбаан кэбиһиэххит. Хомуур кэмэ кэлиэр диири, хайатын да тыытыманг, бииргэ үүнэн эрдиннэр; хомуур саҕана мин быһааччыларга этэммин, бастаан сыыс отун түүтэхтээн, уматардыы, туспа хомуйтарыабым, оттон бурдугу манхааһайбар мустарыабым».

Иисус кинилэргэ өссө биир домоҕу кэпсээбитэ:

Халлааннаабы Саарыстыба киһи оҕуруотугар олордубут хартыһатын сизэмтигэр эмиэ холоонноох. Төһө да хартыһа сизэмтэ сизэмэттэн эрэ кыратын иһин, үүннэбинэ, оҕуруот үүнээйититтэн барытытан улаатан, мас саҕа буолан тахсар, оччоҕо чыгычаахтар көтөн кэлэн уйа тутталлар.

Иисус атын домохтору эмиэ кэпсээбитэ:

Халлааннаабы Саарыстыба дьахтар биир ытыс доруоһаны ылан үс буут бурдукка куппугар, тиэстэтэ үллэн тахсыбытыгар холоонноох.

Өссө Халлааннаабы Саарыстыба хонууга кистэммит күндү кылаакка холоонноох. Киһи, ону булан баран, кимиэхэ да эппэккэ эрэ, үөрүүтүттэн туох баардаабын барытын атыылаан кэбиһэр уонна ол хонууну атыылаһан ылар.

Өссө Халлааннаабы Саарыстыба күндү чөмчүүгү көрдүүр атыһыкка холоонноох. Атыһыт, биир күндү чөмчүүгү буллаҕына, туох баардаабын барытын атыылаан, ол чөмчүүгү атыылаһан ылар. Өссө Халлааннаабы Саарыстыба муораҕа үтүллэн энгин бэйэлээх балыгы туппунт илимнэ холоонноох. Оннук илими, туоллаҕына, кытылга соһон таһаараллар, уонна олорунан баран, балык үчүгэйин ылан иһиккэ куталлар, куһаҕанын киэр илгэллэр. Үйэ бүтүүтүгэр эмиэ оннук буолуо: аанһаллар кэлэн, хара санаалаахтары кырдыксыттартан арааран ылан, уотунан уһуурап оһоһо быраҕыахтара, оччоҕо онно ытабыл-сонгобул буолуоҕа, тиис хабырыныыта иһиллиэҕэ.

МАТФЕЙ 13:24-33, 44-50

Иисус күүлгэ түспүт силлиэни тохтотор

Биридэ Иисус үөрэнээччилэрин кытта онгочоҕо олорон, Геннисарет күүлүн туораан испитэ. Айаннаан иһэн, Кини утуйан хаалбыта. Эмискэ күүлгэ күүстээх силлиэ түһэн, модун долгуннар тыыны сабыта биэртэлээбиттэрэ. Үөрэнээччилэрэ Иисуһу уһугуннаран: «Тойоммуот, быыһаа! Өлөн эрэбит!» – диэн хаһыытаспыттара. «Итэҕэлгит ханнаный? – диэбитэ Иисус кинилэргэ. – Тоҕо эһиги манньк куттаҕаскытый, кыра итэҕэллээхтэр?» Уонна туран тыалы буйан баран, муораҕа: «Уурай, тохтоо!» – диэн дыһайбыта. Сонно тыал сэллээн, күүл уоскуйан, улуу чуумпу сатыылаабыта.

Үөрэнээччилэр ис-истэриттэн куттанан, бэркиһээн бэйэ-бэйэлэригэр: «Кимий бу Кини? – дэһиспиттэрэ. – Тыал да, уу да Киниэхэ тоҕо бас бэринэрий?»

МАТФЕЙ 8:23-27; МАРК 4:37-41; ЛУКА 8:22-25

Иаир кыыһын тилиннэри

Биир күн Иисус Галилея муоратын кытылыгар Киниэхэ араас сиртэн кэлбит дьону үөрэтэ турбута. Онно Иаир диэн ааттаах киһи, синагога тойотторуттан биирдэстэрэ, тийиэн кэлэн, Иисус атаҕар умса түһэн: «Кыысчааным быстаары сытар, Эн тийиэнгин киниэхэ илиигин уурдаргын, оҕом тыыннаах хаалыа этэ», — диэн көрдөспүтэ. Иисус кинини кытта барсыбыта. Кэнниттэн көй элбэх киһи ыга анньан испитэ.

Онно уон икки сыл устата хаана баран эрэйдэммит, элбэх эмчиккэ эмтэнэ сатаан үбүн бараабыт эрээри, туһаламматах биир дьахтар Иисус туһунан истибитэ. Кини дьон быһынан киирэн, Айыы Тойонго кэнниттэн чугаһаан кэлэн, таҕаһын таарыйбыта. Дьахтар Иисус таҕаһын да таарыйдахпына, экчи үтүөрүөм дии саныыра. Кырдык, кини таарыйаат, үтүөрэн хаалбыта, ону сонно бүтүн этинэн-хаанынан билбитэ.

Иисус, Киниттэн күүс тахсыбытын билэн, дьонго эргиллэн: «Мин танаспын Ким таарыйда?» — диэн ыйыппыта. Үөрэнээччилэр Кини тоҕо итинник ыйыппытын өйдөөбөккөлөр, Эйигин дьон ыга анньан иһэр дии дэспиттэрэ. Иисус буоллаҕына Кинини таарыйбыт киһини көрдөөн, тулатын эргиччи көрбүтэ. Субу аҕай туох буолбутун өйдөөн титирэс буола куттаммыт дьахтар Кини иннигэр кэлэн, сиргэ умса түһэн, барытын кырдыгынан кэпсээн биэрбитэ. «Итэҕэлинг эйигин быһаата, — диэбитэ Иисус киниэхэ. — Чэ, эйэни кытта дьиэлээ уонна аны итинник ыалдьыма».

Иисус маны этэ турдаҕына, синагога тойонугар дьиэтиттэн кэлэннэр: «Кыыһын быһынна. Үөрэтээччини аны туохха сүпсүгүрдүөнүй?» — диэбиттэрэ. Ити эппиттэрин истэн баран, Иисус Иаирга: «Куттаныма, итэҕэй эрэ», — диэбитэ. Кини Иаир дьиэтигэр кэлэн, аймалҕан буолбутун — оҕо дьоно ытыы-сонгуу, энэлийэ сылдьалларын — көрбүтэ. «Тоҕо айманаҕыт? Тоҕо ытаһаҕыт? — диэбитэ Иисус. — Кыыскыт өлбөтөх, утуйа сытар». Баар дьон ону сонньууа истибиттэрэ. Иисус буоллаҕына Петраах Иаковы, Иоанны уонна өлбүт кыыс төрөппүттэрин илдэе оҕо сытар хохугар киирбитэ. Итиэннэ оҕону илиититтэн ылан баран: «Кыысчаан, эйиэхэ этэбин: тур!» — диэн ыңгырбыта. Кыыс сонно туран, хааман барбыта. Бу дыктини көрбүттэр бары бэри диэн бэркиһээбиттэрэ.

МАРК 5:21-42

Иисус биэс тыһыынча кинини аһатан тоторор

Биридэ Иисус үөрэнээччилэрин кытта Галилея муоратын унгуоргу кытылыгар Тивериада уобалаһыгар барбыта. Кини ыарыһахтары дыктитик үтүөрдэрин иһин, кэнниттэн элбэх киһи батыһан испитэ.

Иисус үөрэнээччилэриниин хайаҕа тахсан олорбуттара. Иудей бырааһынньыга Паасха чугаһаан эрэр кэмэ этэ. Иисус бэрт элбэх киһи Киниэхэ кэлэн иһэрин көрөн, Филиптэн: «Хантан килиэп атыылаһан дьону аһатабыт?» — диэн ыйыппыта. Кини тургутан көрөн итинник эппитэ, дынгэр, тугу гынарын билэр этэ.

Филипп: «Икки да сүүс динарийга* атыыластахха, барыларыгар син биир тийибэт», — диэн хардарбыта.

Үөрэнээччилэртэн биирдэстэрэ, Симон Петр быраата Андрей: «Манна биир уолчаан биэс дьэһимиэн килиэптээх, икки балыктаах эбит. Ол бачча элбэх дьонго ас үһү дуо?» — диэбитэ. Иисус: «Дьону олордуталаан», — диэн соруйбута. Ол хойуу оттоох сир этэ. Бары окко олорбуттара. Онно барыта биэс тыһыынча кэринэ киһи баара.

Иисус килиэби ылан Тангараҕа махтанан баран, үөрэнээччилэригэр биэрбитэ, ону кинилэр дьонго түгэппиттэрэ, балыгы эмиэ ким төһөнү баҕарарынан үллэрбиттэрэ. Бары тото аһабыттары кэннэ, Иисус үөрэнээччилэригэр: «Ордубут аһы тугу да хаалларбакка, хомуйан ылын», — диэбитэ. Онон биэс дьэһимиэн килиэптэн туох ордубутун хомуйан ылбыттара уон икки тымтай буолбута.

Иисус дыктини онгорбутун көрбүт дьон: «Бу дойдуга кэлиэхтээх Пророк чаччы бу Кини эбит», — диэн түмүккэ кэлбиттэрэ.

ИОАНН 6:3-14

---

* Динарий — ол саҕана Израильга туттуллар Рим манньыата.

Иисус уу ньуурунан хаамар

Мти курдук аҕыйах килиэптээх балыгынан хас да тыһыынча киһини тоторон баран, Иисус үөрэнээччилэрин Кини дьону тарҕаталыырын күүппэккэ, ончоҕо олорон уңуор туорууларыгар соруйбута. Барыларын ыталаан баран, Бэйэтэ хайа үрдүгэр үнэ тахсыбыта уонна онно киэһээннэ диэри хаалбыта. Ол кэмнэ үөрэнээччилэрэ муораны ортолоон эрэллэрэ, күүстээх тыал сирилччи үрэн, тыыларын долгун сабыта биэртэлиирэ. Онтон халлаан сүһүктүгуйуута көрбүттэрэ, арай Иисус кинилэргэ муора устун хааман иһэрэ. Үөрэнээччилэр Кини уу ньуурунан хаамарын көрөн уолуйан: «Сибиэн!» — диэн хаһыгаспыттара. Иисус сонно кинилэри ыңыран: «Эрдийин! Бу Мин, куттаныман», — диэн уоскута охсубута.

Петр Киниттэн: «Тойонуом, бу чахчы Эн буоллаххына, мин Эйиэхэ уу устун хааман тийэрбин көнүллээ», — диэн көрдөспүтэ. «Кэл», — диэбитэ Иисус. Петр оночоттон тахсан, уу устун хааман Иисус диэки барбыта, онтон күүстээх тыалы көрөн куттанан, тимириэхчэ буолан иһэн: «Тойонуом, миигин быһаа!» — диэн үөгүлээбитэ. Сонно Иисус, илиитин уунан, кинини тутан ылбыта уонна: «Кыра итэҕэллээх! Тоҕо саарбахтаатын?» — диэбитэ. Тыыга киирээттэрин кытта, тыал астан хаалбыта.

Ончоҕо олорооччулар бука бары Иисуска кэлэн: «Эн дынч чахчы Таңара Уолаһын!» — дии-дии сүгүрүйбүттэрэ.

МАТФЕЙ 14:22-33

Иисус Христос дьүһүн уларыйыта

Биридэ Иисус Петру, Иаковы уонна Иаков быраатын Иоанны ильдэ үрдүк хайаҕа тахсыбыта. Кини онно үгэ туран, эмискэ уларыйан хаалбыта: сирэйэ күн курдук сандаарбыта, таҕаһа-саба сырдаан, кылбаа манган буолбута. Онтон Иисус кэрэмэн килбиэнин сыдыаайыгар Моисей уонна Илия пророк көстөн кэлэннэр, Кинини кытта кэпсэппиттэрэ. Петр ис-иһиттэн бэркиһээн, дьулайан: «Тойоммуот! Манна сылдьарбыт үчүгэй даҕаны! — диэн сана аллайбыта. — Эн баҕарар буоллаххына, биһиги манна үс отууну тутуохпут: бири — Эйиэхэ, бири — Моисейга, Илияҕа — эмиэ бири». Маны ситэ этэ да илигинэ, кинилэри сырдык былыт бүрүйбүтэ уонна ол былыт иһиттэн: «Бу баар Мин үтүө көнгүлбүн толорор Тапталлаах Уолум; Кинини истин!» — диир сана сатараабыта.

Бу санаттан куттанан, үөрэнэччилэр сиргэ охтон түспүттэрэ. Иисус кэлэн кинилэри таарыйан баран: «Турун, куттаныман!» — диэн ыңырбыта. Онно өндөйөн көрбүттэрэ — арай, аттыларыгар Иисустан ураты атын ким да суох этэ.

Хайаттан түһэн иһэн, Иисус кинилэри: «Кини Уола өлөн баран тиллиэн иннинэ, манна тугу көрбүккүтүн кимиэхэ да кэпсиир буолаайаҕыт», — диэн сэрэппитэ.

МАТФЕЙ 17:1-9; ЛУКА 9:28-36

Барытын бырастыы гынар таптал

Тиридэ Петр Исустан: «Быраатым миигин утары аныыны онордобуна, мин кинини хаста бырастыы гыныхтаахпыный? Сэттэтэ дуо?» – диэн ыйыппыта. Иисус киниэхэ: «Эйиэхэ этэбин: сэттэтэ буолбатах, сэттэ уон сэттэтэ», – диэн хоруйдаабыта. Уонна биир маннык домоҕу кэпсээбитэ:

Халлааннааҕы Саарыстыба чаҕардарын кытта иэһин аахсын баҕарбыт ыраахтааҕыга холоонноох. Кини иэһин аахсан барбытыгар киниэхэ уон тыһыынча талант* иэстээх киһини аҕалбыттар. Бу киһи иэһин тугунан да төлүүр кыаҕа суоҕун иһин, иэһин саптараары, тойоно кинини ойохтору-оҕолору, баайдары-дуоллары атыылаан кэбиһэргэ дьаһайбыт. Онуоха чаҕара ыраахтааҕы иннигэр сөһүргэстээн туран: «Тойонуом, көһүтэ түс, мин эйиэхэ барытын төлүөм», – диэн ааттаспыт. Ыраахтааҕы кинини аһынан, ыгтан кэбиспит, иэһин барытын бырастыы гыммыт. Чаҕар буоллаҕына тахсаат да, киниэхэ сүүс динарий иэстээх табаарыһын булан ылан: «Иэскин олоччу төлүү оҕус!» – дии-дии, хабарҕалаан турбут. Онуоха табаарыһа кини иннигэр сөһүргэстээн туран: «Кыратык көһүтэ түс, барытын төнүннэриэҕим», – диэн ааттаспыт. Ол эрэри киһитэ ону истиэн да баҕарбатах – ханан иэһин төлүүр диэри, табаарыһын хаайыыга уктарбыт. Атын чаҕардар итини көрөн улаханник хомойбуттар уонна туох буолбутун барытын тойонноругар кэпсээн биэрбиттэр. Онуоха ыраахтааҕы чаҕарын хат ыгыран ылан эппит: «Хара санаалаах кулут! Көрдөспүтүн иһин, мин эйиэхэ иэскин барытын бырастыы гыммытым. Мин эйигин аһыммытым курдук, эн эмиэ табаарыскын аһыныхтаах этин буолбат дуо?» Уордайбыт ыраахтааҕы кинини, иэһин ханан төлүүр диэри, муннааччыларга туттарбыт. Онон эһиги бырааккытын ис сүрэххиттэн бырастыы гыммат буоллаххытына, Мин Халлааннааҕы Аҕам эһиэхэ эмиэ ситигирдик сыһыаннаһаҕа. «Халлаанна баар Аҕабыт» диэн үгүүтүгэр Айыы Тойон биһигини Таңараттан бырастыы гыннарарга үөрэтэр: «Биһиэхэ иэстээхтэри биһи да бырастыы гынарбыт курдук, Эн эмиэ биһиги иэспитин бырастыы гын».

МАТФЕЙ 6:2; 18:21-35

---

* Талант – 30-ча кг үрүн көмүскэ тэннээх саамай улахан харчы.

Самария амарах киһитин туһунан домох

Биир сокуонньут Иисуһу холоон көрөн: «Үөрэтээччи! Бараммат олоххо тиксэр туһугар, мин тугу гыныхтаахпыный?» – диэн ыйыппыта. «Сокуонна туох диэн суруллубутай?» – Иисус хардары ыйыппыта. Сокуонньут: «Айыы Тойон Таһараһын ис сүрэххиттэн, ис дууһаһыттан, туох баар өйгүнэн-санааһынан, күүскүнэн-күдэххинэн барытынан таптаа уонна чугастааһыгын, бэйэһин таптырыҥ курдук, таптаа», – диэн хоруйдаабыта. «Сөпкө эттин, – диэбитэ Иисус. – Ситини тутуһан олордохуна, бараммат олоххо тиксиэһин». Ол эрээри анараанньыта, кырдьыгын таһаарыныан баһаран: «Оттон чугастааһым диэн миэхэ кимий?» – диэн ыйыппыта. Онно Иисус киниэхэ манньк домоһу кэпсээбитэ:

Биир киһи Иерусалимтан Иерихонна баран иһэн, түөкүттэргэ түбэспит. Түөкүттэр кини таһаһын-сабын устан ылбыттар уонна, үлтү кырбаан, бааһырдан сыккырыыр тыһынын эрэ ордорон баран, куотан хаалбыттар. Ол суолунан биир аһабыыт баран иһэн, киһи сытарыҥ көрбүт эрээри, ааһа турбут. Левит эмиэ ол сиргэ түбэһэ кэлбит эрээри, кыһаллыбатах. Арай биир самарянин, айаннаан иһэн, киһи суолга сытарыҥ көрөн, аһыммыт; чугаһаан кэлэн, бааһын арыгынан сууйбут уонна, мас арытыһынан сотон баран, таһаһынан саба баайан биэрбит; ол кэннэ миинэн иһэр өсүөлүгэр олордон, ыалдыттар түһэр дьиэлэригэр аһалан ыарыылаабыт. Сарсыныгар бараары туран, дьиэ хаһаайыныгар икки динарийы биэрбит уонна: «Кинини кытаатан көр-иһит; мантан ордугу тутуннахһына, төһөнөн иһэн төлүөһүм», – диэбит.

Бу домоһу кэпсээн баран, Иисус сокуонньуттан: «Түөкүттэргэ түбэспит киһиэхэ бу үс киһиттэн, эн санааһар, хайалара чугас буолуоһай?» – диэн ыйыппыта. Сокуонньут: „Амарахтык сыһыаннаспыт киһи“, – диэн хардарыта. „Чэ, бар, эн эмиэ кини курдук буол“, – диэбитэ Христос киниэхэ.

ЛУКА 10:25-37

Иисус – үтүө Маныыһыт

Xристоһу Аҕата Мин норуоппар халлааннааҕы Маныыһыт буол диэн бу дойдуга ыппыта. Маныыһыт барааннарын туһугар кыһалларын курдук, Иисус, аан дойдуну Быһааччы, эмиэ Кинини ис сүрэхтэриттэн ылыммыт, Кини кэриэстэрин тутуһан олорор дьонго кыһаллар-мүһэллэр:

Дьин кырдыгы эһиэхэ этэбин: бараан далыгар аанынан киирбэккэ, атын сириэнэн күрүөһүлээн киирээччи – ол уоруйах уонна түөкүн, оттон аанынан киирээччи – барааннар маныыһыттар. Маныыһыкка харабыл ааны аһан биэрэр, барааннар эмиэ кини сангатын истэллэр; оччоҕо кини барааннарын ааттарынан ыгыртаан таһырдыа таһаартыыр. Барааннарын таһааран баран, иннилэригэр киирэн бара турар, барааннар кини сангатын билэн, батыһан бараллар. Туора киһи сангатын атыгыраан, батыһахтааҕар буолуох, хата, куотуохтара. Дьин кырдыгы эһиэхэ этэбин: Мин барааннар киирэр ааннарынабын. Мин иннибинэ кэлэ сылдыбыттар бары уоруйахтар уонна түөкүттэр этилэр, кинилэри барааннар истибэтэхтэрэ. Мин – ааммын: ким Миигинэн киирбит, ол быһһаныа, кириэ да, тахсыа да, тахсан мэччирэни да булуу. Уоруйах уора, өлөрө итиэннэ үрэйэ эрэ кэлэр, оттон Мин эһиэхэ олоҕу – толору олоҕу – биэрэ кэлбитим.

Мин үтүө Маныыһыппын: үтүө маныыһыт барааннарын туһугар олоҕун толук биэрэр. Наймылаһан үлэлээччи – ол маныыһыт буолбатах, барааннар киниэннэрэ буолбатахтар, онон кини бөрө иһэрин көрдөҕүнэ, барааннары быраҕан атахха биллэрэр, оччоҕо барааннары бөрө тутаттаан сиир, үрүө-тараа ыһыталыыр. Наймыласпыт маныыһыт, наймылаһан үлэлиир буолан, барааннарга кыһаммакка, куотан хаалар. Мин үтүө маныыһыппын: Мин Бэйэм барааннарбын билэбин, кинилэр эмиэ Миигин билэллэр. Аҕам Миигин билэрин курдук, Мин эмиэ Аҕабын билэбин, итиэннэ олохпун барааннарым тустарыгар толук уурабын. Миэхэ атын барааннар эмиэ бааллар гынан баран, билигин бу тиэргэнгэ суохтар, Мин олору эмиэ аҕалыахтаахпын. Кинилэр Мин сангабын истиэхтэрэ, оччоҕо барыта биир үөр, биир Маныыһыт буолуо. Ол иһин Миигин Аҕам, олохпун кэлин хаттаан ылаары биэрэрим иһин, таптыыр. Мин олохпун ким да Миигиттэн былдыаан ылбат – Бэйэм биэрэбин. Мин олохпун биэрэр да, хаттаан ылар да былаастаахпын. Бу – Аҕам Миэхэ сорууйбут сорууга.

ИОАНН 10:1-5, 7-18, 30

Аҫас-балыстыылар Марфа уонна Мария

Мерусалимтан чугас соҕус Вифания диэн ааттаах дэриэбинэ баара. Онно Марфа уонна Мария диэн аҫас-балыстыылар олорбуттара, кинилэр Лазарь диэн бырааттаахтара. Үһүн Иисуһу олус таптыыр буоланнар, Кинини өтөр-өтөр дьиэлэригэр ыалдыттата ынгыраллара.

Биирдэ Иисус кинилэргэ тийэн кэлбитигэр Мария Айыы Тойон аттыгар сиргэ олорон, Кини этэрин барытын болҕойон истибитэ. Оттон Марфа буоллаҕына Иисуһу улаханлык күндүлүн баҕаран, остуол тэрийэ сылдыбыта. Ол иһин кини Мария истэн олорорун сөбүлээбэккэ, Иисуска кэлэн: «Тойонуом, мин собус-соҕотоҕун түбүгүрэ сылдыбын дии, балтым миэхэ көмөлөстүн эр», – диэбитэ. Иисус киниэхэ эппитэ: «Марфа, Марфа! Олус да түбүгүрэн, кыһаллан-мүһэллэн эрэҕин. Дьингэр, биир эрэ суол наада эбээт; Мария саамай бастынын талан ылла, ол киниттэн былдьаныа суоҕа».

ЛУКА 10:38-42

Өйө суох баай туһунан домох

исус, дьону үөрэтэ олорон: «Харам буолартан сэрэнин: киһи олоҕо төһө элбэх баайдаагыттан тутулуга суох», – диэбитэ. Уонна манньк домоҕу кэпсээбитэ:

Биир баай киһи бааһынатыгар бурдук өлгөмнүк үүммүт. «Хайыах баҕайыбыный? – дии санаабыт кини. – Бурдукпун харайар сириг суох буолла. Хата бу курдук гыным: бурдук уураар ампаардарбын көтүрэн, атын өссө улахан ампаардары туттарыам уонна туох баар бурдукпун, баайбын онно мунньуом. Дьэ оччоҕо бэйэбэр өр сыл барар баһаам баайданын, онон сынньан, аһаа-сиэ, ис, көрүлээ-нарылаа дэниэм буоллаҕа». Ол эрээри Тангара киниэхэ: «Өйө суох! Бу түүн дууһаҕын ыла кэлиэхтэрэ, оччоҕо бу мунньубутун кимиэхэ тиксэрий?» – диэбит. Тангара туһугар байарын умнан, бэйэтигэр баай-дуол мунньунааччыга итинник буолуоҕа.

Айыы Тойон өссө эппитэ: «Онон тугу аһыбыт-сиибит эбэтэр тугу иһэбит диэн санааҕа ылларыман, ол туһуттан дыксинимэн, тоҕо диэтэххэ, ити барыта Тангараны билбэт дьон сүрүн кыһалҕалара; эһиги эмиэ аһыыр-таннар кыһалҕалааххытын Аҕабыт билэр эбээт. Туох-ханнык иннинэ эһиги Тангара Саарыстыбатыгар дьулуһун, оччоҕо ити барыта эһиэхэ бэриллэҕэ. Куттаныма, бараан кыракый үөрэ! Аҕабыт эһиэхэ Саарыстыбатын биэриэн баҕарар. Туох баардааххытын атыылаан, тийиммэттэргэ түнгэтин; хаалбат хааһаҕы, бараммат баайы уоруйах тийибэт, үөн-көйүүр сизэбэт сиригэр – халлаанга – бэлэмнээн. Баайгыт-дуолгут ханна баар да, сүрэххит эмиэ онно буолуоҕа».

ЛУКА 12:15-21, 29-34

Баай киһи уонна Лазарь туһунан домох

иcус маннык домоҕу кэпсээбитэ:

Биир баай киһи баара, кини көрүөхтэн кэрэ, күндү таҥаһы таҥнара, күн аайы баай-талым аһылыктаах малааһын тэрийэрэ. Бу баай олбуорун ааныгар этэ бүтүннүү бар баас буолбут Лазарь диэн умнаһыт сытара. Кини баай киһи остуолуттан түһэр килиэп бытархайыгар ымсыыра саныыра; ыттар кэлэн кини сиикэй баастарын салыыллара. Умнаһыт өлбүтүгэр аанһаллар кинини Авраам күөнүгэр илдьибиттэр. Баай киһи өлбүтүн эмиэ харайбыттар. Биирдэ баай аад иһигэр мунгнана олорон, көрбүтэ: арай ыраах Авраам уонна кини күөнүгэр Лазарь олорор эбит. Баай туох баар күүһүн мунһунан үөгүлээбит: «Аҕаа, Авраам! Миигин аһын-харыһый, Лазары манна миэхэ ыыт; сөмүйэтин төбөтүн ууга илитэн аҕалан, тылбын сөрүүкэттин. Бу уот төлөнүгэр салатан олус да сору көрдүм». Онуоха Авраам эппит: «Тоойуом! Өйдөө: эн сирдээҕи олоххор үтүнү толору ылбытын, оттон Лазарь муну көрбүтэ; аны билигин кини дуоһуйар, оттон эн муну көрөбүн. Итиэннэ биһиги уонна эһиги икки ардыбытыгар үтүгэн түгэҕэ баар, онон мантан эһиэхэ тийиэхтэрин баҕарааччылар кыайан барбаттар, анарааттан биһиэхэ эмиэ кыайан кэлбэттэр». Онуоха баай эппит: «Оннук буоллаҕына, аҕаа, ааттаһабын: кинини аҕам дыэтигэр ыыт, онно мин биэс бырааттаахпын, кинилэр эмиэ бу сор-мун дойдутугар кэлбэттэрин туһугар, Лазарь кинилэри сэрэттин». Авраам хоруйдаабыт: «Кинилэргэ Моисей уонна пророктар бааллар, олору иһиттиннэр». Онуоха баай эппит: «Суох, аҕаа! Арай өлбүттэртэн ким эмэ кинилэргэ тийээрэ буоллар, оччоҕо, өйдөнөн, аһыыны онгороллорун тохтотуо этилэр». Авраам эппит: «Моисейы уонна пророктары истибэт буоллахтарына, кинилэри, өлбүт киһи да тиллэн кэлэн, итэҕэтиэ суоҕа».

ЛУКА 16:19-31

Сүппүт бараан туһунан домох

Иисус бу орто дойдуга, Таңараттан тэйбит, Кинини умнубут дьону булан быыһаары, кэлбитэ. Кини үтүө маныйһыт курдук, үөрүттэн быстан мунаҥ барбыт барааннарын өрүү көрдүүр. Иисус биир домоҕор манньк диэн эппитэ:

Энигиттэн ким эмэ сүүс барааннаабыттан биирин сүтэрдэ-
финэ, тоҕус уон тоҕуһун мэччитэ хаалларан баран, сүппүт
бараанын, хаһан булуор диэри, көрдүү барыа суоҕа этэ дуо?
Уонна буллабына, онтун үөрэ-көтө санныгар сүгэн баран,
дьиэтигэр кэлэн: «Үөрүүбүн үллэстин, сүппүт барааммын
буллум», — диэн доҕотторун, ыалларын ыңгырыаҕа. Кыр-
дыгы эһиэхэ этэбин: ол курдук эмиэ аһыһыны билинэргэ
кыһаммат, бэйэлэрин үтүө дьоммут дэнэр тоҕус уон тоҕус
киһитээҕэр аһыһытын-харатын билинэн көнө суолга үктэ-
нэрдии санаммыт аһыһылаах биир киһиттэн Халлаанна
ордук үөрүөхтэрэ.

ЛУКА 15:3-7

Устугас уол туһунан домох

исус норуокка өссө биир маннык домоҕу кэпсээбитэ:

Биир киһи икки уоллаах эбит. Биирдэ кыра уола аҕатыгар: «Аҕаа, ылыахтаах нэһилиэстибэбин миэхэ биэр», — диэбит. Аҕалара баайын-дуолун уолаттарыгар үллэрэн биэрбит.

Аҕыйах хоноот, кыра уол барытын хомунан, ыраах дойдуга баран хаалбыт; кини онно содурдук олорон, үбүн бүтүннүүтүн матайдаан кэбиспит. Үбэ бараммытын кэннэ, ол дойдуга улуу сут туран, уол улахан кыһалҕаҕа ылларбыт. Онон баран биир олохтоох киһиэхэ үлэҕэ наймыласпыт, анараангыта уолу, сибиинньэлэрин маната, мэччирэнг сиригэр ыппыт. Уол саатар сибиинньэ сиир туораҕынан испин тоторуом дии санаабыт да, киниэхэ тугу да биэрбэтэхтэр.

Кэмниэ-кэнэҕэс өйдөнөн кэлэн уол: «Төһөлөөх хамначчыт аҕам киэлиэбин, тотон, тобохтоон кэбиһэ-кэбиһэ, сииллэрэ буолуой, оттон мин манна хоргууйан өлөн эрэбин, — дии санаабыт. — Онон аҕабар тийиэн „Аҕаа, Тангараны да, эйигин да утары аньыыны онорбуппун, аны эн уолун дэнэр кыаҕым суох; миигин саатар хамначчытынан ыл“ диэн көрдөһүөм». Уонна туран аҕатыгар барбыт. Аҕата кини иһэрин ыраахтан көрөн, аһынан, уолугар утары сүүрэн тийбит уонна моонньуттан кууһан туран уураан ылбыт. «Аҕаа, мин Тангара да, эн да иннигэр аньыыны онорбуппун, — диэбит уола. — Онон аны эн уолун дэнэр кыаҕым суох». Аҕата култтарыгар эппит: «Бастын таҕаһы таһааран, таҕыннарын, тарбаҕар биһилэхтэ кэтэрдиг, атаҕын таҕаһын биэрин, итиэннэ уотуллубут тингэһэни аҕалан өлөрүң; билигин аһахпыт, үөрүөхпүт-көтүөхпүт. Бу оҕом өлөн баран тилиннэ, сүтэн баран көһүннэ».

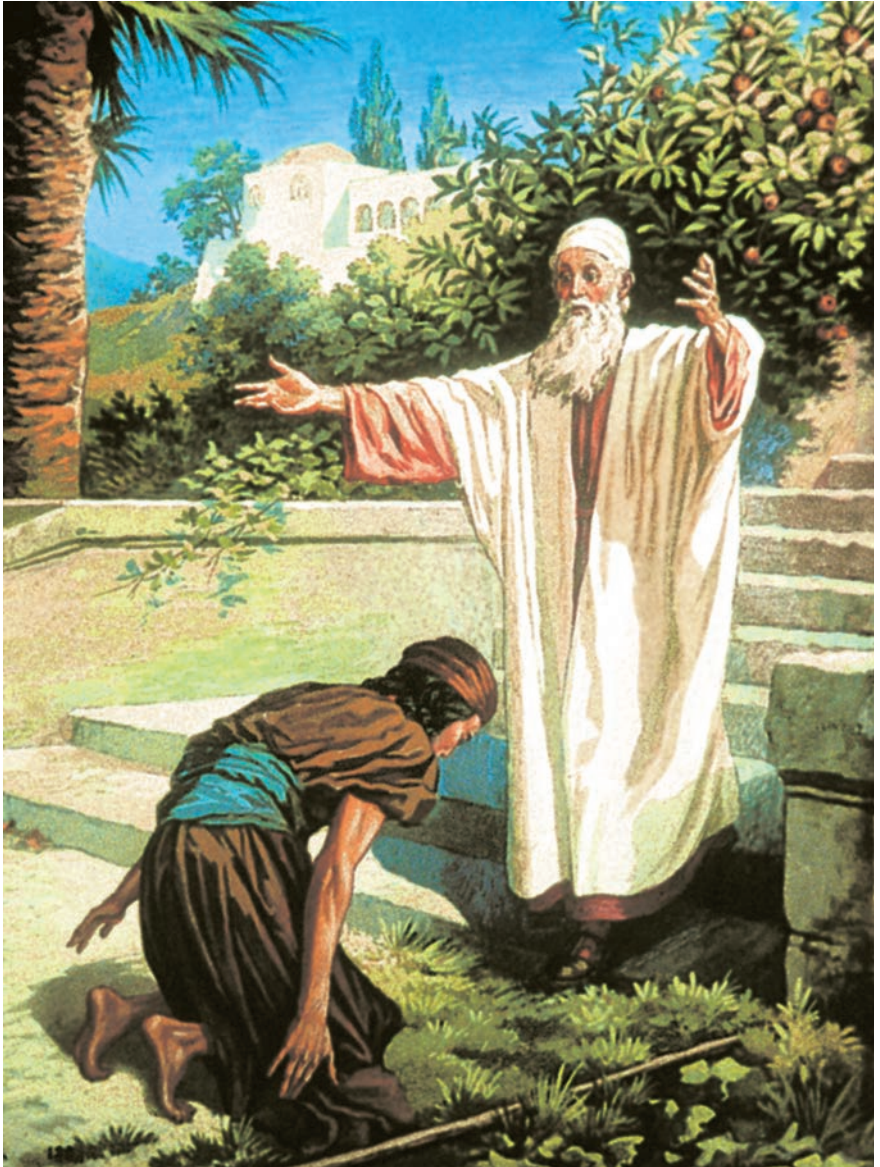
Улахан уол ол кэмнэ сыһыыга сылдыбыт; арай дьэйтигэр чугаһаан баран иһиттэҕинэ, ырыа-тойук, үнкүү-бити и бөҕө ырааппыт. Уол дьиктиргээн, биир үлэһитин ыңгыран ылан: «Бу туох буолла?» — диэн ыйыппыт.

Үлэһитэ эппит: «Быраатын кэллэ, онон аҕан, уола этэнгэ тыыннаах эргилибитигтэн үөрэн, эмис тингэһэни өлөртөрдө».

Улахан уол кыһыҕын, дьэйтигэр кириэн баҕарбатах. Аҕата утары тахсан, кинини ыңгыра сатаабыт. Уола эппит: «Бачча сыл мин эйиэхэ үлэлээн кэллим, биирдэ даҕаны эн тылгын кэспэтэҕим; ол тухары саатар биир козел оҕотун, доҕотторгун кытта үөр-көт диэн, миэхэ биэрэрин баҕалаах этэ; оттон ити сэлээччэх дьахталларга үбүн бараабыт уолун кэлбитигэр, уотуллубут тингэһэни өлөрбүккүн». «Тоойуом! Эн өрүү миигин кытта бииргэ сылдыаҕын, онон мин баайым барыта эйиэнэ буолар, — диэбит аҕата. — Хата бу маннык хомойуох кэриэтэ, ити эгий-бугуй сылдыбыт быраатын өлөн баран тиллибитигэр, сүтэн баран көстүбүтүгэр үөрүөххэ-көтүөххэ баар этэ».

ЛУКА 15:11-32

Аран буолбут уон киһи

Мерусалимнаан иһэн, Иисус Самария Галилеялыын быыһа саһар сиригэр ааспыт. Онно биир дэриэбинэҕэ киирэн эрдэҕинэ аран буолбут уон киһи аара көрсөн, тэйиччи туран: «Иисус Үөрэтээччи! Биһигини абыраа!» — диэн үгүлэспиттэрэ. Иисус кинилэргэ: «Баран аҕабыттарга көрдөрүнүҥ», — диэбитэ. Олор аара баран иһэн, иэдээннээх ыарыыларыттан үтүөрэн хаалбыттара.

Үтүөрбүт уон киһиттэн биир эрэ киһи төннөн кэлэн, Иисус иннигэр тобуктаан туран, куолаһын мунгунан Тангараны айхаллыы-айхаллыы, Киниэхэ махтамыта. Бу Самария киһитэ этэ, атыттар бары иудейдар этилэр.

Иисус: «Барыта уон киһи үтүөрбүтэ буолбатах дуо? — диэбитэ. — Оччоҕо тоҕуһа ханнаный? Бу омук киһититтэн ураты тоҕо хайалара да Тангараҕа махтана төннүбэтэ?» Онтон Самария киһитигэр эппитэ: «Чэ, туран бар, итэҕэлиҥ эйигин быыһаата».

ЛУКА 17:11-19

Фарисей уонна түһээн хомуйааччы туһунан домох

Биһиги үксүгэр бэйэбитин олус чизһинэй, көнө, кыра да аһыыта-харата суох килбэҕир ыраас курдук сананабыт. Бэйэлэрин үчүгэйбит диэн бүк эрэнэн атыттары сэниир-түһэрэр дьонго анаан Иисус фарисей уонна түһээн хомуйааччы туһунан домоҕу кэпсээбитэ.

Икки киһи храмга үнгэ киирбит. Биирэ дьонго-сэргэбэ киэнник ытыктанар, олус таһараһыт, сокуонга этиллэри барытын ымпыгар-чымпыгар тийэ тутуһар фарисей, иккиһэ Рим сэрииттэрин туһаларыгар боростуой дьону ыгар-түүрэр түһээн хомуйааччы эбит. Фарисей Таһараҕа бу курдук үһпүт: «Айыы Таһара! Мин атын дьон – талабырдыттар, албыннар, көссүүлэһээччилэр эбэтэр ити түһээн хомуйааччы – курдук буолбатаҕым иһин, Эһиэхэ махтанабын. Мин нэдиэлэбэ иккитэ астан туттунабын, дохуотум уон гыммыт биирин Эһиэхэ биэрэбин».

Оттон түһээн хомуйааччы ыраах туран, халлаан диэки өрө көрүүн да толлон, түөһүн кырбана-кырбана: «Оо, Айыы Таһара, миигин, аһыылааҕы абыраа!» – дии турбут.

Эһиэхэ этэбин: бастакы киһитээбэр бу иккис киһи ордук бырастыгы гыныллан дьиэтигэр төһөнүбүт. Ким бэйэтин үрдэтинэр – намтыаҕа, ким бэйэтин намтатынар – үрдүүбэ.

ЛУКА 18:10-14

Иисус оџолору алгыыр

Биирдэ Иисус үөрэнээччилэрэ Киниттэн: «Халлааннааџы Саарыстыбаџа ким саамай улаханый?» – диэн ыйыппыттар. Онуоха Иисус кыра оџону ынгыран ылан, кинилэр ортолоругар туруорбута уонна: «Эниги уларыйан оџо курдук буолбатаххытына, Халлааннааџы Саарыстыбаџа кириэххит суоџа, – диэбитэ. – Онон, ким кыратыйан бу оџо курдук буолбут, ол Халлааннааџы Саарыстыбаџа барыларыттан улаханнара буолуоџа. Ким биир маннык оџону Мин ааппар ылынар, ол Миигин ылынар».

Илиитин ууран туран үнтүн диэн, Киниэхэ оџолору аџалбыттарын үөрэнээччилэрэ бопсо сатаабыттар. Онуоха Иисус кинилэргэ эппитэ: «Оџолор Миэхэ кэлэллэрин мэхэйдээмэн – Халлааннааџы Саарыстыбаџа манныктар киирэллэр эбээт». Итиэннэ оџолору алџаан баран, атын сиргэ барбыта.

МАТФЕЙ 18:1-5; 19:13-15

Хаража суоџу көрөр оноруу

Иисус Иерихон диэн улахан куоракка кэлбитэ. Кинини, өрүүтүн буоларыныы, бэрт элбэх киһи батыһа сылдьара. Онно куорат аанын аттыгар суол кытытыгар хаража суох киһи умналыы олорбута. Умнаһыт аата Вартимей диэн этэ. Аттынан Иисус ааһан иһэрин истэн, Вартимей, Кини дыктини онорорун элбэхтик истибит буолан: «Иисус, Давид Уола! Миигин абыраа!» — диэн үгүлээбитэ. Үгүстэр хаража суоџу саба сангара сатаабыттара да, кини: «Давид Уола! Миигин абыраа», — диэн өссө күүскэ үгүлээбитэ.

Иисус тохтоон, Вартимейы ыңыртарбыта. Хас да киһи хаража суохха тийэн: «Куттаныма, тур, эйигин ыңырар», — диэбиттэрэ. Умнаһыт туран, сонун устан быражаат, Иисуска чугаһаан кэлбитэ. «Мин эйиэхэ тугу оноруохпун баџараџыный?» — Иисус киниттэн ыйыппыта. «Үөрэтээччи, харахпынан көрөр буолуохпун баџарабын», — дии түспүтэ Вартимей. «Чэ, бар, итэџэлин эйигин быыһаата», — диэбитэ Иисус. Сонно Вартимей хараџынан көрөр буолан хаалбыта уонна, Тангараны айхаллыы-айхаллыы, Иисуһу батыһан барбыта.

МАРК 10:46-52; ЛУКА 18:43

Иисус Лазары тилиннэрэр

ерусалим чугаһыгар, Вифанияҕа, Лазарь уонна кини эдьийдэрэ Марфалаах Мария олорбуттара. Кинилэр Иисус доҕотторо этилэр. Биридэ Иисус үөрэнээччилэрин кытта киһитэ-сүөһүтэ суох бүөм сиргэ сырыттаҕына, Лазарь эдьийдэрэ Киниэхэ «Биһиги бырааппыт, Эн таптыыр доҕорун, ыалдьан хаалла» диэн илдьит ыппыттара. Иисус илдьити тутан баран: «Ити өлөр ыарыы буолбатах, Тангараны албан аатырдар ыарыы, — диэбитэ. — Итинэн Танара Уола албан аатырыахтаах». Кини үөрэнээччилэрин кытта сылдыар сиригэр өссө икки күн буолбута, онтон Лазарь өлбүтүн билэн баран, Вифанияҕа барбыта.

Бырааттарын аһыытын үллэстэ, Марфалаах Марияҕа элбэх иудей кэлэн олороро. Иисуһу көрөн, Марфа: «Тойонуом, Эн манна эбитин буоллар, быраатым өлүө суоҕа этэ; ол эрэри, Эн тугу да көрдөстөрүгүн, Танара Эһиэхэ биэрэрин мин билэбин», — диэбитэ. «Быраатын тиллиэбэ», — диэн хардарбыта Иисус. Итиэннэ Кини эппитэ: «Мин өлүүттэн Тилиннэрээччи уонна Олоҕу Биэрээччи буолабын: Миигин итэҕэйэр киһи өлөн да баран, тиллиэҕэ. Би-лигин баар дьон, Миигин итэҕэйэр буоллахтарына, өлүөхтэрэ суоҕа. Бу эппиппин итэҕэйэҕин дуо?» Марфа эппитэ: «Итэҕэйэбин, Тойонуом! Эн аан дойдуга кэлэн иһэр Христос — Танара Уола буоларгын мин итэҕэйэбин».

Ити кэннэ баран балтын Марияны ыңгыран аҕалбыта. Мария уонна кинини кытта кэлсибит иудейдар ытаһалларын көрөн, Иисус ис дуһатыттан кутурҕанна ылларан: «Ханна кистээтигит?» — диэн ыйыппыта. «Тойоммуот, барыахха, көрдөрүөхпүт», — диэбиттэрэ. Иисус хайа хаспаҕар, Лазарь хараллан сытар сиригэр, кэлэн, хаспах аан тааһын халбарыттарбыта. Марфа Киниэхэ бырааттара хараллыбыта хайыы-үйэ төрдүс хонугар барбытын санаппыта. «Итэҕэйдэххинэ, Танара килбиэнин көрүүн диэн эһиэхэ эппэтэҕим дуо?» — диэбитэ Иисус. Тааһы халбарыппыттарыгар Кини халлаан диэки көрөн туран: «Аҕаа! Миигин истибитин иһин, Эһиэхэ махтанабын, — диэбитэ. — Өрүү истэргин билэбин эрэри, Миигин Эн ыппыккын итэҕэйэллэрин туһугар, маны бу турар дьонно анаан эттим. Инньэ диэн баран, дорҕоонноох куолаһынан: «Лазарь, таҕыс!» — диэн ыңырбыта. Онуоха хаспах иһиттэн илиитэ-атаҕа өлүннүк таһаһынан сууламмыт киһи тахсан кэлбитэ.

Бу дыктини көрөн, Иисуһу элбэх иудей итэҕэйбитэ. Оттон фарисейдар уонна Танара үрдүкү үлэһиттэрэ бу кэмтэн ыла Кинини өлөрөргө санаммыттара.

ИОАНН 11:1-50

Закхей итэбэйиитэ

Мисус Өлбүт муора аттыгар баар Иерихон куоракка өссө төгүл кэлбитэ. Манна биир Закхей диэн ааттаах баай киһи, түһээн хомуйааччылар тойоноро, Кинини көрүөн туох да олус баҕарбыта эрээри, дьонго үтүрүттэрэн, уонна унуоҕунан кыра буолан, кыайан көрбөккө хаалбыта. Ол эрээри, хайаан да көрөн баран тэйээри, сүүрүүнэн илин түһэн, Иисус ааһыахтаах суолун кытыытыгар үүнэн турар смоковница үрдүгэр ыттыбыта. Иисус бу сиргэ тийэн кэлэн баран, өрө көрөөт: «Закхей! Түһэ оҕус, бүгүн Мин эн дьиэбэр сылдыахтаахпын», – диэбитэ. Закхей үөрэ-көтө түһэн, Иисуһу дьиэтигэр киллэрэн, күндүлээбитэ-маанылаабыта.

Бары ону көрөн, хайдах Кини ити аньыылаах киһи дьиэтигэр киирсэрий диэн, сөбүлээбэккэ суугунаһа түспүттэрэ. Оттон Закхей буоллабына Айыы Тойонго: «Баайым аңаарын умнаһыттарга биэриэм, итиэннэ кими эмэ атаҕастаабыттаах буоллахпына, киниэхэ түөрт оччону төлүөм», – диэбитэ. Иисус эппитэ: «Бүгүн Закхей дьиэтигэр быһабыл тосхойдо, кини эмиэ Авраам уола эбээт. Киһи Уола өлбүтү-сүппүтү булан быһаары кэлбитэ».

ЛУКА 19:1-10

Ким улахан иэстээбэ бырастыгы гыныллыбыт, ол күүскэ таптыыр

Биир Симон диэн ааттаах фарисей Иисуһу эбиэккэ ынгыр-быта. Иисус сөбүлэһэн, фарисей дьиэтигэр тийэн кэлбитэ.

Арай аһы олордохторуна ол куоракка баар аһыылаах-харалаах дьахтар Иисус фарисей дьиэтигэр баарын билэн, үчүгэй сыттаах арыы, мира, кутулла сылдыар алебастр иһиттээх киирэн кэлбитэ. Итиэннэ Айыы Тойон кэннигэр туран, ытыы-ытыы, Кини атабын харабын уутунан сууйбута уонна баттабынан сотон баран, ууруу-ууруу, миранан аһаабыта.

Ону көрөн, Иисуһу ынгырбыт фарисей: «Кини чахчы пророк эбитэ буоллар, хайа сүрдээх-кэптээх дьахтар Кинини таарыйарын билиэ этэ. Бу аһыыга хам ылларбыт дьахтар буолбаат?» — дии санаабыта. Ол эрээри, Иисус киниэхэ хайыһан: «Симон, Мин эйиэхэ этэрдээхпин», — диэбитэ. Анарааһныта: «Этиий, Үөрөтээччи», — дии түспүтэ. Иисус эппитэ: «Биир баайга икки киһи иэскэ киирбиттэр: биирдэрэ биэс сүүс динарий, атына биэс уон динарий иэстээх эбиттэр. Ол эрэн хайалара да тугунан да төлүүр кыахтара суоһун иһин, тойонноро иккиэннэрин иһин бырастыгы гыммыт. Эн санааһар бу икки киһиттэн хайалара кинини ордук күүскэ таптыаһай?» Симон: «Ордук улахан иэстээбэ дии саныыбын», — диэн хардарбыта.

«Сөпкө дьүүллээтин, — диэбитэ Иисус, онтон дьахтар диэки эргиллэн баран, Симонна эппитэ: — Бу дьахтары көрөбүн дуо? Мин эн дьиэбэр кэлбиппэр эн Миэхэ атаһын суунарбар уу биэрбэтэһин, оттон кини харабын уутунан атаһын сууйда уонна баттабынан сотто; эн Миигин уураабатаһын, оттон кини кириэхпиттэн атаһын ууруур; эн Мин төбөбүн арыынан сопотоһун, оттон кини буоллаһына атаһын миранан аһаата. Ол иһин эйиэхэ этэбин: кини күүскэ таптаабытын иһин, элбэх аһыыта бырастыгы буолар; оттон ким кыра иэстээбэ бырастыгы гыныллыбыт — ол кыратык таптыыр».

Оттон дьахтарга Иисус: «Аһыын-харан бырастыгы буолар», — диэбитэ. Ону истэн олорооччулар: «Аһыыны бырастыгы гынар Кини бу кимий?» — дии санаабыттара. Иисус буоллаһына дьахтарга эппитэ: «Итэбэлиң эйигин быһаата; эйэни кытта бар».

ЛУКА 7:37-50

Айыы Тойон Иерусалимга кириитэ

Иерусалимнаан иһэн, Иисус үөрэнээччилэрин кытта Елеон хайатын тэллэбэр турар Виффагияҕа тийэн кэлбиттэрэ. Онно Кини икки үөрэнээччитигэр эппитэ: «Ити иннигитигэр көстөр дэриэбинэҕэ баран кэлин; сана киирэн иһэннит, өсүөл баайыллан турарын көрүөххүт, аттыгар оҕото, эдэр өсүөл, турара буолуо; олору сүөрэн Миэхэ аҕалын. Ким эмэ туох эмэ диэтэ-бинэ, Тойоммут наадыйар диэрин, оччоҕо биэрэн ытыахтара».

Үөрэнээччилэрэ тыһы өсүөлү оҕотун кытта бииргэ илдэ кэлэн, систэригэр таҥастарын уурбуттара, Иисус таҥас үрдүгэр олорбута. Кини Иерусалимга чугаһаан истэбинэ, үтүмэн үгүс киһи Киниэхэ утары тахсыбыта; кинилэр Иисус барар суолугар таҥастарын уонна пальма лабааларын тэлгии-тэлгии: «Осанна Давид Уолугар!* Айыы Тойон аатыгар Кэлэн Иһээччи алгыстаах! Осанна үөһээ халлаанга!» — диэн хаһытаһаллара. Онон олох өрдөөбүтэ Захария пророк «Этин Сион кыһыгар**»: Эн Ыраахтааҕын мииниллэ илик эдэр өсүөлү, көлүүргэ сылдыар тыһы өсүөл оҕотун, миинэн эйиэхэ кэлиэҕэ» диэн эппитэ туолбута.

Иисус Иерусалимга кирибитигэр куорат бүттүүнэ сүһүөбэр турбута, бука бары: «Бу Кимий?» — дэһэллэрэ. Онуоха Кинини айхаллааччылар: «Бу Иисус, Галилея Назаретыттан төрүттээх Пророк», — диэн хардараллара. Үгүстэр Кини Лазары тилиннэрбитин, элбэх дыктини онорбутун кэрэһилиллэрэ. Онон фарисейдар бэйэлэрин ыккардыларыгар: «Көрбөккүт дуо? Хайбыр да кыахпыт суох буолла. Дойду бүттүүнэ Кинини батыста», — дэһиспиттэрэ. Итиэннэ Иисуһу ити Эйигин уруйдуур-айхаллыыр үөрэнээччилэргин буй диэн модьуйбуттара. Онуоха Иисус фарисейдарга: «Кырдыгы эһиэхэ этэбин, кинилэр уурайдахтарына, таастар хаһытаһахтара», — диэн хардарбыта.

МАТФЕЙ 21:1-11; ЛУКА 19:37-40; ИОАНН 12:12-19

---

* Ол аата «Биһигини быһынаа, Давид Уола!» диэн. Израильга ыраахтааҕылары манньк эбэрдэли кэрсөллөрө.

** Сион кыһа диэн Иерусалимы уонна кини олохтоохторун ааттыыллара.

Иисус Иерусалимы аһынан ытыыр

Иисус Иерусалимы – кини хас биирдии тааһа муударай өйдөөхтөр, пророктар, араас сэрии, эрэй-кыһалҕа, Тангараҕа истин үнгүү, Киниэхэ эрэл туһунан кэрэһилиэн сөптөөбүн үрдүнэн күүтүүлээх Өрүһүйээччитин ылымматах куораты – аһынан, кутурҕанна ылларан, эппитэ:

Оо, пророктары өлөртүүр, эйиэхэ ытыллыбыттары тааһынан тамныыр Иерусалим, Иерусалим! Хас төгүл Мин эн оҕолоргун, көтөр оҕолорун кынатын анныгар мунньарыныы, мунньоохпун баҕарбыппыный, оттон эн ону баҕарбатаҕын. Дьэ ол иһин дьиэбит иччитэх хаалларыллар. Эһиэхэ этэбин: Айыы Тойон аатынан Кэлээччи алгыстаах дии иликкитинэ, эһиги Миигин көрүөххүт суоҕа.

Дьэ онтон кэмэ кэлбитигэр Иисус Иерусалимга чугаһаан баран, куораты көрөн аһынан, ытаабыта:

Эйигин эйэбэ туох тиэрдэрин саатар бүгүн билбитинг эбитэ буоллар ньи! Ол эрэри билигин бу барыта эйигиттэн кистэммит. Өстөөхтөрүн эйигин тула бөбөргөтүнүү туттан, эргиччи ыган иилии эргийэр күннэрэ тирээн кэлиэ турдаҕа. Эйигин оҕолоргунуун үрэйэн-сарайан баран, имири эһиэхтэрэ, тааска тааһы хаалларыахтара суоҕа. Ол барыта – Кэлиэхтээх эйиэхэ кэлэ сылдыбытын билбэтэбин иһин буолуо.

ЛУКА 13:34-35; 19:41-44

«Ынғырыллыбыт элбэх — талыллыбыт аҕыйах»

Тиирдэ Иисус фарисей дьиэтигэр аһылыкка ынғырыллан кэлбитэ. Ыалдыт элбэҕин көрөн, Иисус дьиэлээх киһиэхэ эппитэ: «Эбиэт дуу, киэһээнни аһылык дуу тэрийдэххинэ — доҕотторгун, убайдаргын-бырааттаргын, аймахтаргын, баай ыалларгын да ынғыртаабат буол, ынғырдаххына, кинилэр эмиэ эйигин ынғыран ылан төттөрү маанылыахтара. Ол оннугар, малааһын тэрийдэххинэ, дыдангылары, бодоннору, доҕолоннору, хараҕа суохтары ынғыртыыр буол; кинилэр эйиэхэ кыайан төлөөбөттөр, онон эн соччонон алгыска тиксиэн: төлөбүрүн кэлин, кырдык-таахтар тиллэллэрин саҕана, ылыан».

Итини истэн баран, онно баар дьонтон биир киһи Киниэхэ: «Танара Саарыстыбатын малааһыныгар сылдыар киһи, оо, төһө эрэ дьоллоох!» — диэбитэ. Онуоха Иисус маннык домоҕу кэпсээбитэ:

Арай биир киһи улахан малааһын тэрийэн, элбэх ыалдыты ынғырбыт. Аһылык кэмэ буолбутугар кини ынғырбыт дьонугар кулутун ытан: «Кэлин, барыта хайыы-үйэ бэлэм», — диэн илдьиттээбит. Арай бары киксибит курдук, араастаан сылтаҕыран малааһынна кэлбэтэхтэр. Бастагы киһи: «Мин сир атыыластым, ол сирбин баран көрүөхтээхпин, онон миигин бука диэн баалаабаккар көрдөһөбүн», — диэбит. Иккис киһи эмиэ: «Мин уон көлүүр оҕуһун атыыластым, онтуларбын баран холоон көрүөм, миигин бука диэн баалаабаккар көрдөһөбүн», — диэбит. Онтон үһүс киһи: «Мин ыал буоллум, онон хайдах да барар кыаҕым суох», — диэн илдьиттээбит. Кулут төннөн кэлэн, барытын тойонугар кэпсээн биэрбит. Онуоха тойоно уордаһан, киниэхэ эппит: «Куорат уулуссаларын кэрийэ сылдьан, дыдангылары, бодоннору, доҕолоннору уонна хараҕа суохтары булан аҕалтаа». Сотору кулута тийэн кэлэн: «Тойонуом! Соруйбуккун барытын толордум гынан баран, өссө да миэстэ баар», — диэбит. Онуоха тойоно эппит: «Суол устун баран, күрүөлэри кэрийэ сылдьан, кими көрсүбүккүн барытын, дьиэм туоларын курдук, тылгар киллэртээн, манна илдэ кэл. Эһиэхэ этэбин: ити ынғырыллыбыт дьонтон ким даҕаны мин малааһыным аһыттан амсайыа суоҕа. Ынғырыллыбыт элбэх — талыллыбыт аҕыйах».

ЛУКА 14:12-24; МАТФЕЙ 22:14

«Кесарь киэнин – кесарьга, Танара киэнин – Танараҕа»

ылыттан ингиннэрэн буруйдаарылар, сокуонньуттар уонна фарисейдар буоланнар Иисуһу мөккүөрдэригэр кытыннара сатаабыттара. Онон биирдэ Киниэхэ бэйэлэрин үөрэнээччилэрин ытан маннык ыйыттарбыттара: «Үөрэтээччи! Эн кырдыктаахын, дын чахчы Танара суолугар үөрэтэргин биһиги билэбит. Эн кими да сирэйинэн көрбөккүн, кимиэхэ да бэрт буола сатаабаккын. Онон биһиэхэ этиэн буолаарай: Эн туох дии саныгыный, кесарьга* түһээни төлүүр сөп дуу, төлөөбөт сөп дуу?»

Фарисейдар оҕуруктаах ыйытыгы биэрбиттэрэ. Иисус кесарьга түһээни төлүүр сөптөөх диэбитэ эбитэ буоллар, Кинини Израилы таннарда, Рим былааһын өйөөтө диэн буруйдуохтаах этилэр. Оттон түһээни төлөнүллүү суохтаах диэбитэ буоллар, Рим былааһын утары барда диэхтээхтэрэ.

Иисус кинилэр уодаһыннарын курдат көрөн эппитэ: «Миигин тоҕо үтэн-анньан көрөбүт, сирэй көрбөхтөр? Түһээни төлүүр манньааккытын Миэхэ көрдөрүң». Киниэхэ динарий аҕалан биэрбиттэрэ. Иисус: «Бу ким мөссүөнэй, ким аатай?» — диэн ыйыппыта. Фарисейдар: «Кесарь киэнэ», — диэн хардарбыттара. Онуоха Айыы Тойон кинилэргэ: «Оннук буоллаҕына, кесарь киэнин кесарьга, Танара киэнин Танараҕа биэрин», — диэбитэ. Кинилэр маны истэ сөҕөн, Иисуһу хаалларан, баран хаалбыттара.

Онтон Иисус норуокка уонна үөрэнээччилэригэр эппитэ: «Моисей олбоҕор сокуонньуттар, фарисейдар олорбуттар. Кинилэр эһиэхэ тугу тутуһун диэн соруйалларын барытын тутуһан, толорон иһин, ол эрэри кинилэр тугу гыналларын батыһыман. Кинилэр үөрэтэллэр эрэри, үөрэппиттэрин толорботтор: бииртэн-биир ыарахан, сүгэргэ табыҕаа суох сүгэхэри баайан, дьон санныгар сүктэрэллэр, бэйэлэрэ буоллаҕына ону тарбахтарын төбөтүнэн да таарыйан көрбөттөр. Итиэннэ тугу гыналларын барытын, дьон көрөрүн туһугар, онгороллор».

МАТФЕЙ 22:15-22; 23:1-5

---

* Кесарь — Рим императора.

«Саамай суолталаах бастын кэриэс»

Биир сокуонньут кэлэн, Иисустан: «Үөрэтээччи! Сокуон кэриэстэриттэн хайалара саамай суолталаабый?» — диэн ыйыппыта. Иисус киниэхэ эппитэ: «Айыы Тойон Таңарабын туох баар ис сүрэххиттэн, ис дууһабыттан, туох баар өйгүнэн-санаабынан барытынан таптаа». Бу баар кэриэстэртэн саамай бастакылары уонна суолталаахтара. Иккис эмиэ итиниэхэ холоонноох: «Чугастаабыгын, бэйэбин таптыбырын курдук, таптаа». Сокуон уонна пророктар бары бу икки кэриэскэ тирэбирэллэр.

МАТФЕЙ 22:36-40

Дьаданы огдообо иккиэйэх манньыата

Урамна үөрэтэ туран, Иисус биирдэ маннык диэбитэ: «Норуокка айхаллаталларын, синагогаҕа инники миэстэҕэ, малааһынна бастын олбоххо олороллорун сөбүлүүр сокуонньутартан эһиги сэрэнэр буолун. Кинилэр, огдооболор дьыэлэрин хорон сиэччилэр, дьон көрөрүгэр өр үгээччилэр, ыартан ыардык буруйданыхтара».

Ол кэнниттэн Иисус храм туһатыгар харчы угар иһити утары олорон, кэлбит дьон харчыны хайдах сиэртибэлииллэрин көрбүтэ. Үгүс баайдар бэрт элбэҕи укпуттара. Онтон биир огдообо дьахтар тийэн кэлэн, иһиккэ икки лептаны (бытархай манньыаты) кылыр гына түһэрбитэ.

Иисус үөрэнээччилэрин ынгыран ылан, эппитэ: «Кырдыгы эһиэхэ этэбин: ити дьаданы огдообо дьахтар харчы угар иһиккэ барыларынааҕар элбэҕи сиэртибэлээтэ. Бары ордук харчыларыттан биэрбиттэрэ, оттон кини буоллаҕына баардааҕын барытын — аһыыр харчытын — олоччу укта».

МАРК 12:38-44

Иисус кэнэҕэски кэми кэлсиир

К

үүтүүлээх Мессия иккиһин кэлиэхтээҕин, оччоҕо бүтүн аан дойду үрдүнэн Тангара Саарыстыбата туругуруохтааҕын туһунан Библияҕа элбэхтик этиллэр. Мессия кэрэмэн килбиэн-нээхтик, улуу быһыылаахтык тийэн кэлиэҕэ, ол гынан баран бу дойду хара дьайа Киниэхэ суолу утарылаһыыта суох туран биэриэ суоҕа. Онон, хара дьай бүтэһиктээхтик кыайтара илигинэ, элбэх алдьархай аанныахтаах. Ол туһунан Иисус үөрэнээччилэригэр хаста да этэн турар:

Кимиэхэ да албыннапат курдук, сэрэхтээх буолун. Элбэх киһи Мин ааппынан ааттанан кэлэн, «мин Христоспун» дэнэн үгүс дьону албынҥа үктэтиэҕэ. Чугаһынан да, ырааһынан да сэрии турбут сураһын истиэххит, ол эрээри онтон куттанаайаҕыт; ити барыта буолуохтаах эрээри, өссө да бүтэр уһук буолбатах. Норуот норуоту, саарыстыба саарыстыбаны утары туруоҕа; сут, өлүүлээх сутул саҕаланыаҕа, онон-манан сир хамсааһына буолуталыаҕа. Бу барыта – төрүүр талыы кириитэ эрэ. Ол саҕана эһигини тутан ылан сордуохтара-мунҥуохтара, өлөртүөхтэрэ; Мин туспуттан эһигини бары норуоттар абааһы көрүөхтэрэ. Оччоҕо үгүстэр итэҕэллэрин сүтэриэхтэрэ, бэйэ-бэйэлэрин таһнарсыахтара, абааһы көрсүөхтэрэ. Элбэх сымыһа пророктар үөдүйөн үгүс дьон өйүн-санаатын сүүйүөхтэрэ. Суута-сокуона суох быһыыланы элбээн, үгүстэр тапталара сойуоҕа. Оттон ким тиһэҕэр тийэ тулуйбут – ол быһыһаныаҕа. Бары норуоттар истэллэрин туһугар, Саарыстыба Евангелиета аан дойдуга барытыгар иһитиннэриллиэҕэ; дьэ оччоҕо бүтэр уһук тийэн кэлиэҕэ.

Сымыһа христостар, сымыһа пророктар көстөннөр, төһө кыалларынан талыллыбыт дьону кытта албынҥа үктэтээрилэр, улуу бэлиэлэри, дыктилэри көрдөрүөхтэрэ. Онтон, ол кэм кутурҕана ааһаатын кытта, эмискэ күн хараара өлүөҕэ, ый сырдыгын биэрэт буолуоҕа, халлаантан сулустар сууллуохтара, халлаан күүстэрэ айгырыахтара. Дьэ оччоҕо халлаанҥа Киһи Уолун бэлиэтэ көстүөҕэ; Киһи Уола сүдү күүстэнэн, албан аатыран былыттарга уйдаран иһэрин көрөн, сир норуоттара бары мунгур уһукка киирэн, ытаһахтара. Сир-халлаан суола суох симэлийиэҕэ, оттон Мин тылым симэлийиэ суоҕа. Ити барыта хаһан буоларын, күнүн да, чааһын да, ким да билбэт, ону халлаанҥа баар аанньаллар даҕаны билбэттэр, арай Аҕам эрэ билэр. Онон сэргэх сылдыһын: Айыы Тойонҥут хаһан кэлэрин эһиги билбэккит.

МАТФЕЙ 24:3-14, 29-36, 42

Уон кыыс туһунан домох

Иһэх кэм туһунан кэпсээн баран, Иисус биһиги өрүү сэргэх сылдыан Киһи Уолун көрсөргө бэлэм буолуохтаахпытын домоҕунан быһаарбыта. Христос эмискэ кэлэр Тангара Саарыстыбатын кийиит кыыс дьуөгэлэрэ үгэс быһыытынан умайа сылдыар ыһырынньыктаах көрсөр күтүөттэригэр холообута.

Ол сағана Тангара Саарыстыбата ыһырынньыктарын туппутунан күтүөттүү кэлиэхтээх киһини көрсө тахсыбыт уон кыыска холоонноох буолуоҕа. Кинилэртэн биэһэ муударай өйдөөх, биэһэ толкуйа суох эбиттэр. Толкуйа суохтара, ыһырынньыктарын ильдэ тахсан баран, арыыларын ылбатахтар. Муударай кыргыттар буоллахтарына ыһырынньыктарын кытта иһиккэ арыыларын эмиэ ылбыттар. Күтүөт киһи өр күттэрбитигэр кыргыттар бары улам нухарыйан утуйан хаалбыттар.

Онтон арай түүн үөһүн сағана: «Күтүөт иһэр! Киниэхэ утары тахсын», — диэн хаһыы сатараабыт. Кыргыттар бары уһуктан, ыһырынньыктарын уотун күөдүппүттэр. Арыыта суох кыргыттар муударай кыргыттарга: «Биһиги уоппут умуллан эрэр, арыгытыттан бэрсин», — диэбиттэр. «Арыыбыт барыбытыгар тийиэ суоҕа, — диэн хардарбыттар муударай кыргыттар. — Онон атыылыыр дьонго баран, атыыласпыккыт ордук буолуо». Кыргыттар арыы атыылаһа барбыттарын кэннэ, күтүөт тийиэн кэлбит, онон бэлэм турааччылар кинини кытта уруу малааһыныгар киирсибиттэр; кэннилэриттэн ааны хатаан кэбиспиттэр.

Онтон били арыы атыылаһа барбыт кыргыттар тийиэн кэлэн: «Тойоммуот! Тойоммуот! Биһиэхэ ас», — диэн көрдөспүттэр. Күтүөт буоллаҕына кинилэргэ: «Кырдыгы эһиэхэ этэбин: мин эһигини билбэппин», — диэн хардарбыт.

Онон өрүү сэргэх сылдыын: эһиги Киһи Уола төннөн кэлэр күнүн да, чааһын да билбэккит.

МАТФЕЙ 25:1-13

Христос – виноград умнаһа

исус үөрэнээччилэригэр эппитэ:

Мин дьингнээх виноград умнаһынабын, оттон Аҕам – виноград үүннэрээччи. Мин ас биэрбэт хас биирдии лабаабын Кини быһан ылан быраҕар, оттон ас биэрэр хас биирдии лабаабын, өссө элбэх аһы биэрдин диэн, ыраастыыр. Мин эһиэхэ эппит тылбын ылынан, эһиги хайыы-үйэ ырааһырдыгыт. Эһиги Миэхэ буолун, Мин эмиэ эһиэхэ буолуом. Лабаа умнаска буолбатағына, бэйэтэ астамматын курдук, эһиги Миэхэ буолбатаххытына, эмиэ кураанах буолуоххут. Мин умнаспын, оттон эһиги лабааларгыт. Миэхэ баар киһи, Мин эмиэ киниэхэ буоллахпына, элбэх аһы биэрэр. Эһиги Миигинэ суох тугу да гынар кыаххыт суох. Ким Миэхэ буолбатах – лабаа курдук, киэр быраҕыллан куура хатыаҕа; оннук лабааны хомуйан ылан, уокка быраҕаллар. Оттон Миэхэ буоллаххытына, Мин этэр тылбын сүрэххитигэр ингэриннэххитинэ, эһиги тугу баҕараргытын көрдөһүң – ол барыта эһиэхэ бэриллэҕэ. Аҕам эһигини таптаабытын курдук, Мин эмиэ эһигини таптаабытым; Мин тапталбын сүтэримэн. Мин Аҕам ыйбытын толороммун, Кини тапталыгар олорорум курдук, эһиги эмиэ Мин ыйбыппын толордоххутуна, Мин тапталбар олоруоххут. Маны, Мин үөрүүм эһиэхэ бэриллэн, эһиги сүрэххитин толорорун туһугар, эттим.

Бу аан дойду эһигини абааһы көрөр буоллағына, кини магнай Миигин абааһы көрбүтүн эһиги билиэх тустааххыт. Эһиги бу дойду эбиккит буоллар, кини бэйэтин дьонун таптыа этэ. Бу дойду буолбатаххыт иһин, кини эһигини абааһы көрөр. Миигин сойуоласпыт буоллахтарына, эһигини эмиэ сойуолаһахтара; Мин тылбын толорбут буоллахтарына, эһиги тылгытын эмиэ толоруохтара. Кинилэр Миигин Ыппыты билбэт буоланнар, Мин аатым туһуттан, эһиэхэ итинник сыһыаннаһахтара. Мин бу дойдуга кэлэн эппэтэҕим буоллар, ол кинилэргэ аһыыга туруо суоҕа этэ. Миигин абааһы көрөр киһи Аҕабын эмиэ абааһы көрөр.

ИОАНН 15:1-7, 9-10, 17-23

Тигэх киэһээнни аһылык

Иаасха бырааһынньыга үүммүтүгэр Иисус Петрдаах Иоанны: «Баран, биһиэхэ Паасха аһылыгын бэлэмнээн», — диэн соруудахтаан Иерусалимга ыппыта. Кинилэр бараары туран: «Паасханы ханна бэлэмниибит?» — диэн ыйыппытара. Онуоха Иисус: «Куоракка киирээт да, эһиги купсуунга уу тутан иһэр киһини көрсүөххүт. Кинини батыһан, кини ханна киирэр да, онно киирсээрин; дьиэбэ киирэн, хаһаайыңга „Үөрэтээччи үөрэнээччилэрин кытта Паасха аһын аһыахтаах хоһо ханнатын ыйыттарар“ диэтэххитинэ, ол киһи эһиэхэ бырааһынньыкка ананан хайыы-үйэ толору тэриллибит киэн-куон үөһээнни хоһу көрдөрүөбү; аһылыгы ол хоско бэлэмнээрин». Үөрэнээччилэрэ куоракка тийэн, Кини тугу эппитин булан, паасханы бэлэмнээбиттэрэ.

Кэмэ кэлбитигэр Иисус уон икки үөрэнээччитин кытта аһаары олорбута. Кини эппитэ: «Эрэйи-буруйу көрө иликпинэ, бу Паасха аһын эһигинниин бииргэ аһахпын олус баһарбытым. Эһиэхэ этэбин: бу аһы, аны Паасха Таһара Саарыстыбатыгар буолуор диэри, Мин аһыам суоҕа». Итиэннэ иһити ылан Таһараҕа махтанан баран, эппитэ: «Маны ылан үллэстэн иһин. Эһиэхэ этэбин: Таһара Саарыстыбата кэлиэр диэри, Мин аны бу виноград отонуттан оҥоһуллубут арыгыттан испэппин».

Итиэннэ килиэби ылан, Таһараҕа махтанан баран, тоһутан кинилэргэ ууммута уонна эппитэ: «Бу — эһиги тускутугар бэриллэр Мин Этим-Сииним; Миигин ахтан-санаан туран, эһиги маннык гынар буолун». Аһылык кэнниттэн эмиэ ити курдук кинилэргэ иһити туттаран баран: «Бу иһит — эһиги тускутугар тохтор Мин Хааным бигэргэппит Саһа Кэс Тыла», — диэбитэ.

ЛУКА 22:8-20

Киһээнни аһылык кэмигэр кэпсэтии

Аһылык кэмигэр Айыы Тойон туран, сотторунан курданан баран, суунар иһиккэ уу кутан, үөрэнээччилэрин атахтарын сууйа-сууйа, курдаммыт сотторунан сотон киирэн барбыта. Кини Симон Петрга чугаһаан кэлбитигэр Петр: «Хайдах Эн мин атахпын сууйаары гынафыный?» — диэн буолунумаары гыммыта. Иисус киниэхэ: «Мин тугу гынарбын эн билигин билбэккин, кэлин өйдүөбүҥ», — диэн хардарбыта.

Үөрэнээччилэрин атахтарын сууйан баран, кинилэргэ эппитэ: «Бу Мин эһиэхэ анаан тугу гыммыппын билэбит дуо? Эһиги Миигин Үөрэтээччибит, Тойоммут диигит, чахчы оннук. Онон Мин, Тойонгут уонна Үөрэтээччигит, атаххытын сууйбут эбит буоллахпына, эһиги бэйэ-бэйэбит эмиэ атаххытын сууйсуохтааххыт. Манан Мин эһиэхэ холобур көрдөрдүм... Дьин кырдыгы эһиэхэ этэбин: кулут тойонунааһар улахан буолбат, ким эмэ ыппыт киһитэ ыппытынааһар улахан буолбат. Эһиги маны билэр уонна тутуһар буоллаххытына — алгыстааххыт. Эһиги барыгыт тускутунан эппэппин: кимнээҕи талан ылбыппын Мин билэбин. Ол эрэри „Миигин кытта бииргэ килиэп сиэччи Миигин тэпсээри оноһунна“ диэн Суруйууга этиллибит туолуохтун».

Иисус маны этэн баран, ис-иһиттэн долгуйан кэлбитэ: «Дьин кырдыгы эһиэхэ этэбин, — диэбитэ Кини, — эһигиттэн биирдэскит Миигин таһнарыаһа». Маны истэн, үөрэнээччилэр Кини кими этэрин өйдөөбөккө, сирэй-сирэйдэрин көрсүбүттэрэ. Иоанн буоллаһына Иисус түөһүгэр сыстан: «Ол кимий?» — диэн ыйыппыта. Иисус киниэхэ: «Мин килиэби арыыга умһаан баран биэрэр киһим», — диэн хоруйдаабыта. Маны этэн баран, килиэп тооромоһун умһаан ылан, Симон Искариот уолугар Иудаһа ууммута. Килиэби ылаат, Иуда тахсан барбыта. Таһырдыа түүн этэ.

Кини тахсан барбытын кэннэ, Иисус эппитэ: «Оҕолоор! Мин эһиэхэ сана кэриэһи биэрэбин: бэйэ-бэйэбитин таптаан, Мин эһигини таптаабытым курдук, эһиги эмиэ бэйэ-бэйэбитин таптаан. Бэйэбит ыккардыгытыгар таптал баар буоллаһына, оччоҕо эһиги Мин үөрэнээччилэрим буоларгытын билиэхтэрэ».

Онтон Иисус кинилэргэ бу түүн эһиги бука бары Миигиттэн тэйиэххит диэбитэ. Онуоха Петр: «Эйигиттэн бары тэйдэхтэринэ даһаны, мин Эйигиттэн хаһан да тэйиэм суоһа», — диэн хардарбыта. Иисус киниэхэ эппитэ: «Кырдыгы эһиэхэ этэбин: бу түүн бөтүүк хаһытыан иннинэ, эн Миигиттэн үстэ аккаастаныаһын».

МАТФЕЙ 26:33-34; ИОАНН 13:4-35

Гефсиманиятаабы үнүү

Гол түүн, киэһээнги аһылык кэннитэн, Иисус уон биир үөрэнээччитин кытта Иерусалимтан тахсан, Гефсимания диэн сиргэ кэлбитэ. Үөрэнээччилэриниин бииргэ саад иһигэр киирэн баран: «Эһиги манна хаалын, Мин онно баран үнүөм», — диэбитэ. Кини Бэйэтин кытта Петру, Иаковы уонна Иоанны илдэ барбыта. Итиэннэ дирин кутурҕанга ылларан, санаарҕаан-туоххаһыйан кинилэртэн: «Дууһам өлөр кутурҕанга ылларда, утуйуман, манна Миигин кытта бииргэ олоро түһүн», — диэн көрдөспүтэ.

Онтон кыратык тэйэн баран, сөһүргэстээн туран: «Аҕаккаа, кыаллар буоллаҕына, бу эрэй-буруй Миигин тумнан аастын. Ол эрэри Мин көнүлүм буолбатын, Эн көнүлүн буоллун», — диэн Тангараҕа үнпүтэ. Онуоха халлаантан аанһал кэлэн, Кинини бөбөргөппүтэ. Иисус ис-иһиттэн муунтуйан, ордук кыһаллан-мүһэллэн үнпүтэ, Кини көлөһүнэ сиргэ саккырыы тохтор хаан таммахтарын курдуга.

Үөрэнээччилэригэр төннөн кэлэн көрбүтэ, дыоно утуйан хаалбыт этилэр, онуоха уһугуннартаан баран: «Саатар, биир чаас Миигин кытта сэргэх сылдыар кыаххыт суох этэ дуу? — диэбитэ. — Утуйуман, тургутууну тулуйар туһугар, үнүн: киһи ис тыына сэргэх, этэ-сиинэ мөлтөх».

Онтон эмиэ тэйиччи баран: «Аҕаккаам! Бу эрэй-буруй Миигин тумнан ааһара хайдах да табыллыбат буоллаҕына, Эн көнүлүн буоллун», — диэн үнпүтэ. Христос биһиги аныбыт-харабыт туһуттан эрэйи-муну көрүөхтээгин туһунан итинник эппитэ.

МАТФЕЙ 26:36-44; ЛУКА 22:39-46

Иисүһу туталлар

Иисус үөрэнээччилэригэр үстэ кэлэ сылдыбыта да, кинилэр сырыы ахсын утуйа сытар буолаллара. Үһүс кэлиитигэр Кини: «Эһиги кэм да утуйа сытабыт дуу? — диэбитэ. — Киһи Уола анһыылаахтар илиилэригэр бэриллэрэ бу кэллэ. Турун, бардыбыт. Миигин таннарааччы чугаһаан эрэр».

Мань этэн бүтэ илигинэ, эмискэ уон икки үөрэнээччититтэн биридэстэрэ Иуда тийэн кэлбитэ. Кини отут үрүн көмүс манһыат туһугар Иисүһу Тангара үрдүкү үлэһиттэригэр туттарыах буолан сылдыара. Фарисейдартан уонна Тангара үрдүкү үлэһиттэриттэн буйуннар итиэннэ уоттаах, кылыстаах, үөрбэлээх дьон Иуданы кытта кэлсибиттэрэ. Таннарыахсыт Иуда кинилэргэ: «Мин Кими уураабыппын, ону тутаарын, ол Кини буолуоҕа», — диэн бэлиэ биэрбит этэ. Онон Иуда Иисуска чуо тийэн: «Эҕэрдэ Эһиэхэ, Үөрэтээччи!» — диэн баран, уураан ылбыта. Иисус киниэхэ: «Хайа, доҕоор, тоҕо кэлин? — диэбитэ. — Киһи Уолун уураангын таннарабын дуу?» Онтон Кини Иуданы кытта кэлсибит буйуннарга хайыһан: «Кими көрдүүгүтү?» — диэн ыйыппыта. Кэлбит дьон Иисус Назарянины диэн хардарбыттара. Айыы Тойон кинилэргэ: «Мин бу баарбын», — диэбитигэр буйуннар кэннилэринэн чугурус гынан, сиргэ сууллан түспүттэрэ. Иисус эппитэ: «Ороспуйу тутарга дылы, болоттонон, үөрбэлэнэн кэлбиккит. Эһигини кытта күн аайы храмга бииргэ сылдыарым да, Миигин тыыппатаххыт, оттон билигин эһиги кэмнит, хараҥа былааһа».

Буйуннар Иисүһу тутан, Тангара үрдүкү үлэһитин дьиэтигэр илдьэ барбыттара, оттон үөрэнээччилэрэ Кинини хаалларан, куотан хаалбыттара.

МАТФЕЙ 26:45-57; ЛУКА 22:45-53; ИОАНН 18:1-12

Иисуһу дьүүлүлүллэр. Петр мэлдьэһиитэ

Ити барыта тугунан бүтэрин көрөөрү, Петр биир атын үөрэнээччилин Иисуһу ыраахтан батыһан, Таңара үрдүкү үлэһитин тиэргэнигэр киирсибитэ. Таңара үрдүкү үлэһиттэрэ, аҕа баһылыктар уонна синедрион бүтүүнэ Иисуһу өлөрөргө уураары, Кинини утары сымыһа туоһулары була сатыыллара. Ол гынан баран, төһө да элбэх сымыһа туоһу кэлбитин үрдүнэн, Иисуһу буруйдуур сылтаҕы бири да кыайан булбатахтара.

Дьэ онтон кэмниэ-кэнэбэс икки киһи кэлэн: «Кини Таңара храмын урусхаллаан баран, үс күн иһигэр ону сангаттан тутар кыахтаахпын диир этэ», — диэбиттэрэ. Таңара үрдүкү үлэһитэ Иисустан: «Эйигин утары туоһулуулларыгар бу тоҕо тугу да хардарбаккын?» — диэн ыйыппыта. Иисус саңарбатаҕа. Онуоха үрдүкү үлэһит: «Тыыннаах Таңара аатынан модьуйабын: биһиэхэ эт — Эн Таңара Уолаҕын, Христоскун дуо?» — диэбитэ.

«Эн эттин, — диэн хоруйдаабыта Иисус киниэхэ. — Мин эмиэ этэбин: аны мантан иннэ эһиги Киһи Уола Сүдү Күүстээх Таңара уна өттүгэр олорорун уонна халлаан былыттарыгар уйдаран иһэрин көрүүххүт».

Мань истэн, үрдүкү үлэһит таңаһын хайа тардыммыта: «Таңараны холуннара турар! Бу кэннэ биһиэхэ өссө туох туоһута нааданый? Таңараны холуннарбытын бэйэбит иһиттигит! Онон эһиги быһаарыгыт тугуй?» Атытара: «Буруйу онорбутун быһыытынан өлүөхтээх!» — диэн хардарбыттара. Сонно Иисуһу кырбаан, сирэйгэ силлээн барбыттара, сорохтор элэк оностон, сирэйгэ охсо-охсо: «Чэ эрэ, Христос, ким Эйигин охсубутун эт!» — дииллэрэ.

Петр ити кэмгэ тиэргэнгэ чаҕардары кытта кулуһун уотугар итэ олорбута. Тымныы этэ. Онно биир чаҕар дьахтар киниэхэ тийиэн кэлэн: «Эн эмиэ Иисус Галилеянины кытта бииргэ сылдыарын», — диэбитэ. Петр бары истэллэригэр: «Ити тугу этэргин мин олох билбэппин», — диэн мэлдьэһэн кэбиспитэ. Онтон олбуор аанынан тахсан эрдэбинэ, аны атын дьахтар, кинини таба көрөн, онно турар дьонго: «Бу киһи Назарет Иисуһун кытта бииргэ сылдыара», — диэн түспүтэ. Петр андаҕайан туран иккиһин: «Мин ити Киһини билбэппин», — диэн мэлдьэспитэ. Чочумча буолаат, чугас турбут дьон киниэхэ тийиэн кэлэн: «Эн чахчы кинилэртэн биирдэстэринэбин, ол саңаҕыттан да биллэр», — диэн моһуйсубуттара. Онуоха Петр эмиэ: «Мин ити Киһини букатын билбэппин!» — диэн андаҕайан барбыта. Ол кэмгэ эмискэ бөтүүк хаһытаабыта.

Сонно Петр Иисус киниэхэ: «Бөтүүк хаһытыгы да илигинэ, эн Миигиттэн үстэ akkaастаныан», — диэн эппитин өйдөөн кэлбитэ. Уонна олбуор иһиттэн тахсан бараат, уйа-хайа суох ытаабыта.

МАТФЕЙ 26:58-75

Иисус Пилат иннигэр

Гарсыярда эрдэ Тангара үрдүкү үлэхиттэрэ уонна аҕа баһылыктар бары мустаннар, Иисуһу өлөрөргө быһаарбыттара. Кинини кэлгийэн баран, Иудеяҕа Рим туруорбут баһылыгар Понтий Пилакка илдьэн туттарбыттара. Онуоха Иисуһу тангарбыт Иуда, Кинини буруйдаабыттарын көрөн, «буруйга суох Киһини атыылаан аныгыны онгоһуннум» диэн кэмсинэн, отут үрүн көмүс манньыатын Тангара үрдүкү үлэхиттэригэр уонна аҕа баһылыктарга төттөрү илдьэн биэрбитэ. Итиэннэ манньыаттарын храм муостатыгар тоҕо ыһаат, баран моннон өлбүтэ.

Иисуһу тутан аҕалбыт иудейдар, быртаҕырымаары, преторияҕа, Тангараны итэҕэйбэт Пилат дыбарыаһыгар, киирбэтэхтэрэ. Пилат бэйэтэ кинилэргэ утары тахсан: «Бу Киһини туохха буруйдуугутуй?» – диэн ыйыппыта. Кинилэр: «Хара дьайдаахтык быһыыламматаҕа буоллар, эйиэхэ аҕалыахпыт суоҕа этэ», – диэн хардарбыттара. Итиэннэ: «Биһиги Кини буруйун арыйдьыт: Кини норуоту иирдэр, Христос ыраахтааҕыбын дэнэн, император түһээнин төлүүрү бопсор», – диэн буруйдаан барбыттара.

Онуоха Пилат преторияҕа төннөн киирэн, Иисуһу ыңгыран ылан: «Эн иудей Ыраахтааҕытынаҕын дуо?» – диэн ыйыппыта. Иисус эпитэ: «Мин Саарыстыбам бу дойду саарыстыбата буолбатах. Бу дойду саарыстыбата эбитэ буоллар, үлэхиттэrim Миигин көмүскүө этилэр». Пилат: «Ол аата Эн Ыраахтааҕы буоллаҕын дии?» – диэбитэ. Иисус: «Мин кырдык туһунан туоһулаары төрөөбүтүм, ол туһугар бу дойдуга кэлбитим; кырдыгы таптыыр киһи Мин сагабын истэр», – диэн хоруйдаабыта. «Кырдык диэн тугуй?» – Пилат ыйыппыта. Ол эрээри Иисус киниэхэ атыны тугу да хардарбатаҕа.

Иисус Галилеяттан, Ирод уобалаһыттан, сылдьарын билэн, Пилат Кинини ол кэмнэ Иерусалимга кэлэ сылдьар Ирокка ыйыппыта. Ирод бэрт элбэҕи ыйыппыта да, Иисус киниэхэ тугу да санарбатаҕа. Оттон Тангара үрдүкү үлэхиттэрэ уонна сокуонньуттар Кинини сытайан туран буруйдаабыттара. Ирод элбэх ахсааннаах буйуннарыныын Иисуһу атаҕастаан, күлүү-элэк онгостон баран, ыраахтааҕы таһаһын кэтэрдэн, Пилакка төттөрү ыйыппыта. Бу күнтэн ыла урут өстөөх дьон Пилаттаах Ирод добордуу буолбуттара.

Пилат Тангара үрдүкү үлэхиттерин, баһылыктары уонна норуоту мунньан баран: «Эһиги бу Киһини, норуоту иирдэр диэн, буруйдаан, миэхэ аҕалбыккыт. Мин эһиги бэйэҕит көрөн турдаххытына, Кинини доппуруостаагым да, ити этэр буруйгутуттан бири даҕаны булбатым», – диэбитэ. Пилат үгэһи тутуһан, бырааһынньыгынан сибээстээн, биир хаайыылааҕы босхолоуотааҕа. Кини Иисуһу босхолоун баҕарбыта, ол эрээри мустубут дьон: «Кини өллүн! Биһиэхэ Варавваны босхолоо!» – диэн үөгүлэспиттэрэ. Варавва буоллаҕына куоракка өрө турууну тэрийэн, киһини өлөрөн, хаайыыга сытара. Пилат Иисуһу ытыган баҕаран, өссө төгүл хаһытаан көрбүтэ да, мустубут дьон: «Тиир, тиир Кинини!» – диэн үөгүлэһэ турбуттара. Кинилэр үөгүлэрэ Пилат санатын баһыйбыта.

МАТФЕЙ 27:1-4; ЛУКА 23:2, 7-23; ИОАНН 18:28-30, 33-38

«Кириэһин сүгэн...»

нон Пилат Иисуһу ылан, таһыйарга дыһайбыта. Буйуннар хатыылаах ыарфаттан мэнньиэс өрөн, Иисус төбөгүгэр кэтэрдибиттэрэ, санныгар кыһыл сону саба бырахпыттара уонна: «Эбэрдэлибит Эйигин, Иудея Ыраахтаабыта!» — дии-дии, сирэйгэ охсуолаабыттара. Пилат дыонго эмиэ утары тахсан: «Кини туох да буруйдааһын була иликпин, ону билэргит түһүгар, бу Кинини эһиэхэ таһаарабын», — диэбитэ.

Онуоха төбөгүгэр хатыылаах ыарфаттан өрүллүбүт мэнньиэстээх, кыһыл сонноох Иисус тахсыбыта. «Бу Киһи!» — диэбитэ Пилат дыонго. Танара үрдүкү үлэһиттэрэ уонна харабыллар Иисуһу көрөн: «Кириэскэ тиир, кириэскэ тиир Кинини!» — диэн үөгүлэспиттэрэ. Пилат дыонго: «Кини туох да буруйдааһын була иликпин», — диэбитэ. Иудейдар: «Биһиги сокуоммут быһыытынан бу Танара Уолунабын дэнэр Киһи өлүөхтээх!» — диэн үөгүлэспиттэрэ. Пилат бу тыллары истэн, өссө ордук куттаммыта. Преторияҕа төннөн киирэн, Иисустан: «Эн хантан кэлбиккинэй?» — диэн ыйыппыта. Иисус тугу да сангарбатаҕа. «Миэхэ хоруйдаабаккын дуу?» — диэбитэ Пилат. — Мин Эйигин кириэскэ тиирэр да, босхолуур да былаастаахпын билбэккин дуо?» Онуоха Иисус: «Эйиэхэ үөһэттэн бэриллибэтэҕэ буоллар, эн Мин үрдүбүнэн ханнык да былааһа суох буолуон этэ, — диэн хардарбыта. — Онон Миигин тутан эйиэхэ биэрбит киһи ордук улахан аһыылаах». Бу кэнниттэн Пилат Кинини хайдах босхолууру тобула сатаабыта.

Онон Иисуһу преторияттан таһааран баран, дүүллүүр кириэһилэтигэр олорбута. Итиэннэ иудейдарга: «Бу баар эһиги Ыраахтаабыгыт!» — диэбитэ. Иудейдар: «Ылан, кириэскэ тиир!» — диэн хаһытаспыттара. Пилат: «Христос диэн ааттаах Иисуһу хайдах гынабын?» — диэбитэ. Бука бары: «Кинини кириэскэ тиир!» — дэһэ түспүттэрэ. Баһылык: «Туох куһаҕаны Кини онорбутай?» — диэн өссө нэмийэн ыйыппыта. Онуоха дыон сэтэрэн туран: «Кинини кириэскэ тиир!» — диэн үөгүлэспиттэрэ. Пилат туох да туһалаабатын, аймалҕан күүһүрэн эрэ иһэрин көрөн, уу аҕалтаран, норуот көрөн турдаҕына, илиитин сууммута: «Бу Кырдыксыт хааныгар мин буруйум суох. Бэйэҕит билин». Онуоха норуот: «Буруйа биһиэхэ итиэннэ биһиги оҕолорбутугар түһүөхтүн!» — диэн хардарбыта. Онон Пилат кинилэргэ Варавваны босхолообута, оттон Иисуһу таһыйтаран баран, кириэскэ тиирдэрэ биэрбитэ.

Буйуннар Иисуһу ылан, өлөрөр сиргэ илдэ барбыттара. Кириэһин сүгэн, Кини «Бас Уңуоҕа», еврейдии, «Голгофа» диэн сиргэ тахсыбыта. Кэнниттэн үтүмэн үгүс киһи батыһан иһэрэ, дыахталлар Кинини аһыйан, түөстэрин кырбана-кырбана, ытаһаллара. Иисус кинилэргэ хайыһан эппитэ: «Иерусалим кыргыттара! Эһиги Миигин аһынан ытаһыман, бэйэҕитин уонна оҕолоргутун аһынан ытаһын. Оҕолонору билбэтэх, хаһан да төрөөбөтөх, оҕо эмийдээн көрбөтөх дыахталлар дыоллоохтор диир кэмнэрэ кэлэн эрэр».

МАТФЕЙ 27:20-26; ЛУКА 23:27-29; ИОАНН 19:1-14, 16-17

Иисүһү кириэскэ тирири

Кинини кытта икки ороспуойу өлөрө илдыбиттэрэ. «Бас Унгуоҕа» диэн ааттаах сиргэ кэлэн, Иисүһү уонна ол икки ороспуойу кириэскэ хам тоһоҕолообуттара: биирдэрин Кини – уна өттүгэр, атынын – ханас өттүгэр. Иисус ити кэмнэ: «Аҕаа! Кинилэри бырастыгып – кинилэр тугу гыналларын билбэттэр», – дии турбута. Пилат хаптаһынна сурук суруйтаран баран, кириэскэ саайтарбыта. Онно еврей, грек уонна латыын тылынан «Иисус Назорей – иудей Ыраактааҕыта» диэн суруллубут этэ.

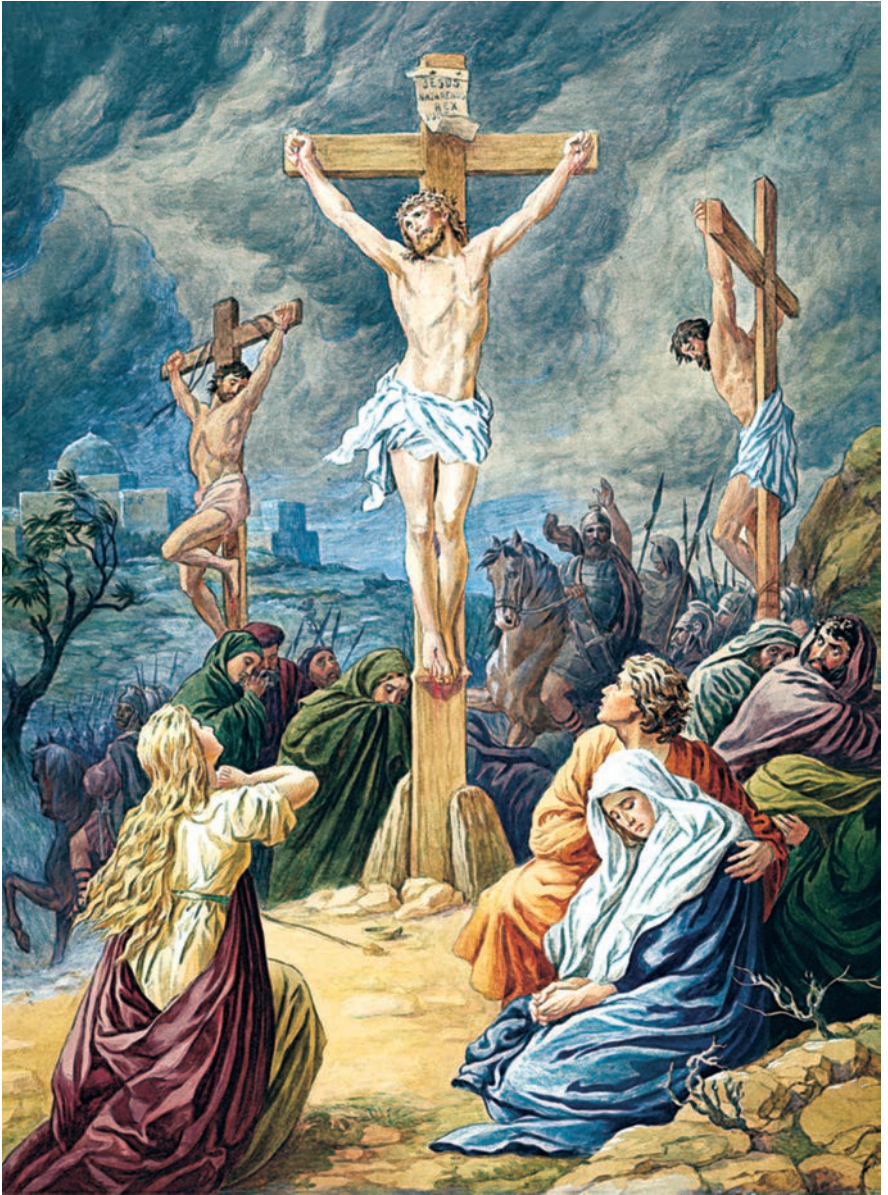
Буйуннар Иисүһү илиититтэн-атабыттан кириэскэ хам тоһоҕолоон баран, таһаһын үллэстибиттэрэ, оттон хитонун туһуттан түөрэх бырахсыбыттара. Норуот ону көрөн турбута. Баһылыктара Кинини күлүү гыммыттара: «Атыттары быһыһыра дии, Кини ол курдук Таһара талыылааҕа Христос буоллаҕына, Бэйэтин быһыһанн ээ». Буйуннар эмиэ күлүү гынан, уоһугар уксууһу үнүлүтэ-үнүлүтэ: «Иудей Ыраактааҕыта буоллахына, Бэйэҕин быһыһа!» – дэһэллэрэ. Кириэскэ ыйаабыт ороспуойдарыттан биирдэстэрэ эмиэ: «Эн Христос буоллахына, Бэйэҕин уонна биһигини быһыһа!» – дии-дии, үөхсэ турбута. Иккиһэ буоллаҕына кинитин буйуара: «Бэйэҥ эмиэ ситинник буруйданан баран, Таһараттан куттаммаккын дуо? Биһиги сөпкө буруйданан, өлөн эрэбит, оттон Кини буоллаҕына туох да куһаҕаны онорботоҕо». Ол кэммэ кини Иисустан көрдөспүтэ: «Тойоһуом, Саарыстыбаҕар тийдэххинэ, миигин санаар дуу». Иисус киниэхэ: «Кырдыгы эйиэхэ этэбин, – диэбитэ. – Күн бүгүн эн Миигинниин ырайга буолуон». Күнүс уон икки чаас саҕана дойду үрдүнэн им балай хараҥа бүрүүкээбитэ, уонна үс чааска диэри оннук ыаһыран турбута. Онтон үс чаас саҕана Иисус күүһүн мунуһан: «Эли, Эли! Лама савахфани?», ол аата «Таһарам, Таһарам! Эн Миигин тоҕо хааллардын?» – диэн хаһытаабыта. Онуоха сонно тута аттыгар турбут биир буйун сүүрэн тийээн гуупкаҕа уксуус оборторон ылбыта уонна ону ураҕаска илэн баран, иһэрдээри, Кини уоһугар даҕайбыта. Иисус ол уксуустан иһэн баран: «Туолла!» – диэбитэ. Уонна улаханник саҥа таһааран: «Аҕаа! Тыммын Эйиэхэ туттарабын», – диэт, тыһына быстыбыта.

Ол түгэнгэ храм быһыһа икки аһыһы хайа барбыта, сир хамсаан дыгигийбитэ, очуос таастар хабырыттаннар, хоруоптар аһылла биэрбиттэрэ, элбэх сибэтийдэр тиллэн кэлбиттэрэ. Иисус тиллибитигэр кинилэр эмиэ хоруоптарыттан тахсан, сибэтиэй куоракка киирэн элбэх дьонно көстүбүттэрэ. Иисүһү манаан турбут сотник уонна да атын дьон сир хамсаабытын уонна туох буолбутун барытын көрөн, куттанан: «Кини дыһычакчы Таһара Уола эбит!» – дэспиттэрэ. Кэлбит дьон эмиэ итини барытын көрөн, айманан, түөстэрин кырбана-кырбана, дьиэлэригэр төннүбүттэрэ.

МАТФЕЙ 27:45-49, 51-54; ЛУКА 23:35-43, 46, 48;

ИОАНН 19:19-23, 30

Иисүһу харайыы

Иисус өлбүт күнэ бээтинсэ этэ. Ол иһин иудейдар Пилакка кэлэн, бу субуотаҕа улуу бырааһынныкпыт, онон субуота күн кириэскэ өлүк туруо суохтаах диэн, тириллибиттэри кириэстэн уһултарарыгар көрдөспүттэрэ. Баһылык көнгүлүн ылан баран, буйуннар, тийиэн, өлбүт ороспуйдар сотолорун унуоҕун тосту охсубуттара. Иисус өлбүтүн көрөн, сототун унуоҕун тоһуппатахтара. Ол гынан баран биир буйун Кини ойбоһун үгүүнэн супту анныбытыгар сонно бааһыттан хааннаах уу тохтубута. Онон барыта Суруйууга «Кини унуоҕа тостуо суоҕа» (*Тахсыы 12:46*) уонна «Кими супту анныбыттарын көрүөхтэрэ» (*Захария 12:10*) диэн этиллибитин курдук буолбута.

Бу кэнниттэн Пилакка синедрион чилиэнэ, Аримафеяттан төрүттээх Иосиф диэн биллэр-көстөр баай киһи кэлбитэ. Кини иудейдартан куттанар буолан, Иисуска кистээн үөрэммит киһи этэ. Иосиф Пилаттан Иисүһу кириэстэн устары көнгүллүүрүгэр көрдөспүтэ, ону Пилат көнгүллээбитэ.

Синедрион өссө биир атын чилиэнэ, урут Иисуска түүн кэлэн барбыт Никодим эмиэ кэлбитэ. Кини улахан иһиттэргэ үчүгэй сыттаах күндү арыыны аҕалбыта. Иккиэн иудей үгэһинэн Иисүһу ол арыынан сотон баран, тагаска суулаабыттара. Кинини кириэскэ тиирбит сирдэригэр саад баара, онно өлбүт киһини харайарга анаан бэрт соторутааҕыта суоруллубут санга хаспах турара. Иосифтаах Никодим Иисүһу онно уган баран, хаспах аанын тааһынан бүөлэтэн кэбиспиттэрэ.

Субуота күн Тангара үрдүкү үлэһиттэрэ уонна фарисейдар Пилат баһылыкка кэлэн, Иисус туһунан: «Тойоммут! Биһиги били албынныт тыыннаах сылдьан „үс күнүнэн тиллиэҕим“ диэбитин өйдөөн кэллибит. Аны үөрэнээччилэрэ түүн кэлэн уоран ылан баран, норуokka тилиннэ диэн кэпсиэхтэрин сөп, онон үс хонуга туолуор диэри, хоруобу манатарга бирикээстээ. Кэнники албына бастакытынааҕар өссө куһаҕан буолуо», – диэбиттэрэ.

Баһылык көнгүлүн ылан баран, хаспах таһыгар манабыл туруорбуттара, аанын буоллаҕына хам бэчээттээн кэбиспиттэрэ.

МАТФЕЙ 27:57-66; ИОАНН 19:31-42

Христос Тиллиитэ

Бубуота ааһыыта сүдү күүстээх сир хамсааһына буолбута: халлаантан Айыы Тойон аанньала түһэн, хаспах аан тааһын халбарыппыта. Аанньал дьүһүнэ чабылҕан курдуга, таһаһа хаар манган этэ. Хаспаҕы манаан турбут харабыллар кутталларыттан титирэстэһэ түһээт, өлбүттүү таалбыттара. Кэлин, өйдөнөн баран, куоракка сүүрэн тийиэн, туох буолбутун барытын Таһара үрдүкү үлэһиттэригэр кэпсээн биэрбиттэрэ. Анараангылар аҕа баһылыктары кытта сүбэлэһэн баран, харабылларга элбэх харчыны биэрбиттэрэ: «Эһиги дьонно: „Түүн, утуйа сыттаһпытына, үөрэнээччилэрэ кэлэннэр, Кинини уоран ылбыттар“, — диэн кэпсээн. Оттон сурах баһылыкка тийдэҕинэ, биһиги кинини тылбытыгар киллэриэхпит, онон эһигини моһуоктатыахпыт суоҕа». Буйуннар, харчыны ылан баран, Таһара үрдүкү үлэһиттэрэ кинилэри хайдах кикпиттэрин курдук, быһыыламмыттара.

Ол күн сарсыарда эрдэ Мария Магдалина, Иаков ийэтэ Мария уонна Саломия буоланнар, Иисуһу үчүгэй сыттаах арыынан оҕунохтаары, саадка, Кини хараллыбыт хаспаҕар барбыттара. Аара бэйэлэрин икки ардыларыгар: «Хаспах аан тааһын биһиэхэ ким сыҕарытан биэриэй?» — диэн кэпсэтэ испиттэрэ. Арай чугаһаан баран көрбүттэрэ, таастара сыҕарытыллан турара. Ол, дьынгэр, сүүнэ улахан таас этэ. Онтон иһирдьэ киирэннэр, үрүн таһастаах аанньалы көрөн, уолуя куттаммыттара. Аанньал кинилэргэ: «Куттаныман! — диэбитэ. — Эһиги кириэскэ тириллибит Иисуһу көрдүүргүтүн мин билэбин. Кини манна суох — Бэйэтэ эһиэхэ эппитин курдук, тиллибитэ. Айыы Тойону сытыарбыт сирдэрэ бу баар. Үөрэнээччилэригэр, түргэнник баран, Кини тиллибитин уонна барыларын Галилеяҕа кэтэһэрин туһунан этин».

Дьахталлар хаспахтан таһсан, эмиэ да олус үөрэн, эмиэ да наһаа куттанан, үөрэнээччилэргэ Христос тиллибитин иһитиннэрэ сүүрбүттэрэ.

МАТФЕЙ 28:1-8, 11-15; МАРК 16:1-7, 9; ЛУКА 24:1-7

Иисус тыннаах!

Бахталлар Иисус тиллибитин туһунан кэпсээри, үөрэнээччилэргэ баран истэхтэринэ, аара суолга Айыы Тойон Бэйэтинэн баар буола түспүтэ уонна: «Эһиэхэ эйэ буоллун!» – диэбитэ. Кинилэр Иисуһу көрөн олус үөрэн, чугаһаан кэлэн Киниэхэ сүгүрүйбүттэрэ. Онуоха Иисус эппитэ: «Куттаныман! Бырааттарбар баран этин, Галилеяҕа тийдиннэр. Миигин онно көрүөхтэрэ».

Дьахталлар уон биир үөрэнээччигэ кэлэн, тиллибит Иисуһу көрбүттэрин туһунан кэпсээбиттэрэ да, үөрэнээччилэр кинилэри итэҕэйбэтэхтэрэ.

Ол да буоллар, Петрдаах Иоанн сүүрүүнэн хаспахха барбыттар. Иоанн ордук быһый буолан, хоруопка урут тийбитэ. Кини хаспах иһин өнгөйөн, Иисуһу суулаабыт тагастара сытарын көрбүтэ, оттон сирэйин саппыт былаастара туспа сытара. Дьэ онуоха Иоанн хаспахха киирэн, итини барытын эт хараҕынан көрөн, Айыы Тойон дьын чахчы тиллибитин итэҕэйбитэ.

МАТФЕЙ 28:8-10; ЛУКА 24:9-12; ИОАНН 20:3-8

Иисус Еммауска баран иһэр үөрэнээччилэригэр көстөр

Д күн Иисус икки үөрэнээччитэ Иерусалимтан чугас баар Еммаус диэн дэриэбинэҕэ барбыттара. Аара суолга бу кэлин буолбут түбэлтэлэри кэпсэтэ испиттэрэ. Ону ырыналыы истэхтэринэ, арай Иисус Бэйэтинэн кэлэн кинилэри кытта аргыстаһан барбыта, ол эрэри үөрэнээччилэрэ Кинини билбэтэхтэрэ.

Иисус үөрэнээччилэриттэн: «Эһиги бу туох туһунан кэпсэтэр буолаҕыт, туохтан маннык санаарҕаатыгыт?» — диэн ыйыппыта. Онуоха биирдэстэрэ, Клеопа диэн ааттаах киһи: «Бу күннэргэ туох буолбутун Иерусалимга кэлбит дьонтон Эн эрэ билбэккэ сылдыаҕын быһыылаах», — диэн хардарбыта. «Ол тугу?» — диэн ыйыппыта Иисус. Үөрэнээччилэр: «Назарет Иисусуну туһунан этэбит, — диэбиттэрэ. — Кини тылынан да, дьайытынан да Таһараҕа уонна бар дьонго кыаҕын биллэрбит Пророк этэ. Ону Таһара үрдүкү үлэһиттэрэ уонна тойоттор тутан ылан, өлөрөргө ууран кириэскэ тиирбиттэрэ. Биһиги буоллаҕына, Кини Израилы босхолохтаах диэн, эрэнэ саныырбыт! Ити бүгүн хайыы-үйэ үһүс күнэ. Ол тынан баран бүгүн сорох дьахталларбыт биһигини соһуттулар: сарсыарда эрдэ хоруобар тийэ сылдьан, Кинини булбатахтар. Онтон төннөн кэлэн, онно аанньаллары көрбүттэрин кэпсээтилэр. Аанньаллар Кинини тыыннаах диэбиттэр. Сорохторбут эмиэ хоруопка бара сылдыбыттара, барыта ити дьахталлар эппиттэрин курдук үһү. Бэйэтин буоллаҕына көрбөтөхтөр». Маны истэн баран, Иисус кинилэргэ: «Толкуйа да суох дьонгут, пророктар эппиттэрин итэҕэйэргит эһиэхэ дьэ ыарахан буолар эбит! — диэбитэ. — Христос ити курдук эрэйи-буруйу көрөн баран, килбиэнигэр кириэхтээх этэ буолбатах дуо?» Итиэннэ Моисейтан уонна бары пророктартан сағалаан, Суруйууларга Кини туһунан этиллибит барытын быһааран барбыта.

Тийиэхтээх дэриэбинэлэригэр чугаһаан иһэн, үөрэнээччилэр аргыстарыттан: «Күммүт киэһэрдэ, онон биһигини кытта манна хаал», — диэн көрдөспүттэрэ. Оһон Иисус кинилэри кытта дьыэҕэ киирсибитэ. Онтон киэһээнги аһылыктарын аһаары оһорбуттарыгар килиэби ылан алҕаан баран, эһти тутан кинилэргэ биэрбитэ. Дьэ онуоха эрэ кинилэр харахтара аһылларга дылы тынан, Кинини билбиттэрэ, ол эрэри Иисус көстүбэт буолан хаалбыта. Үөрэнээччилэрэ: «Оо, ол иһин да, Кини аара суолга биһиэхэ кэпсии, Суруйууну быһаара истэҕинэ, сүрэхпит итинник өрүкүйбүт эбит буолбаат!» — дэһиспиттэрэ.

ЛУКА 24:13-32

Иисус атын үөрэнээччилэригэр көстөр

Тммауска баран иһэн Иисуһу көрсүбүт үөрэнээччилэр сонно тута Иерусалимга төннүбүттэрэ. Онно уон биир апостол уонна атын үөрэнээччилэр түмсэн олорор дьиэлэригэр тийэн, аара суолга туох буолбутун уонна Иисуһу, кинилэргэ килиэп биэрэ турдагына, билбиттэрин кэпсээбиттэрэ.

Ити туһунан кэпсэтэ олордохторуна, Иисус кинилэр ортолоругар Бэйэтинэн баар буола түһээт: «Эһиэхэ эйэ буоллун!» — диэбитэ. Үөрэнээччилэр, тыыны көрдүбүт дии санаан, уолуйан хаалбыттара. Ол эрэри Иисус: «Тоҕо куттанагыт, тоҕо саарбахтыы саныгыт? — диэбитэ. — Илиибин-атахпын да көрүң: тыын этэ-сиинэ, уңуоҕа суох, оттон Мин хайдахпыный?» Инньэ диэн баран, кинилэргэ баас чэрдээх илиитин, атаҕын көрдөрбүтэ. Үөрбүттэрэ бэрдиттэн итэҕэйбэккэ, бэркиһии турдахтарына, Иисус: «Манна туох эмэ астааххыт дуо?» — диэн ыйыппыта. Үтүллүбүт балык кырбаһа уонна мүөт баарын ылан биэрбиттэрин, көрөн турдахтарына, сиэн кэбиспитэ.

Онтон Иисус эппитэ: «Мин өссө эһигини кытта сылдьан, Мин туспунан Моисей сокуонугар, пророктарга уонна псаломнарга суруллубут туолуохтаах диэн эппитим бу туолла. Суруйууга этилибитинэн, Христос эрэйи-буруйу көрөн өлөн баран, үһүс күнүгэр тиллиэхтээх этэ. Иерусалимтан саҕалаан, аһыны-хараны бырастыы гыннарарга, аһыны билинэн Тангараҕа эргиллэргэ бары омуктары Кини аатынан үөрэтиллиэхтээх. Маныха барытыгар эһиги туоһу буолагыт. Мин эһиэхэ Аҕам биэриэх буолан эрэннэритин ытыаҕым, онон үөһэттэн күүс ылыаххытыгар диэри, эһиги Иерусалимтан ханна да барыман».

ЛУКА 24:33-49

«Эн Миигин таптыгын дуо?»

Бу кэнниттэн Тиллибит Айыы Тойон үөрэнээччилэригэр аны Тивериада муоратын кытылыгар, Галилеяҕа, көстүбүтэ. Онно Симон Петр, Игирэ Анаара диэн ааттаах Фома, Галилея Канатыттан сылдыар Нафанаил, Зеведей уолаттара уонна өссө икки атын үөрэнээччи бары бииргэ сылдыбыттара. Симон Петр «мин балыктыгы барабын» диэбитигэр, үөрэнээччилэр эмиэ кинини кытта барсарга быһаарыммыттара. Ончолоругар олорон кытылтан тэйиччи устубуттара да, ол түүн тугу да ылбатахтара.

Онтон сарсыарда буолуута кытылга Иисус турарын көрбүттэрэ гынан баран, бу Кини диэн билбэтэхтэрэ. Иисус кинилэртэн: «Оҕо-лоор, туох эмэ аһылыктааххыт дуо?» — диэн ыйыппыта. «Суох», — дэспиттэрэ. Иисус: «Илимнэтин ончоһут уна өттүгэр түһэрин, оччоҕо тутуоҕа», — диэбитэ. Илимнэрин түһэрбиттэригэр киһи араарбат элбэх балыга иннибитэ. Онуоха Иисус таптыыр үөрэнээччитэ Петрга: «Ити Айыы Тойон!» — диэн эппитэ. Маны истээт, Симон Петр ууга ыстанан кэбиспитэ уонна кытылга харбаан тийбитэ. Атын үөрэнээччилэр илимнээх балыктарын состорбутунан ончонон устан кэлбиттэрэ, кинилэр кытылтан олох чугас сылдыаллара. Кытылга тахсан, чох күөдүтүллэн уот оттуллубутун, кулуһун кытытыгыгар үтүллүбүт балык, килиэп сытарын көрбүттэрэ.

Бу Иисус тиллэн баран үөрэнээччилэригэр үһүс көстүүтэ этэ.

Эбиэттии олодохторуна, Иисус Симон Петрга эппитэ: «Симон, Иона уола, Эн Миигин кинилэрдээҕэр ордук таптыгынын дуо?» Петр Киниэхэ: «Оннук, Айыы Тойон! Мин Эйигин таптыырбын Эн билэҕин», — диэн хардарбыта. Онуоха Иисус: «Мин барааннарбын манаа», — диэбитэ. Онтон иккиһин ыйыппыта: «Иона уола Симон, эн Миигин таптыгынын дуо?» Петр Киниэхэ эппитэ: «Оннук, Айыы Тойон! Мин Эйигин таптыырбын Эн билэҕин». Иисус эмиэ: «Мин барааннарбын манаа», — диэбитэ. Онтон Айыы Тойон үсүһүн: «Иона уола Симон, эн Миигин таптыгынын дуо?» — диэн ыйыппыта. Кини үсүһүн «Эн Миигин таптыгынын дуо?» диэбититтэн санныйан, Петр эппитэ: «Айыы Тойон, Эн барытын билэҕин. Мин Эйигин таптыырбын Эн билэҕин». Иисус киниэхэ: «Мин барааннарбын манаа», — диэбитэ.

Петр Иисустан үстэ аккаастаммытын курдук, аны билигин Кинини таптыырын үстэ билиммитэ. Айыы Тойон «Мин барааннарбын манаа» диэн Петрга уонна атын үөрэнээччилэргэ этиитэ «Миигин итэҕэйэр дьон туһугар кыһаллын» диэн суолталааҕа.

ИОАНН 21:1-17

Иисус Христос Халлаанга тахсыгта

Иллибит Христос өссө түөрт уон хонук устата үөрэнээччилэригэр көстөн, Тангара Саарыстыбатын туһунан кэпсээбитэ. Дьэ онтон биридэ барыларын түмэн баран, эппитэ:

Иерусалимтан ханна да барыманг, Миигиттэн истибиккигин – Аңам эрэннэрбитин – кэтэһин. Иоанн уунан сүрэхтиирэ, оттон эһиги бу кэннэ аҕыйах хонугунан Сибэтиэй Тыынынан сүрэхтэниэххит.

Эһиэхэ үөһэттэн Сибэтиэй Тыын түстэбинэ, эһиги күүс ылыаххыт уонна Иерусалимга да, бүтүн Иудеяҕа, Самарияҕа да – сир бары уһугар тийэ Мин кэрэһиттэрим буолуоххут.

Иисус Христос маны этэн баран, бары көрөн турдактарына, улам үөһэ тахсан барбыта уонна былыкка куустаран, көстүбэт буолбута. Баран ээр сиригэр батыһа халлааны одуулаан турдактарына, эмискэ кинилэр иннилэригэр манган таҕастаах икки киһи баар буола түспүтэ. «Галилея дьоно! – диэбиттэрэ кинилэр. – Тоҕо халлааны одуулаан тураҕыт? Эһигиттэн халлаанга тахсыгыт Иисус эһигиттэн хайдах баран эрэрин көрөбүт да, ол курдук эмиэ Кини эһиэхэ эргиллэн кэлиэҕэ».

АПОСТОЛЛАР ДЪАЙЫЫЛАРА 1:3-11

«Суол, Кырдык уонна олох»

Айыы Тойон Иисус Христос сиргэ үс сыл кэрингэ, кириэскэ тиириллэн өлүөр диэри, сулууспалаабыта. Айыы Тойон Евангелиены, ол аата быһһаныы уонна Таһара Саарыстыбатын туһунан Үөрүүлээх Илдыти, иһитиннэрэрэ. Кини олус улахан суолталаах сорох этиилэрэ манньктар:

Мин суол, кырдык уонна олох буолабын; Аҕабар Миигинэн эрэ кэлиэххэ сөп, онтон атын суол суох (*Иоанн 14:6*).

Мин өлүүттэн Тилиннэрээччи уонна Олоҕу Биэрээччи буолабын; Миигин итэҕэйэр киһи өлбүтүн да иһин, тиллиэҕэ (*Иоанн 11:25*). Бу дойдуга баарым тухары, Мин бу дойду сырдыгынабын (*Иоанн 9:5*).

Мин олох килиэбинэбин. Миэхэ кэлэр киһи аччыктыа суоҕа, Миигин итэҕэйэр киһи хаһан да утатыа суоҕа (*Иоанн 6:35*).

Киһи Уола өлбүтү-сүппүтү булан, быһһаары кэлбитэ (*Лука 19:10*). Туох-ханнык иннинэ Таһара Саарыстыбатыгар, кини кырдыгар дьулуһун (*Матфей 6:33*).

Мин эһиэхэ эйэни хаалларабын, Бэйэм эйэбин эһиэхэ биэрэбин; Мин бу дойду биэрэриттэн атыннык биэрэбин. Эһиги дыксиниэ, дьулайыа суохтааххыт (*Иоанн 14:27*).

Кэлин Миэхэ эрэйи көрбүттэр, ыар сүгэхэргэ баттаппыттар бука бары – Мин эһигини уоскутуом. Мин бурҕалдыбын ылан кэтин, өһүөмнүтэ суох, көрсүө буоларга Миигиттэн үөрэнин; Мин өһүөмнүтэ суохпун, сымнаҕас сүрэхтээхпин, онон эһиги дууһаҕыгар уоскулангы булуоххут. Мин кэтэрдэр бурҕалдыым чэпчэки, Мин сүктэрэр сүгэхэрим ыарахана суох (*Матфей 11:28-30*). Мин этэр тылбын истэр, Миигин Ыппыты итэҕэйэр киһи бараммат олохтоох; кини өлөр өлүүттэн туораан бараммат олоххо киирбит буолан, дүүлгэ турбат (*Иоанн 5:24*).

Таһара Уолун итэҕэйэр киһи бараммат олохтоох, оттон итэҕэйбэт киһи олоҕу көрбөт: Таһара уора-кылына киниттэн араҕыа суоҕа (*Иоанн 3:36*).

Ким Миигин батыһыан баҕарар – бэйэбиттэн akkaастан уонна кириэскин сүгэн Миигин батыс (*Лука 9:23*).

Өскөтүн киһи бүтүн аан дойдуну баһылаан баран бэйэтэ өллөбүнэ эбэтэр бэйэтигэр куһаҕаны онһуннаҕына, ол баһылаабыта киниэхэ туох туһалаах буолуой? (*Лука 9:25*).

Миигин итэҕэйэрин дьон иннигэр аһаҕастык билиммит киһини Мин эмиэ Халлааннааҕы Аҕам иннигэр билиниэм; Миигиттэн дьон иннигэр akkaастаммыт киһиттэн Мин эмиэ Халлааннааҕы Аҕам иннигэр akkaастаныам (*Матфей 10:32-33*).

Сир-халлаан суола суох симэлийиэҕэ, оттон Мин тылым хаһан да симэлийиэ суоҕа (*Лука 21:33*).

Апостоллар Дъайыылары

Маныаха диэри биһиги Айыы Тойон Иисус Христос халлаанга тахсыан иннинэ буолбут түбэлтэлэр тустарынан кэпсэтэн кэллибит. Олор бары Матфей, Марк, Лука уонна Иоанн танан онорбут Евангелиеларыгар суруллубуттар.

Саҥа Кэс Тыл бэһис кинигэтэ «Апостоллар Дъайыылары» диэн ааттанар. Бу кинигэбэ Христос үөрэбэ оччотообу Рим империятын уобаластарыгар хайдах тарбанан барбытын туһунан кэпсэнэр. «Апостоллар Дъайыыларыгар», сүннүнэн, Петр уонна Павел апостоллар сулууспалааһыннара, чуолаан Павел апостол атын омуктар ортолоругар миссионердаабыт үлэтэ-хамнаа сырдатыллар.

Апостоллар Дъайыылары ааба олорон, биһиги Айыы Тойон Иисус Христос Голгофа кириэһигэр өлөн, бар дьону быһаабытын туһунан Танара илдьит тыла атын омуктар ортолоругар эмиэ тэнийэн-тарбанан барбытын көрөбүт.

Лукаттан Евангелиены уонна «Апостоллар Дъайыылары» биир ааптар – евангелист Лука суруйбута диэн сабаҕалыыллар. Бу икки кинигэ, Христос төрүөбүттэн алта уонча сыл ааспытын кэннэ, суруллубут. «Апостоллар Дъайыыларыгар» Евангелиеба кэпсэммит быһыы-майгы салгыы сайдыыта Христос тиллиэбиттэн 60-с сыллар сагаларыгар диэри ойууланар. Бу христианство саҥа тарбанан барыытын историята.

Сибэтиэй Тыын түһүүтэ

Уөрэнээччилэр Елеонтан, Христос халлаанга тахсыбыт хайатыттан, Иерусалимга төннөн кэлэн, өрүү түмсэр дьэилэрин үөһээнги хонугар киирэн Тангараҕа үгүттэрэ. Онно кинилэри кытта дьахталлар эмиэ, ол иһигэр Мария, Иисус Христос Ийэтэ, бааллара. Үөрэнээччилэр Иуда оннугар Матфий диэн ааттаах атын уон иккис апостолы талбыттар.

Паасха кэнниттэн биэс уон хонон баран бэлиэтэнэр Биэс уонус күн бырааһынньыгар бары эмиэ биир санаанан түмсүбүттэрэ. Ол кэмгэ эмискэ халлаантан күүстээх тыал сирилээн түһэн эрэрин санатар тыас иһиллээт, кинилэр баар дьэилэрин иһин толорон кэбиспитэ. Онтон уот төлөнүгэр маарынньыр сарбынньахтар түһэн, арахсыһан киһи-киһи айы тохтообуттара. Онуоха бары, Сибэтиэй Тыын киирэн, урут билбэт омуктарын тылынан саһаран барбыттара.

Ол саһана Иерусалимга араас дойдуттан кэлбит таһараһыт иудейдар бааллара. Тыаһы истэн, киһи бөҕөтө үмүөрүспүтэ. Хас биирдии киһи иһиттэбинэ, апостоллар кинилэр төрөөбүт тылларынан сангараллара, бары онтон соһуйан аймаласпыттара. Онон сөҕөн-махтайан, бэйэ-бэйэлэриттэн: «Бу Галилея дьоно этилэр буолбат дуо? Оччоҕо кинилэр хайдах биһиги төрөөбүт тылбытынан сангаралларый? — диэн ыйыталлара. — Тангара улуу дьайыыларын туһунан биһиги тылбытынан кэпсииллэр дии!»

Бары бэркиһээн: «Бу аата тугуй?» — дииллэрэ. Оттон сорохторо эбэлээхтик: «Минньигэс арыгыны тото испиттэр ээ», — дэһиспиттэрэ.

ДБАЙЫЫЛАР 1:12-26; 2:1-13

Петр тыл этиитэ

Петр уон биир апостолы кытта норуот иннигэр туран, бары истэллэрин курдук доргуччу эппитэ: «Иудея дьоно, Иерусалим олохтоохторо бука бары! Бу туох буолбутун билиэххитин баҕарар буоллаххытына, мин этэрбин болҕойон истин. Эһиги саныыргыт курдук, кинилэр бачча сарсыардаттан итирэ сылдьар буолбатахтар, бу көрөргүтүн барытын хаһан эрэ Иоиль пророк өтө көрөн маннык этэн турар: „Бу тihэх күннэргэ буолуоҕа, диир Айыы Таһара, Мин киһи аймахха Тыыммын ыыттаһпына, эһиги уолаттаргыт-кыргыттаргыт Мин этэрбин тиэрдиэхтэрэ, уолаттаргыт көрүү көрүөхтэрэ, кырдыаҕастаргыт дирин суолталаах түүллэри түһүөхтэрэ. Мин Тыыммын кулуттарбар — эр дьонго, дыахталларга даҕаны — ыыттаһпына, кинилэр бар дьонго Мин этэр тылбын тиэрдиэхтэрэ. Дьэ, оччоҕо Айыы Тойону аатын ааттаан ыһырбыт киһи барыта быһһаныа“.

Израиль дьоно! Бу этэрбин болҕойон истин: бэйэҕит билэргит курдук, Таһара эһиги көрөргүтүгэр Иисуска улуу дьайыылары, дыктилэри, араас ураты бэлиэ суоллары онгортон, Кинини туоһулаан турар. Таһара эрдэттэн анаан онкуллаабытын курдук, Кинини эһиэхэ тутан биэрбиттэрин эһиги Таһараны билбэт омуктарга биэрэн, кириэскэ хам хараҕалатан өлөртөрбүккүт. Ол эрэри Таһара өлөр өлүү бохсубутун үрэйэн, Кинини тилиннэрбитэ: өлүү Кинини хайдах да бохсон кэбиһэр кыаҕа суоҕа.

Дьэ онон Таһара Иисуһу тилиннэрбитин биһиги бука бары туоһулуубут. Иисус үөһэ, Айыы Таһара уһа өттүгэр, ылыллан, Аҕата эрэннэрбит Сибэтиэй Тыынын ылан, бу эһиги сибилегин көрбүккүтүн-истибикигин онгортдо. Онон, Израиль дьоно, эһиги бири бигэтик өйдүөх тустааххыт: Иисуһу, эһиги кириэскэ тиирэн өлөрбүккүтүн, Таһара Айыы Тойон уонна Быһһааччы гыммыта».

Мань истибиттэр бука бары сүрэхтэригэр ыттаран, Петртан уонна атын апостоллартан: «Бырааттарбыт, оччоҕо биһиги хайыыбытыгый?» — диэн ыйыппытара. Петр кинилэргэ эппитэ: «Аһыыгытын билинэн, Таһараҕа эргиллин. Хас биирдии бэйэҕит аһыыгытын-буруйгун бырастыы гыннаттарар туһугар Иисус Христос аатыгар сүрэхтэнин, оччоҕо эһиги Сибэтиэй Тыын бэлэҕин ылыаххыт. Таһара тугу эрэннэрбитэ эһиэхэ, эһиги оҕолоргутугар да, ыраах сылдьар да дьонго — Айыы Тойон Таһарабыт ыһырбыт дьонугар — бука барыгытыгар ананар».

Онон Петр тылын улгумнук ылыммыт дьон сүрэхтэнэн, ол күн барыта үс тыһыынча кэрингэ итэҕэйээччи эбиллибитэ. Айыы Тойон күнтэн күн быһһанааччылар аһааннарын — Бэйэтин Церковын (Таһара Дьэтин), ол аата Иисус Христос толуйан ылбыт дьонун түмсүүтүн — эбэн испитэ.

ДЬАЙЫЫЛАР 2:14-47

Босхону үтүөрдүү

Биридэ Петрдаах Иоанн иккиэн храмга күнүскү үнүүгэ баран испиттэрэ. Храм «Кэрэ» диэн ааттанар олбуорун аанын аттыгар төрүөбүттэн босхон киһи олороро. Кинини күн аайы көтөбөн аҕалан, аанга олордон кэбиһэллэрэ, онно олорон бу киһи храмга киирэр дьонтон умналыра. Петрдаах Иоанн киирэн эрэллэрин көрөн, киһи эмиэ ытыһын тоһуйбута.

Онуоха иккиэн босхону болҕомтолоохтук көрөн баран: «Биһигини көр эрэ», – диэбиттэрэ. Умнаһыт тугу эрэ биэриэхтэрэ дии санаан, ыйытардыы өрө көрө түспүтүгэр, Петр эппитэ: «Миэхэ үрүндэ, кыһыл да көмүһүм суох, ол гынан баран туох баардаахпыттан биэрэбин: Иисус Христос аатынан этэбин: туран хаамп!» Итиэннэ олорор киһини уҥа илиититтэн өрө тардыбыта. Сонно босхон киһи, уллунахтара, икки тобугун сүһүөҕэ бөҕөргүү охсон, тирэхтэнэ түспүтэ уонна ойон туран хаампытынан барбыта. Үөрүүтүттэн Тагараны айхаллыы-айхаллыы, апостоллар кэннилэриттэн храмга дьизэрэнкэйдээн киирбитэ. Аанга олорбут босхон киһи Тагараны айхаллаабытынан хааман киирбитин көрөөт, онно баар дьон бары соһуйан хаалбыттара.

Үтүөрбүт киһи Петрдаах Иоанны батыһа сылдьар буолан, баар дьон барыта кинилэргэ храм колоннадатыгар саба сырсан кэлбитэ. Ону көрөн, Петр мустубут дьонго эппитэ: «Израиль дьоно! Тоҕо дьиктиргиигит? Биһиги туох эрэ бэйэбит кыахпытынан-үтүөбүтүнэн кинини үтүөрдүбүппүтүгэр дылы, биһигини тоҕо одуулаһабыт? Аҕаларбыт Тагаралара Уолун, эһиги таһнарбыт, Пилат босхолуон баҕарбытын үрдүнэн, киэр хайыспыт Иисускутун, албан аатырпыта. Эһиги Олох Баһылыгын өлөрбүккүт, ол гынан баран, Тагара Кинини өлүүттэн тилиннэрбитэ. Кини тиллибитин туоһулар бу биһиги турабыт. Эһиги бука бары көрөр, бэркэ билэр киһигитин Иисус аата, Кини биэрбит итэҕэлэ сибилегин, бары көрөн турдаххытына, үтүөртэ. Ол эээри, бырааттарым, эһиги, тойотторгут курдук, эмиэ билбэт буолангыт, итинник быһыыламмккытын мин өйдүүбүн. Христос эрэйи-буруйу көрүөхтээгин туһунан Тагара эрдэттэн Бэйэтин бары пророктарынан этиттэрбитэ ити курдук туолбута.

Онон аныыгыт-хараҕыт сотулларын туһугар, аныыгытын билинэн, Айыы Тойонго эргиллин, оччоҕо Айыы Тойон эһиэхэ биэрэр уоскулан кэмэ кэллэбинэ, Кини эһиэхэ анаабыт Иисус Христуһун ытытаҕа. Тагара былыр-былыргыттан сибэтиэй пророктарынан этиттэрбит кэмэ кэлиэр диэри, Христос халлаанга сылдьыахтаах. Тагара, Уолун Иисуһу тилиннэрэн баран, эһигини хас биирдиигитин аныыттан-хараттан киэр хайыһыннаран, үтүө алгыска тиксэрээри, Кинини бастакынан эһиэхэ ыппыта».

ДЬАЙЫЫЛАР 2:14 – 3:26

Петрдаах Иоанны хаайыыга угаллар

Петр этиитин истибит уонна босхон үтүөрбүтүн көрбүт дьонтон ол күн биэс тыһыынча кэринэ киһи Иисус Христуһу итэҕэйбитэ. Петр тыл этиититтэн кыыһыран, Танара үлэһиттэрэ уонна баһылыктар Петрдаах Иоанны туттаран хаайыыга бырахтарбыттара. Сарсыныгар Иерусалимга иудей тойотторо, аҕа баһылыктар, сокуонньуттар уонна Танара үрдүкү үлэһиттэрэ мустубуттара. Кинилэр апостоллары аҕалтаран, синедрион иннигэр туруоран баран: «Туох күүһүнэн, ким аатынан эһиги бу дьиктини онордугут?» — диэн ыйыппыттара. Онуоха Петр Сибэтиэй Тыынынан өрө көтөбүлэн, эппитэ: «Норуот салайааччылара, Израиль аҕа баһылыктара! Өскөтүн эһиги бүгүн биһигиттэн босхон киһиэхэ онорбут үтүөбүт туһунан туоһулаһар, бу киһи хайдах үтүөрэн хаалбытын ыйыталаһар эбит буоллаххытына, эһиги да, Израиль норуота да бары биллэххит буоллун: эһиги кириэскэ тиирэн өлөрбүт Киһигит, Танара тилиннэрбит Иисус Христуһун, аата бу киһини үтүөрдэн, кини эһиги иннигитигэр билигин чэгиэн-чэбдик турар. Иисус — эһиги тутааччылар сирбиккит үрдүнэн, муннук тутар буолбут Таас, Киниттэн атын биһигини ким да быһыһыр кыаҕа суох, Кини аатыттан ураты биһиги быһыһанарбытыгар бэриллибит атын аат бу күн сиригэр суох».

Петрдаах Иоанн хорсуннарын көрөн уонна кинилэр үөрэҕэ суох боростуой дьон буолалларын билэн баран, аҕа баһылыктар дьиибэргии санаабыттара. Онтон бэрт сотору бу дьон урут Иисуһу кытта бииргэ сылдыбыттары билбиттэрэ. Үтүөрдүбүт киһилэрэ буоллаҕына кинилэр аттыларыгар сэргэстэһэ турара, онон синедрион чилиэннэрэ тугу да утары этэр кыахтара суоҕа. Онон апостоллары синедрионтан тахса түһэллэригэр дьаһайан баран, Танара үрдүкү үлэһиттэрэ уонна аҕа баһылыктар: «Бу дьону хайдах гынабыт? — диэн сүбэлэспиттэрэ. — Илэ-чахчы дьиктини онорбуттары Иерусалим олохтоохторо бука бары билэллэр, ону мэлдьэһэр кыахпыт суох. Онон сураҕы-садыгы норуокка салгыы тэниппэт туһугар, Иисус аатын кимиэхэ да ааттааман диэн сэрэтэн, букатын бобон кэбиһиэххэ».

Апостоллары ыңыран ылан, аны Иисус аатын төрүт ааттаабакка, им-дьым сылдыын диэн кытаанахтык буйбуттара. Петрдаах Иоанн эппиттэрэ: «Бэйэҕит санаан көрүн, Танаратааҕар эһигини ордук истэрбит Танара иннигэр төһө сөптөөх буолуон сөбүй? Биһиги тугу көрбүппүтүн-истибиппитин кэпсээбэккэ сылдьар кыахпыт суох». Кинилэр онорбут дьиктилэрин көрөн бар дьон Танараны айхаллыыр буолан, сүбэ кыттыылаахтара апостоллары, саанан баран, ытан кэбиспиттэрэ.

ДЬАЙЫЫЛАР 4:1-21

Итэбэл иһин аан бастакынан мунгу көрөн өлбүт Стефан

постоллар этии киллэриилэринэн, түмсүү дьаданылар, кыһалжалаахтар тустарыгар ураты кыһамньыны санга талыллыбыт сэттэ диаконна, көмөлөһөөччүгэ, сүктэрбитэ. Бастакы диаконынан Сибэтиэй Тыны толору ылыммыт күүстээх итэбэллээх киһи Стефан буолбута. Кини норуokka үһүлүччулаах дьиктилэри, сөбүмэр бэлиэлэри көрдөрбүтэ. Христос итэбэлин утарсааччылар ол иһин Стефаны абааһы көрөллөрө, кинини кытта мөккүһэллэрэ да, кини муударай өйүн хайдах да баһыйар кыахтара суоҕа, Стефан тугу этэрин киниэхэ Сибэтиэй Тыны Бэйэтинэн үөрэтэрэ. Онон соруйан хас да киһини кигэн, Моисейы уонна Танараны холуннарар дэппиттэрэ итиэннэ норуоту утары туруоран баран, Стефаны тутан ылан, синедрионна аҕал-быттара. Буруйдааччылар сымыйанан туоһулуур кэмнэригэр, синедрионна олорооччулар көрдөхтөрүнэ, кини сирэйэ аанһал сирэйин курдуга.

Танара үрдүкү үлэһитэ буруйдааччылары барыларын истэн баран, Стефантан: «Бу чахчыны этэллэр дуо?» – диэн ыйыппыта. Стефан киниэхэ Ытык Суруйуу тылынан хоруйдаабыта. Мустубут дьон, Стефан кинилэр аһыыларын-хараларын саралыыр уоттаах-төлөһнөөх этиитин истэ-истэ, олус диэн уордайдан, тиистэрин хабырына ололбуттара.

Сибэтиэй Тыны толору ылыммыт Стефан Танара кэрэмэн килбиэнин уонна Кини уҥа өттүгэр турар Иисуһу анааран: «Мин халлаан арыллыбытын, Киһи Уола Танара уҥа өттүгэр турарын көрөбүн», – диэбитэ. Итини истээт, бары үөгүлэһэ түспүттэрэ уонна, кини сангатын истимээри, кулгаахтарын саба тутту-бутунан сүүрэн тийиэн, Стефан үрдүгэр түспүттэрэ. Итиэннэ кинини куорат таһыгар кэнэйдээн таһааран, тааһынан илдьи тамнаан барбыттара. Стефан буоллабына: «Айыы Тойон Иисус, дууһабын ыл», – диэн үгэ-көрдөһө турбута. Онтон сөһүргэстии түһэн күүһүн мунунан: «Айыы Тойон, бу аһыыларын бырастыгы!» – диэн санга аллайан баран, тынына быстыбыта.

ДЬАЙЫЫЛАР 6:2-15; 7:1-60

Филипп уонна Эфиопия үрдүк сололооҕо

Етефаны муннаан өлөрөн баран, Иерусалимнааҕы түмсүүнү сойуолаан барбыттара, онон апостоллартан уратылар бары Иудея, Самария араас куораттарынан арҕам-тарҕам ыһыллыбыттара. Арай апостоллар Айыы Тойон тылын салгыы тарҕата сылдыбыттара.

Онтон арай биирдэ Айыы Тойон аанньала Филипп диэн диаконна: «Туранҕын, күн ортото буолуута Иерусалимтан Газаҕа барар иччитэх суолга таҕыс», — диэн соруйбута. Филипп туран, суолга тахсыбыта. Бу кэмнэ биир аттакы эфиоп, Эфиопия сарыыссатын Кандакия үрдүк сололоох үлэһитэ, кини хааһынатын туттааччы, Айыы Тойонго үгэн-сүгүрүйэн баран, Иерусалимтан төннөн иһэрэ. Кини колесницагыар Исаяя пророгу ааҕа олороро.

Аанньал Филипкэ: «Колесницаҕа чугаһаан, аргыстаһан бар», — диэбитэ. Филипп ситэн кэлэн, аттакы Исаяя пророк кинигэтин ааҕарын истэн: «Тугу ааҕаргын өйдүүгүн дуо?» — диэн ыйыппыта. «Кини быһаарыгыта суох хайдах өйдүөхпүнүй?» — диэбитэ анараанньыта, уонна Филиби колесницаҕа тахсан сэргэстэһэ олороругар ыңырбыта. Ол ааҕа испит кэрчигэ манньык этэ: «Кинини, бараан курдук, өлөрө илдьибиттэрэ; түү кырыһааччы иннигэр бараан оҕото чуумпуран турарыны, Кини ылы-чып турбута. Кинини атаҕастаабыттара, кырдыгынан сууттаабатахтара. Кини удьордарын туһунан ким кэпсизэҕэй? Олорор олоҕун сиртэн араарбыттара эбээт».

Аттакы Филиптэн ыйыппыта: «Көрдөһөбүн, быһаар эрэ, пророк бу ким туһунан этэрий: бэйэтин туһунан дуу, атын ким эрэ туһунан дуу?» Онон Филипп киниэхэ Суруйуу бу кэрчигиттэн саҕалаан, Иисус туһунан кэпсээбитэ.

Ол ыккардыгар айаннаан, уулаах сиргэ тийэн кэлбиттэрэ. Аттакы: «Бу уу баар эбит. Мин сүрэхтэнэрбин туох мэхэйдиирий?» — диэн ыйыппыта. Филипп киниэхэ: «Ис сүрэххиттэн итэҕэйэр буоллаххына, сүрэхтэниэххин сөп», — диэн хардарбыта. Кинитэ: «Иисус Христос Тангара Уола диэн итэҕэйэбин», — диэбитэ уонна колесницаны тохтоторго дыһайбыта. Филиптээх аттакы иккиэн ууга киирбиттэрэ, Филипп кинини сүрэхтээбитэ. Ууттан тахсыбыттарыгар аттакыга Сибэтиэй Тыын түспүтэ, Филиби буоллаҕына Айыы Тойон аанньала илдэ барбыта. Оттон аттакы кинини хараҕын далыттан сүтэрэн кэбистэр да, үөрэ-көтө салгыы айанныы турбута.

ДЬАЙЫЫЛАР 8:26-39

Христианнары сойуолаһар Савл

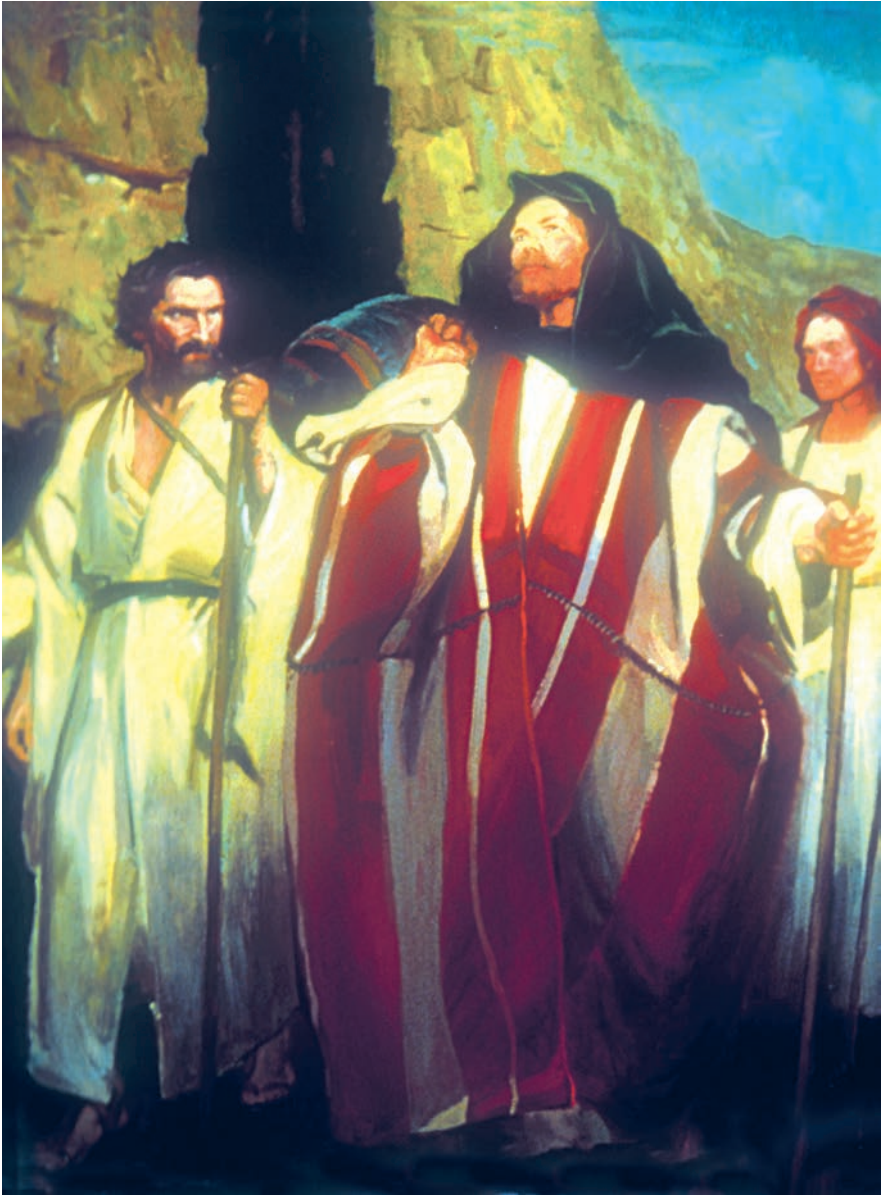
Иерусалимнаағы итэҕэйээччилэр түмсүүлэрин сойуоласпыт дьонтон биирдэстэрэ Савл диэн ааттаах эдэр фарисей этэ. Савл үрдүк таһымнаах религиознай үөрэххэ үөрэммит буолан, Ытык Суруйууну диринник билэрэ. Кини аҕа көлүөнэлэр үгэстэрин кытаанахтык тутуһара, сокуон бары сиэрин-туомун, ыйытын-кэрдиитин энкилэ суох толороро. Ол эрэри Савл, дьин кырдыгы билбэт буолан, христианнары еретиктэр дии саныыра, онон Иисус Мессия буоларын итэҕэйбэт этэ. Кини Иисус Христос үөрэнээччилэрин дьиэлэригэр көтөн түһэн, кинилэри соһон таһаартыыра уонна, кэлгийтэрэн баран, хаайыыга бырахтаран сорго-мунҥа, ыар өлүүгэ анньара.

Диакон Стефаны тааһынан тамныыр кэмнэригэр Савл, кинини өлөрөрү сөпсүүр буолан, өлөрүөхсүттэр таҥастарын манаан турбута. Кини хара санаалаах дьэбир киһи буолбатах эрэри, буруйдаахтар сөпкө буруйданаллар дии саныыра, онон христианнары утарар бигэ санаатын уларыппат этэ.

Итэҕэли токурутуу салгыы тэнийэн Дамаск кытта кутталлаах үөрэх киинэ буолбутун билэн, Савл аны онно барарга быһаарыммыта. Кини Айыы Тойон үөрэнээччилэрин ис сүрэҕиттэн абааһы көрөр буолан, Таһара үрдүкү үлэһитигэр киирэн, Дамаск синагогаларыгар сурук суруйтаран ылбыта. Ол сурук көмөтүнэн кини Христос үөрэҕин тутуһааччылары тутаттаан, хандалынан бохсон баран, Иерусалимга мунҥата аҕалыахтааҕа.

ДБАЙЫЫЛАР 7:58; 8:1, 3; 9:1-2

Айыы Тойон Савлга көстүүтэ

Савл Дамаска чугаһаан истэбинэ, эмискэ халлаантан чабылхай сырдык сандаара түспүтэ. Кини сиргэ охтон түһэн баран: «Савл, Савл, Миигин тоҕо сойуолаһаҕын?» – диир санганы истибитэ. «Кимгиний Эн, Тойонуом?» – диэбитэ Савл. Айыы Тойон киниэхэ эппитэ: «Мин эн сойуолаһар Иисуһун буолабын. Үөрбэни утары барарын эйиэхэ ыарахан буолуо». Кутталыттан тип-титирэс буолбут Савл: «Айыы Тойон! Миэхэ тугу соруйаҕын?» – диэн ыйыппыта. Айыы Тойон: «Туран куоракка тий, тугу гынардын онно этиэхтэрэ», – диэбитэ.

Савлы кытта бииргэ айаннаан испит дьон сөҕөн дөйүөрбүт курдук турбуттара: сана иһиллэрэ эрээри, ким да баара көстүбэт этэ. Савл сиртэн турбута, арай, халлаантан тыкпыт чабылхай сырдыктан хараҕа саатан, тугу да көрбөт буолан хаалбыт этэ. Онон аргыстара илиититтэн сиэтэн, куоракка илдьибиттэрэ.

Дамаска Христос бэриниилээх үөрэнээччитэ Анания диэн киһи баара. Айыы Тойон киниэхэ көстөн эппитэ: «Анания! Туран Көнө диэн уулуссаҕа таҕыс, уонна онно Иуда дьибэтигэр баран, Тарстан кэлбит Савлы ыйыт. Кини сибилигин үнгэ туран, эн киниэхэ тийээн илиигин ууран үнтэххинэ, хараҕа чөлүгэр түһэрин биллэ». Онуоха Анания: «Айыы Тойон! Ол киһи Иерусалимга Эн сибэтийдэргэр төһөлөөх куһаҕаны онорбутун мин үгүс дьонтон истэн турабын, – диэн хардарбыта. – Манна даҕаны кини Эн ааккын ааттааччылары тутарга Тангара үрдүкү үлэһиттэриттэн көңүл ылан кэлбитэ». Ол эрээри Айыы Тойон эппитэ: «Кини – Мин Бэйэм ааптын араас норуоттарга, ыраахтааҕыларга уонна Израиль норуотугар иһитиннэртэрэргэ талан ылбыт киһим. Онон баран эт. Мин аатым туһугар төһө мунҕнанахтааҕын Бэйэм киниэхэ көрдөрүөбүм».

Анания Айыы Тойон эппит сиригэр барбыта. Дьибэти киирэн, Савлга илиитин ууран баран: «Быраатым Савл! Эн көрөр буоларын, Сибэтиэй Тыныны толору ылынарын туһугар, эйиэхэ миигин Айыы Тойон – кэлэн истэххинэ суолгар көстүбүт Иисус – ыытта». Сонно Савл, хараҕыттан балык хатырыгын санатар туох эрэ бүрүө түһээтин кытта, эмискэ көрөр буолан хаалбыта. Ол күн Иисус аатыгар сүрэхтэнэн баран, кини синагогалары кэрийэ сылдьан, Иисус Тангара Уола буоларын туһунан үөрэтэн барбыта.

ДБАЙЫЛАР 9:3-20

Савл Дамастан күрүүр

Савл үөрэтэрин истибит дьон бары дыктиргээн: «Иисус Христос аатын ааттааччылары Иерусалимга сойуоласпыт кини бэйэтэ этэ буолбат дуо? Манна даҕаны олору Тангара үрдүкү үлэһиттэригэр кэлгийэн ильдээри кэлбитэ буолбатах этэ дуо?» – дэһэллэрэ. Оттон Савл итэбэлэ улам бөбөргөөн, Иисус дьин Мессия – Быыһааччы – буоларын дакаастаан, Дамаска олорор иудейдары биир мундукка ыкпыта.

Сотору буолан баран иудейдар Савлы өлөрөргө санаммыттара. Онон аны Дамастан күрөөн хаалыа диэн, куорат аанын аайы буйуннары туруорбуттара. Савл ону билэн куораттан тахсыбатаҕа. Түүн Иисус үөрэнээччилэрэ кинини тымтайга уган баран, куорат истиэнэтин тас өттүгэр түһэрбиттэрэ.

Дамастан күрөөн Савл Иерусалимга тийбитэ. Онно үөрэнээччилэргэ холбоһо сатаабыта да, бары киниттэн куттанар этилэр, кини чахчы Христос үөрэнээччитэ буолбутун ким да итэбэйбэтэҕэ. Ол иһин Варнава кинини апостолларга илдэ кэлэн, Савл Дамаска баран иһэн Айыы Тойону көрбүтүн, Айыы Тойон киниэхэ тугу эппитин итиэннэ кини Дамаска сылдьан, Иисус аатын хорсундук иһитиннэрбитин кэпсээбитэ. Онон апостоллар уонна итэбэйээччилэр бука бары Савлы бырааппыт диэн ылыммыттара. Кэлин кинини апостол Павел диэн ааттыыр буолбуттара. Кини атын омук дьонугар Христос туһунан үөрэтэр соругу туруоруммута.

Апостол Павел араас куораттар христианнарын түмсүүлэригэр элбэх илдьит суругу суруйбута. Онно биир суругар кини этэр: «Айыы Тойоммун Христос Иисуһу билиини туохтааҕар да үрдүктүк санааммын, билигин тугу барытын солуута суох курдук көрөбүн: Кини туһугар мин туохтан барытыттан akkaастанным, Христосу кытта бииргэ буолаары, тугу барытын бөххө-сыыска холоотум. Аны Кинилиин биир эрэ буолларбын дии санааммын, бэйэм күүспүнэн – Сокуон ирдэбиллэрин толоруунан – быыһана сатаабппын; Тангара кинини итэбэлгэ эрэ олоһуран быыһырын билэммин, Христоска итэбэлбинэн быыһанарга дьулуһабын».

ДЬАЙЫЫЛАР 9:21-28;

ФИЛИППЫ ХРИСТИАННАРЫГАР ИЛДЫТ СУРУК 3:7-9

Иоппияҗа Тавифаны тилиннэри

Иоппия, атыннык Яффа, диэн порт куората Средиземнэй муора кытылыгар турар. Бу куоракка Иисус Христос үөрэнээччитэ Тавифа, ол аата Серна, диэн ааттаах дьахтар олорбута. Кини дьонго элбэх үтүнү онороро, кыраҕа-кыаммакка көмөлөһөрө. Биирдэ Тавифа ыалдьан, өлөн хаалбыта. Өлбүт дьахтары сууйан баран, үөһээнни хоско сытыарбыттара.

Ол саҕана апостол Петр Лиддаҕа кэлэ сылдьара. Лидда Иоппияттан чугас буолан, Христос үөрэнээччилэрэ киниэхэ, уталыппакка кэлэ оҕустун диэн илдьиттээн, икки киһини ыппыттара.

Петр ол дьону кытта тийээн кэлбитигэр кинини үөһээнни хоско таһаарбыттара; онно огдооболор, харахтарыттан уу-хаар баһан туран, Серна кинилэргэ тикпит таһаһын-сабын көрдөрбүттэрэ. Петр барыларын хостон таһааран баран, тобуктаан туран Танараҕа үнпүтэ, онтон өлбүт дьахтары: «Тавифа, тур!» — диэн ыңырбыта. Дьахтар сонно хараһын көрөн кэлэн, оронугар олоро түспүтэ. Петр киниэхэ илиитин уунан, турарыгар көмөлөспүтэ уонна үөрэнээччилэри, огдооболору барыларын ыңыран ылан, Тавифаны кинилэр иннилэригэр туруорбута.

Бу туһунан Иоппия бүттүүнэ билбитэ, онон бэрт элбэх киһи Айыы Тойону итэҕэйбитэ. Петр Иоппияҕа имиһит Симонна өссө да элбэх күн буолбута.

ДБАЙЫЫЛАР 9:36-43

Сотник Корнилий

Иисус Христос уонна Кини апостоллара олорор кэмнэригэр Израиль сирэ уонна Средиземнэй муора аттынааҕы дойдулар бары Рим былааһыгар бас бэринэллэрэ. Бу дойдуларга хас биирдиилэригэр Рим сэриилэрэ бааллара. Средиземнэй муора Кесариятааҕы пордугар Италийскай диэн ааттанар полк турара. Бу полк тойонноруттан биирдэстэрэ сотник Корнилий этэ. Сотник дьэ кэргэттэрин барыларын кытта Тангараны итэҕэйэр, диригник ытыктыыр буолан, дыдаһыларга өлгөмнүк көмөлөһөрө уонна өрүүтүн үгэ сылдыра. Биирдэ киниэхэ Тангара аанһала көстөн, дьэтигэр киирэн эппитэ: «Корнилий! Тангара эн үгүт үгүүгүн, бар дьонго көмөбүн барытын өйдөөн кэллэ. Онон билигин Иоппияҕа дьону ытан, Петр диэн ааттаах Симоны ыгыртар. Кини эйиэхэ эһиги бүтүн дьэ кэргэнинэн быһанар тылгытын этиэҕэ». Аанһал барбытын кэннэ, Корнилий икки чаҕарын уонна биир бэриниилээх кулутун ыгыран ылан, Кесария соҕуруу өтүгэр баар Иоппияҕа ыппыта.

Буойуннар Иоппияҕа тийэн, апостолы булан ылбытара. Петр илдьиккэ кэлбит дьону дьэтигэр хоннорон баран, нөнүө күнүгэр кинилэри кытта Кесарияҕа барсыбыта. Онон Корнилий хайыы-үйэ кэтэһэн олороро, урууларын-аймахтарын, чугас доҕотторун барыларын мустут этэ. Петр мустубут дьонго: «Тангара кими да чорбоппотун мин дьэ дьын-чахчы биллим. Тангара хайа да норуokka Кинини ытыктыыр, кырдыгы тутуһар дьону сөбүлүүр. Кини, туох баар барытын Айыы Тойоно Иисус Христос бизэрэр эйэтин туһунан Евангелиены иһитиннэртэрэн, Израиль норуотугар Бэйэтин тылын тиэрдибитэ. Иисус Иудея дойдутугар уонна Иерусалимга тугу онорбутун туоһулара бу биһиги баарбыт, Кинини кириэскэ тиирбиттэрин эт харахпытынан көрбүппүт. Ол эрэри Тангара Иисуһу үһүс күнүгэр тилиннэритэ. Иисус биһигини Тангара тыыннаахтары да, өлбүттэри да дьүүлүүргэ анаабыт Судьуйата Кини буоларын бар дьонго иһитиннэрэритигэр уонна туоһулуурбутугар соруйбута. Пророктар эмиэ бука бары Иисуһу итэҕэйэр ханнык баҕарар киһи аһыыта-буруйа Кини аатынан бырастыы буолуоҕа диэн туоһулуулар», — диэбитэ. Петр этэрин истэн баран, Корнилий дьэиэтээҕилэрин уонна доҕотторун бука барыларын кытта Иисус Христону, Тангара Уолун, итэҕэйэн, Кини аатыгар сүрэхтэммиттэрэ.

ДЬАЙЫЛАР 10

Ааньал Петр апостолы хаайыттан таһаарар

Ол сағана Ирод ыраахтаағы христианнары сойуолаһан барбыта. Кини бирикээһинэн Иоанн убайын Иаковы өлөрбүттэрэ. Ыраахтаағы иудейдар санаалара көммүтүн көрөн, Паасха бырааһынныңын кэнниттэн норуокка таһааран баран өлөргө уурдараары, Петр апостолы эмиэ хаайтарбыта. Түрмэҕэ кинини уон алта буйун манаабыта. Ол кэмнэ итэҕэйээччилэр кыһаллан туран Петр туһугар Тангараҕа үнпүттэрэ.

Ирод норуокка таһаарыахтаах күнүн иннинээҕи түүн Петр икки буйун ыккардыгар икки сыабынан бохсуллан, утуяа сыппыта, харабыллар хаайыы ааныгар манаан тураллара. Эмискэ түүн Петрга Айыы Тойон аанньала тийэн кэлбитэ, чабылхай сырдыктан хаайыы иһэ сандаара түспүтэ. Аанньал Петру өттүккэ анньан уһугуннаран баран: «Тура оҕус!» — диэн ынгырбыта. Сонно апостол илиитин бохсубут сыаптар төлө барбыттара. Аанньал: «Таннан, миигин батыс», — диэбитэ. Петр, аанньал тугу гынара дьингнээҕин-дьингэ суобун билбэккэ эрэ, көннөрү көстүү эрэ быһыылаах диэн саныы-саныы, кинини батыһан испитэ. Бастакы икки харабылы ааһан, куоракка тахсар тимир аанга тийэн кэлбиттэригэр аан бэйэтэ аһылла биэрбитэ. Тахсан куорат биир уулуссатын ааһалларын кытта, аанньал эмискэ сүтэн хаалбыта.

Дьэ онно эрэ Петр: «Оо, чахчы да эбит: Айыы Тойон, аанньалын ытан, миигин Ирод илиититтэн уонна иудей норуота эрэммит былаҕайыттан быыһаан ылла!» — диэн өйдөнөн кэлбитэ. Онон тулатын көрүнэн баран, кини Марк диэн ааттаах Иоанн ийэтин Мария дьиэтигэр барбыта. Онно бэрт элбэх итэҕэйээччи Тангараҕа үнэ турарыгар тийэн, Айыы Тойон кинини хаайыттан хайдах таһаарбытын кэпсээбитэ.

ДБАЙЫЛАР 12:1-17

Апостол Павел миссионердыр бастагы айана

Апостол Павел атын омуртага Үөрүүлэх Илдыти иһитиннэрэр соругун бэриниилээхтик толорбута. Кини Айыы Тойон Иисус Христос кэриэстэрин ис сүрэхиттэн дьулуһан тутуһара. Бу кэриэстэр бүгүн эмиэ, син биир оччотооһуга курдук, тыын суолталаахтар: «Баран-ныт, бары норуоттары Мин үөрэнээччилэрим буолалларыгар уһуйан, кинилэри Аҕа, Уол уонна Сибэтиэй Тыын аатыгар сүрэхтээн». Рим империятын араас куораттарыгар, уобаластарыгар миссионердыр үс уһун айанын апостол Павел Антиохия куораттан саҕалаабыта.

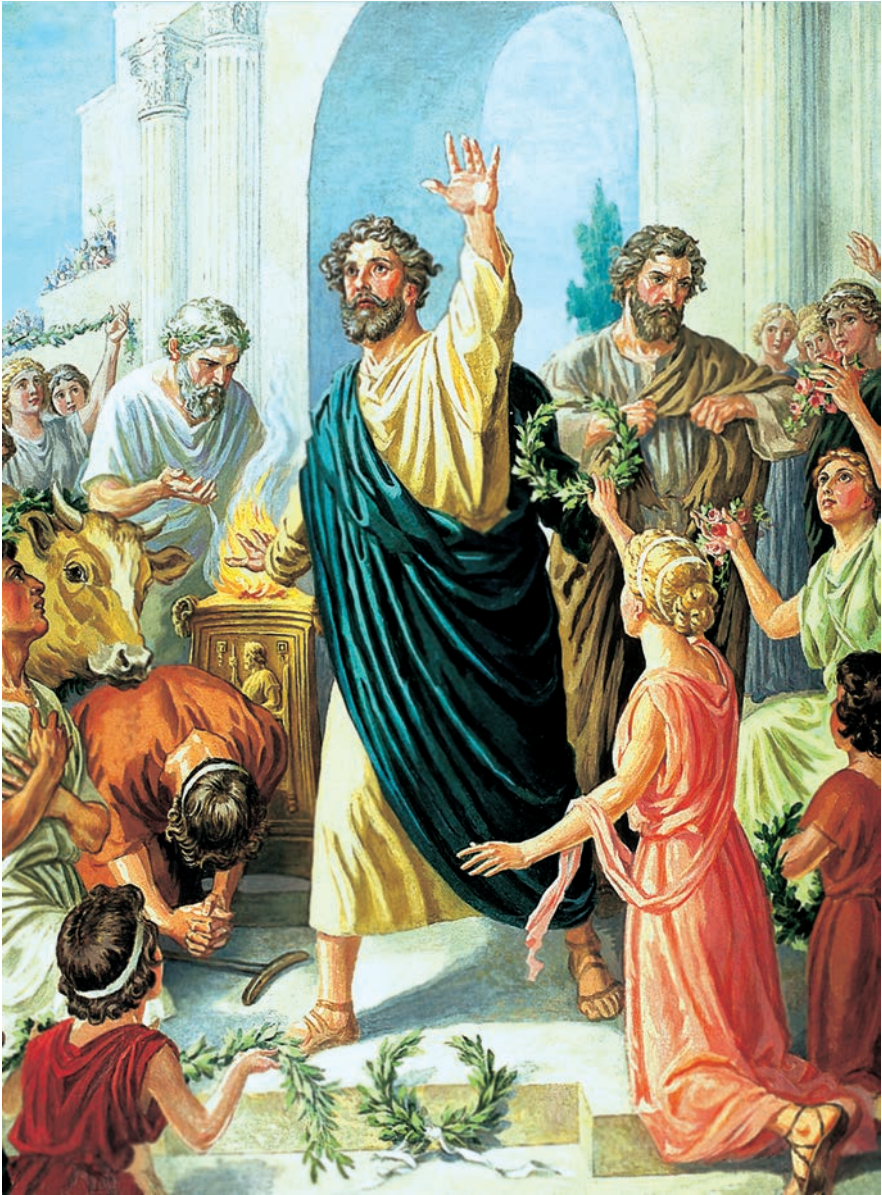
Бастагы айаныгар кини Варнава апостолы илдэ барбыта. Антиохиятан хараабылга олорон, Кипр арыыга тийбиттэрэ. Апостоллар Дьайыыларыгар этиллибитин курдук, Кипрга Тангара улуу үлэһитин латынныы аатынан Павел диэн ыңгыар буолбуттара. Кипртан Малай Азияҕа төннөөт, аны арыт сатыы, арыт өсүллэри миинэн, Галатия уобалаһыгар барбыттара, итиэннэ онно, Икония куоракка, Тангара тылын тарҕаппыттара. Онуоха үтүмэн үгүс киһи Христуһу итэҕэйбитэ. Икониятан Листра куоракка тийбиттэрэ. Листраҕа Павел Айыы Тойон күүһүнэн биир босхон киһини үтүөрдүбүтүгэр дьон Павеллаах Варнаваны олох да тангараттар дии санаабыттара. Грек тангаратын Зевс үлэһитэ кинилэргэ бэл сиэртибэ биэриэн баарбыта. Ону истэн, апостоллар таңастары хайа тардынан баран: «Доҕоттор! Бу тугу-тугу быһыыланан эрээбит? — диэн, кинилэри нэһиилэ тохтопсуттара. — Биһиги эмиэ эһиги курдук дьоммут эбээт. Эһиги сымыйа таңаралартан киэр хайыһангыт сири-халлааны, муораны уонна онно баары барытын айбыт тыыннаах Тангараҕа эргиллэргит туһугар, биһиги эһиэхэ Евангелиены иһитиннэрэбит. Ааспыт көлүөнэлэргэ Кини хас биирдии норуот бэйэтин суолунан сылдыарын бопсубатаҕа эрээри, өрүү үтүөнү онорон, биһиэхэ халлаантан ардаҕы ыытан, сайынын өлгөм үүнүүнү биэрэн, аһыыр аспытын хааччыйан, сүрэхпитин үөрүүнэн толорон Бэйэтин туһунан туоһулуура».

Апостоллар Листраҕа хорсуннук үөрэппиттэрэ. Ол гынан баран бу куоракка кэлбит хас да иудей «кырдыгы тугу да эпэттэр, барыта сымыйаны туойаллар» диэн утаран, норуоту иирдибиттэрэ, дьону күөртээн Павелы тааһынан таһнаппыттара. Ол эрээри кини Тангара көмөтүнэн этэннэ тыыннаах хаалан, салгы айаннаабыта. Листраттан Дервияҕа кэлэн, эмиэ Евангелиены тарҕаппытынан барбыта, онон бэрт элбэх киһи Айыы Тойону итэҕэйбитэ. Павеллаах Варнава Дервияттан Антиохияҕа, бу түмүктээбит үлэлэрин санга саҕалыылларыгар бырааттара кинилэри Тангара үтө кыһамнытыгар туттарбыт сирдэригэр, төннүбүттэрэ. Онно тийээн итэҕэйээччилэри түмэн, Тангара кинилэргэ тугу онорбутун, хайдах атын омуртага итэҕэл аанын тэлэйэн биэрбитин кэспэбиттэрэ.

Апостол Павел миссионердыр бастагы айаныгар үс сыл кэринэ сылдыбыта.

МАТФЕЙ 28:19-20; ДЬАЙЫЫЛАР 13; 14

Павел миссионердыр иккис айана

Иккис айаныгар апостол Павелы еврей христианина Сила арыаллаабыта. Антиохияттан кинилэр Дервия куоракка уонна Листраҕа (били Павелы хас да сыллааҕыта тааһынан тамнаан өлөрө сыспыт сирдэригэр) барбыттара. Манна Павел эдэркээн Тимофей диэн уолу көрсүбүтэ, бу уол киниэхэ бэриниилээх көмөлөһөөччү буолбута.

Кинилэр Эгейскэй муора Азиятааҕы кытылыгар баар Троада куоракка кэлбиттэрэ. Павел ол түүн түһээн, биир македонец киниттэн: «Македонияҕа кэлэн, биһиэхэ көмөлөс», — диэн көрдөһө-ааттаһа турарын көрбүтэ. «Апостоллар Дьайыылара» кинигэ ааптара евангелист Лука «киниэхэ ол көстөөтүн, биһиги Айыы Тойон Евангелиены иһитиннэрэргэ ыңырда диэн түмүккэ кэлэн, сонно Македониялыырга быһаарыммыппыт» диэн суруйар. Оттон Лука бэйэтэ эмиэ Троадаттан ыла Павелга холбоспут буолуохтаах диэн сабаҕалыыллар. Греция хотугу уонна соҕуруу өттүгэр сытар Македония уобалаһа Рим бас билиитигэр баара. Павеллаах хараабылынан Эгейскэй муораны туорааннар, Филиппы куоракка тийбиттэрэ. Манна Европаҕа бастакы христианскай түмсүү тэриллит буолуон сөп. Оттон бу куоракка Павеллаах Силаны тутан, хаайыыга бырахпыттарын туһунан эһиги аныгы кэпсээннэ ааҕыаххыт. Филиппыттан Павел Эгейскэй муора кытылыгар баар Фессалоники диэн улахан порт куоратыгар кэлбитэ. Манна үтүмэн үгүс эллин уонна еврей дьоно Христуһу итэҕэйбиттэрэ. Ол эрэн еврейдэр ортолоругар Павеллаах Силаны утарааччылар эмиэ бааллара, озор норуоту утары туруораннар, кинилэр Верия куоракка барарга күһэллбиттэрэ. Верияттан Павел Афиныга, Греция киин куоратыгар, кэлбитэ. Оччотообуга Грецияны, Рим былааһыгар бас бэринэрин иһин, Ахаия диэн ааттыыллара. Афиныга Павел Таһара тылын бөлүһүөктэргэ уонна боростуой норуокка иһитиннэрбитэ. Ол туһунан эмиэ кэлэр кэпсээннэргэ ааҕыаххыт. Павел Афиныттан Рим империятын биир саамай тутуох Коринф диэн куоратыгар барбыта. Коринфка кини балтаһа сыл буолбута, ол кэмнэ манна улахан христианскай церковь үөскээбитэ. Павел Коринфтан муоранан Малай Азияҕа төннөн, Ефес диэн улахан куоракка тийбитэ. Онтон салгы айаннаан, Иерусалимга сылдьан баран, Антиохияҕа төннүбүтэ.

Иккис айаныгар Павел үс сыл кэриҥэ сылдьыбыта. Кини бу кэмнэ хас да тыһыынча биэрэстэлээх суолу барбыта.

ДЬАЙЫЫЛАР 15:36 – 18:22

Павеллаах Сила хаайыыга

Виридэ Павел аргыһын Силаны кытта Филиппы куоракка, Рим холуонньатыгар, кэлбитэ. Манна кини абааһы тыһыныгар буулатан көрбүөччү буолбут чаҕар кыыһы Иисус Христос аатынан үтүөрдүбүтэ. Кэнэҕэс туох буолуохтаағын барытын этэн биэрэн, ол кыыс хаһайыттарыгар баһаам барыһы киллэрэрэ. Хаһайыттара аны барыһыгар кыахтара суох буолбутун билэннэр, Павеллаах Силаны тутан ылан, куорат болуоссатыгар тойотторугар илдьибиттэрэ. Онно тийиэн баран: «Бу дьон – иудейдар. Кинилэр биһиги, римляндар, ылыныа да, тутуһуо да суохтаах үгэспитин үөрэтэн, куораты аймаатылар», – диэн үнсүбүттэрэ. Норуот бүттүүнэ Павеллаах Силаны утарбыта. Сэрии тойотторо апостоллары сыгыннахтаан баран, тайағынан таһыйарга бирикээстээбиттэрэ. Ол кэнниттэн иккиэннэрин хаайыыга бырахпыттара уонна харабылга кытаанахтык маньырга дьаһал биэрбиттэрэ. Бирикээһи толорон, харабыл апостоллары түгэх түрмэҕэ уган баран, атахтарыгар адаҕа кэтэрдибитэ. Ол үрдүнэн Павел да, Сила да санааларын түһэрбэтэхтэрэ. Түүн үөһүн саҕана кинилэр Танараҕа үгэн айхал ырыаларын ыллаабыттара, ону атын хаайыылаахтар бары истэн олоруттара.

Эмискэ күүстээх сир хамсааһына буолан, хаайыы дьиэтэ төрдүттэн түөрэннээбитэ, ааннар бары тэлэллэ түспүттэрэ, хаайыылаахтар хандалыллара төлүтэ ыстаммыттара. Түрмэ харабыла уһуктан ааннар аһаҕастарын көрөн, хаайыылаахтар бары күрээбиттэр дии санааны бэйэтигэр тийиинээри гыммыта. Ону Павел: «Кэбис, куһаҕаны оностума, биһиги бары баарбыт!» – диэн тохтоппута. Тип-титирэс буола долгуйбут харабыл Павеллаах Сила иннилэригэр сөһүргэсти түһэн: «Тойотторуом! Быһанар туһугар тугу гынабын?» – диэн ыйыппыта. Онуоха: «Айыы Тойон Иисус Христу итэҕэй, оччоҕо бэйэн да, дьиэн дьоно бары да быһаныххыт», – диэбиттэрэ. Харабыл сонно кинилэри хаайыыттан таһааран, баастарын сууйан баран, дьиэтин кэргэттэрин кытта бииргэ сүрэхтэммитэ.

Онтон Павеллаах Силаны хаайтарбыт сэрии тойотторо сарсыарда түрмэ тойонугар куорат бэрээдэгин көрөр үлэһиттэри ыытан, апостоллары босхолоо диэн илдьиттээбиттэрэ. Онуоха Павел кэлбит дьонго эппитэ: «Биһигини, Рим гражданнын, бар дьон көрөрүгэр туох да суута-сокуона суох кырбаан баран, хаайыыга бырахпыттара. Аны билигин ким да билбэтинэн кизэр утаараары гыналлар дуо? Оннук буолуо суоҕа! Бэйэлэрэ кэлэн таһаардыннар». Үлэһиттэр кини эппитин сэрии тойотторугар тиэрдибиттэрэ. Анараангылар апостоллар Рим гражданныра буолалларын истэн, улаханлык куттаммыттара, онон кэлэн кинилэри хаайыыттан таһааран баран, бырастыы гыналларыгар уонна куораттан баралларыгар көрдөспүттэрэ.

ДЬАЙЫЫЛАР 16:16-39

Павел Афиныга

Миссионер быһыытынан иккис айаныгар Павел, урут кэп-сээбиппит курдук, Афины куоракка сылдьыбыта. Афины оччотооҕуга аан дойду култууратын эргийэр киинэ, туллар тутуаҕа, элбэх улуу бөлүһүк — Сократ, Платон о. д. а. — дойдулара этэ. Куорат бүтүннүү эмэгэт таңара буолбутун көрөн, Павел ис-иһиттэн абаран кэлбитэ. Кини күн аайы синагогаҕа сылдьан, иудейдары уонна Айыы Таңараны ытыктыыр атын да дьону кытта сэхэргэхэрэ, ону таһынан күн аайы болуоссакка көрсөр дьонунуун эмиэ кэпсэтэрэ. Сорох бөлүһүктэр — стоиктар уонна эпикуреецтар — кинини кытта мөккүһэр этилэр. Сорохторо: «Бу хой баһын туйуааччы манан тугу этиэн баҕарарый?» — дииллэрэ. Атыттара, кини Иисус Христос тиллибитин туһунан кэпсиирин иһин: «Арааһата, туора таңаралар тустарынан тугу эрэ тарҕатар быһыылаах», — диэн сабаҕалыыллара.

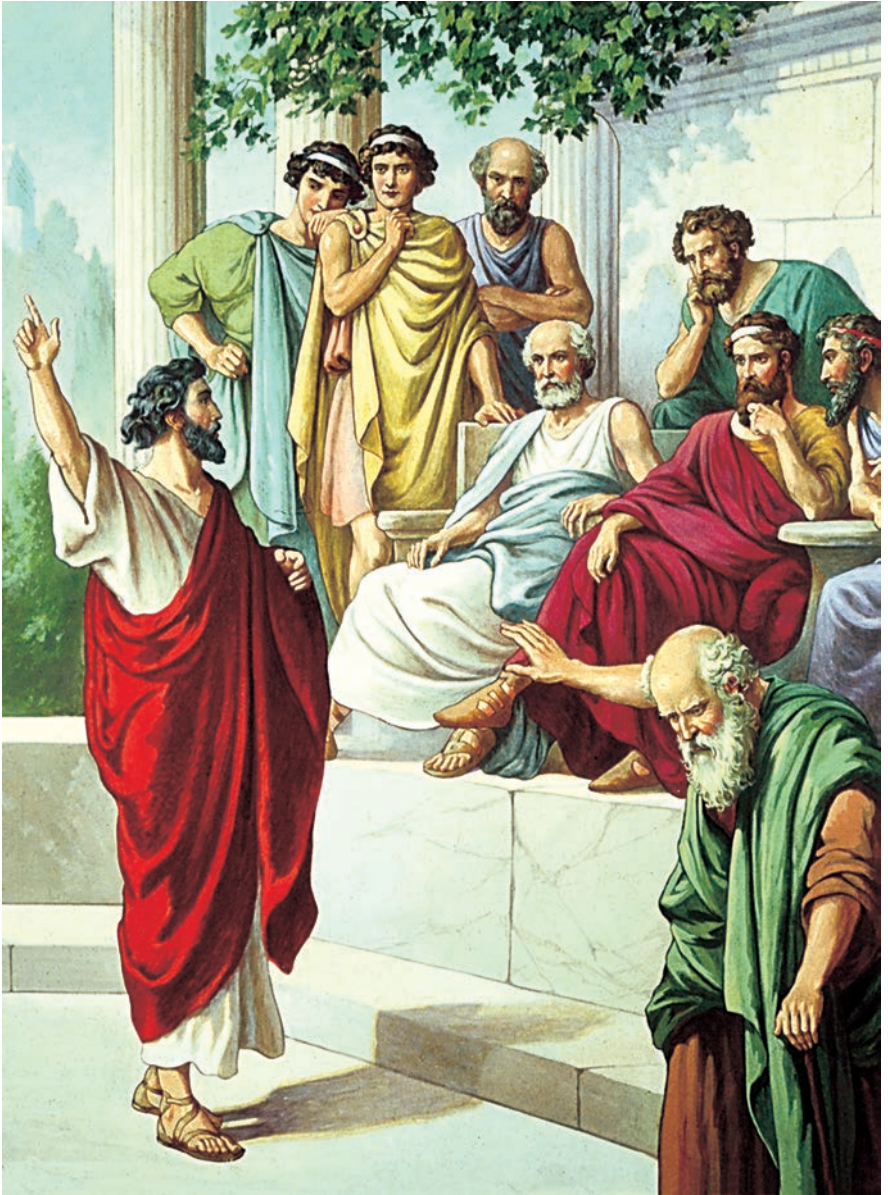
Биирдэ Павелы ареопагка аҕалан: «Бу эн туох санга үөрэҕин үөрэтэргин билиэххэ сөп дуо? — диэн ыйыппыттара. — Туох эрэ бэрт дыктини иһитиннэрэҕин, биһиги ону билиэхпитин баҕарабыт». Павел ареопаг* ортотугар туран эппитэ: «Афины олохтоохторо! Барытыттан сылыктаан көрдөхпүнэ, эһиги итэҕэли туох да олус ытыктыыр дьон эбиккит. Ити оннооҕор ааһан иһэн, ытык сирдэргитин кэрийэ сылдьан, „биллибэт Таңараҕа“ диэн суруктаах сэртибэнниги булан ыллым. Дьэ ол Кини — эһиги кимин да билбэккэ эрэ сүгүрүйэр Таңараҕыт — туһунан мин эһиэхэ иһитиннэриэхпин баҕарабын. Бу аан дойдуну бүтүннүүтүн, аан дойдуга баары барытын айбыт Таңара сирдээх халлаан Айыы Тойоно буолан, киһи тутан биэрбит дьиэтигэр олорбот, дьон Киниэхэ илиитинэн тутан-хабан үлэлиирин эрэйбэт, тоҕо диэтэххэ, Кини хаһан да туһунан да тутасыйбат, төттөрүтүн, Бэйэтэ туохха барытыгар олоҕу, тыһынар тыһы — тугу барытын биэрэр. Айыы Таңара биир киһиттэн киһи-аймаҕы үөскэтэн сир эзинин устун олохсуппута, ыйаахтаах кэмнэрин-кэрдиилэрин, олорор сирдэрин чэрчитин ыйан-кэрдэн биэрбитэ. Ити барыта дьон Таңараны көрдүүрүн, Кинини, хас биирдибититтэн ырааҕа суоҕун сэрэйдэн-билэн, булан ылалларын туһугар этэ. Кининэн биһиги олоробут, Кининэн хамсыбыт, Кининэн тыыннаах сылдьабыт. Эһиги сорох хоһоонньуттаргыт эмиэ „биһиги бары Кини ууһунабыт“ диэн этэн тураллар. Онон биһиги Таңара уһа эбит буоллахпытына, Таңараны кыһыл дуу, үрүн дуу көмүһүнэн эбэтэр таастан киһи бэйэтэ сатабыллаах илиитинэн кыһан-кыладыан, өйүттэн айан онорбут мөссүөнүгэр холуу саныа суохтаахпыт. Урут хараҥаҕа муна сылдьы-быппытын буруйга холообот эрээри, Таңара билигин дьону барытын аһыыттан-хараттан тэйэн Киниэхэ эргиллэллэригэр ынгырар. Кини бу аан дойдуну кырдыктаахтык дьүүллүүр күнүн хайыы-үйэ бол-дьоон, Судьуйатын анаан турар. Дьэ ол иһин, бу туһунан бар дьонго туоһулаан, Таңара Кинини, Иисус Христуһу, өлүүттэн тилиннэрбитэ».

ДБАЙЫЛЛАР 17:16-31

---

* *Ареопаг — аҕа баһылыктар мунньахтара.*

Павел миссионердыр үһүс айана

Еотору кэминэн Павел аны үһүс улахан айаныгар туруммута. Антиохияттан айаннаан, эмиэ хоту барбыта. Фригия уобалаһын ааһан, Ефескэ, Эгейскэй муора Асиятааҕы кытылыгар баар порт куоратыгар, тийибитэ. Ефес 250000 киһилээх улахан куорат этэ. Бу куоракка Павел икки сыл кэрингэ үлэлээбитэ, онон Асия уобалаһын (ол саҕана Асия диэн бүгүнгү Малай Азия сорох өттүн эрэ ааттыллара) дыно бука бары, иудейдар да, эллиннэр да, Айыы Тойон Иисус туһунан истибиттэрэ. Танара Павел илиитинэн бэрт элбэх дыктини онорбута.

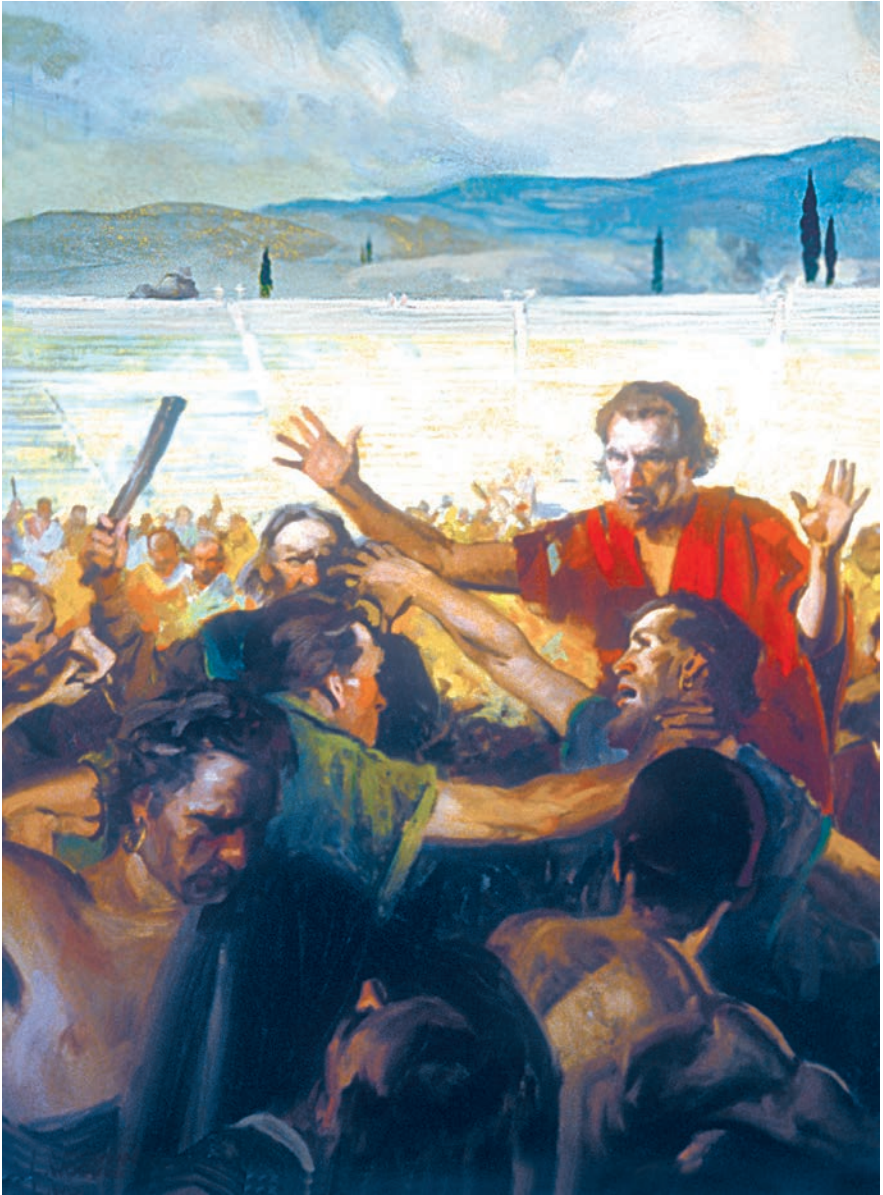
Ефескэ Артемида таһара мрамор таастан тутуллубут бэртээхэй храма, аан дойду сэттэ дыктититтэн биридэстэрэ, баара. Ювелирдар уонна хуудоһунньуктар үрүн көмүстэн кутан, сувенирдары – Артемида храмын – атылыыллара. Кинилэр Артемидаҕа сүгүрүйбүт элбэх киһи аны тыыннаах Танараны итэҕэйэр буолбутуттан кыһыран, Павелы уонна христианнар атын да сирдыттэрин утарбыттара уонна куоракка улахан айдааны таһаарбыттара. Онон Павел Ефестэн барарга күһэллибитэ, хараабылынан Эгейскэй муораны унуордаан, Македонияҕа уонна Грецияҕа, урут бэйэтэ үөрэтэ сылдыбыт сирдэригэр, ол иһигэр Филиппыга уонна Коринфка айаннаабыта. Онтон эмиэ Асияга төннөн, Троядаҕа иккистээн үөрөппитэ. Троядаттан Павел Асс диэн сиргэ барбыта, онтон салгыы хараабылынан Митилинаҕа, Самоска, Трогилияҕа уонна Милеккэ устубута. Милеккэ кэлэн баран, аны манна эргиллибэтин билэр буолан, бырастыылаһаары, Ефес улахан церковын пресвитердарын ыһыран ылбыта. Онтон Кос, Родос арыылар, Патара, Тир портарын ааһан, Птолемидаҕа барбыта. Птолемидаттан Павел сатыы Кесарияҕа, онтон салгыы Иерусалимга айаннаабыта. Иерусалимга кинини тутан ылан хаайыыга укупуттара. Миссионердыр үһүс айаныгар Павел үс сылан ордук – Христос төрүөбүттэн 54–57 сс. – сылдыбыта.

Апостол Павел миссионердыр айана сирин дойдуну көрөр-истэр айантан чыҥха атын этэ. Иисус Христос туһунан Үөрүүлээх Илдьити тиэрдэригэр кини элбэх эрэйи-муну көрөрө. Ол туһунан Павел маньык суруйбута: «Мин сыралаһан туран үлэлээбитим, аата-ахсаана суох кырбаммытым, оннооҕор өссө элбэхтик хаайыллыбытым, үгүстүк өлө сыспытым. Иудейдартан биэс төгүл отут тоҕустуу таһыыры ылбытым, римляндар үс төгүл маһынан кырбаабыттара, биридэ тааһынан илдьи тамнаабыттара. Үс төгүл хараабылым тимирбитэ, олортон биридэстэригэр түүннээх күн устата аһаҕас муораҕа булкуллубутум. Элбэхтик айанныырым, ол тухары бииргэм куттал суоһуура: өрүстэргэ суоһуура, түөкүттэргэн, хаан-уруу норуоппуттан, атын омуктартан суоһуура, куораттарга, кураайы куйаарга, муораҕа суоһуура, сымыйа бырааттартан суоһуура...».

ДЬАЙЫЛАР 18:23 – 21:34;

КОРИНФ ХРИСТИАННАРЫГАР 2-С ИЛДЫТ СУРУК 11:23-26

Абылааһын аньыыта

ргэ Кэс Тылга сурулларынан, Тангара Бэйэтин норуотугар ханнык да абынан-хомуһунунан дьарыгырары, барыһыайдьыры, ичээмсийэри, үөтэри кытаанахтык боппута, Кини ити бобууну кэспиттэри бэл өлөрөргө дыһайара: «Барыһыайдааман уонна ичээмсийимэн» (*Левит 19:26*). «Эһиги ортобутугар уолун эбэтэр кыһын уокка сизэртибэлиир, көрбүөччү, сэрэбиэйдьит, барыһыай, ичээн, аптаах киһи, тыыннары ынгырааччы, өлбүттэртэн ыйытааччы суох буолуохтаах. Итинэн дьарыктанар киһи — Айыы Тойон харабар сидьин киһи, итинник сидьин дьарыктааҕы Айыы Тойон, эн Тангаран, эһигиттэн киэр үүрэр» (*2-с Сокуон 18:10-12*). «Өлбүттэри ынгырааччы биитэр барыһыайдьыт, эр киһи да, дыахтар да буоллун, өлөрөргө ууруллуохтаах; кинилэри тааһынан тамнаныллыахтаах, онуоха кинилэр бэйэлэрэ буруйдаахтар» (*Левит 20:27*).

Апостол Павел миссионердаан үсүһүн айанныыр кэмигэр Ефес куоракка манньык түбэлтэ буолбута. Тангара Павелга элбэх дыктини онорторорун иһин, дьон кини таарыйбыт былааттарын, таҕастарын ыарыһахтарга курдуу баайаллара, оччоҕо олоҕо бары үтүөрэн хаалаллара, куһаҕан тыыннар эмиэ кинилэртэн тахсан бараллара. Ол иһин бэл сорох устугас иудейдар, тыыннары үтэйээччилэр, куһаҕан тыыннарга буулаппыт дьонно Айыы Тойон Иисус аатын ааттаан туран: «Эһигини Павел кэпсиир Иисуһун аатынан үтэйэбит», — диир буола сылдыбыттара. Биир Скева диэн иудей, Тангара үрдүкү үлэһитин, уолаттара эмиэ оннук холонон көрбүттэр. Ол эрэри биирдэ куһаҕан тыын кинилэргэ: «Иисуһу мин билэбин, Павелы да билэбин, отгон бу эһиги кимнээхтэргитий?» — диэн хардарбыт. Итиэннэ куһаҕан тыыҥна буулаппыт киһи кинилэр үрдүлэригэр түһэн, күүһүнэн баһыйан, утарылаһар кыах биэрбэккэ, үлтү тунайдаан, дыэттэн сыгыннах куоттартаабыт. Ефескэ олоҕор иудейдар да, атын омук дьоно да бары итинни истэ дьулайан, Айыы Тойон Иисус аатын аны сэрэхтээхтик ааттыыр буолбуттара.

Итэҕэйбитэртэн үгүстэрэ кэлэн, туох куһаҕаны онорбуттарын барытын аһаҕастык билинэллэрэ. Абынан-хомуһунунан дьарыктаммыт үгүс дьон, туттубут кинигэлэрин хомуһан аҕалан, бар дьон көрөн турдаҕына, уоттаан кэбиспиттэрэ. Умайбыт кинигэ сыанатын ааҕан көрбүттэрэ — биэс уон тыһыынча үрүн көмүс драхма буолбута. Айыы Тойон үөрэҕэ итинник кимиэллээхтик үүнэн-тэнийэн, кыабыран иһэрэ.

ДЬАЙЫЫЛАР 19:11-20

Апостол Павел Ефес церковын пресвитердарын кытта бырастыылаһыта

Ефес церковын салайар пресвитердар Павеллыын быраһаайдаһа Милеккэ кэлбиттэригэр, кини эппитэ: «Асияҕа үктэниэхпиттэн ыла, мин манна хайдах олорбуппун эһиги билэҕит. Иудейдар туорайдахалларыттан араас эрэи да көрүстэрбин, Айыы Тойон иннигэр үрдүктүк санаммакка, хараҕым уутун бараан туран, сулууспалаабытым. Эһиэхэ туһалаах буолуо диэбиппин тугу да көтүппэккэ, бар дьон да иннигэр, дьиэлэргитинэн да сылдьан, үөрэтэрим. Таһара иннигэр аһыһыны билиһини уонна биһиги Айыы Тойоммутугар Иисус Христоска итэҕэли иудейдарга да, омуктарга да иһитиннэрэрим. Аһы билигин миигин туох көрсөрүн билбэтэрбин даһаны, Сибэтиэй Тыһын угуйуутунан бу Иерусалимнаан иһэбин. Арай Сибэтиэй Тыһын миигин хаайыы, эрэй-кыһалҕа күүтэрин туһунан куорат-куорат аайы туоһулуур. Ол эрэри мин, туох да буолбутун иһин, олохпун өрө туппаппын, Айыы Тойон Иисус миэхэ сүктэрбит соругун – Таһара илгэлээх үтүөтүн туһунан Евангелиены иһитиннэрэр сулууспаһын – толорон, олоһум суолун үөрэ-көтө түмүктээбит эрэ киһи диэн баһа санаалаахпын. Таһара Саарыстыбатын туһунан үөрэппит дьоммуттан – эһигиттэн – ким даһаны аһы миигин көрбөтүн билэбин. Мин барбытым кэннэ, эһиги ортобутугар үөрү харыстаабат торһон бөрөлөр киририэхтэрэ. Үөрэнээччилэри тардар туһугар, бэйэҕит иһититтэн эмиэ кырдыгы токурутааччылар таһсан кэлиэхтэрэ. Билигин мин эһигини Таһараһа уонна эһигини бөһбөргөтөр, Бэйэтин дьонун кытта тэнгэ нэһилиэстибэ биэрэр кыахтаах Кини илгэлээх үтүө тылыгар туттарабын. Эһиги мин кимтэн да үрүн да, кыһыл да көмүһүн эрэйбэтэхпин, бэйэм да, аргыстарым да кыһалһаларын бу харым күүһүнэн толуйан олорбуппун билэҕит. Тугу да гыммыппыт иһин, барытыгар манһык үлэлээн-хамсаан кыамматтарга көмөлөһүөхтээхпитин, Айыы Тойон Иисус ылардааһар биэрэр ордук алгыстаах диэн Бэйэтинэн эппит тылларын умнуо суохтаахпытын бэйэм холобурбунан көрдөрбүтүм». Маны этэн баран, Павел сөһүргэстээн туран, барыларын кытта бииргэ Таһараһа үһһүтэ. Бары, ытаһа-ытаһа, кинини кууһһуттара, уураабыттара. Кинилэр Павел аһы хаһан даһаны миигин көрүөххүт суоһа диэбититтэн ордук хараастыбыттара. Онтон кинини хараабылһа диэри атааран биэрбиттэрэ.

ДЬАЙЫЫЛАР 20:17-38

Павел Фест баһылык иннигэр

утуллубутун нөнгүө күнүгэр Павелы аны Иерусалимга синедрион иннигэр туруорбуттара. Апостол суукка тыл эппитин кэннэ, иудейдар бэйэ-бэйэлэрин кытта мөккүһөннэр, улахан аймалҕан тахсыбыта. Павелы сэймэктиэх курдук буолан барбыттарыгар, Рим эпписиэрэ саллааттарын бирикээстээн, кинини кириэппэскэ илтэрбитэ.

Түүн кириэппэс иһигэр апостолга Айыы Тойон көстөн: «Павел, эрдий! Мин тусунан, Иерусалимга курдук, эн аны Римгэ туоһулуох тустааххын», — диэбитэ. Сарсыныгар түөрт үөнчә иудей киксэн баран, Павелы өлөрүөхпүт иннинэ, аны аһахпыт да, иһиэхпит да суоҕа диэн андаҕайбыттара. Ону билэн, Павелы синедрионна быһаабыт эпписиэр кинини икки сүүс сатыы, сэттэ уон аттаах буюун уонна үгүүлээх икки сүүс дьон харабыллаах Кесарияҕа ыппыта. Ол саҕана Кесария Рим Иудеяҕа туруорбут баһылыктарын резиденцията этэ. Кесарияҕа тийиэн, аны Павел Рим анаабыт баһылыгын Феликс иннигэр турбута. Павелы утары туоһуну барытын истэн баран, Феликс туох да буруйу булбатаҕа да буоллар, кинини икки сыл хаайарга дьаһайбыта.

Икки сыл буолан баран Феликс оннугар баһылыгынан аны Порций Фест анаммыта. Фест ананаатын кытта, Иудея ыраахтааҕыта Агриппа балтыныын Вереникалыын Кесарияҕа сана баһылыгы эбэрдэли тийиэн кэлбиттэрэ. Фест кинилэргэ Павел тыл этэрин иһитинэриэх буолбута. Агриппалаах Вереника бэйэлэрин эпписиэрдэрэ уонна куорат бастын дьонно арыаллаах бэрт мааны быһыы-майгы ортоугар суут буолар киэн саалатыгар киирэн кэлбиттэрэ. Онтон Павелы аҕалбыттара. Кини тыл этэригэр олорбут олоҕун, Айыы Тойону хайдах итэҕэйбитин кэпсээн баран, Христону туоһулаабыта. Павел: «Тангара көмөтүнэн мин күн бүгүнгэ диэри кыраҕа да, улууга да барытыгар Христос сору-муну көрөн баран, өлүүттэн бастакынан тиллээт, иудейдарга уонна атын норуоттарга сырдык кэлбитин биллэриэхтээҕэ диэн иһитиннэрэн кэллим», — диэбитэ.

Маннык тыл этэ турдагына, Фест: «Эн олох өйө-төйө суох тыллаһан эрэҕин, Павел! Аһара үөрэхтэнэнгин, өйгүнэн булкуллубуккун!» — диэн быһа түспүтэ. «Суох, ытыктабыллаах Фест, мин өйбүнэн булкулла иликпин, — диэн хардарбыта киниэхэ Павел. — Кырдыктаах чөл тыллары этэбин. Бүгүн миигин истэн олорооччулар бука барыгыт бу хандалыгыттан ураты барытыгар мин курдук буоларгыт туһугар, мин Тангартан көрдөһүөм этэ».

ДЬАЙЫЫЛАР 23 – 26

Павел Римнэ айанныр

постол Павел тыннаах Тангараны уонна Быһааччы Иисус Христуу туоһулаабытын иһин, хаайыыга угуллубута. Кини туох да буруйданары онгорботох буолан, император тус бэйэтинэн дүүллүүрүгэр модьуйбута. Рим гражданина буоларын быһыытынан, Павел итини ирдиир бырааптааҕа. Ол иһин кинини сотник Юлийга туттаран баран, атын хаайыылаахтары кытта хараабылынан Римнэ ыппыттара.

Айаннаан истэхтэринэ, муораҕа күүстээх буурҕа түспүтэ, онон хараабыллара тыал ханна кыйдырынан устубута. Үһүс күннэригэр туох баар таһаҕастарын барытын ууга тамныырга күһэллбиттэрэ. Буурҕа астан биэрбэккэ, хараабылга баар дьон быһанар эрэллэрэ уостан барбыта. Павел, истэригэр ас кирибэтэҕэ быданнаабыт дьон ортотугар туран: «Көрдөһөбүн, эрдийин, энигиттэн ким да өлүө суоҕа, хараабылбыт эрэ алдьаныа. Мин бас бэринэр, сүгүрүйэр Тангарам аанньала бөлүүн миэхэ көстөн: „Куттаныма, Павел! Эн император суутугар туруохтааххын, онон бу хараабылынан бииргэ устан иһэр аргыстарын Тангара эийэхэ бэлэхтиир“, — диэтэ. Онон, доҕотторуом, эрдийин, Тангара миэхэ эпите туолуо диэн, мин бүк эрэнэбин: биһигини ханнык эрэ арыыга тиксэриэхтээх», — диэн санааларын көтөхпүтэ.

Устубуттарын уон төрдүс күнүгэр кинилер сырыынньа кытыллаах хомону көрөн, хараабылларын, кыаллар буоллаҕына, онно тиксэрэргэ санаммыттара. Дьаакырдары таһааран баран, бааллан турбут уруулары сүөртэлээн, кыра баарыһы туруорунан кытыл диэки устубуттара. Ол гынан баран хараабыллара эмискэ чаардаан, тумсунан кумахха диригник анныллыбытыгар куорматын долгун тоҕута охсубута. Сотник ууһут дьону кытылга харбылларыгар, оттон сатаан харбаабаттары хаптаһынна эбэтэр хараабыл сэмнэҕэр уйдаран быһаналларыгар дьаһайбыта. Инньэ гынан хараабылга баар икки сүүс сэттэ уон алта киһи барыта этэнгэ кытылы булбута. Арыы олохтоохторо кэлбит дьонго олус амарахтык сыһаннаспыттара. Айыы Тойон онно апостол Павел илиитинэн эмиз бэрт элбэх дыктини онгорбута. Үс ый буолан баран, Павел аргыстарыныын Александрия хараабылыгар олорон, Римнэ устубуттара. Айанныахтарын иннинэ, арыы олохтоохторо, үгүс киһини ыарыттан үтүөрдүбүтүн иһин, Павелга махтанан, кинилэри улаханлык күндүлээн-маанылаан, туох кыһалҕалаахтарын барытын толору хааччыйан ыппыттара.

Апостол Павел, Айыы Тойон туһугар үлэтин салҕаан, эрэйи-муну энээринэн тэлбитэ. Ол эрээри кини хас хардыбын барытын мунура суох кыахтаах, амарах санаалаах Айыы Тойон салайар диэн ис сүрүттэн бигэтик эрэнэрэ. Рим христианнарыгар илдьит суругар Павел: «Тангараны таптыыр, Кини көңүлүнэн ыңырыллыбыт дьонго туох барыта үтүөнэн эргийэрин биһиги билэбит», — диэн суруйбута.

ДЪАЙЫЫЛАР 25:1-12; 27:14-44; 28:1-11;

РИМ ХРИСТИАННАРЫГАР ИЛДЫТ СУРУК 8:28

Павел Римнэ

вангелист Лука, «Апостоллар Дьайыыларын» ааптара, суруйар:

Римнэ кэлбиппитигэр сотник хаайыылаахтары сэрии тойонугар туттарбыта, оттон Павелы анал харабыллаах туспа олорорун көнгүллээбитэ. Кэлбитин үһүс күнүгэр Павел бас-көс иудейдары ынгыртаран ылбыта. Ол дьон болдьоспут күннэригэр ыалдыт түһэр дьиэтигэр кэлбитэригэр, кини сарсыардаттан киэһээннэ диэри, Моисей сокуонуттан уонна пророктар кинигэлэриттэн холобурдары аҕала-аҕала, кинилэргэ Тангара Саарыстыбатын туһунан кэпсээбитэ. Кини эппитин сорохторо ылыммыттара, атыттара олох итэҕэйбэт этилэр. Оннук тыл-тылларыгар киирсибэккэлэр, барардыы онгостубуттарыгар Павел эппитэ: «Сибэтиэй Тыын өбүгэлэрбитигэр Исаяя пророгунан үчүгэйдик да этиттэрбит эбит: „Бу норуokka тийээн эт: кулгааххытынан истиэххит эрээри, өйдүөххүт суоҕа, хараххытынан көрүөххүт эрээри, булан көрүөххүт суоҕа. Ол курдук бу дьон сүрүөҕэ таастыйбыт, кулгаахтарынан да куһаҕаннык истэллэр, харахтарын да быһа симпиттэр; онтон атын эбитэ буоллар, харахтарынан көрөн, кулгаахтарынан истэн, сүрэхтэринэн ылынан, Миэхэ эргиллиэ этилэр, оччоҕо Мин кинилэри үтүөрдүөм этэ“, – диэн. Онон Тангара быһыһырын туһунан илдьит тыл атын омуктарга ытыллыбытын эниги биллэххит буоллун. Кинилэр истиэхтэрэ».

Апостоллар Дьайыыларын Кинигэтэ бу тылларынан түмүктэнэр.

Павел дьылҕата кэлин хайдах салаллыбытын ааҕааччылар, бука, билиэхтэрин баҕараллара буолуо. Библияҕа ол туһунан туох да этиллибэт. Апостол Павел христианнар түмсүүлэригэр уонна биирдиилээн дьонно суруйбут илдьит суруктарыттан уонна да атын матырыяаллартан көстөрүнэн, кини хаайыыга икки сыл сытан баран, босхолонон, Италияҕа, Грецияҕа уонна Малай Азияҕа Үөрүүлээх Илдьити тиэрдибит. Номоххо этиллэринэн, Рим кырыктаах императора Нерон христианнылары сойуолуурун саҕана, апостол Павелы муннаан өлөрбүттэр.

ДЬАЙЫЫЛАР 28:23-31

Апостоллар илдьит суруктара

Айыы Тойон Иисус Христос өлөн баран тиллээтин кытта, Кини үөрэбэ — Үөрүүлээх Илдьит — Палестинаҕа, Рим империятыгар бүттүүнүгэр, Ближнэй Восток дойдуларыгар, онтон салгыы бүтүн аан дойдуга түргэнник тарҕанан барбыта. Апостоллар, ол аата Иисус Христос Бэйэтэ талан ылбыт үөрэнээччилэрэ, уонна да атын үөрэнээччилэр эмиэ араас куораттарынан, дойдуларынан Таңара тылын тарҕаталлара. Айыы Тойон кинилэр үөрэтиилэрин араас дыктилэринэн бигэргэтэрэ: Иисус Христос аатыгар Таңараҕа үнтэхтэринэ, ыарыһахтар үтүөрэллэрэ, бодоннор чөл туруктаналлара, бэл, өлбүттэр кытта тиллэллэрэ, оччоҕо ону көрбүт дьон Таңара тылын сүрэхтэригэр ылынан, аныылыах суолтан туораан көнө суолга үктэнэллэрэ. Христианнары сойуолууллара гынан баран, кинилэр Таңара Уолугар Иисус Христоска итэбэллэрэ ханнык да кутталы сабырыйар күүстээбэ.

Христосу сана итэбэйбит дьон итэбэлин бөбөргөтөөрү, апостоллар церковтарга илдьит суруктары ытталлара. Сорох илдьит суруктар кылгас, биир эрэ сирэйгэ суруллубут буолаллара, оттон сорохторо, холобура, Рим Христианнарыгар Илдьит Сурук, олус уһуннар. Иаков, Петр, Иоанн уонна Иуда илдьит суруктара христианнарга барыларыгар туһуламыт буолан, соборнай диэн ааттаналлар, оттон апостол Павел илдьит суруктара биирдиилээн дьонго эбэтэр христианнар түмсүүлэригэр, церковтарга, туһуламыттар.

Сорох суруктарын апостол Павел хаайыыга сытан суруйбута. «Евангелие туһугар мин бу билигин түөкүн кэриэтэ бохсуллан олоробун, оннук эрэйи көрөбүн; ол эрэри Таңара тылын бохсор кыаллыбат», — диэн суруйар кини доҕоругар Тимофейга (*Тимофейга 2-с илдьит сурук*).

Апостоллар илдьит суруктары барыларын Сибэтиэй Тыын салайыытынан суруйбуттара, онон бу суруктар, Библия атын частарын курдук, эмиэ Таңара тыла буолаллар. Бастакы христианнар, апостоллар ыппыт илдьиттэрин олус кыһамныылаахтык устан, церковтарга уонна дьиэлэригэр ааҕаллара, доҕотторугар көрдөрөллөрө, бэлэхтииллэрэ, онон Таңара тыла тарҕанарыгар көмөлөһөллөрө. Ол сағана папируска, ол аата от үүнээйиттэн оҥоһуллубут матырыйаалга эбэтэр пергаменга — анаан бэлэмнэммит тириигэ суруйаллара.

Апостоллар илдьит суруктара

(салгыыта)

Илдьит суруктар ис хоһооннорун кылгастык биэрэр кыаллы-бат. Хас биирдии сурукка ааптардар Айыы Тангара арыһан биэрэр улуу муудараһын арыяллар. Апостоллар суруктарын сүрүн тиэмэлэрэ манныктар:

Киһи итэҕэлэ уонна дьайыыта (*Иаков илдьит суруга*).

Биһиги ыарахаттары тулуйуохтаахпыт (*Петр 1-кы илдьит суруга*).

Сиэр-майгы сатарыйбыт, итэҕэл энчирээбит кэмигэр хайдах ыраас хаалыахха (*Петр 2-с илдьит суруга*).

Үөрүү уонна кыайыы (*Иоанн 1-кы илдьит суруга*).

Таптал (*Иоанн 2-с илдьит суруга*).

Ыалдытымсах буолуу (*Иоанн 3-с илдьит суруга*).

Итэҕэли харыстааһын, аньыттан-хараттан туттунуу (*Иуда илдьит суруга*).

Итэҕэлинэн быһһаныы (*Рим христианнарыгар илдьит сурук*).

Христос – Айыы Тойон (*Коринф христианнарыгар 1-кы илдьит сурук*).

Уоскулан, сулууспа (*Коринф христианнарыгар 2-с илдьит сурук*).

Киһи сокуону тутуһан буолбатах, Христуһу итэҕэйэн быһһанар (*Галатия христианнарыгар илдьит сурук*).

Церковь – Христос Этэ-Сиинэ (*Ефес христианнарыгар илдьит сурук*).

Христианнар биир сомоҕо буолуулар (*Филиппы христианнынарыгар илдьит сурук*).

Христос кэрэмэн килбиэнэ, улуута (*Колосс христианнарыгар илдьит сурук*).

Айыы Тойон Иисус Христос сиргэ иккиһин кэлиэҕэ (*Фессалоники христианнарыгар 1-кы уонна 2-с илдьит суруктар*).

Айыы Тойонго бигэтик сулууспалааһын, Киниэхэ бэриниилээх буолуу (*Тимофейга 1-кы уонна 2-с илдьит суруктар*).

Церковь пресвитердара сибэтиэй олохторунан холобур буолуохтаахтар (*Титкэ илдьит сурук*).

Бэйэ-бэйэни бырастыы гыныы (*Филимонга илдьит сурук*).

Церковь (Тангара Дьыэтэ) – Саҥа Израиль; Христос энкилэ суох сиртибэтэ (*Еврейдэргэ илдьит сурук*).

Илдьит суруктар Библия олус суолталаах сорҕотунан буолаллар. Үгүстэрэ өйдүүргэ олус уустуктар, онон бу суруктары инэн-тонон бытааннык ааҕар ордук.

Иаков Илдьит Суруга

Иаков суруйбут илдьит суругар биһиги бэрт элбэх — кыл-гас эрээри, олус дирин — этиини, сүбэни-аманы ааҕабыт. Холобур, **сирдээҕи баай** туһунан маннык этиллэр: «Күн тахсан өнгүрүк куйаас түстэҕинэ, сибэкки умнаһа куура хатан, кэрэ бэйэтэ кэхтэрин, сибэккитэ түһэрин курдук, баай киһи эмиэ түбүгүн үгэнигэр кэхтиэҕэ»; **тургутуу туһунан**: «Аньыга тардар моһолу тулуурдаахтык туораабыт киһи алгыстаах: оннук киһи тургутууну тулуйан баран, Айыы Тойон Кинини таптыыр дьонно биэриэх буолан эрэннэрбит олоҕун мэнньиэһин ылыаҕа»; **кыыһыры-киһнэни туһунан**: «Онон, таптыыр бырааттарым, хайабыт да истэргэ чуор, саҕарарга бытаан, уордайарга нэс буолуохтаах. Уордайар киһи Танара кырдыгыгын онгорор кыаҕа суох»; **Танара кэриэстэрин толоруу туһунан**: «Истибиккитинэн эрэ мунурданан, бэйэҕитин албыннаныман, истибит тылгытын тутуһун»; **итэҕэл туһунан**: «Киһи тыына быһыннаҕына, этэ-сиинэ өлүк эрэ буолан хааларын курдук, үтүө дьайыыта суох итэҕэл — эмиэ өлбүт итэҕэл»; **аньыны саҕары**: «Киһи тыла эмиэ сити курдук кып-кыракый эрээри, арбанара хара баһаам. Санаан көрүн: быгычкаайык уот кыыма түһэн, төһөлөөх элбэх ойууру сирий... Биир дүүктэттэн икки араас уу — аһы уонна ньулуун уу — тэннэ сүүрүө дуо?»; **андаҕар туһунан**: «Уонна, бырааттарым, хаһан да андаҕайбат буолун, халлаанынан да, сиригэр да, атын тугунан даҕаны андаҕайман; эһиги сөп диэбиккит чахчы сөп буоллун, суох диэбиккит чахчы суох буоллун, оччоҕо дүүлгэ туруоххут суоҕа». **ыарыһахтар тустарынан**: «Ким ыалдьар, ол церковь пресвитердарын ынгырдын, оччоҕо кинилэр кэлэн ыарыһаҕы елей арыынан сотон баран, кини туһугар Айыы Тойон аатынан үнтүттэр. Итэҕэл үнүүтэ ыарыһаҕы үтүөрдүө, Айыы Тойон кинини сүһүөҕэр туруоруо, аньыны-буруйу онорбут буоллаҕына, онто бырастыы буолуо»; **аньыны билини уонна үнүү туһунан**: «Онон үтүөрэр туһугар, бэйэ-бэйэҕитигэр аньыгытын этинэр, бэйэ-бэйэҕит туһугар үнэр буолун. Кырдыксыт күүстээх үнүүтэ үгүһү онгорор кыахтаах»; **мумут-тэммит дьонно таптал туһунан**: «Бырааттарым! Өскөтүн эһигиттэн хайабыт эрэ кырдыктан туораабытын ким эмэ көнө суолугар төнүттүөдүөнэ, кини билиэх тустаах: аньыылааҕы албын суолуттан эргилиннэрбит киһи дууһатын өлөр өлүүттэн быһыһаҕа, үгүс аньыытын-харатын бырастыы гыннарыаҕа».

Апостол Петр икки илдьит суруга

етр, Иисус Христос уон икки апостольттан биирдэстэрэ, Ма-
лай Азия христианнарын церковтарыгар икки илдьит суругу
суруйан ыппыта. Кини бастакы илдьит суруга Рим империятыгар
христианствоны төрдүттэн эһиэн баҕарбыт Нерон император христи-
аннары сордоон-муннаан өлөртөрөр кэмигэр суруллубут буолуохтаах
диэн сабаҕалыыллар. Апостол Петр, Христоска биир итэҕэллээхтэрин
санааларын бөҕөргөтөн, маннык суруйар:

Өбүгэлэргиттэн утумнаабыт сүпсүктээх олоххуттан алдьа-
нар-кэбириир үрүң да, кыһыл да көмүскэ атыылаһыллыбыт буолба-
таххыт, ханнык да энкилэ суох ыраас Агнец курдук буолбут Христос
күндү Хаанынан толуйулан ылыллыбыккыт... Киһи – от кэриэтэ,
киһи албан аата – сибэкки кэриэтэ: от хагдарыйа хатан, сибэккитэ
иинэн түһэр, оттон Айыы Тойон тыла үйэлэр тухары өлбөт-сүппэт.
Бу эһиэхэ иһитиннэриллибит Евангелие туһунан этиллэр.

Таптыр бырааттарыам! Бу дойдуга эһиги кэлии дьон, ааһан иһэр
айанныыт эрэ буоларгыт быһытынан, көрдөһөбүн: дууһаҕытыгар
утары турар эт-хаан кыдыктарыттан тэйэ туттун, Тангараны итэ-
ҕэйбэт дьон ортотугар үтүөкэн олобунан олорун... Биһиги аһыыт-
тан-хараттан босхолонон кырдык иһин олоробут туһугар, Кини
биһиги аһыыбытын-буруйбутун санныгар сүгэн кириэскэ таһаар-
быта; Кини бааһыран, эһиги үтүөрбүккүт. Хаһан эрэ эһиги маньы-
һыта суох муна-тэнэ сылдыар барааннар курдук этигит, оттон били-
гин Маныһыкка – дууһаҕытын Араҕаччылааччыга – төнүннүгүт.
Куһаҕанга куһаҕанынан, үөхсүүгэ үөхсүүнэн хардарыман; төт-
төрүтүн, алгыһы ыларга ыңгырыллыбыккытын билэ сылдьан,
эһигини атаҕастааччылары алҕаан... Айыы Тойон Тангараны ис
сүрэххиттэн ытыктаан.

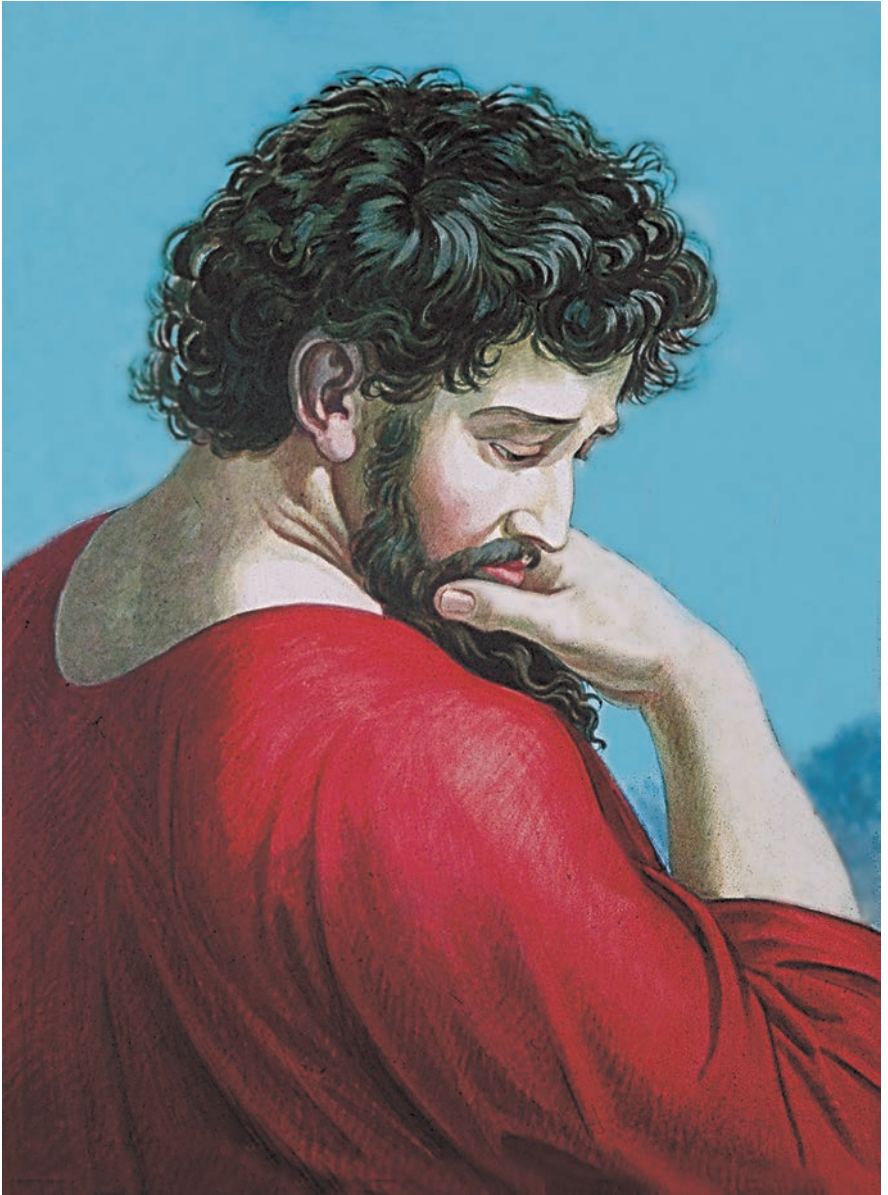
Христос биирдэ букатыннаахтык, биһигини Тангараҕа аҕалаары,
Бэйэтэ Кырдыксыт эрэри, биһиги аһыылаахтар туспутугар,
биһиги буруйбутун боруостаан, эрэйи-муну көрбүтэ. Этин-сиинин
өлөрбүттэри эрэри, Кини ис тыынынан тиллибитэ... Христос аатын
туһуттан эһигини үөҕэр буолахарына, эһиги алгыска тиксэбит;
ол аата эһиэхэ албан ааттаах Тыын, Тангара Тыына, баар... Эһи-
гиттэн ким да киһини өлөрөн, тугу эмэ уоран, куһаҕаны онгортон
эбэтэр атын киһи бас билиитигэр суудайан сору-муну көрбөтөр
ханнык, оттон христианин быһыытынан эрэйи көрөртөн кыбыс-
тыман, хата Христос аатын сүгэбит диэн, Тангараҕа махтанын.

Өс номоҕор кэпсэнэринэн, Петр өлөргө уруллубута, кинини кириэскэ
төбөтүнэн аллара гынан тиирбиттэрэ; кини Айыы Тойон Иисус Хрис-
тос курдук тиириллэр быраабым суох диэн, бэйэтэ оннук көрдөспүтэ.

ПЕТР 1-кы ИЛДЫТ СУРУГА 1:18-19, 24-25;

2:11-12, 24-25; 3:9, 15, 18; 4:14-16

Апостол Иоанн үс илдьит суруга

Былыргылар туоһулуулларынан уонна богословтар этэллэринэн, бу үс суругу апостол, евангелист Иоанн Богослов суруйбута. Иоанн Евангелиеҕа да, бу үс сурукка да элбэхтик туттар сүрүн тыла — «таптал».

Иоанн бастагы илдьит суругун сүрүн тиэмэлэрэ: таптал, Таңараны кытта олох, үөрүү, итэҕэл өрөгөйдөөх күүһэ, олох суолтата. Бу илдьит сурук сорох ыйыыта-кэрдийтэ маннык: **сырдыкка сылдыы туһунан**: «Кини сырдыкка баарын курдук, биһиги эмиэ сырдыкка сылдыар буоллахпытына, оччоҕо бэйэ-бэйэбитин кытта бодоруһабыт, оччоҕо Кини Уолун Иисус Христос Хаана биһигини бары аньыттан-хараттан ыраастыыр. Сырдыкка сылдыабын диир эрэри, быраатын абааһы көрөр киһи харанаттан өссө да тахса илик»; **бу дойдуга сыһыан туһунан**: «Бу аньыылаах дойдуну да, бу дойдуга баары да таптааман: бу дойдуну таптыыр киһи сүрэҕэр Аҕа таптала суох. Бу дойдуга баар барыта — аньыылаах киһи имэнэ-кыдыга, хараҕын абылана, бу олоххо тугунан киэн туттара — Аҕаттан кэлбэт, бу дойдуттан бэйэтиттэн көбөн тахсар. Бу дойду имэнниин-кыдыктыын симэлийэ сүтүөҕэ, оттон Таңара көңүлүн толорор киһи үйэлэр тухары олоруоҕа»; **антихрист туһунан**: «Онон сымыйаччы диэн кимий? Ол — Иисуһу, Кини Христос буоларын, мэлдьэһээччи. Антихрист Аҕаны да, Уолу да мэлдьэһэр. Уолун ылыммат киһиэхэ Аҕата эмиэ суох, оттон ким Уолун билинэр, ол Аҕалаах»; **Иисус Быһааччы туһунан**: «Кини биһиги буруйбутун-аньыыбытын киэр илдьээри кэлбитин, Бэйэтэ туох да аньыыта суоҕун билэбит. Кинилиин биир буолбут киһи аньыыны онгорбот»; **Таптал туһунан**: «Таңара биһигини таптыырын бу аан дойдуга соҕотох Уолун, биһиги Кининэн олоххо тиксэрбит туһугар, ытан биллэрбитэ. Таңара — таптал, онон таптыыр киһи Таңараны кытта биир буолар, кини сүрэҕэр Таңара баар. Онон, Таңара биһигини бастагынан таптаабытын быһыытынан, биһиги эмиэ Кинини таптыабын. Иисус диэн Христос буоларын итэҕэйэр киһи Таңараттан төрөөбүт. Таңараҕа таптал диэн Кини кэриэстэрин тутуһуу буолар, оттон Кини кэриэстэрэ тутуһарга ыарахана суохтар»; **сымыйа пророктар тустарынан**: «Таңара Тыынын албын тыынтан эһиги маннык арааран билиэххит: Киһи буолан кэлбит Иисус Христуһу билиммэт киһиэхэ Таңара Тыына буолбатах, антихрист тыына баар»; **бараммат олох туһунан**: «Бу маны мин эһиэхэ, Таңара Уолун аатыгар итэҕэйэччилэргэ, эһиги Кинини итэҕэйэн бараммат олохтоноргутун билэргит туһугар, суруйдум».

ИОАНН 1-кы ИЛДЫТ СУРУГА

Иуда илдьит суруга

Бу илдьит сурук ааптарынан бука бары Матфей Евангелиетыгар (13:55) ахтыллар апостол Иуданы ааттыыллар.

Иуда христианнары сибэтиэйдэргэ «биирдэ букатыннаахтык бэриллит итэбэл иһин туруулаһарга» ыңыраар. Эргэ Кэс Тылтан холобур аҕалан туран, кини итэбэйэччилэри аньыылаах дьону батыспаттарыгар сэрэтэр: «Төһө да итини хайыы-үйэ билбиккит иһин, мин эһиэхэ биир суолу санатыахпын баҕарабын: Айыы Тойон Бэйэтин норуотун Египет сириттэн быһаан таһааран баран, итэбэйбэтхэти кэлин имири эспитэ, оттон дьонун былаастарын харыстаабакка, олорор эйгэлэрин хаалларан барбыт аанһаллары, дьүүл улуу күнэ үүнүөр диэри, аллараангы им-бай түгэбэр үйэлэр тухары сыаптаан сытыарар. Кинилэр курдук эмиэ содур быһыыламмат, түктэри дьалынна ылларбыт Содом, Гоморра уонна ол эргиннээҕи куораттар олохтоохторо сэттэригэр умуллубат уокка умайаннар, сэрэтэр холобур буолбуттара. Олор курдук бу „көрүүлэнээччилэр“ эмиэ бэйэлэрин киртитэллэрин ааһан, Айыы Тойон былааһын билиммэттэр итиэннэ килбиэннээх аанһаллары үөбүллэр. Балар тугу билбэттэрин кытары үөбүллэр, оттон дьиикэй кыыл курдук айылҕалара тардарынан эрэ билэр суоллара кинилэргэ алдыанар-сатарыйар төрүөттэрэ буолбут».

Итинник аньыылаах суолу утаран, апостол Иуда итэбэл олоҕор ыңыран сүбэлиир-амалыыр: «Оттон эһиги, таптыыр бырааттарым, сибэтиэй итэбэлгитинэн бэйэбитин бөбүргөтүнэн, Сибэтиэй Тыһынын үнэн, Айыы Тойоммут Иисус Христос амарах санаатыттан биэрэр бараммат олоҕун кэтэһэн, Таһара тапталыгар бигэ эрэлгитин энчирэппэккэ олорун. Сорохторго, өйдөөн-дьүллээн туран, амарахтык сыһыаннаһын, оттон соробу улуу сэрэбинэн уоттан өрүһүйэн таһаарын, кинилэр имэннээх эттэрэ киртиппит таһаһын да таарыйартан дьиксинэн туран, аньыыларын саралыыр буолун».

Илдьит сурук Айыы Таһараны уруйдуур-айхаллыыр үтүкөн тылларынан түмүктэнэр: «Эһигини охтууттан өрүһүйэн, энкилэ суох онорон, Бэйэтин Кэрэмэн Килбиэнин иннигэр үөрдэ-көтүтэ туруорар күүстээх соботох Муударай Таһара – Иисус Христос Айыы Тойоммутунан биһигини Быһааччы – айхаллаах албан аата, улуу кыаҕа, сүдү күүһэ, бараммат былааһа бары үйэ инниттэн, билигин итиэннэ үйэттэн үйэлэр тухары туругура туруохтун! Аминь».

Апостол Павел илдьит суруктара

Сана Кэс Тылга апостол Павел Рим, Коринф, Ефес, Филиппы, Колосс, Фессалоники уонна Галатия уобаластарын христианнарыгар, ону таһынан – Тимофейга, Титкэ уонна Филимонна суруйбут 13 суруга киирбит (үгэс быһыытынан, «Еврейдэргэ илдьит сурук» ааптара эмиэ Павел этэ диэн сабаҕалыыллар).

Апостол Павел илдьит суруктара Сана Кэс Тыл түөрт гыммыт биирин ылааллар. Кини суруктарыгар сөнөн сылдьар барҕа баайы – Таңараны арыйар диринг муудараны – бу кинигэ аҕыйах сирэйигэр толору сырдатар хайдах да кыаллыбат. Онон биһиги аҕыйах илдьит суругу эрэ ахтан аһарыахпыт.

ТАПТАЛ

Библия «Таңара – таптал» диэн үөрэтэр.

Коринф христианнарыгар бастакы илдьит сурукка апостол Павел таптал туһунан маннык суруйар:

Өскөтө мин араас омуқ, аанһал да тылынан сангарар буолан бараммын, сүрэхпэр таптала суоқ буоллахпына, ол аата мин – танкыныыр эрэ алтаммын, чылыгырыыр эрэ чуорааммын.

Өскөтө мин Таңара этиитин дьонго тиэрдэр дьобурдаах пророк, бары кистэлэни барытын билэр, бары өттүнэн толору билиилээх итиэннэ бэл хайалары да оннуттан халбарытар күүстээх итэбэллээх киһи буолан бараммын, сүрэхпэр таптала суоқ буоллахпына, ол аата мин туоқ да буолбатахпын.

Өскөтө мин туоқ баар баайбын-дуолбун барытын дьадангыларга түнгэтэн, эппин-сииммин уокка уматтара биэрэн да бараммын, сүрэхпэр таптала суоқ буоллахпына, онтукам миэхэ туоқ да туһата суоқ.

Таптал – Иисус Христос үөрэбин чопчута. Иисус эппитэ: «„Айыы Тойон Таңарабын ис сүрэххиттэн, ис дууһабыттан, туоқ баар өйгүнэн-санаабынан барытынан таптаа“. Бу баар кэриэстэртэн саамай бастакылара уонна суолталаахтара. Иккис эмиэ итинихэ холоонноох: „Чугастаадыгын, бэйэбин таптыырын курдук, таптаа“. Сокуон уонна Пророктар бары бу икки кэриэскэ тирэбирэллэр» (*Матфей 22:37-40*).

Таңара тапталын туһунан Иисус эппит тыллара бу бааллар: «Таңара бу аан дойдуну ол курдук таптаан, Бэйэтин Төрөппүт Соҕотох Уолун, Кинини итэбэйэр ханнык баҕарар киһи өлбөтүн, бараммат олохтонорун туһугар, биэрбитэ» (*Иоанн 3:16*).

ТАПТАЛ

**«Таптал тулуурдаах,
амарах санаалаах,
таптал ордугурѳаабат,
арбаммат, улаханньк санаммат,
сүөргү быһыыламмат,
бэйэтин эрэ иннин көрүммэт,
хоргуппат, куһаѳаны өйдүү сылдыѳат,
куһаѳантан үөрбэт – кырдыктан үөрэр,
барытын уйар, барытын итэѳэйэр,
барытын эрэнэр, барытын тулуйар.**

Таптал хаһан да уостубат...

**Оттон билигин субу үс:
итэѳэл, эрэл, таптал – баар;
ол эрэн таптал барыларыттан улахан».**

Коринф христианнарыгар 1-кы илдьит сурук 13:4-13

«Киһи сатарыйбыт айылҕатын дьайыыта» уонна «Тыын үлэтин түмүгэ»

Айыы Тойон Иисус Христос үөрэнээччилэригэр эппитэ: «Мин умнаспын, оттон эһиги лабааларгыт. Миэхэ баар киһи, Мин эмиэ киниэхэ буоллахпына, элбэх аһы биэрэр; эһиги Миигинэ суох тугу да гынар кыаххыт суох». Хайа үрдүгэр үөрэтэ олорон, Иисус маннык тэннээһини туттубута: «Бараан тириитин бүрүнэн кэлэр торҕон бөрөлөртөн – сымыа пророктартан – сэрэнин. Кинилэри дьайыыларынан билиэххит. Эрбэһинтэн винограды, ыарҕаттан смокваны хомуйаллар дуо? Үтүө мас куһаҕан отонноммотун курдук, куһаҕан мас эмиэ үчүгэй отонноммот».

Галатия христианнарыгар илдьит суругар апостол Павел «киһи сатарыйбыт айылҕатын дьайыытын» уонна «Тыын үлэтин түмүгүн» туһунан суруйар: «Киһи сатарыйбыт айылҕатын дьайыыта биллэр: көссүүлэһии, содур быһыы, киртийии, кэрээнтэн тахсыы, эмэгэттэргэ сүгүрүйүү, ап-хомуһун, өстөһүү, иирсээн, ордук санаһыы, уордайыы, киннэнии, тыл тылга киирсибэт буолуу, хайдыһыы, абааһы көрсүү, өлөрсүү, арыгылааһын, үүнэ-тэһиинэ суох барыы онтон да атын. Урут сэрэппитим курдук билигин да сэрэтэбин: итинник быһыыланааччылар Тангара Саарыстыбатыгар тиксибэттэр. Оттон Тыын биһиги сүрэхпитигэр таптала, үөрүүнү, эйэни-или, кытаанах тулууру, үтүө санааны, амарах быһыыны, итэҕэли, көрсүө-сэмэй майгыны, бэйэни туттунууну үөскэтэр».

*ГАЛАТИЯ ХРИСТИАННАРЫГАР ИЛДЬИТ СУРУК 5:19-23;
МАТФЕЙ 7:15-17; ИОАНН 15:5-6*

Эдэркээн Тимофей

авел миссионердыыр иккис айаныгар Дервианан, Листранан сылдьан, Тимофей диэн ааттаах эдэркээн христианины көр-сүбүтэ. Тимофей ийэтэ Евника Христоһу итэҕэйбит еврей дыахтара, оттон аҕата грек этилэр. Эбэтэ Лоида эмиэ христианка этэ. Тимофей, евангелист Лука курдук апостол Павел арахсыбат аргыһа буолан, кинини кытта Македонияҕа, Грецияҕа, Малай Азияҕа итиэннэ бэл Римнэ кытта бииргэ сылдьыбыта. Өс номоҕор этиллэринэн, Павелы Римнэ өлөрбүттэрин кэннэ, Тимофей Ефес улахан церковын салайбыта, итиэннэ кэлин, Рим императордарыттан биирдэстэрэ христианнары сойуолуур кэмигэр, итэҕэл иһин муну көрөн өлбүтэ.

Апостол Павел Тимофейга икки илдьит суругу суруйбута. Ол суруктартан сорох тыын суолталаах этиилэри ааҕыабын: **бар дьон туһугар үгүү туһунан:** «Онон туох-хайа иннинэ эһигиттэн көрдөһө-бүн: биһиги чуумпутук, эйэлээхтик, Таһараҕа толору бэриниилээх, ыраас олоһунан олоһорбут кыалларын туһугар, эһиги Киниттэн көрдөһөргүт-ааттаһаргыт, үнэргит, махтанаргыт, дьону көмүскэһэргит – барыта бар дьон туһугар, ыраахтааҕылар тустарыгар, былааһы тутан олорооччулар тустарыгар буолуохтаах. Итинник үгэр сирдээх, итини Быһааччыбыт, Таһара, сөбүлүүр»; **хара дьай үөрэҕин туһунан:** «Бу тиһэх кэмгэ сорохтор араас албын тыыннары уонна абааһы үөрэ-ҕин истэн, итэҕэлтэн тэйиэхтэрэ диэн Сибэҕизэй Тыын дьэнкэтик этэр»; **баай-дуол туһунан:** «Туох баар куһаҕан төрдө-төрүөтэ – харчы үлүскэнэ. Сорохтор бу үлүскэнгэ ылларан итэҕэлтэн туораан, үгүс муну-тангы бэйэлэринэн булуммуттара. Оттон эн, Таһара киһи-тэ, итинтэн барытыттан куотангы, кырдыктаах, бэриниилээх буоларга, итэҕэйэргэ, таптыырга, тулуйарга, көрсүө майгыланарга дыулус»; **итэҕэл хоодуот быһыытын туһунан:** «Итэҕэл дьонуннаах ту-руулаһыытынан туруулаһан бараммат олоһу тутус. Бараммат олоххо эн ыңгырыллыбытын, бу олох иһин үгүс дьон иннигэр итэҕэлгин үтүө быһыылаахтык билиммитин»; **Таһараҕа дьиннээхтик сулууспалаа-һын туһунан:** «Таһараҕа бэриниилээх буола үөрэн. Итэҕэйээччилэргэ тылгынан-өскүнэн, олоххунан, тапталгынан, ис тыынгынан, итэ-ҕэлгинэн уонна ырааскынан холобур буол. Суруйуулары ааҕынан, өйдөтүүнэн-үөрэтиинэн дьарыктан».

Павел иккис илдьит суругун хаайыыга сытан, өлөрүллэрин күү-тэ сылдьан, суруйбут буолуохтаах диэн сабаҕалыыллар. Бу суругар кини этэр: „Үтүө туруулаһыынан туруулаһан, сүүрэр түһүмэхпин түмүктээн, биэтэккэ табыстым, итэҕэлбин энчирэппэтим. Онон аны билигин Айыы Тойон, Кырдыктаах Судьуйа, ол Күнгэ туттарар наһараадата – кырдыктаах быһыы мэнньиһэ – миигин күүтэр; ону Кини миэхэ эрэ буолбакка, Кини кэлэрин таптаан күүтээччилэргэ барыбытыгар туттарыаҕа“.

ТИМОФЕЙГА 1-кы уонна 2-с ИЛДЫТ СУРУК

«Биир Айыы Тойон, биир итэбэл, биир сүрэхтэнии...» Илдьит суруктартан

Бары аныыны онгорбуттара, бары Тангара килбиэннээх сырдыгыттан маппыттара (*Рим христианнарыгар илдьит сурук 3:23*).

Аныы төлөбүрэ — өлүү, оттон Тангара бэлэбэ — Христос Иисус Айыы Тойоммутун кытта биир буолан тиксэр бараммат олохпунт (*Рим христианнарыгар илдьит сурук 6:23*).

Тангара биир, киһи аймаҕы Тангараны кытта ситимнээччи эмиэ биир — бар дьон туһугар Бэйэтин толук биэрбит Киһи, Христос Иисус (*Тимофейга 1-кы илдьит сурук 2:5*).

Христос биһиги буруйбутун-аныыбытын боруостаары өлбүтэ (*Коринф христианнарыгар 1-кы илдьит сурук 15:3*).

Иисуһу Айыы Тойон диэн тылгынан аһаҕастык билинэр уонна Тангара Кинини өлүүттэн тилиннэрбитин ис сүрэххиттэн итэбэйэр буоллаххына, быһһаныан (*Рим христианнарыгар илдьит сурук 10:9*).

Кириэс туһунан үөрэтии, өлүү суолунан баран иһээччилэр истэллэригэр, өйө суох дойҕоһ, оттон биһиэхэ, быһһанааччыларга, Тангара күүһэ буолар (*Коринф христианнарыгар 1-кы илдьит сурук 1:18*).

Сэргэх сылдыһын, итэбэлгитин бигэтик тутуһун, эр санааланын, халбаннаабат бөбө буолун (*Коринф христианнарыгар 1-кы илдьит сурук 16:13*).

Христос Евангелиетыттан мин сааппаппын, бу хас биирдии итэбэйэр киһи, бастатан туран, иудей, ол кэnnэ атын омук, быһһанарыгар анаммыт Тангара күүһэ (*Рим христианнарыгар илдьит сурук 1:16*).

Бэйэбитин албыннаныман: Тангараны элэк оностубаккын. Киһи туох сизэмэни ыһар да, ол үүнүүтүн ылар (*Галатия христианнарыгар илдьит сурук 6:7*).

Киһи аймах от кэриэтэ, киһи албан аата — сибэкки кэриэтэ: от хагдарыйа хатан, сибэккитэ иинэн түһэр (*Петр 1-кы илдьит суруга 1:24*).

Биһиги бу сиргэ олорон тугу гыммыппытынан — үтүөнү биитэр мөкүнү онгорбуппутунан көрөн, хас биирдиибит төлөбүрбүтүн ыларбыт туһугар, бука бары Христос дьүүлүгэр туруохтаахпыт (*Коринф христианнарыгар 2-с илдьит сурук 5:10*).

Онон хас биирдиибит бэйэтин туһугар Тангараҕа эппиэттибэ (*Рим христианнарыгар илдьит сурук 14:12*).

Билигин, Тангара саҕатын иһиттэххитинэ, хаһан эрэ кураайы куйаарга сылдьан Тангараҕа бас бэриммэтэх еврейдэр курдук, сүрэххитин хам хатаныман (*Еврейдэргэ илдьит сурук 3:15*).

Биир Айыы Тойон, биир итэбэл, биир сүрэхтэнии (*Ефес христианнарыгар илдьит сурук 4:5*).

Иоанн Богослов Арыллыта

Бу биһиги олорор сирбит өрүү баар буолуо суоҕа. Тиһэх кэмнэ туох буолуохтааҕын туһунан Библияҕа элбэхтик этиллэр гынан баран, ол туһунан ордук сиһилии Библия тиһэх кинигэтигэр – Иоанн Богослов Арыллытыгар – кэпсэнэр.

Иоанн Иисус Христос уон икки апостолыттан биирдэстэрэ этэ. Номоххо этиллэринэн, Иоантан ураты апостоллар бары итэҕэллэрин иһин мунгу көрөн өлбүттэрэ. Ол эрэри Иоанн эмиэ Христос туһугар эрэйдэммитэ: кинини Греция Патмос диэн арыытыгар көскө ыппытара. Онно киниэхэ Айыы Тойон көстөн: «Мин Альфабын уонна Омегабын, Бастакыбын уонна Тиһэхпин; тугу көрөргүн барытын кинигэҕэ суруйан церковтарга ыыт», – диэн соруйбута (*Арыллыы 1:10-11*).

Арыллыы Кинигэтигэр тиһэх кэм туһунан төлкөлөөһүн араас символ көмөтүнэн бэрillэр: сэттэ церковка сурук, сэттэ бэчээт, аттаах түөрт киһи, сэттэ үрэр турба, Тангара уора-кылына мунһууллубут сэттэ иһитэ, Армагеддон, олох кинигэтэ, кыыл сыыппарата ббб, Вавилон – улуу содур дьахтар, сэттэ бастаах, уон муостаах кыыл, уон ыраахтааҕы, тыһыынча сыллаах саарыстыба, Саҥа Иерусалим, күндү таастар, олох аал луук маһа...

Арыллыы Кинигэтэ бэрт элбэх таайыллыбат кистэлэннээх. Ол эрэри биир суол олус дьэнкэтик этиллэр: Айыы Тойон Иисус Христос сиргэ иккиһин эргиллэн кэлэн, аан дойдуну дьүүллүөхтээх. Кини Иккис кэлиитин бастакы христианнар күүтэллэрэ, биһиги эмиэ күүтэбит.

Аны сэттэ церковтан биирдэстэригэр суруллубут суругу ааҕыабын. Бу сэттэ церковь «Арыллыы» суруллар кэмигэр бааллара эрэри, кинилэргэ анаммыт суруктар кэлэр кэм Церковыгар (Тангара Дьиэтигэр) эмиэ туһуламмыттар. Баҕар, бу сурук ханнык эрэ тыллара эн биһиккигэ быһаччы сыһыаннаах буолуохтарын эмиэ сөп.

«Бу кэлэн, аангытын тонсуйа турабын...»

рыллы Кинигэтигэр Иоанн Богослов суруйар:

Эрэллээх, дынг кырдыктаах Туоһу, Таңара тугу айбытын барытын төрдө-төрүөтэ Аминь маннык этэр: «Эн бары дьайыыгын билэбин; эн тымныыта да, итиитэ да суоххун. Оо, арай тымныы дуу, итии дуу эбитин буоллар! Ону баара сылааскын эрэ, итиитэ да, тымныыта да суоххун, онон Мин эйигин уоспуттан төлө ыһан таһаарыам. „Баайбын, дэлэйдик олоробун, аны туохпунан да тутайбаппын“ дэнэбин даҕаны, дынгэр, дьоло суоххун, муннааххын, дьадангыгын, хараҕа суоххун, сыгынньаххын билбэккин. Онон байар туһугар Миигиттэн уокка ыраастаммыт кыһыл көмүһү, уонна таңнаргар, сыгынньах сылдыарын көстөн саакка-суукка киирбэтин туһугар, манан таңаһы атыылаһаргар, көрөр туһугар хараххын мааһынан сотторгор сүбэлиибин. Мин таптыыр дьоммун, итэҕэстэрин көрдөрөн туран дьарыйабын, онон дьаныардаах буол, аньыыгын билин. Бу кэлэн, аангытын тонсуйа турабын: ким Мин саҕабын истэн аанын аспыкка дьиэтигэр киирэммин, кизһээнҥи аһылыгар олорсуом, кини эмиэ Миигинниин олорсуо.

Кыайыылааҕы Бэйэбин кытта бүрүстүөлбэр олордуом; Мин кыайан-хотон Аҕабын кытта, Аҕам бүрүстүөлүгэр олорбутум курдук, кыайыылаах эмиэ Миигинниин бииргэ олорсуо. Тыын сэттэ церковка тугу этэрин истэр кулгаахтаах иһиттэҕэ буолуохтун».

АРЫЛЛЫЫ 3:14-22

Сага халлаан уонна сага сир

оанн Арыллыытын бүтэник хас да сирэйэ тиһэх дьүүлү, сага халлааны уонна сага сири ойуулааһыҥна анаммыт.

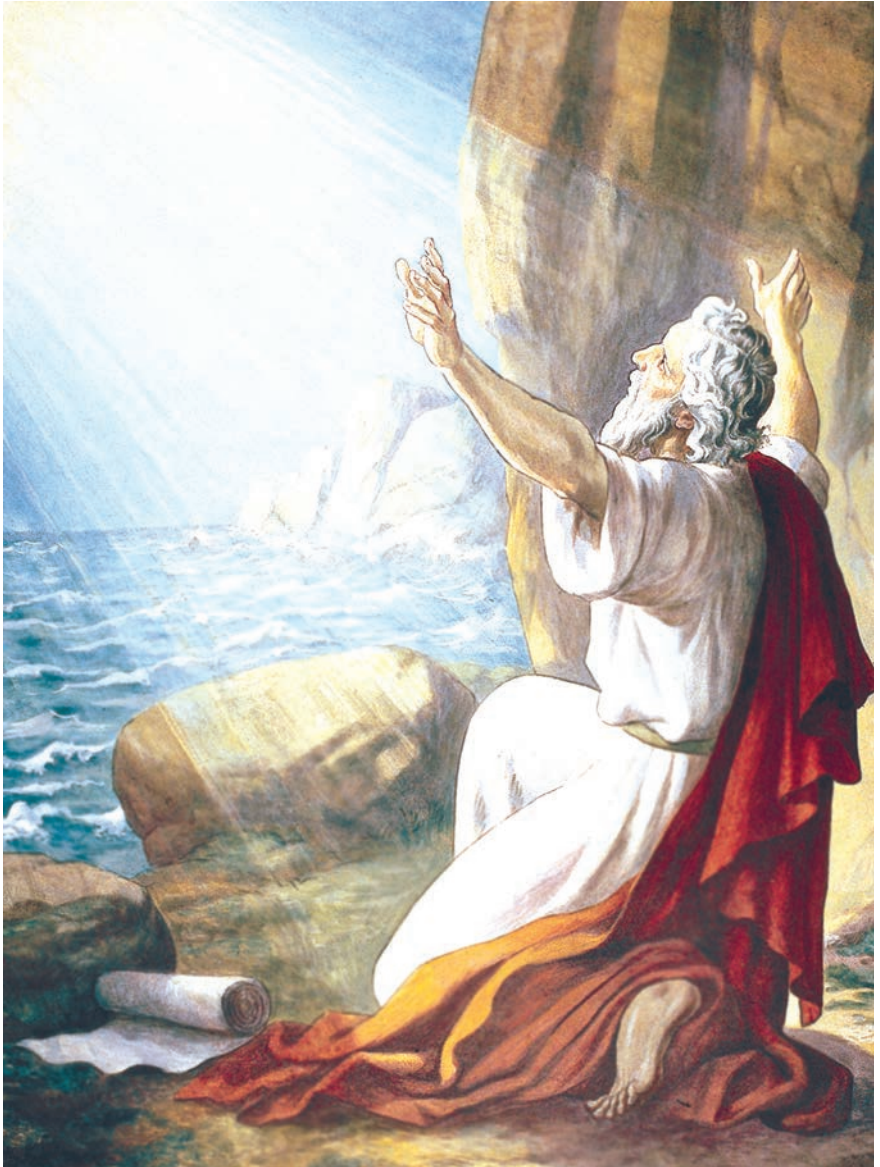
Онтон мин сүдү бэйэлээх үрүҥ бүрүстүөлү уонна ол бүрүстүөлгэ Олорооччуну көрбүтүм: сир-халлаан Кини ньууруттан куотан, аны хаһан да эргийбэттии симэлийэ сүппүтэ. Көрбүтүм, өлбүттэр – улуу да, кыра да барыта – Таһара иннигэр тураллара, иннилэригэр кинигэлэр нэлэччи арыллыбыттар этэ. Өссө биир кинигэни, олох кинигэтин, арыллыбыттары, онон өлбүттэр кинигэлэргэ хайдах суруллубутунан, тугу онгорбуттарынан көрөн дьүүллэммиттэрэ. Муора бэйэтин түгэбиттэн өлбүттэрин таһаарбыта, өлүү уонна аад эмиэ өлбүттэрин биэрбиттэрэ, хас биирдии киһи тугу онгорбутунан дьүүллэммитэ.

Онтон мин сага халлааны, сага сири көрбүтүм. Урукку сир-халлаан симэлийэ сүппүтэ, муора эмиэ аны суоҕа. Мин, Иоанн, Сибэтиэй Куораты – сүктэр кыыс аналлааҕар симэммитин курдук, бары силигэ ситэн мэнэ халлаантан, Таһараттан түһэн иһэр сага Иерусалимы – көрбүтүм. Онтон халлаантан сүҥкэн улахан сага дуораһыйарын истибитим: «Көр бу, скиния – Таһара олоҕо аны киһи аймаҕы кытта бииргэ буолуоҕа. Кини дьону кытта бииргэ олоруоҕа, кинилэр эмиэ аны Таһара норуота буолуохтара. Кини Бэйэтинэн дьону кытта сылдьан, кинилэр Таһаралара буолуоҕа. Таһара кинилэр харахтарын уутун хас биирдии таммаҕын сотуоҕа, өлүү-сүтүү диэн аны суох буолуоҕа; энэлгэн, ытабыл-сонгобул, ыарыы эмиэ сүтүөҕэ. Урукку барыта ааста». Бүрүстүөлгэ Олорооччу: «Көр бу, барыта саганы айабын», – диэбитэ. Онтон миэхэ эппитэ: «Сурун, бу дьын кырдыктаах, эрэбил тыл». Кини миэхэ өссө манныгы эппитэ: «Барыта туолла! Мин Альфабын уонна Омегабын, Төрүппүн уонна Бүтэр Уһукпун. Утаппыкка өлбөт мэнэ уутун дьүүктэтиттэн босхо иһэрдием; кыайааччы итини барытын ылыа, Мин кини Таһарата буолуом, кини Мин уолум буолуо. Оттон куттамсахтар, итэҕэлэ суохтар, сидьингэр, өлөрүөхсүттэр, содурдар, абынан-хомуһунунан дьарыгырааччылар, эмэгэчкэ сүгүрүйээччилэр уонна бары сымыйаччылар аналлара – сиэрэлээх уот байҕалга түһүү. Ити иккиһин, бүтэниктээхтик өлүү буолар».

Таһара килбиэннээх сырдыга сыдыаайар буолан, куорат күһнэ да, ыйга да наадыйбат: куорат сыдыаайар сырдыга – Агнец. Туох эмэ кирдээх, ким эмэ сидьинг, албыны-көлдүһүнү тутуспут – онно киириэ суоҕа, арай Агнецка баар олох кинигэтигэр суруллубут дьон эрэ киириэхтэрэ.

АРЫЛЛЫЫ 20:11-13; 21:1-8, 23, 27

Библия тihэх сирэйэ

ЫИтык Суруйууну, Библияны, Таңара Уола Иисус Христос Иккис кэлиитин туһунан төлкөлөөһүн түмүктүүр. Иоанн Богослов Арыллытын түмүк чааһын — Библия тihэх сирэйин — ааһыаһын:

Итиэннэ аанһал миэхэ эппитэ: «Бу кинигэ билингини да, кэнэбэһи да төлкөлүүр тылын хам бэчээттээн кэбиһимэ. Болдохтоох кэм чугаһаата. Аһыылаах өссө да аһыыны оноро түстүн, кирдээх өссө киртийдин, кырдыксыт кырдыгы оноро түстүн, сибэтиэй өссө ырааһырдын. Мин сотору кэлиэм, хас биирдиигэ тугу онорбутунан көрөн биэрэрдии, төлөбүрбүн илдэ кэлиэм.

Мин Альфа уонна Омега, Төрүт уонна Бүтэр Уһук, Бастакы итиэннэ Тihэх буолабын. Кини кэриэстэрин тутуһааччылар алгыстаахтар. Кинилэр олох аал маһыттан амсайар бырааптаахтар, куорат аанынан киирэр кыахтаахтар. Оттон ыттар, абынан-хомуһунунан дьарыгырааччылар, содурдар, өлөрүөхсүттэр, эмэгэккэ сүгүрүйээччилэр уонна сымыйаны таптааччылар, сымыйаны онорооччулар — олоор бары куорат тас өттүгэр хаалыахтара.

Мин Иисус бу туһунан эһиэхэ сэттэ церковка туоһулаттара аанһалбын ыттым. Мин Давид силиһинэбин, сарсыардаангы сырдык сулуспун.

Тыын уонна Сүктэр Кыыс иккиэн: «Кэл!» — диэн ыңгыраллар. Истибит эрэ барыта: «Кэл!» — диэн ыңгырыахтын. Утаппыт кэлиэхтин, иһиэн баһарар кэлэн, өлбөт мэнэ уугун босхотулаахтын».

Мин бу билингини да, кэнэбэһи да төлкөлүүр кинигэ тылын истээччини сэрэтэбин: ким эрэ бу тылга тугу эмэ эптэбинэ, Таңара ол киһини бу кинигэбэ этиллибит иэдээннэ тиксэриэбэ. Оттон ким эмэ бу кинигэ билингини да, кэнэбэһи да төлкөлүүр тылыттан тугу эмэ көбүрэттэбинэ, Таңара кинини бу кинигэбэ этиллибит олох кинигэтигэр суруллар, сибэтиэй куоракка киирэр аналыттан матарыаһа. Бу маны Кэрэһиттээчи этэр: «Дьин чахчы Мин сотору кэлиэм! Аминь».

Оо, кэл, Айыы Тойон Иисус! Айыы Тойоммут Иисус Христос илгэлээх үтүөтэ эһигини барыгытын кытта энээрдэһиэхтин. Аминь.

АРЫЛЛЫЫ 22:10-21

Καὶ λέγει μοι, Μὴ σφραγίσῃς τοὺς λόγους τῆς προφητείας τοῦ βιβλίου τούτου, ὁ καιρὸς γὰρ ἐγγύς ἐστιν. ὁ ἀδικῶν ἀδικησάτω ἔτι καὶ ὁ ῥυπαρὸς ῥυπανθήτω ἔτι καὶ ὁ δίκαιος δικαιοσύνην ποιησάτω ἔτι, καὶ ὁ ἅγιος ἁγιασθήτω ἔτι.

Ἴδου ἔρχομαι ταχύ, καὶ ὁ μισθός μου μετ' ἐμοῦ ἀποδοῦναι ἑκάστῳ ὡς τὸ ἔργον ἐστὶν αὐτοῦ. ἐγὼ τὸ Ἄλφα καὶ τὸ Ὠ, ὁ πρῶτος καὶ ὁ ἔσχατος, ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος.

Μακάριοι οἱ πλύνοντες τὰς στολάς αὐτῶν, ἵνα ἔσται ἡ ἔξουσία αὐτῶν ἐπὶ τὸ ξύλον τῆς ζωῆς καὶ τοῖς πυλῶσιν εἰσέλθωσιν εἰς τὴν πόλιν. ἔξω οἱ κύνες καὶ οἱ φάρμακοι καὶ οἱ πόρνοι καὶ οἱ φονεῖς καὶ οἱ εἰδωλολάτραι καὶ πᾶς φιλῶν καὶ ποιῶν ψεῦδος.

Ἐγὼ Ἰησοῦς ἔπεμψα τὸν ἄγγελόν μου μαρτυρῆσαι ὑμῖν ταῦτα ἐπὶ ταῖς ἐκκλησίαις. ἐγὼ εἰμι ἡ ρίζα καὶ τὸ γένος Δαβὶδ, ὁ ἀστὴρ ὁ λαμπρὸς ὁ πρωΐνος.

Καὶ τὸ πνεῦμα καὶ ἡ νύμφη λέγουσιν, Ἔρχου. καὶ ὁ ἀκούων εἰπάτω, Ἔρχου. καὶ ὁ διψῶν ἐρχέσθω, ὁ θέλων λαβέτω ὕδωρ ζωῆς δωρεάν.

Μαρτυρῶ ἐγὼ παντὶ τῷ ἀκούοντι τοὺς λόγους τῆς προφητείας τοῦ βιβλίου τούτου· ἐάν τις ἐπιθῆ ἐπ' αὐτά, ἐπιθήσει ὁ θεὸς ἐπ' αὐτὸν τὰς πληγὰς τὰς γεγραμμένας ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ,

καὶ ἐάν τις ἀφέλῃ ἀπὸ τῶν λόγων τοῦ βιβλίου τῆς προφητείας ταύτης, ἀφελεῖ ὁ θεὸς τὸ μέρος αὐτοῦ ἀπὸ τοῦ ξύλου τῆς ζωῆς καὶ ἐκ τῆς πόλεως τῆς ἁγίας τῶν γεγραμμένων ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ.

Λέγει ὁ μαρτυρῶν ταῦτα, Ναί, ἔρχομαι ταχύ. Ἀμήν, ἔρχου κύριε Ἰησοῦ.

Ἡ χάρις τοῦ κυρίου Ἰησοῦ μετὰ πάντων.

**Географической хаарталар уонна
Библия сирин-уотун көстүүтэ**

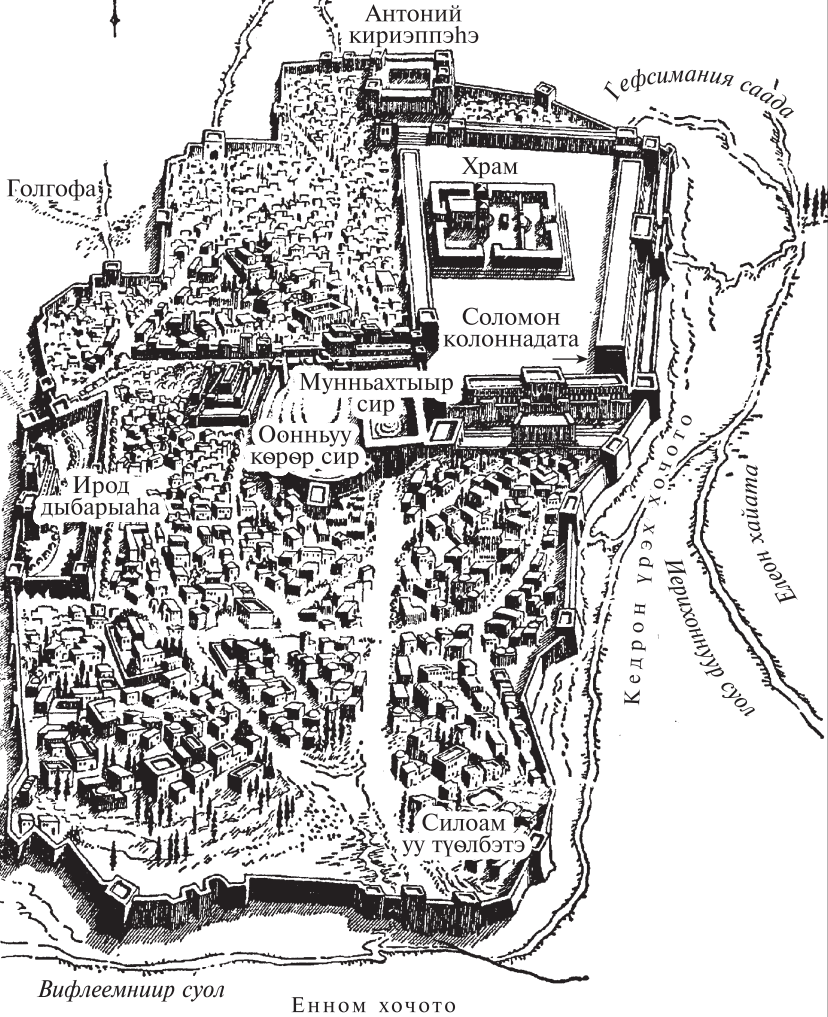
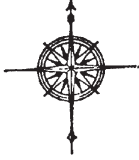

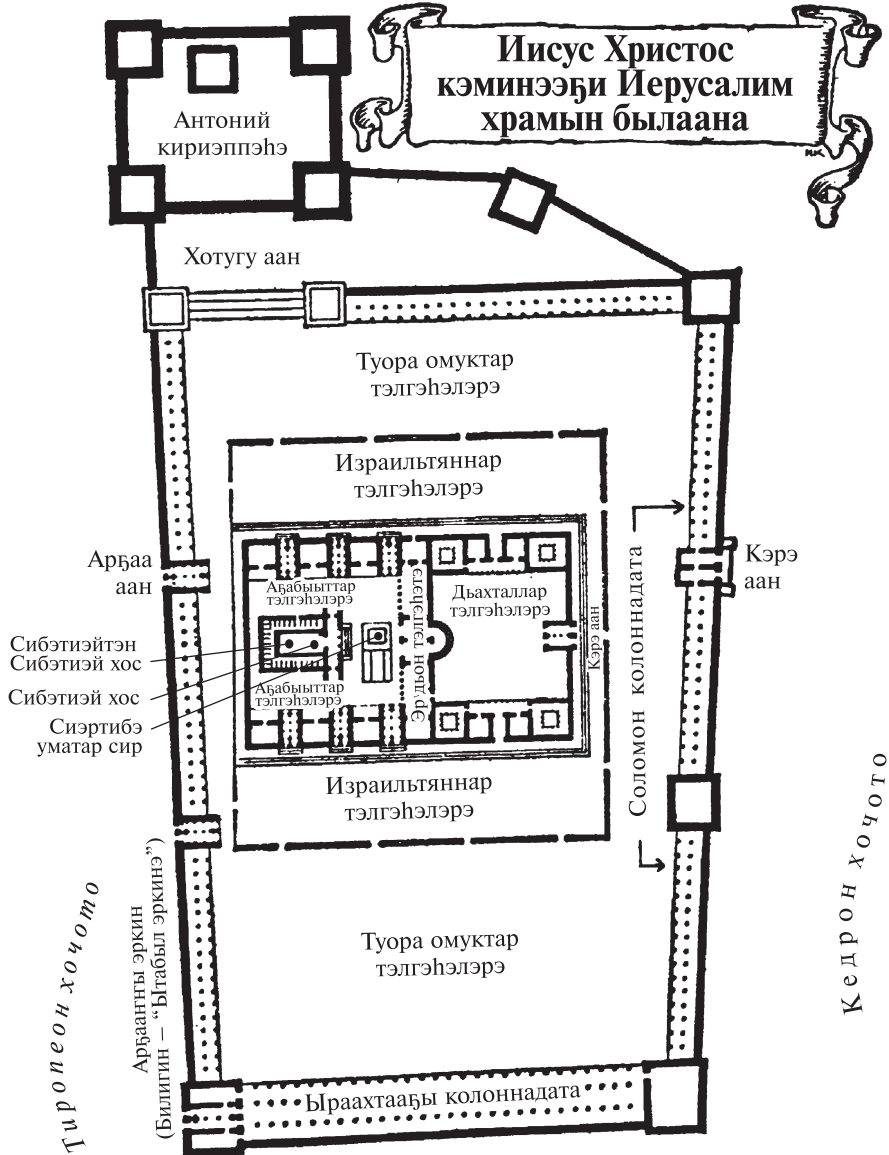

Иисус Христос кэминээҕи Иерусалим

хогу

**Иисус Христос
кэминээҕи Иерусалим
храмын былаана**

БРИТАНИЯ

ГЕРМАНИЯ

ГАЛЛИЯ

ИТАЛИЯ

ИСПАНИЯ

Рим

Улуу (Средиземнэй) муора

СИЦИЛИЯ

Карфаген

МАВРИТАНИЯ

АФРИКА

**Иисус Христос
кэминээҗи
Рим империята**

 Рим империятын кыраныссата

Апостол Павел миссионердыр бастакы айана

© UBS, 1994

Апостол Павел миссионердыр иккис айана

Апостол Павел миссионердыр үһүс айана

© UBS, 1994

Апостол Павел миссионердыр төрдүс айана (Римнэ айан)

ИЕРУСАЛИМ. ЕЛЕОН ХАЙАТЫТТАН КӨСТҮҮТЭ (илинтэн)
Соломон храма турбут сирэ. Билигин манна Омар мечетэ турар.

ИЕРУСАЛИМ УОННА ЕЛЕОН ХАЙАТА (арѣаттан көстүү)
*Иисус Иерусалимга чугаанан баран, куораты көрөн аһынан
ытаабыта (Лк 19:41).*

СИНАЙ ХАЙАТА

*Айыы Тойон Синай хайатын чыпчаалыгар түспүтэ уонна Моисейы онно
ыңгырбыта, онон Моисей ол чыпчаалга тахсыбыта (Тах 19:20).*

ТУУСТААХ (ӨЛБҮТ) МУОРА

*Кинилэр бары Сиддим хочотугар, билигин Туустаах муора баар сиригэр
түмсүбүттэрэ (Айыл 14:3).*

ФАВОР ХАЙАТА

*Хотуну-соѳурууну Эн айбытын; Фавордаах Ермон Эн ааккыттан
үөрэллэр (Пс 88:13).*

НАЗАРЕТ

*Оттон алтыс ыйыгар Тангара аанньалын Гавриилы Галилея Назарет дигн
куоратыгар Давид удьуора Иосиф кэргэн ылар кэпсэтиилээх Кыһыгар
ыппыта; Кыыс аата Мария дигн этэ (Лк 1:26-27).*

ВИФЛЕЕМ

*«Эн, Вифлеем, Иуда сирэ, Иудея атын куораттарыттан тугунан да
итээбэтин: Мин норуоппун, Израилы, быһһыыр-харыстыыр Сирдьит
Эйигиттэн үөскээн тахсыба» (Мф 2:6).*

ИОРДАН

*Ол сабана Иисус Галилеятан Иорданга кэлбитэ. Кини Иоанна сүрэхтэнэ
тийбитигэр... (Мф 3:13).*

КАПЕРНАУМ

Назареты хааларан, Кини Завулон уонна Неффалим сиригэр, муора кытылыгар турар Капернаумна тиийэн олохсуйбута (Мф 4:13).

ГАЛИЛЕЯ КАНАТА

Үнүс күнүгэр Галилея Канатыгар уруу буолбута, онно Иисус Ийэтэ сылдыбыта (Ин 2:1).

ИУДЕЯТТАН САМАРИЯҖА ТИЭРДЭР СУОЛ
*Иисус... Иудеяттан арабан, ГалилеяҖа хат төннүбүтэ.
Барар суола Самариянан ааһара (Ин 4:3-4).*

ГЕННИСАРЕТ КҮӨЛЭ (ГАЛИЛЕЯ МУОРАТА)
*Биирдэ үтүмэн үгүс дьон Тангара тылын истээри Кинини ыга анньан
үтүрүспүттэригэр Иисус Геннисарет күөлүн кытылыгар туран... (Лк 5:1).*

ВИФАНИЯ

Паасха буолуо алта кун иннинэ Иисус Вифанияҕа тийбитэ, онно Кини өлүүттэн тилиннэрит кинитэ Лазарь баара (Ин 12:1).

РИМ КОЛИЗЕЙА

*БАСТАКЫ ХРИСТИАННАРТАН ҮГҮСТЭРИН СОРDOON-МУГНААН ӨЛӨРБҮТ СИРДЭРЭ
Онтон мин... Иисуһу уонна Тангара тылын туоһулаабыттарын иһин моонньоох
бастара быһыллыбыт дьон дууһаларын көрбүтүм (Арыл 20:4).*